MUZEUL JUDEŢEAN „ŞTEFAN CEL MARE” VASLUI

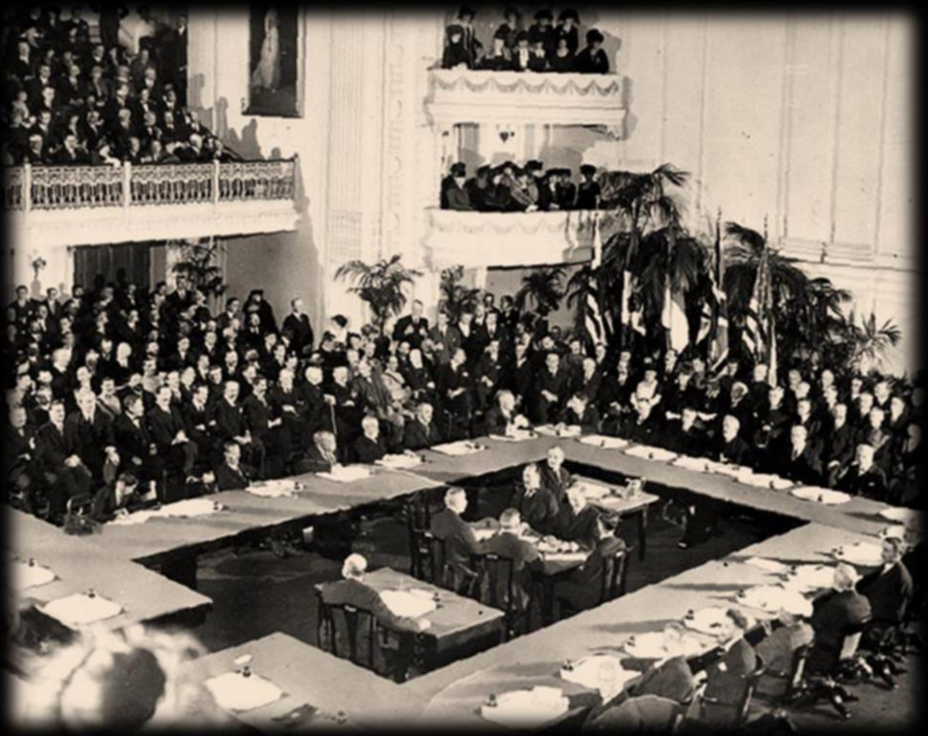

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

ANUARUL MUZEULUI JUDEŢEAN

„ŞTEFAN CEL MARE” VASLUI

XL / VOL. II

2019

EDITURA PIM

MUZEUL JUDEŢEAN „ŞTEFAN CEL MARE” VASLUI

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

XL

2019

VOL. II

EDITURA PIM
Iaşi, 2020

https://biblioteca-digitala.ro

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

Redactor coordonator:

Prof. dr. RAMONA MARIA MOCANU

Secretari de redacţie:

Dr. LAURENŢIU CHIRIAC, CRISTINA CÎMPIANU

Consultanţi ştiinţifici:

Prof. dr. PAUL MICHELSON, Prof. dr. CĂTĂLIN TURLIUC, Cercet. şt. dr. MARIUIS CHELCU, Cercet. şt. dr. VIOREL BUTNARIU, Dr. SENICA ŢURCANU, MARCEL LUTIC

Colegiul de redacţie:

MARIAN ANTONIU, MONICA DRAGOMIRESCU, ALBERT GRECU, ANCA IULIANA IORDACHI, dr. CIPRIAN LAZANU, dr. MIHAI CRISTIAN ŞELARU

Coperta:

LIVIU PREUTU-GRIGORE

Orice corespondenţă se va adresa Muzeului „Ştefan cel Mare" Vaslui, Hagi Chiriac, nr. 2, Vaslui, telefon/fax: 0235-311626, e-mail: muzeuvs@yahoo.ro; museumvs@gmail.com

Toute corespondance sera envoyée à l'adresse: Muzeul „Ştefan cel Mare" Vaslui, Hagi Chiriac, no. 2, Vaslui – Roumanie, tel/fax: 0235/311626, e-mail: muzeuvs@yahoo.ro; museumvs@ gmail.com

Please send any mail to the following adress: Muzeul „Ştefan cel Mare" Vaslui, Hagi Chiriac, nr. 2, Vaslui - Romania, tel./fax: 0235/311626, e-mail: muzeuvs@yahoo.ro; museumvs@ gmail.com

Muzeul Judeţean „Ştefan cel Mare" Vaslui nu îşi asumă răspunderea pentru conţinutul articolelor publicate, aceasta aparţinând în totalitate autorilor. În acest sens, rugăm colaboratorii noştri să trimită materialele redactate după normele ştiinţifice şi numai în format electronic.

ISSN : 0257 - 7372

Revista cu ***peer review***, editată anual de Muzeul Judeţean „Ştefan cel Mare" Vaslui, în luna septembrie.

COPERTA I – *Conferinţa de Pace de la Paris – Tratatul de la Trianon, 1920*

https://biblioteca-digitala.ro

ABREVIERI – ABREVIATIONS – ABBREVIATIONS – ABKÜRZUNGEN

A.M.A.E. - Arhivele Ministerului Afacerilor Externe

AMR - Arhivele Militare Române

ANIC - Arhivele Naționale Istorice Centrale

A.N.R.- Arhivele Naționale Române

A.R.L.U.S.- Asociația Română pentru legături cu Uniunea Sovietică

av - aviator

B.R.C.E.- Banca Română de Comerț Exterior

cap. – capitol

C.A.P.-Cooperativa Agricolă de Producție

C.C. – Comitetul Central

C.C. al P.C.R– Comitetul Central al Partidului Comunist Român

cdor. - comandor

C.F.R.-Căile Ferate Române

C.M. - Comandanți Militari

C.M.N. – Complexul muzeal național

C.N.S.A.S.-Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității

Col. - colonel

coord.- coordonator

CPADM - Cooperativei de Producţie, Achiziţie şi Desfacere de Mărfuri

Cpt. - căpitan

DANIC – Direcţia Arhivelor Naţionale Istorice Centrale

DCI – Direcția cadre și învăţământ

DJAN Iaşi - Direcţia Județeană Arhivele Naţionale Iași

DJAN Vaslui - Direcţia Județeană Arhivele Naţionale Vaslui

D.L. - Decret - lege

doc. – document

Dp. C.A - Depozitul Central de Arhivă, Pitești

Ed. editura

https://biblioteca-digitala.ro

f. – filă; față

f. a. – fără an

FCRN - Fabrica de Construcții și Reparații Nave

ff. – file

G.A.C - Gospodăria Agricolă Colectivă

H.C.M - Hotărârea Consiliului de Miniștri

IAR – Industria Aeronautică Română

I.I.C.C.M.E.R - Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc

ICRAL - Întreprinderea de Construcții, Reparații și Administrare Locativă

jud.-județul

lit. – litera

M.A.I.-Ministerul Afacerilor Interne

MC – metil celuloză

MCIP - Ministerul Cultelor şi Instrucțiunii Publice

M.O. – Monitorul Oficial

Mp – metru pătrat

M. St. M – Marele Stat Major

nr. – număr

N-V – nord - vest

OVR- Opération Villages Roumains

p. – pagină

pp – pagini

PC- Partidul Comunist

P.C.R.- Partidul Comunist Român

P.M.R.-Partidul Muncitoresc Român

Pr./ pr. – preot

Prof. - profesor

RTV-Radio-televiziune

RSR-Republica Socialistă România

https://biblioteca-digitala.ro

S.J.A.N.- Serviciul Județean al Arhivelor Naționale

S.J.A.N. Galați - Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Galați

SUA – Statele Unite ale Americii

subl. ns.- sublinierea noastră

U.R.S.S.- Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

U.V. – ultra violete

v. - verso

vol. - volum

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS

Istorie modernă și contemporană

Mircea TĂNASE - *160 de ani de la înfiinţarea Statului Major General – operă a domnitorului Alexandru Ioan Cuza* ………………................…...…..... 1

Oltea RĂŞCANU GRAMATICU - *Ctitor al învăţământului pedagogic bârlădean Ioan Popescu - 150 de ani* ……………………....………….. 11

Anca Iuliana IORDACHI - *Constantin Tănase și teatrul în vreme de război* ……..… 27

Maria STAVARACHE-ZAHARI - *Cercetașul Ioan Costăchel din Cohorta „Ştefan cel Mare”, Paşcani. Amintiri din Marele Război* ......……...... 37

Dumitru STAVARACHE - *Pe front și în spatele frontului. Personalităţi pășcănene în Războiul de Întregire a Neamului și făurirea României Mari* ....……………………………………..……………………...……… 49

Marius RĂDULESCU - *Participarea unitatilor Ardelene la campania Armatei Romane din 1919* 59

Sorin GRUMUȘ - *Campania armatei române din Ungaria în anul 1919 – rolul diviziei 7 infanterie din Roman* ..………………….……........……67

Sorin CRISTESCU - *Campania armatei române din Ungaria aprilie –august 1919 între preţuire şi „uitare”* ....…………………………………….…….. 79

Alin SPÂNU - *Un spion al armatei ungare în România: Rabeczy Sandor (1920)* 95

Radu RACOVITAN, Daniel CREȚU - *R.W. Seton-Watson și relațiile româno-ungare în timpul scurtei existențe a republicii ungare a sfaturilor* …... 101

Nicolae IONESCU - *Episcopul Grigorie Leu în lupta pentru consolidarea marii uniri* ..……………………………………………………………… 113

Elena ZÎRNĂ - *Cinematografia militară și Marea Unire* ....… 121

https://biblioteca-digitala.ro

Mihai-Cristian ȘELARU - *„Anii tăcuți ai Războiului”. Contextul internațional al declanșării celui de-Al Doilea Război Mondial (1929-1939*) …..… 131

Jănel TĂNASE - *Aeronautica militară în bătălia aeriană pentru românia în prima etapă a campaniei din vest (august - septembrie 1944)* 143

Daniel DOJAN - *Reforma agrară și începutul procesului de colectivizare în județul/raionul Tecuci - etape ale instaurării și consolidării regimului comunist* 151

Florian BANU - *„Mustul care fierbe” - Societatea românească în preajma revoluţiei din decembrie 1989* 165

Laura AVRAM - „*Cerbul de Aur”- Manifestare culturală braşoveană în perioada 1968-1971* 183

Nicoleta ȘERBAN - *Operaţiunea de salvare a satelor româneşti desfăşurată în Elveția (1989)* ....… 191

Restaurare - conservare

Mónica M. MARCOS - *International Session Scientific Comunication - Intervention In Conservation And Restoration Wall Painting In Theban Tombs, (Egypt) (2nd C, B.C)* 207

Amir GHAVIDALESFAHLAN, Ion SANDU, Viorica VASILACHE - *Decay resistance of acetylated beech wood against white rot fungus (trametes versicolor)* 223

Codrin LĂCĂTUŞU, Remus IOAN POPA - *Intervenţii de restaurare asupra unui complex mineral de tip „floare de mină”* …... . 231

https://biblioteca-digitala.ro

Felicia GOIDESCU - *Tehnici de conservare preventivă propuse şi aplicate în depozitul colecţiei de arheologie* 241

Cristina – Ioana AXINIA - *Starea de conservare a bisericii Ruginoasa – concluzii* 247

Consuela CIOBOTEANU, Leonard FULĂU - *Aspecte privind restaurarea Mineiului lunii ianuarie tipărit la București în anul 1852* 271

Cristina Maria CÎMPIANU - *Restoration of the scholastic map of Dacia and today's Romania* ……... 279

Adrian PUIŞORU - *Reabilitare casa Miclescu (centrul de educare adulţi şi centrul de perfecţionare cadre didactice)* …………………..……….. 287

Corneliu Hobincu - *Refacerea patinei bustului Constantin Prezan de la Dumesti – județul Vaslui* 293

Radu ANICOLĂESEI - *Restaurarea unui vas din ceramică neagră – Marginea, județul Suceava* …... 299

Elena BOTEZ - *Culori și coloranți* 315

https://biblioteca-digitala.ro

SUMMARY

Modern and Contemporary History

Mircea TĂNASE: *160 years since the establishment of the General Staff- the work of Prince Alexandru Ioan Cuza* 1

Oltea RĂŞCANU GRAMATICU: *Founder of the educational system in Bârlad - Ioan Popescu. 150 year* 11

Anca Iuliana IORDACHI: *Constantin Tănase and the theater in time of war* 27

Maria STAVARACHE-ZAHARIA: *The scout Ioan Costăchel from the "Ștefan cel Mare" Cohort, Pașcani. Memories of the Great War* 37

Dumitru STAVARACHE: *On the front and behind the front. Personalities from Pașcani in the War for the Unification of the Nation and the creation of Greater Romania* 49

Marius RĂDULESCU: *The participation of the units from Ardeal in the Romanian army campaign from 1919* 59

Sorin GRUMUȘ: *The campaign of the Romanian army in Hungary in the year of 1919 - the role of the 7th infantry division from Roman* 67

Sorin CRISTESCU: *The campaign of the Romanian army in Hungary April - August 1919 between appreciation and "forgetting"* 79

Alin SPÂNU: *A spy of the Hungarian army in Romania: Rabeczy Sandor (1920)* 95

Radu RACOVITAN; Daniel CREȚU: *R.W. Seton-Watson and Romanian - Hungarian relations during the short existence of the Hungarian Republic of Councils* 101

Nicolae IONESCU: *Bishop Gregory Leo in the struggle for the consolidation of the Great Union* 113

https://biblioteca-digitala.ro

Elena ZÎRNĂ: *The military cinematography and the Great Union* ………………………………………………………………………….. 121

Mihai-Cristian ȘELARU: *”The silent years of the war".The international context of the beginning of The Second World War (1929-1939)* …………………………………... 131

Jănel TĂNASE: *Military aeronautics in aerial battle for Romania in the first stage of the west campaign (august - september, 1944)* 143

Daniel DOJAN: *Agricultural reform and the beginning of the collectivization process in tecuci county / district -stages of the establishment and consolidation of the communist regime* 151

Florian BANU: *”The boiling must” – Romanian society around the revolution of December 1989* 165

Laura AVRAM: *”The Golden Stag” - cultural manifestation from Brasov during 1968 – 1971* 183

Nicoleta ȘERBAN: *The operation of rescuing the Romanian villages carried out in Switzerland (1989)* ….. 191

Restoration - conservation

Mónica M. MARCOS - *Sesiunea internațională de comunicări științifice - Intervenții de conservare și restaurare a picturilor murale din mormintele tebane (Egipt) (sec. II î. Chr.)* 207

Amir GHAVIDALESFAHLAN, Ion SANDU, Viorica VASILACHE - *Rezistența la degradare a lemnului de fag acetilat împotriva ciupercilor de putregai alb (Trametes versicolor)* 223

Codrin LĂCĂTUŞU, Remus IOAN POPA - *Restoration interventions on a ”mine flower” type mineral complex* 231

https://biblioteca-digitala.ro

Felicia GOIDESCU - *Preventive conservation techniques proposed and applied in the deposit of the archeology collection* 241
Cristina – Ioana AXINIA - *Conservation state of the Ruginoasa church* 247
Consuela CIOBOTEANU, Leonard FULĂU - *Aspects regarding the restoration of the Minei (Menaion) of January printed in Bucharest in 1852* 271
Cristina Maria CÎMPIANU - *Restoration of the scholastic map of Dacia and today's Romania* 279
Adrian PUIŞORU - *Rehabilitation of Miclescu house (adult education center and teacher' training center)* 287
Corneliu Hobincu - *Restoration of the patina of the bust Constantin Prezan from Dumești - Vaslui county* 293
Radu ANICOLĂESEI - *Restoration of a black ceramic vessel - Marginea, Suceava County* 299
Elena BOTEZ - *Colors and dyes* 315

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

160 DE ANI DE LA ÎNFIINŢAREA STATULUI MAJOR GENERAL - OPERĂ A DOMNITORULUI ALEXANDRU IOAN CUZA

Mircea TĂNASE*

160 years since the establishment of the General Staff - the work of Prince Alexandru Ioan Cuza

Abstract

Ruled by Alexandru Ioan Cuza, the state and society went through a historical period rich in reforms which aimed to create and establish the fundamental institutions of the state. In the years that followed, a series of measures led to the unification of the two military organisms of Muntenia and Moldavia simultaneously with increasing the military staff by founding more infantry and artillery regiments and also some mountain infantry, lancer fighters and engineer battalions. Legislative measures also played an important role. The military publications that appeared at that time have conceptually grounded the modernization of the army.

In truth, having in keeping in mind view what he managed to acomplish during his 7 years reign, Alexandru Ioan Cuza can be among others the founder of the modern Romanian state. The modern Romanian Army is also one of his major accomplishments.

Cuvinte cheie: *unire, reforme, armata română, modernitate.*
Keywords: *unification, reforms, Romanian Army, modernization.*

Alexandru Ioan Cuza poate fi considerat, prin prisma înfăptuirilor sale din cei șapte ani de domnie, întemeietorul statului român modern. În vremea sa, societatea românească a parcurs o etapă istorică bogată în reforme, care au avut ca scop crearea şi stabilizarea instituţiilor fundamentale ale statului. Armata română modernă este una dintre ctitoriile sale.

Aşa cum îl caracteriza Nicolae Iorga, *tânărul domnitor era un ofiţer cu carieră fulgerătoare, colonel printr-un capriciu al caimacamului Vogoridi, simțind mai mult ce trebuia să fie un ofiţer decât deprins la aceasta printr-o şcoală militară ori activitate la regiment*[1]. Cu toate acestea, domnitorul Cuza poate fi considerat creatorul armatei române moderne.

Domnia lui Cuza este unanim considerată ca fiind o perioadă de puternică efervescență socială, politică şi economică, cu rezultate remarcabile în consolidarea statului român modern. Reconstrucția şi consolidarea organismului militar se înscrie pe aceleași coordonate ale modernității, pentru care s-a acționat atât în plan structural cât

---

*Col. (r) dr., Fundația „Mareșal Alexandru Averescu" Buzău.

[1] Nicolae Iorga, *Oameni cari au fost,* Editura Militară, Bucureşti, 1975, p. 97.

https://biblioteca-digitala.ro

şi legislativ, dar nu au lipsit nici preocupările de a susţine conceptual, cu studii şi analize temeinice, făurirea şi consolidarea unui organism militar modern, care să răspundă nevoilor de securitate internă şi externă a tânărului stat român.

Avându-i alături drept sfetnici pe Mihail Kogălniceanu, pe generalii Gheorghe Manu şi Ioan Emanoil Florescu, dar şi alţi ofiţeri superiori, Cuza a demarat acest îndrăzneț proces de înnoire şi consolidare a instituţiei militare. A început prin contopirea celor două armate ale principatelor, considerată a fi *întâiul pas către unirea definitivă a țărilor surori*. Prin numirea domnitorului, la 11/28 octombrie 1859, în fruntea forţelor armate, acesta devenea şi comandantul suprem al oștirii române.

În aprilie 1859, în tabăra de la Florești (lângă Ploieşti), au fost concentraţi 12.000 de militari munteni şi moldoveni şi 26 tunuri. Scopul declarat a fost de a armoniza, uniformiza şi perfecționa procedeele de instrucție a trupelor (domnitorul Cuza însuşi, în calitate de comandant suprem al oștirii române, s-a ocupat personal de modul de instruire a acesteia). Pe de altă parte, la sugestia împăratului Napoleon al III-lea al Franţei, *mesajul* acestei tabere a fost de a descuraja o eventuală intervenţie străină, antiunionistă.

În descrierea istoricului şi scriitorului de mai târziu Radu Rosetti (1853 - 1926), membru al înaltei aristocrații moldovenești şi oarecum contemporan cu domnia lui Cuza, acesta *era nu numai un bărbat cu minte excepțional de ageră, dar firea îl mai înzestrase cu mari însușiri de bărbat de stat*[2]. El a înțeles, după tabăra de la Floreşti, că era imperativ urgentă înfiinţarea comandamentului unic, la cel mai înalt nivel, împuternicit să organizeze, să planifice, să conducă şi să gestioneze unitar resursele umane şi materiale necesare apărării ţării. Se puteau materializa astfel două din principiile fundamentale ale funcționării oricărei organizaţii militare - comanda unică şi unitatea de efort.

Prin urmare, în chiar primul an al domniei sale, la 12/24 noiembrie 1859, prin Înaltul Ordin de Zi nr. 83, domnitorul A. I. Cuza a înfiinţat **Corpul de Stat Major General al Principatelor Unite,** care a integrat armatele Munteniei şi Moldovei într-un organism militar naţional omogen, menit a conferi trăinicie actului de voință națională de la 24 ianuarie 1859. Această structură de conducere strategică a armatei române a funcţionat neîntrerupt, chiar dacă, de-a lungul anilor, a cunoscut numeroase variante de organizare şi proceduri de lucru şi a purtat mai multe denumiri consecutive. Astăzi el poartă denumirea de **Statul Major al Apărării.**

Opera militară a domnitorului Alexandru Ioan Cuza va continua într-un ritm susţinut în perioada următoare, circumscrisă desigur efortului general de fundamentare şi consolidare a tânărului stat român şi înscrierea acestuia pe coordonatele modernității, cu o gamă largă de reforme politice, sociale, economice, juridice, culturale, militare etc.

În acest sens, la 13/25 mai 1860, ambele camere legislative ale ţării vor vota, iar domnitorul va sancționa *Legea privitoare la instrucția armatei Principatelor Unite.* Aceasta introducea un sistem unic de instruire, de disciplină, de organizare a statelor majore, a administraţiei şi a contabilității şi se creau unele *detașamente model* pentru toate armele, în scopul formării unui corp de *instructori ai armatei întregi*. Tot în această perioadă au fost introduse regulamentul serviciului interior şi cel al comenduirii

[2] Radu Rosetti, *Din copilărie. Amintiri,* Editura Humanitas, Bucureşti, 2012, p. 149.

https://biblioteca-digitala.ro

de garnizoană şi s-a hotărât introducerea uniformei şi a echipamentului unic. În acelaşi an, 1860, a fost adoptată legislația privitoare la recrutarea trupelor şi *Condica penală ostășească,* devenită, din 1862, singura lege de organizare şi administrație a justiției militare[3].

La 30 mai/11 iunie 1860, prin *Înaltul Ordin de Zi nr. 98*, generalul de brigadă Ioan Emanoil Florescu (din oastea munteană) a fost numit şeful Statului Major General, o lună mai târziu fiind numit şi la conducerea celor două ministere de război de la Iaşi şi Bucureşti, reuşindu-se astfel unificarea celor două ministere. Ministerul de Război devenea astfel cea mai mare autoritate militară după şeful statului, având ca atribuții principale administrarea armatei, recrutarea efectivelor, gestionarea instrucției, menținerea disciplinei prin aplicarea legilor şi regulamentelor militare.

Au urmat o serie de măsuri care au dus la unificarea celor două organisme militare ale Munteniei şi Moldovei. În acelaşi timp efectivele au sporit, prin înfiinţarea mai multor regimente de infanterie de linie şi de artilerie şi a unor batalioane de vânători, de lăncieri şi de geniu. Astfel, în perioada 1859 - 1861, oastea permanentă, împreună cu *malițiile* (grăniceri, dorobanți, jandarmi şi slujitori) a crescut de la 25.067 la 27.028 militari[4].

Prin *Firmanul de organizare a Moldovei şi Valahiei,* emis de guvernul otoman la 20 noiembrie/2 decembrie 1861, acesta admitea unirea administrativă şi politică a celor două state, dar numai pe timpul domniei lui Cuza. La scurt timp s-a format primul guvern unitar al României (guvernul Barbu Catargiu, 22 ianuarie - 24 iunie 1862) şi inaugurarea primului Parlament reunit al ţării. La 24 ianuarie/5 februarie 1862 domnitorul Alexandru Ioan Cuza a proclamat unirea definitivă a Principatelor Române, cu capitala la Bucureşti. În actele oficiale statul figura pentru prima dată cu denumirea *România.* În acest cadru favorabil, au fost implementate măsuri importante pentru perfecționarea şi diversificarea organelor de conducere ale unui sistem militar care devenea, inevitabil, din ce în ce mai complex.

La 1/13 septembrie 1863 s-au distribuit unităţilor Armatei Române drapelele de luptă. Acestea aveau inscripționată pe flamura de mătase inscripția *„Honor et patria”,* iar în vârful lancei se afla acvila cruciată. Au rămas memorabile, pentru încărcătura lor patriotică, cuvintele domnitorului, rostite cu acest prilej pe platoul Cotrocenilor:

Ofiţeri, subofiţeri, caporali şi soldaţi.

Astăzi va fi una dintre cele mai însemnate din datinile noastre. Steagurile cele vechi aduceau aminte suvenire triste, de vreme ce ele înfățișau țările despărţite.

Astăzi voi primiți din mâinile noastre, Steagul ce întrunește colorile țărilor surori, aşa precum voinţa unanimă a românilor a unit pe capul Nostru Coroanele ambelor ţări.

Steagurile voastre totuşi au fost martore la întâmplări care doresc a fi păstrate; ele vor împodobi dar Arsenalul român.

Primind dar steagurile cele noi, aduceți-vă pururi aminte că vă încredințez Coroana ţării.

---

[3] Alina Ungheanu, *Reforma armatei române în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. 1859 - 1866,* în volumul *Statul Major General.1959 - 2004. Istorie şi transformare*, Centrul Tehnic Editorial al Armatei, Bucureşti, 2004, p. 13.

[4] *Ibidem,* p. 16.

https://biblioteca-digitala.ro

Steagul e România, acest pământ binecuvântat al Patriei stropit cu sângele străbunilor noştri şi îmbelşugat cu sudorile muncitorului. El este familia, ogorul fiecăruia, casa unde s-au născut părinții şi unde se vor naște copiii voștri.

Steagul e încă simbolul devotamentului, credinței, ordinii şi al disciplinei ce reprezintă oastea.

Steagul e totodată trecutul, prezentul şi viitorul ţării: întreaga istorie a României.

Într-un cuvânt, steagul reprezintă toate datoriile şi toate virtuțile militare care se cuprind în cele două cuvinte săpate pe vulturii români: Onoare şi Patrie!

Ofiţeri, subofiţeri, caporali şi soldaţi.

Jurați să păstrați cu onoare şi fără pată steagurile voastre şi astfel veți corespunde încrederii şi aşteptării ce am pus cu ţara întreagă în oaste.

Jurați a le apăra în orice întâmplare ca un sfânt depozit ce încredințez bravurii şi patriotismului vostru!

Să trăiască România![5].

Cele două misiuni militare franceze, solicitate de domnitorul Cuza, cea pentru intendență şi administrație, condusă de subintendentul Gustave Le Cler, şi cea pentru armata de uscat şi flotila de Dunăre, condusă de maiorul Eugene Lamy, au avut o contribuție importantă la transferul către ofiţerii români, neexperimentați încă, a unor cunoștințe complexe, necesare gestionări fenomenului militar modern. Se ştie că împăratul Napoleon al III-lea al Franţei a susţinut unirea Principatelor şi, implicit, pe domnitorul Alexandru Ioan Cuza. Franţa a dăruit tinerei armate române 10.000 puşti cu percuție şi materiale pentru două baterii de tunuri.

Generalul Ion Emanoil Florescu, şeful Statului Major General, a fost numit în mai 1863, *comandantul suprem al oastei*. Prin reorganizarea, tot în acest an, a Statului Major General, acesta avea în compunere patru secții: *I- Lucrările corespondenţei oastei, II- Lucrările topografice, III- Lucrările de geniu şi de artilerie, IV- Lucrările publice.*

Înaltul Decret nr. 410 din 1863 completa atribuțiile șefului Statului Major General, care forma *Înaltul Comandament*, condus de un *Major General*, căruia îi erau ataşaţi 4 ofiţeri.

Legea pentru organizarea puterii armate în România fusese necesară pentru a întări puterea militară a ţării. Proiectul ei însă, care prevedea înfiinţarea gărzii naţionale sau orășenești şi înarmarea gloatelor a generat ample dezbateri, iar Domnitorul a avut o atitudine prudentă, nedorind să irite Puterile Garante, îndeosebi Imperiul otoman, şi nu a sancționat-o de prima dată, motivând că garda orășenească putea deveni un instrument de forţă utilizat de diferitele grupări politice în disputele dintre ele. În final, legea a fost promulgată la 27 noiembrie/9 decembrie 1864. De inspirație prusacă, ea stabilea componenţa sistemului de apărare a ţării: *armata permanentă* (cu rezerva ei), *malițiile* (dorobanți şi grăniceri) şi *gloatele*. Comandantul suprem al oștirii era domnitorul ţării, iar ministrul de război devenea, conform aceleiași legi, *intermediarul domnitorului pentru comenduirea şi administrarea armatei*[6]. Legea a fost completată ulterior cu noi

[5] *Monitorul,* jurnal oficial al României, nr.171, din 2 septembrie 1863, *apud Cuza Vădă - România,* volum alcătuit şi editat de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, Bucureşti, 2009, p. 86.
[6] *Ibidem,* p. 19.

https://biblioteca-digitala.ro

prevederi, prin care domnitorul, preocupat pentru constituirea unui sistem militar complex, eficient şi durabil, urmărea dezvoltarea capacității combative a puterii armate naţionale.

Legea asupra poziţiei ofiţerilor a fost adoptată la 3/15 decembrie 1864, şi prevedea că membrii acestui corp de cadre se puteau găsi *în activitate, în disponibilitate, în neactivitate, în reformă sau în retragere.*

Desigur, o armată modernă avea nevoie şi de o dotare corespunzătoare. Pentru satisfacerea nevoilor de înzestrare ale acesteia, foarte serios evaluate, s-a alocat un procent de aproape 25% din bugetul anual al ţării. La aceste fonduri s-au adăugat şi cele obţinute prin împrumuturi şi subscrieri publice, dar şi o importantă sursă de subvenții. S-a reuşit astfel înlocuirea aproape în întregime a armamentului din dotarea tuturor categoriilor de forţe ale armatei. În 1861 au fost achiziționate şi introduse în dotare 1.000 carabine cu capsă şi 3.000 puşti cu capsă. Au urmat, în 1864, cele 24 de tunuri de câmp *Timmerhans.*

Pentru uniformizarea procesului şi metodelor de instruire a trupelor, au fost organizate mai multe tabere de instruire, Floreşti (1859), Bucureşti (Malmaison şi Floreasca - 1861, Colentina - 1862, Cotroceni - 1863).

Pe timpul domniei lui Cuza au apărut şi primele periodice - ziare şi reviste - cu problematică militară: în 1859 *Observatorul Militar*, în 1860 *Monitorul Oastei*, iar în 1864 *Anuarul militar al armatei române* şi *România Militară*. Declarată *Monitorul presei militare româneşti,* revista *România Militară* a contribuit la organizarea sistemului militar românesc şi la instruirea oșteanului român *cu cunoștința evenimentelor militare ce se petrec în lume*. De asemenea, revista a găzduit dezbaterile privind viabilitatea principiului *națiunii armate*. Colectivul de redacție a acordat o atenţie deosebită tradițiilor istorice naţionale, publicația declarându-se pentru materializarea editorială a unei istorii militare a poporului român[7].

Revista *România Militară* a susţinut conceptual modernizarea armatei române. Primul său număr, tipărit la sfârşitul anului 1864, începea cu un *PROSPECT,* semnat de către membrii săi fondatori, care îi motiva necesitatea apariției:

Cu cât regimul politic al unei naţii devine mai liber, cu atât organizarea sa militară trebuie să fie mai tare.

Acest adevăr este recunoscut astăzi de toţi românii, de aceea într'un glas ei cer organizarea unui sistem capabil d'a apăra înăuntru legea, ordinea şi dreptul şi'n afară naționalitatea.

A lucra dar la organizarea sistemului nostru militar, ce Camera legiuitoare este chemată în curând al hotărî;

A aduna şi a cerceta instituţiile vechi ale Patrii, instituţii ce au făcut atâtea veacuri gloria Românii şi ne au asigurat existenţa;

A trata, în lipsă de orice uvraje militare, tot ce se raportă la instrucția oastei, baza cea mai solidă a unei armate;

A întreține pe oșteanul Român cu cunoştinţa evenimentelor militare ce se petrece în lume;

---

[7] *România Militară - Sciinţă, artă şi istorie militară,* Bucureşti, nr. 1/1864, Imprimeria Ministerului de Resbel, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

Iată scopul ce ne propunem, creind revista "România Militară".

[...] Scopul nostru, încă odată o spunem, este d'a veni să lucrăm împreună şi din toată inima la înălţarea şi consolidarea edificiului ce este menit să asigure viitorul Patriei Noastre[8].

Înarmată cu aceste obiective clare, revista trece la ofensivă încă de la primul număr. Sub titlul *Necesitatea unei armate,* G. B. (probabil G. Borănescu, căpitan de geniu, unul dintre fondatorii revistei) considera că *toate naţiunile vii sunt într'o stare de resbel continu unele în contra celorlalte; aceasta este legea necesităţii; şi de aceea fiecare popor nu poate şi nu trebuie să se rezeme decât pe sine însuşi pentru a-şi păstra independenţă*[9]. Tot el considera că numai prin armată putem să ne garantăm existenţa viitoare şi *ne putem dobândi dreptul de a ne prenumăra printre celelalte naţiuni libere independinte*[10]. În continuare se întreba: *nu este oare de datoria noastră a tuturor, a nu neglija nimica pentru înfiinţarea şi îmbunătăţirea acestei instituţiuni, singura în stare d'a ne face să trăim? Şi oamenii cari au în mână destinele naţiunii, nu vor bine merita de la dânsa, când nu au neglijat nimic pentru a ne reda un bun sistem de organisaţiune militară, care să ne asigure înăuntru ordinea, şi în afară independinţa?*[11].

Imperativul întăririi armatei răzbate şi din apelul pe care autorul îl face către decidenţii politici ai vremii: *Guvern şi Cameră, daţi-ne viaţă, daţi-ne armată! Faceţi ca tot Românul în stare d'a purta armele să jertfească la cazu de trebuinţă partea sa de datorie pe altarul patrii! Faceţi ca apărarea patrii să fie privită de toţi ca datoria fiecăruia! Faceţi ca această datorie s'o contracteze tot Românul d'o dată cu naşterea sa*[12].

După ce face apel la istorie, arătând tăria pe care au dat-o armatele bine organizate Egiptului, Spartei şi Romei antice, autorul conchide: *Aceste esemple nu ne arată oare lămurit că fără o serioasă organizaţiune, existenţa noastră devine ilusorie? Că fără o armată, nu avem nimic de aşteptat în viitor?*

Da! a venit timpul în care nu ne mai este permis d'a amâna instituirea unui sistem serios de organizaţiune militară. [...] Până când vom aştepta mila streinului şi intervenirea lui în chestiunile noastre?

Suntem 5 milioane aproape de Români; naţiunea este inteligentă, şi prin urmare cată să voim a trăi numai prin noi înşine[13].

În acelaşi număr al revistei, căpitanul de stat major E. Boteanu, de asemenea fondator al revistei, publica un studiu intitulat *Despre un sistem militar la noi,* în care arăta că *nu este alt mijloc de cât desvoltarea unei forţe militare în raport cu aptitudinea noastră, averea, populaţia, viitorul şi circumstanţele politice în care ne aflăm spre a ne asigura ecsistenţa noastră politică, fără de care orice progres naţional ar fi cu neputinţă.*

---

[8] *Ibidem.*

[9] G. B., *Necesitatea unei armate*, în „România Militară", nr. 1/1864, Imprimeria Ministerului de Resbel, p. 5.

[10] *Ibidem.*

[11] *Ibidem.*

[12] *Ibidem*, p. 6.

[13] *Ibidem*, p. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

Mai 'nainte însă de a vorbi despre sistemul militar care mi se pare că ar fi mai nemerit la noi este necesariu de a discuta o chestie capitală, aceea de a şti dacă cu orice organisare am putea resista vecinilor noştri, sau până la ce punt am putea întârzia cotropirea pământului nostru dând timp vre unui aliat a ne veni în ajutor? Pusă ast-fel chestia, fără a considera nici o împrejurare favorabilă, este învederat că răspunsul ar fi negativ; dar de ne am uita îndărăt acum câțiva ani, adică în anul 1854, dacă am fi avut 10.000 de oameni în Crimeea cu trupele aliate, nu e îndoială că resultatele politice ar fi fost imense pentru noi, unirea principatelor, Basarabia întreagă şi poate chiar indipendenţa ar fi fost răsplata noastră; cele 10.000 de oameni întorşi din Crimeea ar fi format cadrele unei armate de 40 sau 50.000 oameni care puteau opera la 59 peste Carpaţi şi ar fi schimbat poate soarta populaţiilor române de dincolo; odată toată gintea română dela Dunăre într'unită, România devine un stat de 9 milioane oameni, un stat de al doilea ordin pentru ofensivă pentru concuiste, dar de prima ordine pentru defensivă capabil de a resista ori-cării năvăliri[14].

După această analiză politico-militară optimistă, dar din păcate postfactuală, autorul îndeamnă la acţiune imediată pentru fortificarea ţării, dar *fără precipitare şi cu discernământ,* prin crearea unei armate *care să corespundă cu trebuințele unui stat independent,* ale cărei baze *trebuie să fie largi şi solide, arsenalele, fabricile, fonderiile în raport cu trebuințele lui.* Referindu-se la avantajele unei armate permanente, într-o ţară ca a noastră unde *poporul organisat numai în miliţie cu toată bravura caracteristică a gintei noastre şi aptitudinea sa militară n'ar putea presinta destulă consistenţă (din lipsă îndelungată de acţii militare într'un decurs de mai mult de un secol) fără de a fi susţinut de o armată permanentă care prin disciplina, instrucţia şi perfecta ei organizare să poată coprinde în rândurile sale miliţia cu care să combată împreună; este destul numai de a spune că trebuinţele instrucţiei militare moderne necesită mai mulţi ani spre a forma soldaţi şi oficeri sub-alterni, şi chiar o viaţă întreagă spre a forma generali*[15].

Arătând că *e de neapărat de a avea o armată permanentă în timp de pace dacă voim a avea o adevărată forţă militară gata şi instruită în timp de resbel,* E. Boteanu subliniază şi avantajele sociale ale acestei armate permanente, incontestabile atunci şi, parte dintre ele cred că şi acum: *ea servă în timp de pace drept şcoală practică pentru masa populaţii, şcoală de moralitate, şcoală intelectuală, şi de perfecțiune fizică. Sub puntul de vedere intelectual, soldatul învață a citi, a scrie, a socoti şi chiar istoria şi geografia etc. Sub raportul moral cariera militară este corectiv defectelor de caracter şi relelor năravuri, contactul oamenilor între ei îi sileşte a avea preveninţe reciproce, respectul hierarhii militare îi pregăteşte la acela al hierarhii sociale. Sub-raportul fizic, exerciţiurile, obișnuința curățeniei, armele şi o mâncare mai bună decât cea a țăranului, perfecționează rasa. Armata poate avea o mare influenţă asupra constituţii fizice a populaţii*[16]. Iar concluzia nu poate fi decât favorabilă şi demnă de reţinut:

---

[14] E. Boteanu, *Despre un sistem militar la noi*, în „România Militară", nr. 1/1864, Imprimeria Ministerului de Resbel, pp. 25 - 26.
[15] *Ibidem*, p. 27.
[16] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

Considerată ast fel armata nu mai este o sarcină pentru naţie ci o instituţie importantă şi avantajoasă care poate esersa o fericită influenţă asupra destinurilor ei[17].

După cum afirmă un alt autor, căpitanul de stat major G. Anghelescu, în paginile aceleiași publicații, *astăzi însă din norocire chestia organisărei sistemului militar al ţerrei sau armarea, după expresia ziariștilor, se pune pe tapet. Târziu sau nu, împrejurările viitoare o vor dovedio, noi actualmente nu ne putem de cât felicita că această mare idee, care singură numai e menită a consolida statul, e pe drum d'a se realiza*[18].

În studiul său, căpitanul Anghelescu abordează organizarea sistemului militar al României din perspective geografice, statistice şi politice, cu analize pertinente asupra fiecăruia dintre ele, concluzionând că *organizarea noastră militară trebue făcută din punctul de vedere defensivu*, deoarece *România nu poate avea pretențiunea de a face cuceriri. Spiritul timpului, progresul civilizaţiunei, au pus o barieră dreptului celui mai tare; şi apoi noi, ca mai slabi, amu fost tot-d'una mai în posiţiune decât ori-ce altă naţiune, o recunoasce şi o bine cuvânta, bine făcătoarea politică, inaugurată în Europa cu suirea lui Napoleon III pe tronul Franciei, «emanciparea naționalităților»*[19].

[...]Acum, că dreptul nostru de naţiune ne au fost recunoscut prin tractate, scopul nostru nu poate fi altul, de cât acela de a ne consolida, de a ne adăposti de furtuna politică, care poate sgudui vr'odată basele edificiului stabilizator stabilit de Napoleon III[20].

În încheierea acestui studiu, autorul este de părere că sistemul care s-ar potrivi cel mai bine României ar fi cel prusian, dar *să fie însă bine înţeles,* acesta nu trebuie copiat întocmai *şi, din contra, adaptat obiceiurilor, resurselor şi posiţiunei noastre. Astfel, puţinele noastre mijloace financiare ne constrâng a ridica efectivul malițiilor, la o cifră mult mai mare, în raport cu armata permanentă ce vom avea.*

Puterea armată a României va cuprinde trei elemente:

1. *Armata permanentă cu reservele ei.*
2. *Miliţiile cu reservele ei.*
3. *Gloatele*[21].

Ca o tușă de culoare de epocă, iată şi termenele (durata) serviciului militar de atunci:

Termenele serviciului, atât în armata permanentă, cât şi în maliție, va fi de şase ani; trei în activitate şi trei în concediu fără termen.

După împlinirea termenului de şase ani, românii din armată vor trece în rezerva armatei, şi cei din miliţii, în rezerva malițiilor.

Dupe şase ani în reservă, atât cei d'întâi cât şi cei d'al doilea vor trece în gloate.

În fine, gloatele vor fi compuse din oameni ieșiți din rezervă şi din acei pe care soarta îi au scutit a face parte şi din armată şi din miliţii, până la etatea de 46 ani[22].

---

[17] *Ibidem.*

[18] George Anghelescu, *Organizarea sistemului militar al României*, în „România Militară", nr. 1/1864, Imprimeria Ministerului de Resbel, p. 43.

[19] Idem, *op. cit.*, partea a II-a, în „România Militară", nr. 2/1864, pp. 185 - 186.

[20] *Ibidem.*

[21] *Ibidem.*

[22] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

Putem afirma că în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, prin acumulările înregistrate atât pe linie structural-organizatorică, prin uniformizarea şi perfecționarea procesului de instruire, prin dotarea cu echipament şi armament modern, cât şi prin măsurile legislative, armata română a făcut importanți pași înainte, iar capacitatea de apărare a ţării a sporit considerabil şi a reprezentat una dintre garanțiile consolidării tânărului stat român modern. Operă a domnitorului Cuza, această armată se va maturiza în anii care vor urma domniei sale şi va da primul examen adevărat în războiul ruso-româno-otoman (1877 - 1878). La sud de Dunăre, pe câmpiile bulgare, sub comanda supremă a domnitorului Carol I, armata română va lua parte la operaţii împotriva armatei otomane şi, cu imense sacrificii umane şi materiale, va obține independenţă de stat a României. Şi tot cu sângele armatei române se va semna şi întregirea ţării, la sfârşitul Primului Război Mondial.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

CTITOR AL ÎNVĂŢĂMÂNTULUI PEDAGOGIC BÂRLĂDEAN IOAN POPESCU - 150 DE ANI

Oltea RĂŞCANU GRAMATICU*

Founder of the educational system in Bârlad, Ioan Popescu - 150 year

Abstract
Ioan Popescu, settled in Bârlad after the defeat of the revolution of 1848 in Transylvania, became an important representative of thecity in the context of the social-political an cultural realities of this place of the country, bringing a valuable contribution tothe development of the local andnational educational system throughhi saccomplishments: the founding of elementary schools, urban and rural; middle school sandhigh schools, print shops; the editing of construction projects, new spapers etc. The most important accomplishment sweretheopening of the first print shop in Bârlad- "Unirea" (1869), the printing of the first local new spaper- "Semănătorul" (1870-1876) andthe establishment of the Teacher's Training College. Declared liberal, he supported the projects of agrarian reforms topic, the public education, the development of the light industry and the national cause in his interventions as a representative of Tutova County in the Romanian Parliament. For his accomplishments he was awarded with gratified medals and orders. After 110 years since his death, Ioan Popescu remains a worth following example for the younger generations, as an illustriouste acherand patriot.

Cuvinte cheie: *Primăvara Popoarelor, Convenția de la Balta Liman, Regulamentul Organic, revoluție, Legea Educației Publice, Şcoala Normală.*
Keywords: *Spring of Peoples, Balta Liman Convention, Organic Regulation, revolution, Public Education Law, Normal School.*

Printre personalităţile bârlădene din a doua jumătate a secolului al XIX-lea se numără Ioan Popescu, renumit pedagog, ctitor, filantrop, politician, a cărui activitate se confundă cu viaţa social-politică şi culturală a urbei. Despre activitatea sa aflăm din lucrări autobiografice[1], din corespondenţa cu diferite personalităţi ale vremii, cu instituţii social-politice şi obşteşti, din presa locală şi centrală, dezbateri parlamentare,

* Profesor, preşedinta Societăţii de Ştiinţe Istorice din România, filiala Bârlad.
[1] *Faptele şi activitatea publică şi privată a lui Ioan Popescu, profesor onorific, fost deputat, preşedintele Societăţii pentru învăţătura poporului român, judeţul Tutova, din urbea Bârladului, etc. etc. cu începere din anul 1848 până astăzi, 1901,* Tipografia Comercială, Bârlad, 1911.

https://biblioteca-digitala.ro

anuare[2], almanahuri[3], calendare[4], memorialistică[5], etc. Concludente sunt şi lucrările semnate de P.S. Iacov Antonovici, episcop al Huşilor[6], Gheorghe Vrabie[7] şi alţii. Scurte medalioane despre viaţa şi activitatea lui Ioan Popescu se găsesc în monografiile principalelor instituţii de învăţământ bârlădean[8], în monografia şi istoria Bârladului[9], în bibliografii şi dicționare[10].

Actualul studiu îşi propune să adâncească analiza legată de contribuţia pe care Ioan Popescu a adus-o la dezvoltarea învăţământului bârlădean, cu prioritate a celui pedagogic, de la întemeierea căruia s-au scurs 150 de ani. Este interesant de văzut toate compartimentele în care s-a implicat Ioan Popescu, cu luminile şi umbrele unei epoci tumultoase şi contradictorii pe care a traversat-o. Un intelectual care şi-a închinat viaţa unui ideal - luminarea şi trezirea conştiinţei poporului spre Unire şi Independenţă.

Cine era acest dascăl, pe care cu admiraţie un fost elev îl descria *„înalt şi bine făcut... tipul munteanului gata de-a pururea a înfrunta orice primejdie, natură cinstită şi entuziastă*”[11], de unde venea şi care au fost fapte lui, sunt întrebări fireşti la care vom încerca să răspundem.

Ioan Popescu se încadrează în pleiada cărturarilor ardeleni de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea crescuţi la flacăra înaltelor idealuri patriotice ale necesităţii realizării unui stat naţional, unitar şi independent, care au activat în Principatele Române temporar sau definitiv. Profesorii ardeleni aduceau cu ei

---

[2]*Biografii*, în „Anuarul Societăţii pentru crearea unui fond de teatru român”, Braşov, Anul IX, 1904, 1905.
[3]*Ioan Popescu*, în „Almanahul învăţătorilor şi învăţătoarelor din România”, Tipografia „Aurora”, Focşani, anul III, 1902, pp. 77 - 78; „Anuarul Şcoalei Normale din urbea Bârladului pe anul 1875 - 1876”, Tipografia Asociaţiunii „Unirea”, 1876.
[4] Paul Augustin, *Faptele şi activitatea lui Ioan Popescu*, în „Calendarul Minerva”, Bucureşti, 1901, pp. 131 - 133; Idem, *Ioan Popescu din Coaş. Activitate de o jumătate de secol al unui român chioran, în România.* Conferinţă ţinută la adunarea din Şomula Mare, despărţimântul Sălăgian - Chioran al Asociaţiunii, în ziua de 3 august 1904, de către Augustin Paul, fost profesor de liceu, publicist, Tipografia „Victoria”, Şimleul Silvaniei, 1906; *Faptele şi activitatea publică şi privată a d-lui Ioan Popescu, dimpreună cu o conferinţă a d-lui Augustin Paul*, broşură, Bârlad, 1915.
[5] Petru Răşcanu, *Cel dintâi dascăl al meu*, în „Calendarul Ligii”, Editura Minerva, Bucureşti, 1908; Nicolae Pătraşcu, *Un bun român, Ioan Popescu*, în „Literatură şi artă românească”, anul IV, 23 iulie 1899, pp. 592 - 593.
[6] Iacov Antonovici, *Un dascăl ardelean la Bârlad. Ioan Popescu*, Atelierele Zanet Corlăţeanu, Huşi,1928.
[7] Gheorghe Vrabie, *Mesianism ardelean*, Tipografia Cernica, Bucureşti, 1937; idem, *Bârladul cultural*, Bucureşti, 1938, pp. 77 - 108; Idem, *Dascăli ardeleni necunoscuți: Ioan Popescu şi Ştefan Neagoe*, în „Familia”, seria a III-a, anul VII, nr. 3 - 4, 1940, pp. 41 - 50; *Ibidem,* nr. 5 - 6, 1940, pp. 49 - 54; Marin Vătafu, *Gh.Vrabie, Meseanismul ardelean,* în „Gând românesc”, anul VI, nr. 3 - 4, martie - aprilie, 1938, pp. 228 - 229.
[8] Mihai Mâţă, Ştefan Cucoş, *Centenarul Liceului Pedagogic Bârlad. 1870 - 1970*, Iaşi, 1970, p. 11,13, 14 - 20, 30, 32 - 50; Traian Nicola, *Liceul „Gheorghe Roşca Codreanu” Bârlad. Monografie*, Iaşi, 1971, pp. 295 - 296; Idem, *Colegiul Naţional „Gheorghe Roşca Codreanu” Bârlad. 150 de ani*, Adison Computer SRL, Iaşi, 1996, pp. 49 - 51.
[9]*Monografia Municipiului Bârlad*, Iaşi, 1974, p. 124; Oltea Răşcanu Gramaticu (coord.*), Istoria Bârladului,* Editura Odeon, Vaslui, 1998, p. 387*; Ibidem,* ediţia a II-a, Editura Sfera, Bârlad, 2002, p. 470 - 471; Oltea Răşcanu Gramaticu, *Istoria Bârladului*, ediţia a III-a, revăzută şi adăugită, vol. II, Editura PIM, Iaşi, 2015, pp. 483 - 488, 513 - 523; Traian Nicola, *Valori spirituale tutovene. Biobliografii,* vol. 5, Editura Sfera, Bârlad, 2003, pp. 688 - 694.
[10] Oltea Răşcanu Gramaticu, *Personalităţi bârlădene. Dicţionar*, vol.II, Editura PIM, Iaşi, 2012, pp. 213 - 215.
[11] Peru Răşcanu, *op.cit.,* p. 371.

https://biblioteca-digitala.ro

nu numai o pregătire solidă, ceea ce s-a putut constata mai târziu prin numărul mare de manuale şcolare pe care le-au elaborat, prin lucrările ştiinţifice şi literare ce au publicat, dar aduceau şi idei politice înaintate care i-au aşezat în primele rânduri de luptători pentru înlăturarea structurilor feudale perimate. Aproape toţi aceşti cărturari au fost amestecaţi în evenimentele generate de revoluţia democratică de la 1848. Aron Florian, Ion Maiorescu, August Treboniu Laurian, Simion Bărnuţiu, Ioan Popescu, asemenea lui Gheorghe Lazăr şi-au adus contribuţia la dezvoltarea învăţământului românesc.

Urmaşi spirituali ai Şcolii Ardelene, unii dascăli ardeleni au trecut Carpaţii, cei mai mulţi îndemnaţi de dragostea de neam, în speranţa că vor găsi teren mai favorabil pentru dezvoltarea talentelor lor, pentru promovarea culturii naţionale. Din Sălaj a venit Simion Bărnuţiu la Iaşi, din Chioar - Ioan Popescu la Bârlad[12].

Într-o geroasă zi de ianuarie 1830, în casa familiei Popovici, din comuna Coaş, districtul Cetatea de Piatră, judeţul Satu Mare, vedea lumina zilei viitorul dascăl Ioan Popescu. Apropierea comunei natale de oraşul Baia Mare determină familia să-şi înscrie fiul la şcoala primară din această străveche localitate românească pe care a absolvit-o în condiţii meritorii. Frecventează cursurile Gimnaziului călugărilor minoriţi timp de 4 ani, apoi, în 1846, este transferat la Colegiul călugărilor piarişti din Cluj, instituţie şcolară care se bucura de un vechi renume în pregătirea viitorilor absolvenţi.

În perioada studiilor gimnaziale se remarcă ca un elev talentat şi sârguincios, dar condiţiile modeste îl determină să efectueze o serie de activităţi privind curăţenia sălilor şi servitul mesei în cantină pentru a obţine un loc în internat. Acest aspect ne este relatat de publicistul Paul Augustin, cu ocazia unei conferinţe ţinute în ziua de 3 august 1904, la o adunare din localitatea Şomcuta - Mare: *„[...] Fiind elev talentat şi sârguincios, dar sărac a fost primit ca credenţiar la internat, căpătând întreţinerea în schimbul unor mici servicii, ce le făcea, ca atâţi alţi tineri români - dereticând prin cele săli şi purtând mâncărurile la masă*”[13].

Furtuna revoluţiei de la 1848 a electrizat inimile tineretului care întrezărea în aceasta „*primăvara popoarelor*”, posibilitatea răsturnării vechilor orânduieli feudale, a şubredului imperiu habsburgic. În aceste condiţii efervescente, tânărul de doar 18 ani, Ioan Popescu, părăseşte gimnaziul clujean şi se înrolează voluntar ca *landsturm-führer*, adică conducător de gloate, în armata prefectului Florian Micaş, ataşat sub comanda colonelului Carol Urban[14]. Botezul focului îl primeşte în ciocnirea de la Săcălăşeni cu gărzile maghiare. Rezultatul a fost deprimant, mica sa oştire a fost complet distrusă, astfel că tânărul conducător cu două degete rupte şi cu mantaua ciuruită de gloanţe este nevoit să peregrineze prin ţară, ascunzându-se pentru a nu fi prins şi spânzurat.

Îmbrăţişând calea aleasă şi de alţi revoluţionari, Ioan Popescu, a cărui conştiinţă naţională se maturizase în câteva luni, se refugiază în Bucovina, beneficiind de ospitalitatea boierilor patrioţi, Hurmuzachi. În această atmosferă prielnică, ardeleanul Ioan Popescu a cunoscut o parte din emigranţii moldoveni, printre care se numărau şi

---

[12] I. Antonovici, *op.cit.*, p. 336; Gh. Vrabie, *Bârladul cultural*, pp. 112 - 118; vezi şi Marin Vătafu, *op.cit.*, pp. 228 - 229.

[13] I. Antonovici, *op. cit.*, p. 336.

[14] Teodor Balan, *Colonelul Urban în Bucovina.1849*, Tipografia Mitropolit Silvestru, Cernăuţi 1926, p. 4, 6.

https://biblioteca-digitala.ro

boierii bârlădeni cu vederi liberale, Nicolae Roşca Codreanu, Manolache Costache Epureanu şi Iorgu Radu, de a căror destine va fi strâns legat în viitor.

Bârladul cunoscuse şi el febrilitatea pregătirilor revoluţionare, casele lui Iorgu Radu şi Costache Epureanu fiind loc de întâlniri pentru alte spirite liberale precum Iordache Racliş, Costache Cuza, Iordache Lambrino şi mulţi alţii. Acest nucleu revoluţionar era în legătură directă cu Vasile Mălinescu, Theodor Râşcanu, Alexandru Ioan Cuza. Evenimentele de la sfârşitul lunii martie 1848 de la Iaşi, soldate cu represiunea puternică a regimului autoritar a domnitorului Mihail Sturdza, prigoana dezlănţuită asupra liderilor revoluţionari care sunt nevoiţi să emigreze, nu a mai permis punerea în fapt a programelor elaborate la Braşov şi Cernăuţi. Convenţia ruso-turcă de la Balta - Liman din aprilie 1849 reinstaura regimul regulamentar în Principatele Române. În Transilvania trupele habsburgice, cu sprijinul celor ţariste, dădeau ultimele lovituri revoluţiei.

Noul domn al Moldovei, Grigore Alexandru Ghica, spre deosebire de Barbu Ştirbei din Ţara Românească, a permis reîntoarcerea unor exilaţi printre care se numărau şi patrioţii bârlădeni. Odată cu aceştia sosea la Bârlad şi tânărul Ioan Popescu, căruia Iorgu Radu îi oferise, mai întâi, funcţia de administrator la moşia sa de la Dealu Mare. Inteligent, sârguincios, Ioan Popescu atrage atenţia autorităţilor locale care îl numesc la 1 septembrie 1851 profesor şi director la singura şcoală publică din Bârlad, funcţie pe care o va deţine până în anul 1860.

Învăţământul bârlădean s-a dezvoltat în mod sinuos, inegal în contextul învăţământului manifestat în epocă. Alături de şcolile de pe lângă biserici, la sfârşitul secolului al XVIII-lea funcţiona la Bârlad o şcoală moldovenească de grad elementar, dependentă de Biserica „Sf. Voievozi”, unde se studia citirea şi scrierea. Prin Hrisovul din 24 mai 1803, elaborat de domnul Alexandru Moruzzi, s-a înfiinţat o şcoală greco-moldovenească, asemănătoare cu cea de la Focşani şi Galaţi[15], dar care şi-a încetat activitatea după 1821. În conformitate cu prevederile Regulamentului Organic la 1 septembrie 1832 şi-a deschis porţile prima şcoală primară de băieţi nr. 1 din Bârlad, având ca dascăl pe Ioan Zăhărescu şi apoi Constantin Nanu[16]. În 1846 s-a înfiinţat Clasul Codreanu pe lângă şcoala primară publică, reprezentând un pas înainte în dezvoltarea învăţământului secundar bârlădean. Profesorul Ioan Zăhărescu preda gramatica, geografia, catehismul şi caligrafia, iar profesorul Iosif Popescu (Patriciu) limba latină, istoria universală şi a patriei, aritmetica[17].

Continuau să existe şi pensioane particulare cu limba de predare greacă, franceză şi rusă, frecventate de copii proveniţi din păturile mijlocii ale populaţiei urbane. În 1846 era cunoscut pensionul condus de I. F. Haşcov - Sasei în care se preda limba greacă şi rusă, iar în pensionul lui Iosif Patriciu, organizat în 1850, se preda în limbile română,

[15] I. Antonovici, *Documente Bârlădene*, vol. IV, Bârlad, 1924, p. 246.

[16] Aceste şcoli ţinutale cuprindeau o clasă elementară unde se preda citirea, scrierea, numărătoarea şi rugăciunile, după metoda lancasteriană, cu tabele anumite tipărite; cât şi clasul normal de trei ani, în care se preda gramatica românească după manualul lui Săulescu, aritmetica până la împărţire exclusiv, după manualul lui Filipescu şi geografia după manualul lui Fabian. Era primit orice tânăr indiferent de avere şi renume, între 7 şi 13 ani. Anul şcolar se încadra între 1 septembrie - 1 iunie, în două semestre, după care se susţinea un examen public. Lecţiile ţineau de la 8 la 11 dimineaţa şi de la 14 la 16 după-amiaza (V. A. Urechea, *Istoria Şcoalelor*, I, Bucureşti, pp. 201 - 202).

[17] DANIC, Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice (în continuare MCIP), dosar nr.183/1846, f. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

latină, franceză şi germană. În 1851 funcţionau următoarele pensioane particulare: pensionul francez de băieţi a lui Columb, pensionul francez de băieţi a lui Caillon, pensionul grecesc condus de Pondichi şi cel a lui Popastavăr, pensionul francez de fete al doamnei Baar, la care pe parcursul anilor se vor adăuga şi altele[18].

Răsfoind Regulamentul Şcolar al Moldovei, din 1851, elaborat sub egida domnitorului Grigore Alexandru Ghica, se observă o serie de prevederi pe linia democratizării învăţământului pe care le vom reîntâlni în Legea Instrucţiunii Publice din 1864. Urmau să se înfiinţeze şcoli de fete în toate reşedinţele de ţinut şi pentru început la Botoşani, Roman, Bârlad, Huşi, Bacău, Galaţi.

În această atmosferă îşi începe activitatea de strălucit dascăl, Ioan Popescu, pe meleagurile Moldovei de Jos, dar păstrând intactă imaginea locurilor natale pe care le va reînvia cu puterea minţii şi bătăile inimii în inegalabilele sale lecţii de istorie a românilor. Munceşte mult, cu pasiune şi manifestă o atenţie deosebită pentru copii, lucrând de multe ori cu clase simultane. În cursul anului 1853 - 1854 îl întâlnim ţinând cursuri la clasa a II-a şi a IV-a. Din catalogul semestrial al Şcolii publice din Bârlad, pe luna aprilie 1854, reiese că la clasa I-a frecventau 46 elevi, la clasa a II-a 28 elevi, la clasa a III-a 15 elevi şi la clasa a IV-a doar 5[19]. Situaţia se explică şi prin analiza condiţiilor materiale ale elevilor, lipsa de manuale, rechizite şcolare, programe încărcate, dogmatismul general al învăţământului manifestat în epocă.

Sugestivă, în această direcţie, este relatarea lui Petru Răşcanu, fost elev a lui Ioan Popescu: „Era greu de învăţat carte pe la 1855. Mai întâi lipseau cărţile de şcoală. Programa cerea să se înveţe limba română, elemente de limba latină, religie, aritmetică, istoria, geografia. Şi nu erau atâtea cărţi, decât: *Istoria Românilor*, trei volume mari de A. T. Laurian, *Geografia Ţărilor Române* şi cea generală, de acelaşi, *Gramatica românească* de Nifon Bălăşescu, *Evanghelia* editată de N. Ionescu şi *Aritmetica* de care nici nu ne foloseam. Era o hartă mare a Ţărilor Române de G. Filipescu Dubău, admirabil lucrată de către Partene Ariton din Iaşi şi hărţile continentelor. Cu acest material didactic trebuia să se aplice programa care la Bârlad mai era sporită prin clasul Codreanu de limbă latină, pus tot în şcoala primară, aşa că elementele de limbă latină se făceau în clasa a III-a, după cartea lui Zaharia Columb, iar în clasa a IV-a se învăţa întreaga etimologie latină după *Gramatica* lui D. Stoica, un volum de 500 de pagini, tipărit pe o hârtie groasă, ceea ce îl făcea şi mai îngrozitor”[20].

Concluzia pe care o prezintă acelaşi autor este revelatoare: „*Cu asemenea mijloace de lucru şi încărcat cu două clase îi trebuia lui Popescu multă ştiinţă şi multă dibăcie pedagogică pentru a răspunde grelei sale însărcinări. Şi el a răspuns pe deplin*”[21].

Ioan Popescu, ca pedagog a înţeles cu mult înaintea altora că învăţământul trebuie să aibă un caracter formativ. În cadrul cursurilor la şcoala primară acorda o mare importanţă înţelegerii de către elevi a lecţiilor în clasă, dezvoltarea gândirii logice, creative, folosirea materialului intuitiv. Între obiectele de studiu, istoria era considerată ca un obiect *„eminamente educativ*”. Profesorul era preocupat de introducerea unor

---

[18] I. Antonovici, *Un dascăl ardelean la Bârlad - Ioan Popescu*, p. 338.
[19] DJAN Iaşi, Fond Comitetul de Inspecţie Şcolară, Iaşi, dosar 599, anul 1853 - 1854, f. 61.
[20] Petru Răşcanu, *op. cit.*, pp. 30 - 32.
[21] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

documente istorice, abia tipărite, dintre care nu lipseau vestita *Istorie* a lui Petru Maior sau ziarele „Gazeta de Moldova" şi „Gazeta de Transilvania". Activitatea educativă continua şi în zilele de sărbătoare: „Duminica […], ne povestea unele episoade din revoluţia de la 1848 din Transilvania, citeam din «Foaie pentru minte, inimă şi literatură», din *Descrierea Moldovei* de D. Cantemir, din P. Maior sau *Moldova în 1857* de V. Alecsandri; *Hora Unirii* şi *Baladele* sau *Cântece bătrâneşti* a lui V. Alecsandri era încă o carte ce ni se punea în mână" - îşi amintea Petru Răşcanu[22].

Inimosul dascăl bârlădean a introdus obiectul geografie la clasa a III-a şi a IV-a, cu confecţionarea hărţilor, cu mult înainte de a se oficializa. Directorul Ministerului Instrucţiunii, Gheorghe Asachi, a apreciat activitatea depusă în această direcţie şi a aprobat depozitarea a 4 hărţi ale Daciei în Biblioteca Statului în 1856, executate de elevi sub egida lui Ioan Popescu. Pedagog cu o înzestrare deosebită, conştiincios şi dând dovadă de mult tact, Ioan Popescu se ocupa cu migală de fiecare elev, astfel încât ***„nu se ştia în şcoala de la Bârlad ce va să zică să fii repetent. Nu se afla ca un şcolar să fie izgonit din şcoală. Şcoala era făcută ca să înveţe pe copii carte, prin urmare, nu era o scuză pentru dascăli că unii erau mai puţin înzestraţi de la natură"***[23].

Energic şi sever în orice acţiune, el impunea elevilor disciplină, responsabilitate, comportament civilizat în relaţiile cu cei din jur. Printre colegii de breaslă, Ioan Popescu se distingea prin înaltele sale calităţi morale şi fizice, fiind adeptul principiului permanentei prezenţe a educatorului în mijlocul elevilor, al controlului şi supravegherii elevilor: „*Era de o punctualitate exemplară - mărturisea Petru Răşcanu -. Punctualitatea profesorului avea mare influenţă asupra şcolarilor. Nu se ştia în clasa noastră ce va să zică a umbla fugar*"[24].

Ioan Popescu a introdus emulaţia publică între elevi, sporindu-le interesul pentru instituţia şcolară. Cu prilejul susţinerii examenelor şi împărţii premiilor erau invitate diferite notabilităţi ale oraşului, imprimând un caracter solemn, făcându-l greu de uitat. Elevii dădeau dovadă de o temeinică pregătire, recitau cu patos emoţionante poezii patriotice. Adept al idealului luminării maselor, în care şcoala juca un rol esenţial, Ioan Popescu a adus o mare contribuţie la dezvoltarea învăţământului bârlădean[25]. Dacă în septembrie 1851, când şi-a început cariera didactică exista la Bârlad o singură şcoală primară publică, cu trei clase şi 70 de elevi, în septembrie 1860 funcţionau 5 şcoli primare de băieţi cu 700 - 800 de elevi, 2 şcoli de fete şi începând cu octombrie 1858 Gimnaziul Codreanu, la înfiinţarea cărora ilustrul dascăl a avut un rol esenţial. Prima şcoală publică de fete, cu 68 de eleve, şi-a deschis porţile la 9 noiembrie 1856, deşi fusese preconizată încă din 1851, conform Regulamentului Şcolar.

În art. 52 al *Manualului administrativ*, capit. *Organizarea Şcoalelor* se preciza: „*Şcoli gimnaziale se vor înfiinţa una la Iaşi şi după trebuinţă şi mijloacele Casei Scolastice şi în alte Rezidenţii ţinutale, începând de la Bârlad*"[26]. Prin Adresa nr. 9530 din 13 septembrie 1858, Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, secţia I, comunică

---

[22] *Ibidem.*
[23] *Ibidem.*
[24] *Ibidem.*
[25] Traian Nicola, *Liceul „Gheorghe Roşca Codreanu" Bârlad. Monografie*, pp. 295 - 296; Idem, *Ioan Popescu*, în *Istoria Bârladului*, vol. II, editat de Oltea Răşcanu Gramaticu, p. 387.
[26] *Manualul administrativ al Principatului Moldovei*, tom. III, Iaşi, 1856, p. 312.

https://biblioteca-digitala.ro

transformarea Clasului latin în Gimnaziu Codreanu: „*Cu deschiderea Colegiului, Clasul latin Codrian de la Şcoala primară rămâne desfiinţat, aşa precum limba latină se va preda în toată întinderea la Colegiu. Prin urmare şcoala primară va rămâne pe piciorul tuturor şcoalelor ţinutale ca un suplent, un adiunct şi un singur profesor primariu, care va fi domnul Popescu*”[27].

Prin Ordonanța domnească nr. 534 din 24 august 1860, semnată de Alexandru Ioan Cuza, se aprobă ca Gimnaziul din Bârlad să poarte numele de Gimnaziu Codreanu *„spre perpetuarea amintirii numelor răposaţilor întru fericita amintire, George şi Nicolae, fraţi Codreni, care au făcut mai multe dăruiri în folosul aşezămintelor de învăţătură din Bârlad*”[28]. La 24 octombrie 1858, prin Decretul nr. 11.378, Ioan Popescu a fost numit profesor de limba germană la Gimnaziu Codreanu, unde, de la 1860 şi până în martie 1865 a predat limba română şi limba latină. Prima serie de absolvenţi ai Gimnaziului Codreanu a fost în vara anului 1862. Art. 93 din Legea Instrucţiunii Publice din 1864, prevedea înfiinţarea unui liceu la Botoşani, Buzău, Focşani, Ismail şi Bârlad[29]. Astfel, reforma învăţământului a creat premisele ridicării Gimnaziului Codreanu la rangul de liceu. Începând cu 24 februarie 1865, Ioan Popescu va preda limba latină în cursul superior al liceului. Liceul avea de unde să-şi recruteze candidaţii, deoarece învăţământul primar luase o mai mare amploare în oraşul Bârlad, unde funcţionau la acea dată şapte unităţi şcolare primare (5 de băieţi şi 2 de fete), iar în judeţul Tutova 30 de şcoli săteşti.

Învăţământul sătesc era însă prost organizat, lipseau cadrele calificate, localurile erau necorespunzătoare, materialele didactice puţine, fapt care a determinat Eforia Şcoalelor să propună înfiinţarea în fiecare judeţ a unor cursuri de vară, unde să participe tineri dintre grămătici sau cântăreţi de biserică, în vederea sporirii numărului de învăţători necesari deschiderii de noi şcoli primare publice. În vara anului 1865, Ioan Popescu, ajutat de institutorul de la Şcoala primară publică nr. 2, preotul diacon G. Albu, a cutreierat satele judeţului Tutova pentru a selecta şi pregăti 30 de absolvenţi de curs primar sau cu 2 - 3 clase gimnaziale de seminar. Rezultatul a fost cu adevărat spectaculos - 30 de şcoli săteşti vor lua fiinţă în judeţul Tutova.

Ioan Popescu manifesta un interes deosebit pentru desfăşurarea activităţii învăţătorilor în noile şcoli săteşti. Atunci când condiţiile materiale i-au permis s-a dedat la adevărate acte de filantropie: a modificat şi înnoit cu suma de 1.500 lei în 1887 vechiul local al şcolii din comuna Miceşti, judeţul Tutova şi a dotat-o cu mobilier, recuzite şcolare şi grădină; a donat colecţia lui de minerale, agonisită cu multă migală în lungile sale călătorii din Transilvania.

Necesitatea înfiinţării unei şcoli normale pentru pregătirea învăţătorilor devenise un imperativ. Din iniţiativa şi cu colaborarea unui grup de cărturari patrioţi, precum C. Esarcu, V. A. Urechea, A. T. Laurian, Al. Papiu Ilarian, P. S. Aurelian, I. Eliade Rădulescu, Al. Odobescu, B. P. Hasdeu, a luat naştere la Bucureşti, în ziua de 8 noiembrie 1866, *Societatea pentru învăţătura poporului român*, a cărui scop era de *„a propaga prin toate mijloacele putiincioase învăţătura printre români, fără deosebire*

[27] Cf. I. Antonovici, *op. cit.*, p. 66.
[28] „Monitorul Oficial al Moldovei”, nr. 273, 15 septembrie, 1860, p. 994.
[29] *Legea Instrucţiunii din 1864,* în „Anuarul Oficial” al MCIP, 1883, p. 126.

https://biblioteca-digitala.ro

de provincii şi a stărui ca învăţătura generală gratuită şi obligatorie să devină o realitate în România. A conlucra la dezvoltatea educaţiei naţionale”[30]. Printre secţiile înfiinţate în întreaga ţară se numără şi cea de la Bârlad, în 15 februarie 1867, având în frunte pe Ioan Popescu[31], Ştefan Neagoe şi Panaite Chenciu.

Cea mai importantă realizare a *Societăţii pentru învăţătura poporului român* a fost înfiinţarea şcolilor normale de învăţători, ale secţiunilor din Bucureşti, Ploieşti, Focşani şi Bârlad. În februarie 1870, Ioan Popescu redactează lucrarea *Şcoala normală cu internat pentru prepararea de învăţători în comunele rurale din judeţul Tutova, înfiinţată în urbea Bârladului de Societatea pentru învăţătura poporului român, secţiunea Tutovei 1870*, alcătuită din două părţi: *Expunerea de motive, Apel către cetăţeni* şi *Plan de condiţiunile deschiderii unei şcoli normale pentru prepararea de învăţători în comunele rurale ale judeţului Tutovei şi a întreţinerii unui internat pentru elevii acestei şcoli*[32].

Zelosul dascăl elaborează o adevărată pledoarie pentru luminarea maselor pe calea culturii, opinând că destinele unui popor, prestigiul lui în lume depinde şi de gradul de cultură. Opinia publică bârlădeană şi autorităţile erau informate în legătură cu scopul noii şcoli şi modalităţile de funcţionare. Propaganda făcută a dat rezultatele scontate pe parcursul câtorva luni. Perseverentul preşedinte al *Societăţii pentru învăţătura poporului român*, secţiunea Tutovei, Ioan Popescu, procură fonduri, instituind liste de subscripţie, făcând apel la autorităţile locale şi centrale. Prin adresa nr. 6307 din 13 iunie 1870 Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice comunică Comitetului Societăţii că a fost aprobată suma de 8.000 lei. Au fost închiriate de la Iacob Fătu 7 dughene cu 14 camere pentru şcoală şi internat, s-a procurat mobilierul necesar.

În vederea selecţionării elevilor, Ioan Popescu, însoţit de Daniel Montani, institutor la clasa a II-a a Şcolii primare nr. 1, începând de la 22 aprilie 1870, colindă cu căruţa din sat în sat, ţinând examen la faţa locului şi reuşeşte să aleagă 60 de băieţi inteligenţi, viitori elevi interni ai şcolii normale[33]. Apelul făcut cadrelor didactice de la Liceul Codreanu în vederea predării unor cursuri şi în cadrul Şcolii Normale s-a bucurat de un succes deplin. Acest lucru este şi mai meritoriu dacă menţionăm că timp de 4 ani profesorii au predat gratuit.

La 29 noiembrie 1870 se inaugurează la Bârlad **Şcoala Normală**[34], printre primele instituţii de acest gen din ţară, urmând după cea din Iaşi (1855), Bucureşti (funcţionau o şcoală de stat, Şcoala preparandală, 1867, şi una particulară înfiinţată de Societatea pentru învăţătura poporului român, judeţul Ilfov), Ploieşti (1868) şi Focşani (1870), ambele organizate de Societatea pentru învăţătura poporului român. În vibrantul discurs rostit cu ocazia inaugurării, directorul Şcolii Normale, Ioan Popescu, întrezărea

---

[30] Petre Garboviceanu, *Societatea pentru învăţătura poporului român din Bucureşti şi şcoalele ei, 1866 - 1906*, Bucureşti, 1906, anexa I, cap. I, p. 3.

[31] Iniţial preşedinte al secţiei Bârlad a *Societăţii pentru învăţătura poporului român* a fost Iacob Fătu şi abia din 1869 devine Ioan Popescu (Traian Nicola, *Valori spirituale tutovene. Biobliografii*, vol. 5, pp. 688 - 694)

[32] Lucrarea a fost publicată în broşură în martie 1870, în Tipografia Asociaţiunii „Unirea”, Bârlad.

[33] I. Antonovici, *Un dascăl ardelean la Bârlad - Ioan Popescu*, pp. 45 - 46.

[34] *Dare de seamă făcută cu ocaziunea inaugurării Şcolii normale primare, la 29 noiembrie 1870, de preşedintele Comitetului şcolar pentru învăţătura poporului român, secţiunea Tutovei, d-l profesor de la liceu, Ioan Popescu*, în „Semănătorul”, Bârlad, anul I, nr. 11, 6 decembrie 1870.

https://biblioteca-digitala.ro

importanţa viitoare a acestui act de cultură, deoarece „*asemenea întreprinderi înmulţindu-se şi imitându-se de toate judeţele şi dând fructele lor mântuitoare, România să devină unită cu toate părţile ei, cultă şi civilizată de la o margine la alta, mare, tare şi fericită, spre a-şi reocupa cu o oră mai înainte cuvenitul ei loc între naţiunile cele de valoare ale Europei*”[35].

În anul 1874, Şcoala Normală dădea prima promoţie de 52 de învăţători care se alăturau celor 18 învăţători mai vechi, astfel numărul şcolilor săteşti din judeţul Tutova se ridica la 70. În urma stăruinţelor depuse, Ministerul prin Ordinul nr. 751 din ianuarie 1875 numeşte în funcţia de director al Şcolii Normale de stat din Bârlad pe Ioan Popescu. Începând cu anul şcolar 1875 - 1876, Şcoala Normală din Bârlad a trecut în întreţinerea statului, corpul profesoral fiind recrutat din rândurile cadrelor didactice ale fostei Şcoli Normale şi numit prin decizia Ministerului cu nr. 6.804 din 21 august 1875. Au fost emise o serie de circulare pentru popularizarea şcolii în cadrul judeţului, cerându-se şcolilor publice primare să îndrume „*un număr de elevi cu calităţile cerute, care ar dori a se prepara în această şcoală pentru cariera de învăţător în comunele rurale*”[36]. Au fost selecţionaţi 30 de elevi din 40 prezentaţi, de o comisie examinatoare şi la 15 septembrie 1875 şi-a început cursurile Şcoala Normală publică de stat din Bârlad. Din statistica trimisă de Ioan Popescu, cu adresa nr. 31 din 3 iunie 1877 Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice reiese că erau încadraţi 9 profesori, iar numărul total al elevilor era de 58 dintre care 30 în clasa I-a şi 28 în clasa a II-a a Şcolii Normale, număr apropiat de a altor şcoli normale din ţară (Roman - 74 elevi, Iaşi - 68 elevi)[37].

„Anuarul Oficial” pe anul 1883 menţionează următorii profesori ai Şcolii Normale de stat din Bârlad: Ioan Popescu (pedagogie), Ioan Carp (religie), Ştefan Neagoe (limba română), Panaite Chenciu (istorie şi geografie), Stroe Belloescu (matematică), Gheorghe Ghimbăşanu (ştiinţe fizico-naturale, agronomie, horticultură), dr. Constantin Codrescu (higienă şi medicină populară), Theodor Gâţulescu (desen şi caligrafie), L. Hergescu (muzică vocală), Ion Dăscălescu (scrimă, gimnastică şi exerciţii militare)[38].

Şcoala a funcţionat în diferite clădiri improprii pentru asigurarea unui climat propice dezvoltării intelectuale ale elevilor. În adresa nr. 14 din 22 ianuarie 1890 către Goliger, arhitect al Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice, Ioan Popescu prezintă în mod magistral necesitatea construirii unui nou local pentru Şcoala Normală din Bârlad. Propunerile pe care le înaintează Ministerului sunt deosebit de interesante: sporirea numărului de ore la obiectul pedagogie; obiectul psihologie să preceadă cu un an obiectul pedagogie; introducerea istoriei pedagogiei; înfiinţarea unei şcoli de aplicaţie; introducerea lucrului manual în programa şcolară; sporirea numărul de ore la obiectul istorie; introducerea studiului ştiinţelor agricole şi realizarea experienţelor practice pe terenul agricol din jurul şcolii; sporirea cursului Şcolii Normale de la 4 ani la 7 - 8 ani „*reclamat egalmente de mulţimea studiilor şi celorlalte învăţături, cât şi de*

---

[35] Ziarul „Semănătorul”, Bârlad, anul I, nr. 11, decembrie 1870.
[36] *Notiţă istorică despre Şcoala Normală primară din urbea Bârladului*, în „Anuarul Şcoalei normale din urbea Bârladului pe anul 1875 - 1876”, Tipografia Asociaţiunii „Unirea”, Bârlad, 1876.
[37] DANIC, Fond MCIP, dosar nr. 3742/1877, ff. 10 - 13.
[38] Anuarul Oficial al MCIP pe anul 1883, Bucureşti, 1883, p. 98.

https://biblioteca-digitala.ro

etatea ce trebuie necesar să petreacă acea tinerime în şcoală, dacă voiesc să poată fi la înălţimea misiunii ce o au de îndeplinit”[39]. În continuare se prezenta proiectul construcţiilor administrative: şcoala propriu-zisă, şcoala de aplicaţii, internatul Şcolii Normale.

Prin munca neobosită a directorului Ioan Popescu s-a ridicat în anul 1897 - 1898 noul edificiu al Şcolii Normale din Bârlad, la întocmirea planurilor şi supravegherea lucrărilor, acesta aducându-şi o contribuţie decisivă. Şcoala Normală a devenit al doilea focar de cultură din oraşul Bârlad, după Liceul Codreanu. Ioan Popescu s-a dovedit un pedagog de elită la flacăra căruia s-a format profilul moral şi intelectual al celor 500 de absolvenţi pe care i-a dat şcoala sub directoratul său. Publicistul Nicolae Petraşcu a creionat un emoţionant portret acestui „*om de o simţire extraordinară la tot ce era frumos şi cu o voinţă de fier în urmărirea scopurilor sale*” - Ioan Popescu. „*Nalt, frumos şi voinic, cu un cap bine dezvoltat, cu o frunte proeminent boltită, ca un zimbru, cu ochi albaştri, purtând barbă şi mergând totdeauna în pas milităresc, de parcă auzea ritmul trompetei, el părea că-şi aduce aminte în tot momentul că fusese militar, adică voluntar în revoluţia de la 1848 din Transilvania*”[40].

Şcoala Normală a fost un teren favorabil aplicării metodologiei educative, a întregii priceperi pedagogice a ilustrului profesor şi director. „*Pentru conservarea caracterului naţional în poporul de la ţară şi pentru conservarea industriei casnice, părăsită mai de tot de săteni*”, a introdus, pentru prima dată în Şcoala Normală din Bârlad, portul naţional, ca uniformă pentru elevi, împletitul din paie şi confecţionarea de pălării din paie în cadrul lucrului manual; a introdus violina „*cu mulţi ani înainte de a se fi introdus oficial prin programa statului*”, învăţarea muzicii vocale şi formarea de coruri în şcolile săteşti, introducerea jocurilor naţionale *Românul* şi *Bătuta*[41].

Ioan Popescu a desfăşurat o activitate profesională de înaltă clasă, predând cu competenţa şi pasiunea marilor dascăli diferite discipline ca: pedagogia, dreptul constituţional, agricultura, geografia şi lucrul manual al confecţionării pălăriilor de paie. Se interesa de exerciţiile gimnastice şi de cunoştinţele militare. În acest sens a introdus ca obiect de studiu Regulamentele şi Instrucţia militară, având arme model ’77, iar drept comandant un ofiţer. Le-a imprimat elevilor simţul datoriei, dragoste de muncă, internatul Şcolii Normale fiind organizat în sistemul auto gospodăririi: elevii făceau curat în clase şi dormitoare, le aeriseau, făceau focul în sobe, ajutau la servitul mesei, făceau de gardă noaptea. Toate aceste activităţi erau supravegheate de directorul şcolii care „*sosea la internat, indiferent de anotimp, la ora 4 dimineaţa [...], asista, apoi, la spălatul nostru* - îşi amintea cu nostalgie Nicolae Petraşcu - *trecea în repetitor cu noi supraveghind pregătirea lecţiilor, apoi în sufragerie luând cu noi frugala gustare de dimineaţă [...], în urmă se înşira doi câte doi şi ne privea plecând [...]. La 12 din nou cu noi la pregătirea lecţiilor de după masă, seara la fel*”[42].

Un loc deosebit în educarea viitorilor învăţători acorda inimosul director excursiilor şcolare efectuate, mai ales, în Transilvania. Participau 60 de elevi, îmbrăcaţi în port naţional, în frunte cu directorul Ioan Popescu. În cadrul excursiilor se îmbinau

---

[39] DANIC, Fond cit., dosar nr. 5199/1889, vol. II, ff. 14 - 24.
[40] N. Petraşcu, *op. cit.*, 25 iulie 1899, pp. 592 - 595.
[41] I. Popescu, *op. cit.*, în I. Antonovici, *op. cit.*, p. 244.
[42] N. Petraşcu, *op. cit.*, p.592.

https://biblioteca-digitala.ro

drumeţiile lungi cu călătoriile cu trenul, pentru a căror scutiri de taxe se zbătea mult timp înainte prin numeroase adrese către Minister. Ziarele vremii înregistrau cu admiraţie iniţiativa dascălului bârlădean, în care vedeau un act de puternică educaţie naţională. A organizat astfel de excursii în anii 1874, 1879, 1882. Ziarul „Telegraful român" din 8 august 1874 relata cititorilor: „*Astfel trupa junilor români, plecând din Bârlad, în frunte cu profesorul Popescu şi Herjescu [...] după o călătorie apostolică de trei săptămâni, în care răstimp au parcurs teritoriul român de la Bârlad până la pasul Oituzului şi de acolo secuimea de-a lungul, sosi în fine la Braşov în seara zilei de 7 august a.c.*"[43]. „Gazeta de Transilvania" consemna cu acelaşi deosebit interes prezenţa acestor tineri „*care se dedică nobilii misiuni a instruirii poporului ţăran din România"*, felicitând în acelaşi timp „pe bravul şi zelosul director, care a avut norocita idee de a face ca elevii săi să întrebuinţeze vacanţele într-un mod atât de frumos, bun şi folositor"[44].

Excursia din anul 1879 a durat 7 săptămâni, având un lung traseu prin Moldova, Transilvania, Muntenia şi Dobrogea. Cu deosebit entuziasm ziarul „Binele public" sublinia: „*Şcoala Normală din Bârlad numărând 82 de elevi, sub conducerea directorului ei Ioan Popescu şi altor doi profesori, şi-a propus să facă un fel de călătorie în jurul Ţărilor Române spre a vedea poziţia geografică a tuturor oraşelor din România, Transilvania şi Dobrogea*"[45]. În încheierea articolului, aceeaşi publicaţie sugera necesitatea preluării acestui exemplu şi de celelalte Şcoli normale din ţară. Pe parcursul excursiei elevii organizau serbări care se transformau în adevărate mesaje de patriotism[46].

În cadrul excursiei din 1882 cei 76 de elevi au vizitat 21 de comune rurale în Transilvania, interesându-se de modul de trai, organizarea gospodăriilor, felul de a practica agricultura şi meseriile[47]. „Gazeta de Transilvania" din 8 august 1882 insista asupra calităţilor programului artistic oferit de normaliştii bârlădeni. Costumele naţionale ale excursioniştilor au stârnit un viu interes: pantaloni albi, pieptar sur, suman castaniu, ciubote mici, cămaşă românească încinsă cu un şerpar, dată peste pantaloni, pe cap, pălărie neagră. Dintre marile oraşe vizitate amintim Braşov, Sibiu şi Bucureşti. După vizitarea diferitelor muzee, biblioteci din Bucureşti, tinerii bârlădeni au mers în faţa statuii lui Mihai Viteazul şi Eliade Rădulescu unde au cântat un imn patriotic[48].

---

[43] Ziarul „Telegraful Român", Sibiu, 8 august 1874.

[44] *Trupa călătoare a Şcolii normale (preparandia) din Bârlad*, în „Gazeta de Transilvania", Braşov, 5 august 1879; *Primirea elevilor Şcolii normale din Bârlad, la Băile Slănicului, ibidem,* 5 august 1879; *O şcoală călătoare, ibidem,* 12 august 1879.

[45] *O şcoală normală călătoare* în „Binele public" din 11 iulie 1879; *Normaliştii din Bârlad*, în „Românul", 13 iulie 1879; *Estudiantina română*, în „Binele public", 1 august 1879; *ibidem,* din 14 august 1879.

[46] *Ştiri d-ale zilei din Capitală*, în „Românul", 17 august 1879; *Normaliştii din Bârlad în Bucureşti, ibidem,* 18 august 1879; *Normaliştii din Bârlad (Reflexiuni*), *ibidem,* 19 august; *Un adaos, ibidem,* 20 august 1879; *Estudentina din Bârlad*, în „Binele public", 30 - 31 august 1879.

[47] *Impresiuni de călătoria normaliştilor bârlădeni*, în „Gazeta de Transilvania", nr. 85, 28 iulie 1882; *Excursiunea lui Ioan Popescu cu Normaliştii în ţară şi peste Carpaţi, în iulie şi august 1882*, *ibidem,* nr. 89, 5 august 1882.

[48] *Şcoala pedagogică din Bârlad*, în „Românul", 12 august 1882; *Ibidem,* 16 august 1882; *ibidem,* 28 august 1882.

https://biblioteca-digitala.ro

Reîntoarcerea *estudiantinei bârlădene* a fost întâmpinată cu acelaşi entuziasm de întreaga populaţie bârlădeană[49]. Sensul patriotic al acestei călătorii a fost sesizat şi de autorităţile austro-ungare, care vor face demersuri pentru interzicerea unor astfel de acţiuni în Transilvania. Ioan Popescu a dorit să organizeze o excursie şi în anul 1886, dar nu i s-a permis pentru motivul că mergând în Transilvania, prin intonarea unor cântece naţionale de către elevi, s-ar accentua relaţiile deja încordate dintre autorităţile româneşti şi cele austro-ungare. Situaţia era datorată războiului vamal, declanşat de Austro-Ungaria după ce România refuzase reînnoirea Convenţiei economice din 1875, dar mai ales pe fundalul intensificării luptei de eliberare naţională a românilor din teritoriile ocupate.

O viaţă închinată idealurilor naţionale

Patriot înflăcărat, Ioan Popescu a participat activ la toate marile evenimente politice ale secolului al XIX-lea. Primul contact cu realităţile politico-naţionale l-a constituit revoluţia democratică de la 1848, despre a cărui participare am amintit în primele pagini. Sosit la Bârlad, în 1849, Ioan Popescu a aderat la gruparea unionistă din care făceau parte Manolache Costache Epureanu, dr. Emanoil Costin, Iacob Fătu, Constantin Racliş, Iancu Codrescu, ş.a. Încrederea de care se bucura se reflectă şi în faptul că a fost ales secretatul Comitetului unionist bârlădean. Comitetul se întrunea în casele lui Lupu Costache pentru a discuta candidaturile pentru viitoarea Adunare ad-hoc a Moldovei.

O interesantă adunare publică a fost organizată în localul Şcolii primare nr. 1 de băieţi. Ioan Vasiliu, viitor institutor, îşi aminteşte că tocmai în acel moment sosise la magazinul de galanterie a lui Demetrie Gheorghiu, un sul de tablouri de la Librăria Ioanid din Bucureşti, ce reprezenta Unirea Principatelor. Patronul prăvăliei a încredinţat lui Vasiliu, care era băiat de magazin, un exemplar ca să-l ducă la adunare. „*Cuvântarea asupra Unirii prin mijlocirea acestui tablou, a aprins întru atât auditoriu, că nu se mai sfârşeau aplauzele, că nu se mai sfârşeau uralele, sunase ora deşteptării, sunase ora libertăţii, sunase ora înfrăţirii*” - relata viitorul institutor[50]. În urma valului de persecuţii dezlănţuit de caimacamul Nicolae Vogoride, în 1857, Ioan Popescu a fost suspendat din postul de profesor de la Şcoala publică primară, dar reintegrat câteva luni mai târziu ca urmare a unui memoriu trimis de Comitetul unionist.

Pentru popularizarea ideilor unioniste, Comitetul bârlădean folosea ca principal mijloc de propagandă pe elevi. Un alt martor ocular, Petru Răşcanu, îşi amintea că băieţii de la Şcoala primară au învăţat *Hora Unirii* şi *Moldova în 1857* de Vasile Alecsandri pe care le-au răspândit în tot oraşul, cântându-le în Grădina Publică, însoţite de muzică. În activitatea de transcriere a unor documente unioniste erau folosiţi şi elevii, deoarece lipsea, la acea dată, o tipografie în oraş. „*Într-una din zile, domnul Popescu ne spuse că Iacob Fătu ar avea ceva de scris şi că are nevoie de câţiva buni şi repezi scriitori. Lucru nu ne-a mirat, nu era tipografie în Bârlad, aşa că acei care aveau de scris se adresau la şcoală [...]. Ne-am dus vreo 10, într-o duminică la Iacob Fătu* - îşi

[49] *Reîntoarcerea normaliştilor bârlădeni din călătorie*, în „Paloda”, Bârlad, 26 august 1882.
[50] Memoriu scris de Ioan Vasiliu la 28 mai 1907, în I. Antonovici, *Documente Bârlădene*, vol. V, p. 246.

https://biblioteca-digitala.ro

aminteşte Petru Răşcanu - *Iacob Fătu dicta şi noi scriam în mai multe exemplare deodată: circulări, scrisori, procese verbale şi alte demersuri ale Comitetului Central al Unirii din Iaşi [...]. Nimeni nu ne recomandase secretul, dar am înţeles îndată că nu trebuia să spunem despre acele întruniri*”[51]. În aceste acţiuni un rol important l-a avut şi Ioan Popescu. A luat parte la alegerile de deputaţi pentru Divanul ad-hoc (1857) şi alegerile pentru Adunarea Electivă a Moldovei (1858).

După realizarea Unirii Principatelor, Ioan Popescu se va angaja tot mai pregnant şi în viaţa politică pentru democratizarea structurilor statale, libertatea de gândire, independenţa naţională. A fost numit comisar al judeţului Tutova, pentru a aduna voturile de adeziune la plebiscitul de la 2 mai 1864; a pus bazele la Bârlad a filialei Partidului Naţional Liberal; a fost comisarul prefecturii judeţului Tutova la strângerea votului plebiscitului pentru aducerea principelui Carol.

În 1869, Ioan Popescu a pus bazele unei asociaţii sugestiv intitulată „Unirea”[52], care-şi propunea fondarea unei tipografii şi editarea unui ziar[53]. În iulie 1869 a luat fiinţă Tipografia „Unirea” care-şi va desfăşura activitatea până în martie 1894[54], iar la 27 septembrie 1870 apărea primul periodic bârlădean „Semănătorul”, situat pe poziţii liberale. În articolul program *Ceea ce credem noi* se sublinia idealul întregii generaţii de intelectuali a epocii: „***Lumina, iată ceea ce lipseşte încă României, conştiinţa de sine şi încrederea forţei morale şi materiale*** […]”[55]. Acest crez politic este preluat şi în alte articole cu scopul de a crea un climat favorabil în rândul masei de cititori: „*Calea cea mai sigură ce poate duce un popor la cultură, civilizaţiune, pentru mărire şi fericire este lumina, este instrucţiunea cu sora ei educaţiunea”*[56]*, „Libertatea [...] nu se proclamă, ci se câştigă prin forţe şi sudori [...]”,* menţinându-se *„prin lumină şi virtute”*[57]. Referirile la situaţia năpăstuită a românilor din teritoriile ocupate constituie un adevărat strigăt de durere: „*Colo peste Carpaţi trei milioane de români sunt ameninţaţi din moment în moment de a fi despuiaţi de limba lor natală, de legea lor străbună*”[58]. În paginile ziarului au semnat articole Ioan Popescu, Ştefan Neagoe, Panainte Chenciu, V. A Urechea, C. Teodorescu ş.a. Ziarul „Semănătorul” şi-a încetat activitatea în 1876, în preajma Războiului de Independenţă, dar rolul său a fost esenţial în deschiderea drumului celorlalte publicaţii bârlădene de la sfârşitul secolului al XIX-lea.

---

[51] P. Răşcanu, *op. cit.,* p. 32.

[52] *Statutele Asociaţiunii pentru fondarea unei tipografii şi publicarea unui ziar în urbea Bârladului,* în „Semănătorul”, anul I, nr.1, 27 septembrie 1870.

[53] *Ibidem.*

[54] Gr. Creţu, *Tipografiile din România de la 1801 până astăzi*, 1910, p. 24.

[55] „Semănătorul”, anul I, nr.1, 27 septembrie 1870; vezi şi Oltea Răşcanu Gramaticu, *Începuturile presei bârlădene, ziarul „Semănătorul*”, în *Bârladul odinioară şi astăzi. Miscelaneu*, Bucureşti, vol. I, 1980, pp. 153 - 161; *Istoria Bârladului*, ediţia a II-a, vol. I, editat de Oltea Răşcanu Gramaticu, Editura Sfera, Bârlad, 2002, pp. 322 - 335; Oltea Răşcanu Gramaticu, *Pagini din istoria presei bârlădene. Începuturile presei bârlădene*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, Anuarul Muzeului Judeţean „Ştefan cel Mare” Vaslui, XXII - XXIV, vol. II, 2001 - 2003, pp. 829 - 840.

[56] *Ibidem,* nr. 6, 1870.

[57] *Ibidem*, anul V, nr.7, martie 1874.

[58] *Ibidem,* anul I, nr. 1, 27 septembrie 1870.

https://biblioteca-digitala.ro

Ioan Popescu a făcut parte din Garda civilă a Bârladului (1877 - 1882), ca ajutor de comandant, cu gradul de locotenent-colonel, contribuind cu aprovizionări în Războiul de Independenţă. A organizat o serbare cu elevii celor două licee bârlădene şi fondurile strânse în valoare de 603,90 lei au fost donate *Societăţii Damelor Bârlădene*, care a achiziţionat patru corturi mari ce au fost trimise pe front pentru necesarul unui spital de campanie[59].

După cucerirea independenţei României, Biroul de Informaţii din Viena se interesa tot mai mult de acţiunile românilor, de o parte şi alta a Carpaţilor. În raportul din 5 iunie 1882 se relatează acţiunile *Societăţii Carpaţilor*, iar pe lista cu numele celor ce urmau a fi urmăriţi alături de Mihail Eminescu, Miron Pompiliu, Vasile Micle, A. T. Laurian, ş.a., figura şi profesorul bârlădean, Ioan Popescu, foarte activ prin excursiile sale cu elevii în Transilvania[60].

Necesitatea formării unor cadre de meseriaşi autohtoni l-a determinat pe Ioan Popescu să propună soluţii viabile pentru acea etapă prin trimiterea unor copii la meserii în regiuni industrializate precum Germania, Austro - Ungaria, şi chiar Transilvania, timp de trei ani, după care urmau să profeseze în localitatea natală[61]. În urma concursului de admitere din luna ianuarie 1883, au fost selecţionaţi 50 de elevi pentru 24 de meserii, iar până în 1890, numărul celor trimişi s-a ridicat la 80 şi al meseriilor la peste 30. Principalele centre au fost Braşov, Cluj, Timişoara, dar tinerii meritoşi au fost trimişi cu burse la Paris, Viena, Hamburg, Dresda, Leipzig. Ioan Popescu a iniţiat strângerea de fonduri prin donaţii, serbări, cotizaţii, pentru întreţinerea acestor elevi. Rezultatele acestei acţiuni a fost înfiinţarea la Bârlad, până în 1900, a 32 de ateliere cu 40 de specialităţi şi pregătirea a peste 40 de maiştri.

Ioan Popescu a fost apreciat de concetăţenii săi care i-au încredinţat mandatul de deputat în mai multe rânduri (1891, 1895 - 1899). În această calitate a participat la dezbaterile parlamentare, aducând şi unele soluţii proprii în direcţia îmbunătăţirii situaţiei agrare, a instrucţiunii şcolare, a industriei casnice (propunerea proiectului de lege pentru pensiile funcţionarilor judeţeni şi comunali, elaborarea unor amendamente privind legea învăţământului primar şi secundar, proiect de lege pentru construirea unei linii de cale ferată între Bârlad - Bacău, proiect de lege privind mijloacele practice pentru ridicarea ţărănimii)[62]. Oficialităţile parlamentare, de cele mai multe ori, au privit

[59] DJAN Vaslui, Fond Spitalul Bârlad şi Elena Beldiman, dosar 1/1877, f. 20.

[60] DANIC, Xerografii, Viena, pachet CCXXVI/1, ff. 199 - 201.

[61] *Regulament pentru ridicarea şi lăţirea industriei între români în urbea Bârladului şi judeţul Tutovei, proces de Expunere de motive făcută de Ioan Popescu preşedintele comitetului secţiunii, şi urmat de un scurt raport de inaugurarea acestei întreprinderi*, broşură, Bârlad, Tipografia Asociaţiunei „Unirea", 1883.

[62] *Discurs în Camera Deputaţilor în problema Ligii licenţelor asupra băuturilor spirtoase, 24 februarie 1896; Discurs în Camera Deputaţilor în probleme de limbă românească, cu prilejul unui proiect de lege judecătorească, 28 februarie 1896; Discurs în Camera deputaţilor în problema căii ferate Galaţi-Bârlad, 2 martie 1896; Discurs în Camera deputaţilor în problema Proiectului de lege pentru învăţământul primar, 11 aprilie 1896; Discurs în Adunarea deputaţilor cu prilejul discuţiilor asupra răspunsului la discursul Tronului, 13 decembrie 1897; Discurs în Camera deputaţilor asupra Proiectului de lege pentru desfiinţarea dării de 4 lei pe an prevăzută prin articolul 41 al legii din 29 mai 1893, asupra clerului mirean şi seminariilor, 6 februarie 1898; Discurs în Adunarea deputaţilor în problema învăţământului primar, 12-13 februarie 1898; Discurs în Adunarea deputaţilor cu privire la Proiectul de lege, de iniţiativă parlamentarăm în problema construirii unei linii ferate Bârlad - Bacău, pe Valea Tutovei, 6 martie 1898* (vezi Traian Nicola, *op. cit.*, p. 692).

https://biblioteca-digitala.ro

cu dezinteres sau neîncredere propunerile deputatului bârlădean, mijloacele propuse erau modeste, ele urmăreau doar îmbunătăţirea stării ţăranului, în care dezvoltarea industriei casnice şi a instrucţiei juca un rol decisiv.

În vederea modernizării edilitare a Bârladului, în februarie 1897, Ioan Popescu a înmânat Primăriei un proiect în 46 de puncte pentru *Comoditatea, salubritatea şi înfrumuseţarea urbei,* multe dintre propuneri materializându-se în deceniile următoare.

Ioan Popescu a fost ales membru în diferite comisii locale şi judeţene pentru buna coordonare a activităţilor publice, reprezentarea judeţului cu unele produse la diferite expoziţii naţionale şi internaţionale[63]. Întreaga sa activitate a fost apreciată la nivel central prin acordarea unor decoraţii şi medalii: *Steaua României,* în grad de cavaler (1878)*, Apărătorii Independenţei* (1879), *Bene Merenti*, clasa a II-a (1881); *Coroana României*, în grad de ofiţer (1882). Menţinerea strânselor relaţii cu românii din Transilvania, se demonstrează şi prin alegerea sa ca membru de onoare al Societăţii de lectură din Şomcuta Mare, capitala districtului natal Cetatea de Piatră, căreia i-a donat 100 de volume de literatură română, cât şi ca membru de onoare al Societăţii pentru fondarea Teatrului Român pentru românii de peste Carpaţi (1886). Flacăra vieţii sale s-a stins, într-o zi senină de vară, la 11 iulie 1901[64]. Dispărea astfel una dintre figurile centrale ale vieţii culturale şi politice de pe meleagurile bârlădene[65], care-şi închinase întreaga viaţă unui ideal măreţ: „***România să devină unită cu toate părţile ei; cultă şi civilizată de la marginea la alta; mare, tare, fericită, spre a-şi reocupa, cu o oră mai înainte, cuvenitul ei loc între naţiunile cele mai valoroase ale Europei***”[66].

Pentru eternizarea memoriei distinsului dascăl, în 1924, i s-a ridicat un bust în bronz în faţa fostei clădirii a Şcolii Normale, lucrare aparţinând cunoscutului sculptor Ion Dimitriu Bârlad[67]. În semn de respect şi preţuire, începând cu 1 septembrie 2013, Liceul Pedagogic „Alexandru Vlahuţă” şi-a schimbat denumirea în Liceul Pedagogic

63 În comisia supremă a primului recensământ în Moldova, 1859; în comisia agricolă a judeţului Tutova, 1863 - 1865; în comitetul pentru Expoziţia de la Paris, 1865; ajutor de comandant locotenent colonel al Gărzii civice din Bârlad, 1877 - 1881; în juriul concursului agricol industrial al judeţului, 1880 şi 1882; în Consiliul General de instrucţiune, 1883 - 1885; în Consiliul Comunal al oraşului Bârlad, 1881 - 1888; în Consiliul Judeţean, 1895 - 1899; comisar general în judeţul Tutova pentru Expoziţia de la Iaşi a cooperatorilor români din ţară, 1884, unde pălăriile lucrate sub conducerea sa au primit medalia de aur; preşedintele Comitetului judeţean Tutova pentru Expoziţia de la Paris, 1889, unde pălăriile de paie au primit o „menţiune onorabilă”; Comisar general al judeţului Tutova pentru Expoziţia cooperatorilor români din ţară, de la Bucureşti, 1894 - 1895; cât şi pentru Expoziţia de la Paris, 1899 (I. Popescu, *op. cit,* în I. Antonovici, *op. cit.,* p. 218).

64 Oniţă, *Moartea lui Ioan Popescu*, în „ Vocea Tutovei”, Bârlad, anul VII, nr. 29, 19 iulie 1901; *Bătrânul Ioan Popescu. Moartea lui Ioan Popescu*, în „Paloda”, Bârlad, anul XX, nr. 29, 19 iulie 1901; Paul Augustin, *Discurs funebru,* în „Vocea Tutovei”, Bârlad, nr. 31, 26 iulie 1901; Gr. V. Borgovan, *O pagină din istoria Şcolii normale din Bârlad,* Bârlad, 1901.

65 *Ioan Popescu*, în „Almanahul învăţătorilor şi învăţătoarelor din România”, Focşani, Tipografia „Aurora”, anul II, 1902, pp. 77 - 78; *Biografii,* în „Anuarul Societăţii pentru crearea unui fond de teatru român”, Braşov, anul IX, 1904 - 1905; G.V.Botez, *Un Gheorghe Lazăr al Bârladului*, în „Ţara de Jos”, anul I, nr. 4 - 6, iulie - septembrie, 1924, p. 82; N. G. Dorin, *Cum l-am cunoscut pe Ioan Popescu,* Bârlad, 10 decembrie 1927.

66 „Semănătorul”, Bârlad, anul I, nr. 11, 6 decembrie 1870.

67 *Dezvelirea bustului întemeietorului primei şcoli normale*, în „Universul”, 8 iulie 1924, p. 15.

https://biblioteca-digitala.ro

„Ioan Popescu”[68] şi s-a montat un bust al ctitorului, opera sculptorului Dorinel Filiche. La aniversarea celor 190 ani de la naşterea ilustrului dascăl şi 150 de ani de la înfiinţarea învăţământului pedagogic bârlădean, Ioan Popescu continuă să rămână un exemplu demn de urmat pentru tânăra generaţie a Mileniului III, prin rigurozitatea ştiinţifică şi metodică, înaltele valenţe morale şi civice puse în slujba comunităţii şi a idealului naţional.

[68] Prin Hotărârea nr. 60/19.03.2012 a Consiliului Local al Municipiului Bârlad pentru modificarea HCLM nr. 41/29.02.2011, privind atribuirea denumirii pentru unităţile de învăţământ preuniversitar de pe raza municipiului Bârlad, la art. 1 se hotărăşte ca Liceul Vocaţional „Al. Vlahuţă” Bârlad îşi va schimba denumirea în Liceul Pedagogic „Al. Vlahuţă” Bârlad. Din septembrie 2013 se va numi Liceul Pedagogic „Ioan Popescu”.

https://biblioteca-digitala.ro

CONSTANTIN TĂNASE ȘI TEATRUL ÎN VREME DE RĂZBOI

Anca Iuliana IORDACHI*

Constantin Tănase and the theater in time of war

Abstract

Constantin Tănase was a great actor of the Romanian music-hall theater. He was born in Vaslui. His parents, two commoners people, wanted their son to go to school, but Constantin Tănase was not attracted to it. He liked plays the most. He was a teacher for a short time, but after joining the army he also enrolled an exam at the Conservatory. He took part in the front in the Second Balkan War and in the First World War. In 1919 he founded the "Cărăbuș" Theater.

Cuvinte cheie: *actor, teatru, Primul Război Mondial, Vaslui, armată.*
Keywords: *actor, theater, First World War, Vaslui, army.*

„Dumnezeu a dat nas lui Tănase; el însă a știut să-l poarte fără să și-l ia la purtare."
Nicolae Carandino

Constantin Tănase a simțit că îşi doreşte să devină actor din fragedă copilărie, însă traseul său a fost de multe ori anevoios şi pe rute ocolitoare până să ajungă la destinația dorită. Succesul care l-a învăluit din toate părţile nu l-a făcut să uite începuturile sale, greul vieţii de la Vaslui şi oamenii din mijlocul cărora a pornit. Vorba românească: n-a uitat de unde a plecat.

La 5 iulie 1880, în Vaslui, orășel din Moldova, în care „*nu se petrecea nimic*", vedea lumina zilei Constantin Tănase. Părinții săi, Ion și Elena, oameni simpli, gospodari dar fără mari posibilități materiale, își duceau traiul într-o casă mică din vălătuci, cu prispă și acoperiș de tablă, pe strada Hușului, stradă pe care praful și noroiul alternau în funcție de anotimp. Dacă tatăl, laborant în farmacie la Ortenski, era mai tăcut și sperios față de stăpânire, mama, mătușa Ilinca cum îi spunea lumea din mahala, era o fire veselă, neîntrecută la glume „*după cum nimeni nu-i sta potrivă la joacă și la cunoașterea datinilor. Avea ureche muzicală și ritm viu în vârful piciorului de putea să conducă un „brâu" întreg chiar dincolo de vârsta legiuită pentru asemenea distracții și cunoștea ale botezului, ale nunții și ale înmormântării în toată legea lor străveche*"[1]. Cu siguranță că fiorul artistic, primul pas înspre teatru, mama i l-a insuflat.

Copilăria i-a fost plină de joacă și năzbâtii alături de băieții din mahala, colindând dealurile din împrejurimi sau înnotând în Vasluieț. Începerea școlii nu l-a schimbat prea

---

* Muzeograf, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare" Vaslui.

[1] Nicolae Carandino, *Viața de haz și de necaz a lui Constantin Tănase*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2011, p. 37.

https://biblioteca-digitala.ro

mult. Școala nu i-a plăcut foarte tare. „*El era mai tare la recreație.... e destul, ca să aveți o slabă idee despre mersul studiilor lui Tănase, să vă spunem că în clasa a doua a „stat” doi ani până s-a lămurit pe deplin la toate materiile și a trecut voinicește în clasa următoare*”[2].

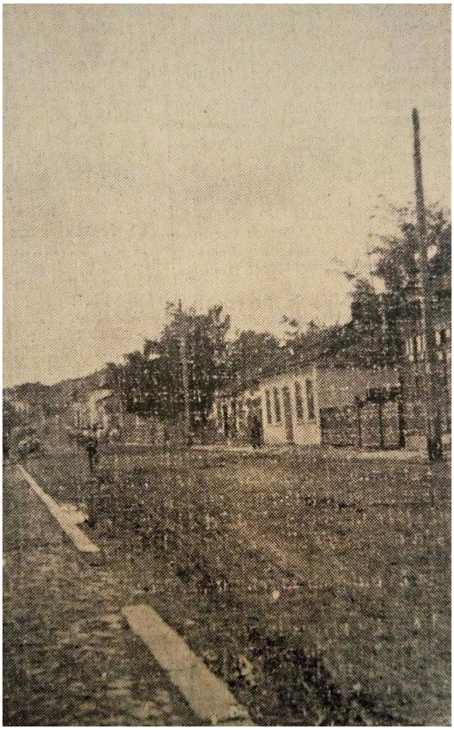

Vaslui - Strada Hușului în anii '30
(N. Carandino, 1938, pag. 5)

Dar momentele fericite pentru el, care îi umpleau ochii de frumusețe și îi spuneau inimii să facă și el la fel, erau acelea când în *Grădina Iacob*, grădina publică a orășelului Vaslui, veneau artiști și țineau reprezentații de teatru. Indiferent prin ce mijloace, Tănase se strecura lângă instrumentiști și urmărea interpretarea actorilor. Nu pleca acasă decât noaptea târziu, după spectacol, unde îl întâmpinau cuvintele mamei: „*N-ai fi plecat de la „tiatru” drace să vii acasă nici de ți-ar fi plesnit ochiul Doamne ferește!*”. Zilele care urmau juca alături de prieteni, improvizând, ce își aminteau că văzuseră la teatru. Dar într-o zi avu ocazia să joace pe o scenă veritabilă, când în oraș a sosit trupa de teatru evreiesc a lui Segalescu. Rolul său a fost de birtaș, dar era însărcinat și cu tragerea cortinei. Nu a avut prea multe replici de spus, peste ani amintindu-și doar: „*Biata Zalostina!... Antoniu!”*. A fost, poate, debutul său în teatru sau momentul care avea să-l atragă și mai mult spre actorie.

[2] *Ibidem,* p. 38.

https://biblioteca-digitala.ro

Termină cei patru ani de gimnaziu la liceul *Mihail Kogălniceanu* și Tănase pleacă să se înscrie la școala militară de la Iași. Pentru prima dată plecat în necunoscut, totul i se pare ostil și simte cu durere privirile oamenilor ațintite asupra lungimii nasului. Se obișnuise cu porecla *Năsăilă*, dar de data aceasta ostilitatea oamenilor i se părea mai accentuată. Și parcă nu ar fi fost de ajuns privirile oamenilor, a fost picat și la examenul medical, în favoarea unui fiu de colonel, pentru că „*pe vremea aceea se preferau la liceele militare fii de militari*”, după cum își amintește Tănase peste ani, probabil ca o consolare a deziluziei avute în fața unei nedreptăți. Se înscrie și urmează o perioadă cursurile liceului real *N. Bălcescu* din Brăila, dar lipsa banilor și faptul că nu îl atrăgeau nici școala, nici orașul, îl determină să renunțe. Cu sufletul greu se întoarce în Vaslui și ajunge suplinitor la școala din Cursești și de aici la Hîrșoveni. Reușește cu greu să atragă copiii la școală, reticenți la noul învățător și la aspectul său fizic, dar odată ajunși l-au îndrăgit și lecțiile făcute cu el nu doreau să se mai sfârșească. „*Ajunsesem de veneau părinții la școală să mă roage să mai gonesc copiii acasă, că aveau treburi, atât de mult mă îndrăgiseră cei mici*”[3]. Și iată-l ajuns la vârsta de 19 ani, tinerel, înalt și subțirel, fără dorința de a se însura (contrar străduințelor familiei care îi tot căuta o fată cu zestre) și nici cu tragere de inimă de a face din învățământ o carieră. Tănase nu se vedea statornic într-un loc. Dorința care îi rodea sufletul era să vadă lumea, să călătorească, să împlinească visul care îi încolțise de mult în inimă: să ajungă actor. Trebuia să îndeplinească serviciul militar și, ca să scape mai repede, se oferă voluntar. Astfel că, la 28 august 1899, intră la București pe poarta Regimentului 1 Geniu. În anul 1887 arma geniului a suferit o modificare substanțială, cu influență pozitivă în activitatea celorlalte arme, dar și a comandamentelor de corp de armată și divizii. Prin Decretul nr. 15 din 8 ianuarie 1887 companiile Regimentului 1 Geniu se împart în regimentul 1 cu reședința la București și regimentul 2 cu reședința la Focșani. Pregătirea temeinică, inteligența, inventivitatea, spiritul organizatoric au făcut ca din rândul ofițerilor de geniu să se ridice personalități care au avut înalte responsabilități atât în armată cât și în administrația de stat. În anul 1902 generalul C. N. Hârjeu (care era comandant al Regimentului 1 Geniu la sosirea lui Constantin Tănase în armată) scria în lucrarea sa *Istoria armei geniu* următoarele: „*Autoritatea morală de care se bucură și înalta lor pregătire... au contribuit a face de la început din corpul ofițerilor de geniu un corp de elită, prin care vor trece în viitor cei mai distinși ofițeri ai armatei."* Și intuiția celui care va ajunge ministru de război între anii 1912 - 1913 a fost corectă, pentru că, din rândurile acestora se vor ridica mari personalități: mareșalul Constantin Prezan, prim-ministrul Arthur Văitoianu, opt miniștri de Război, patru miniștri la departamentul lucrărilor publice, zece șefi ai Marelui Stat Major, peste treizeci de atașați militari, șapte membri ai Academiei Române, un membru al Societății Regale de Științe din Londra, membri ai academiilor din S.U.A., Italia Franța și Germania.

[3] Ioan Massoff, Radu Tănase, *Constantin Tănase,* Editura Meridiane, București, 1967, p. 24.

https://biblioteca-digitala.ro

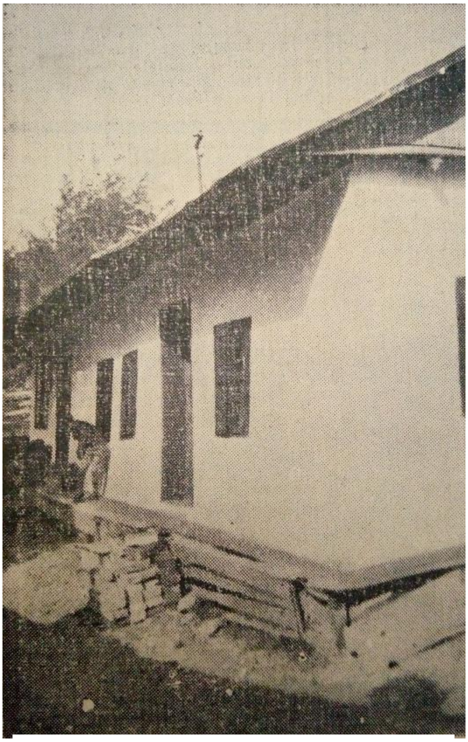

Vaslui - Casa natală
(N. Carandino, 1938, pag. 5)

Începuturile vieții de militar nu au fost tocmai blânde cu viitorul actor. „*Plăteam de multe ori oalele sparte și când făcea unul vreo poznă, se întâmpla ca tot eu să încasez.*”[4] Viața de cazarmă i-a fost și benefică pentru că acolo a început Constantin Tănase adevărata carieră artistică, organizând primul teatru ostășesc. A pus în scenă, în sala de mese a regimentului, câteva spectacole, pe care le dădeau și în deplasările făcute, a început să cânte în corul de la Biserica Popa Tatu și a frecventat reprezentațiile de la Teatrul Național. Printre cei care au râs la monologul lui au fost și Regele Carol I, principele Ferdinand, prințesa Maria, aflați în trecere când spectacolul se desfășura în curtea cazărmii. Au fost trei ani plini, în care a visat la ziua când va fi și el aplaudat la scenă deschisă. Și pentru că aflase de la un prieten că în București există un loc unde se pregătesc actorii de teatru și operetă, adică la Conservator, decide că acesta este drumul ce trebuie să îl urmeze și se înscrie la examen. Se prezintă la examen îmbrăcat în singurele haine pe care le avea atunci, cele de militar. Despre momentul dinaintea examenului își amintește Ion Manolescu în volumul *Amintiri*: „*În această forfotă de băieți și fete, mi-a atras atenția un tânăr - poate cu vreo doi - trei ani mai mare decât noi. Era înalt, voinic și purta uniformă militară, dar - după felul cum o purta - se vedea bine că, deși avea gradul de sergent, nu era deprins totuși cu haina ostășească. Pe când*

[4] Ioan Massoff, Radu Tănase, *op. cit.*, p. 28.

https://biblioteca-digitala.ro

noi toți eram agitați și înfricoșați de examenul care ne aștepta, el părea sigur de sine și vorbea tare cu fiecare, de parcă ne-ar fi cunoscut de când lumea. Dar, mai mult decât toate acestea, m-a impresionat profilul lui împodobit cu un nas de authentic Cyrano. Era Constantin Tănase.”[5]. Impresionează comisia de examen, dar mai ales pe Nottara, care îi va fi și profesor, prin interpretarea monologului *Naiul, cobza și vioara* și din mulțimea de candidați va fi singurul admis la comedie. Beția succesului admiterii îl amețea și visul de a ajunge artist părea să se împlinească. Dar mizeria și lipsurile în care trăia l-au trezit la realitate și problema existenței zilnice a devenit tot mai acută. Singura soluție pentru a supraviețui și a putea urma cursurile la Conservator a găsit că ar fi întoarcerea în armată la Regimentul I Geniu. Colonelul Hârjeu l-a primit spunându-i: *„Mă Tănase! Ce tot umbli cu prostiile! Nu mai căuta funcții prin alte părți. Vino înapoi în oștire, reangajează-te! Eu îți dau voie să urmezi și cursurile la Conservator*”[6].

Constantin Tănase cu camarazii de armată
(Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, nr. inv. 546)

Se angajează în armată, are masa și cazarea asigurată și poate să desfășoare o intensă activitate în sensul preocupărilor sale curente. Era actor și plutonier. Juca figurant pe scena Teatrului Național și astfel trec anii de Conservator. După absolvire,

[5] Ion Manolescu, *Amintiri*, Editura Meridiane, București, 1962, p. 35.
[6] Nicolae Carandino, *op. cit.*, p. 91.

https://biblioteca-digitala.ro

în anul 1905, joacă prin vechile grădini bucureştene, în trupele particulare ale lui Alecu Bărcărescu, Nicu Poenaru, Maximilian, Niculescu-Buzău, Compania Grigoriu. Începe să fie cunoscut de către public, să câştige bani, faimă. Dar cariera militară începuse să devină o povară pentru tânărul actor, chiar dacă cei din regiment erau mândri de notorietatea lui Tănase. Decide să își dea demisia din armată și să își dedice tot timpul actoriei. Încep turneele prin țară și străinătate cu reușite mai mari sau mai mici. Dar dorința de a juca în fața publicului nu poate fi oprită de micile eșecuri. Poate doar de război. Al doilea război balcanic se apropia.

Războiul izbucneşte la 30 iunie 1913 când Bulgaria, fără declarații de război, își atacă foştii aliați. Au început să apară primele semne ale crizei. Se intuia intrarea României în război și intervenția armată în sudul Dunării. Constantin Tănase se afla cu trupa în turneu la Turnu-Severin și jucau în grădina Paradis *Clopotele din Corneville* când alte clopote au chemat pe toţi românii sub arme. Cu acordul Franței și Rusiei, guvernul român ordonă mobilizarea armatei la 3 iulie și dă aviz de intrare pe teritoriul Bulgariei la 10 iulie, fapt ce constituia o respingere publică a alianței cu monarhia dualistă. Tănase se știa mobilizabil și a lăsat toate treburile actoricești, ascultând chemarea la arme, a plecat pe front să-și facă datoria.

La Bucureşti, Tănase s-a prezentat la Regimentul 1 Geniu și a fost repartizat în compania a 2-a Pioneri. A doua zi dimineața a pornit-o la drum pe jos spre Turnu Măgurele pentru a trece Dunărea. Pierderile armatei române în luptele date au fost minore, dar un inamic nevăzut a atacat mai dur soldații: epidemia de holeră. Drumul până în Bulgaria la Bela Slatna l-a străbătut Tănase și cu camarazii de arme pe jos, prin praf și noroi, în căldura soarelui de vară. Condițiile igienice erau proaste și mâncarea la fel. Tănase se pricopsește cu o toxiinfecție de la conservele de peşte mâncate pe drum și crede că a dat holera peste el. „*La trecerea Dunării pe la Turnu Măgurele i se holbaseră ochii, i se umflase fața de parcă era altă dihanie; să nu-l recunoşti nu altceva. N-avea el trăsături prea delicate nici altminteri, dar cu ajutorul - nesolicitat - al blestematelor de sardele ajunsese otova*”[7]. În Bulgaria, dacă n-ar fi fost zvonurile că armatele țarului Ferdinand se pregătesc să atace, dacă n-ar fi fost panica zugrăvită pe fețele oamenilor, n-ai fi zis în ruptul capului că e război. Grădinăriile bulgăreşti erau în excelentă formă, cerul era senin, natura își continua netulburată cursul vieții. Soldații români au fost nevoiți să schimbe regimul alimentar pentru a face față epidemiei de holeră și, la sfatul lui Tănase, ordonanța lui, un băiat pe nume Toader, a început să facă aprovizionarea cu carne și legume din sat. Reușea Toader să „*pescuiască*” gâşte și să „*cumpere*” legume, astfel încât, camarazii mâncau bine și starea de spirit se schimbase. Acum nopțile arătau altfel, Constantin Tănase bucurând sufletele soldaților cu poveștile sale, râsul pornit cutremurând tot frontul.

Războiul încheiat, Constantin Tănase se întoarce la Bucureşti și lucrează, alături de prietenul său Casimir Belcot, la şansoneta comică *Dă-i'nainte, dă-i'nainte* în care se oglindesc peripețiile din timpul războiului.

„Dă-i 'nainte, dă-i 'nainte,
C' așa merge la război.
Să nu dai de loc 'napoi!”

[7] Nicolae Carandino, *op.cit.*, p. 174.

https://biblioteca-digitala.ro

Neavând bani ca să angajeze parteneri pentru spectacole, Tănase se hotărăște să plece singur și străbate țara de la un capăt la altul. Avea zile bune când era bogat, dar și zile când adormea flămând, dar consecvent cu sine și fără să-i pese de gura lumii. La București i se oferise un contract pentru a spune cuplete la Eforie, în pauzele de la cinematograf. Era prima dată când se încerca în țară acomodarea teatrului cu arta nouă a peliculei și Tănase era destul de reticent la acest tip de spectacol. Asta și pentru că nu știa care va fi reacția publicului. Dar publicul l-a primit cu brațele deschise.

În această perioadă Constantin Tănase cunoaște un succes răsunător cu interpretarea din revista *Plici*. „*Sala urla, tropăia, țipa, râdea, chițcăia, era o demență generalizată. În seara aceea de premieră, Bucureștiul l-a adoptat pe Tănase și i-a rămas credincios. Tănase spunea cupletul cu o artă neîntrecută; nu-l cânta, ci mai mult îl zicea, scoțând în evidență poantele, fără sublinieri supărătoare.*”, scria Alexandru Kirițescu după premieră[8]. Era anul 1916 și Tănase juca în revista *În foi de viță* la grădina Colos în București. Actorul George Timică a dat năvală în culise, strigând „*S-a anunţat mobilizarea, a început războiul!*”. Abia se terminase războiul balcanic și România intra în cel cu Puterile Centrale.

Tănase simțise tensiunea în care se afla Europa pe când a făcut o călătorie la Berlin, Viena, München, Paris alături de Al. Bărcănescu pentru a aduna idei și a simți pulsul liric al timpului și a prelua progresele făcute de străini în arta spectacolului. Dar cine putea bănui că peste câteva luni totul se va întrerupe și se va schimba, că războiul mondial va izbucni? Și adevărul crunt avea să se arate odată cu primele bubuituri de tun într-o Europă surprinsă și consternată. Primul Război Mondial a provocat pagube fără precedent pe câmpul de luptă și în societate în general. Europa a fost zguduită din temelii și târâtă într-un conflict global fără precedent, cu efecte traumatizante asupra întregii lumi.

Începutul Primului Război Mondial a dus la o scădere a epocii de glorie a operetei românești. Pe cine putea să mai intereseze acțiunea care prezenta o societate perfectă, când știrile care veneau de pe front nu făceau decât să aducă lacrimi și amărăciune în ochii tuturor? Doar teatrul de revistă mai reușea să facă publicul să râdă și să mai uite de necazuri atunci când se juca piesa *Intrăm sau nu intrăm?* sau *Dardanele,* în care se satiriza politica guvernului liberal sau divergențele dintre politicieni, în privința coaliției militare la care dorea să adere România. Dar războiul a lovit și peste artiști, a îngropat multe visuri, sau, cel puțin, pentru cei mai norocoși, a amânat toate planurile de viitor. Războiul, cu toate nenorocirile și umilințele lui, cerea noi sacrificii. „*Şi, deşi abia împlinisem douăzeci de ani, iată-ne, peste noapte, făcuţi sublocotenenţi şi trimişi în linia întîi, numai buni de hrană pentru tunurile nemţeşti. Oituzul, Mărăşeştii au însemnat pentru mulţi din generaţia mea încheierea tuturor socotelilor*”, povestește marele actor George Vraca peste ani. Starea de război a influențat viața teatrului, mulți actori au fost mobilizați, distribuțiile pieselor destrămate. Constantin Tănase știa că nu se cuvenea ca tocmai el, care îmbărbătase pe alții, care fusese factor important în pregătirea atmosferei de război în mulțime, să nu ia parte și să stea deoparte. Este încadrat la Regimentul I Geniu care făcea parte din Armata a II-a și primește ordin să plece pe frontul din Transilvania.

---

[8] Ioan Massoff, Radu Tănase, *op. cit.,* p. 79.

https://biblioteca-digitala.ro

Înaintarea trupelor s-a făcut cu ușurință și primirea entuziastă făcută de românii din Transilvania au creat în rândul armatei o stare periculoasă de automulțumire, dar cu consecințe nefaste. Ca răspuns la ofensiva din Transilvania, trupele germano-bulgaro-turce, aflate sub comanda feldmareşalului Mackensen, au pregătit o lovitură puternică ce viza fortificaţiile româneşti de la Turtucaia, Silistra şi Bazargic, cu rezultate bune datorită prezenței în zonă a unor trupe românești slabe și cu armament insuficient, iar trupele rusești care trebuiau să sprijine defensiva românească nu au putut face față unui atac de luptă modern. În aceste condiții ofensiva germano-bulgară dă peste cap întreaga apărare românească din zonă și prin ocuparea Cadrilaterului și trecerea Dunării amenință direct Bucureștiul.

La Șercaia are loc o sângeroasă ciocnire între Armata a II-a, la conducerea căreia se afla generalul de divizie Grigore Crăiniceanu, și Armata a IX-a germană. Românii se văd nevoiți să se retragă. Tănase a fost printre cei care au trăit din plin tragedia retragerii trupelor. Cu câtă însuflețire plecaseră spre Transilvania și cât de ușor au înaintat! Dar acum când vedea căruțele nesfârșite de țărani plecați în pribegie de teama represaliilor, bombardamentele fără un obiectiv precis ale inamicului, demoralizarea care se instala printre ostași, durerea ce îl cuprindea era prea mare. Tănase simțea, alături de ceilalți ostași, greșelile celor mari, care nu găseau cu cale, sau nu știau, să susțină retragerea. Războiul de acum nu semăna cu cel din 1913. Până au ajuns la Brașov au fost întâmpinați de o stare de debandadă, deznădejde, spitale ce erau evacuate, trenuri cu bolnavi înspăimântați, doborâți de durere, oameni care fugeau fără să știe încotro să o apuce.

Între timp, la București spitalele erau pline de răniți sosiți de pe front**.** În vreme de război, artistul are marea responsabilitate socială de a se îngriji de sufletele oamenilor. Artiștii noștri și-au asumat și și-au îndeplinit această răspundere, cu drag și dăruire. În amintirile sale, Constantin Tănase povestea că, pentru a ridica moralul soldaţilor români, George Enescu propune Marelui Stat Major ca echipe de actori și muzicieni să dea reprezentaţii. A adunat câteva echipe de artiști, printre primii ceruți fiind Constantin Tănase, față de care Enescu avea o deosebită prețuire. Au alcătuit două echipe: una sub conducerea lui Tănase și alta condusă de George Enescu. Tănase a primit ordin să meargă la Marele Cartier de la Buftea. Și au început colindarea spitalelor. Seara se întâlneau la Hotel Metropol, unde locuia George Enescu, și stabileau programul pentru ziua următoare. Răniții primeau cu mult entuziasm reprezentațiile care veneau ca un pansament peste durerile ce le îndurau. Faptul că mai puteau râde le dădea o speranță. Tănase spunea cuplete, dansa și cânta fără să își ascundă emoțiile, iar suferinzii apreciau felul lui de a vorbi „*de la inimă*” simplu, direct, imediat. Soldații l-au îndrăgit și i-au trimis cărți poștale pline de semnături. Din aceste reprezentații Constantin Tănase a păstrat o amintire care îl va cutremura și peste ani. „Pe când își executa «numărul», fixat în program, într-o sală de spital oarecare, a văzut doi răniți ridicându-se să aplaude cu ochii strălucitori de bucurie, dar stângaci în manifestarea prin gesturi a mulțumirii care îi copleșea. Fiecare din ei era ciung de altă mână. Au profitat atunci de împrejurarea care îi așezase în același pat alături ca să-și asocieze palmele în realizarea aplauzelor. Tănase își continua jocul și cântecul, dar plângea emoționat de această manifestație de simpatie care depășea în tragica ei simplicitate tot ceea ce i-au putut vreodată oferi într-o carieră bogată în aclamații, cele mai entuziaste săli de spectacol. Era în gestul

https://biblioteca-digitala.ro

invalizilor o durere comună care se disprețuia și care stăpânindu-se găsea vieții triumfătoare un farmec mai presus de suferință, mai presus de mutilare”[9].

În toamna anului 1916 a început evacuarea Olteniei, Munteniei și a Dobrogei - refugiul în Moldova. Ajuns la Iași a fost întâmpinat de imaginea cumplită a inegalității sociale și a nedreptății. Vedea cum cei bogați trăiau în lux și risipă, iar săracii și soldații aveau o viață plină de lipsuri. Peste toate acestea epidemia de tifos exantematic făcea numeroase victime. Alături de George Enescu și Mărioara Cinsky a reluat colindarea spitalelor, reprezentațiile încheindu-se cu colecte pentru Crucea Roșie. Cu Mărioara Cinsky făcuse duet în spectacolele date în perioada neutralității, dar în Moldova a avut un succes și mai mare. Numeroși actori și cântăreți refugiați la Iași se aflau în situația de a nu avea din ce trăi și la 3 ianuarie 1917 s-a organizat primul festival în beneficiul actorilor lipsiți de mijloace. Au început o serie de manifestări care au constituit o oarecare viață artistică, având în frunte pe George Enescu însoțit de Tănase. Se formase la Iași o trupă de operă, una de dramă și comedie, una de operetă și revistă ce colindau spitalele și lazaretele. Pe scena Teatrului Național din Iași, în cadrul stagiunii deschise, Tănase a jucat prin diferite comedii și vodeviluri. Dar nu rămânea multă vreme pe loc fiind trimis să organizeze spectacole la Tecuci, la Bacău, la Huși, la Botoșani. Prin turneele sale dintr-un spital în altul, prin centrele de instrucție, Tănase a întâlnit-o adesea pe Regina Maria, neobosită în îngrijirea răniților. Altă dată, la Bârnova a avut prilejul să asiste la o inspecție a regelui Ferdinand și a prințului Carol. Ordinul prin care era detașat la Marele Cartier se sfârșise și pentru ca să-l reînnoiască a plecat la Bârlad. Aici a fost recomandat generalului Cristescu și generalului Prezan și chiar a ajutat pe Olga Prezan la strângerea unei colecte pentru orfanii de război. Ca răsplată pentru ajutorul oferit a primit un costum de haine militare nou-nouț și un tort pentru mama lui, pe care l-a dus chiar el la Vaslui.

După un timp simte lipsa camarazilor care luptau în prima linie și cere să fie lăsat să meargă pe front pentru a încuraja, în ofensivă și în rezistență, pe luptători. Compania lui se afla pe dealul de la Momâia lângă Mărăști, sub comanda generalului Averescu. Timp de o lună jumătate Tănase a fost pe front în mijlocul luptelor. Se întoarce la Iași și reîncepe vizitele prin spitale. Pe lângă atâta durere și tristețe întâlnită, o amintire îi descrețește fruntea.

„Într-o zi intrăm într-un spital: Mărioara Ventura, George Enescu, Mărioara Cinsky, Ion Manu și cu mine. Ventura recita poezii patriotice, Cinsky cânta romanțe, Manu spunea monoloage vesele, Enescu îi zicea din vioară, eu spuneam cuplete de-ale mele. La plecare, se apropie de noi un soldat balaoacheș rănit grav la o mână. Îl întreb:

- Ce-ai, mă?

- Ce să am? Ia, o pasăre nemțească.

- Ți-a plăcut ce frumos a spus doamna aceea?

- Hîhî.

- Dar cel mai mult cine ți-a plăcut?

- Ăl mai mult, ca să spun drept, mi-a plăcut lăutarul ăla de colo. Mi-l arătase pe Enescu.”[10]

[9] Nicolae Carandino, *op.cit.*, p. 199.
[10] Ioan Massoff, Radu Tănase, *op. cit.*, p. 87.

https://biblioteca-digitala.ro

După încheierea armistițiului Constantin Tănase se întoarce la București. Se încheia un capitol important din viața lui și se deschidea altul. Era timpul să își ia zborul și *Cărăbușul*, gând pe care îl avea de la Iași. Astfel ia ființă, în 1919, Teatrul de Revistă „Cărăbuș”, al cărui director a fost chiar Marele Constantin Tănase.

Constantin Tănase a fost un spirit neobosit, un patriot desăvârșit, care a iubit, cu toată ființa lui, țara și poporul român. El și-a șubrezit sănătatea pe scenele insalubre ale teatrelor unui București interbelic riscându-și propria libertate pentru ca mesajele sale să ajungă la urechile cui trebuie.

https://biblioteca-digitala.ro

CERCETAŞUL IOAN COSTĂCHEL DIN COHORTA „ŞTEFAN CEL MARE”, PAŞCANI. AMINTIRI DIN MARELE RĂZBOI

Maria STAVARACHE-ZAHARIA*

The scout Ioan Costăchel from the ”Ștefan cel Mare” Cohort, Pașcani. Memories of the Great War

Abstract
Our paper, „The scout Ioan Costachel from the «Stefan cel Mare» cohort, Pascani. Memories of the great war”, present the memories of a scout from 1916 - 1918: how he became a scout and the missions he has had. Also, the situation in the Pascani area, where many people have fled from areas occupiedby the enemy in 1916. The paper includes photos and medals awarded to him for his deeds during the War.

Cuvinte cheie: *Ioan Costăchel, Paşcani, zona Paşcani, cercetaş, amintiri, medalii, refugiați, Primul Război Mondial.*
Keywords: *Ioan Costachel, Pașcani, Pașcani area, scout, memories, medals, refugees, first World War.*

Despre Ioan Costăchel şi arhiva sa personală

Ioan Costăchel (1905 - 1978) a fost un ofiţer al armatei române care a cunoscut cele două războaie mondiale şi a avut o participare directă în cel din urmă. El a constituit o mică arhivă personală. Arhiva conţine: patru caiete cu *Însemnări* din perioada 1941 - 1945 - participarea la Campania din Est: Eliberarea Basarabiei, bătălia Odesei, activitatea în cadrul unor unităţi din ţară, plecarea din nou pe front la începutul anului 1944, participarea la luptele pentru apărarea teritoriului național, căderea în prizonierat, la 25 august 1944, viaţa în lagărele din Odesa şi Oranki-Monastârca, revenirea în ţară cu Divizia „Horia, Cloşca şi Crişan”; două caiete cu *Amintiri* despre zona natală Paşcani; documente personale - legitimaţii, diverse adrese, un memoriu, fotografii, decoraţii şi brevete[1].

Caietele cu însemnări au fost publicate în cartea *Aşa cum a fost. Jurnalul unui ofiţer român pe frontul de Est şi în prizonierat (1941 - 1945)*, în două ediţii: prima la Editura MOLDOPRES, Paşcani, 2006, prefaţată de cunoscutul scriitor Radu Theodoru, comandor aviator şi veteran de de război; cea de-a doua, la Editura ARTPRESS, Târgovişte, 2006, prefaţată de istoricul academician Florin Constantiniu. *Amintirile,*

---

*Profesor, București.

[1] Despre această în Arhiva personală a colonelului Ioan Costăchel, deţinută de nepotul acestuia, Teodor Vasiliu, Târgovişte; vezi și Dumitru Stavarache, *Colonel Ioan Costăchel (1905 - 1978) - memorialist*, publicat în revista „Valori Păşcănene*”*. Publicaţie periodică a Asociaţiei VISARION PUIU - Paşcani, Anul I, Nr.1, februarie 2006, pp. 103 - 104.

https://biblioteca-digitala.ro

care urmează să fie publicate de noi în volum, cuprind: o descriere a aşezării de pe Siret, Paşcanii, la începutul secolului al XX-lea, amintiri din copilărie şi perioada şcolară, amintiri din perioada Războiului de Întregire a României, 1916 - 1919, când a fost cercetaş în Cohorta „Ştefan cel Mare”, din Paşcani (decorat cu medaliile „Victoria”, Crucea comemorativă a războiului 1916 - 1918, Crucea „Meritul Sanitar”). În comunicarea noastră prezentăm doar o mică parte din aceste amintiri, trei secvenţe (din cele 44 ce vor fi publicate în volum). Pentru a completa imaginea asupra acestei personalităţi am adăugat un breviar biografic; este menţionată contribuţia acestuia la instruirea viitorului rege Mihai, în perioada interbelică, precum şi tratamentul inuman de care a avut parte după război pentru faptul că a fost un brav ostaş pe frontul de Est, decorat cu Ordinele „Mihai Viteazul”, „Steaua României” şi „Crucea de Fier” germană.

Cum am devenit cercetaş: instruirea şi depunerea Jurământului la Fălticeni. Vizita la Mihail Sadoveanu

„Începuse de doi ani Primul Război Mondial. Auzeam discuţii despre cruzimile armatei germane în Belgia, dar totul se petrecea atât de departe şi nu-mi închipuiam că toate acestea ar putea avea vreo influienţă asupra ţării noastre. Iată însă, că spre sfârşitul lunii iulie am fost chemaţi la şcoală toţi elevii care terminasem cursul primar abia de-o lună. La şcoală am fost poftiţi să luăm loc în bănci. La catedră erau trei scaune, pe care au luat loc fostul nostru director, domnul Ţintilă, un ofiţer şi proaspătul meu prieten, Mihai Teodoresu. A luat cuvântul domnul director:

Dragi copii, cred că ştiţi cu toţii că a început de doi ani războiul între ţările din apusul Europei, război la care ia parte şi Rusia. Voi aţi învăţat că neamul nostru românesc se întinde şi peste Carpaţi până la Tisa. După cât se pare, în curând va bate ceasul şi pentru neamul nostru, când toţi românii de pretutindeni vom fi strânşi laolaltă şi vom forma o singură ţară mare şi frumoasă. Pentru ca să ne vedem visul cu ochii, va trebui să facem grele sacrificii. Voi sunteţi chemaţi ca să contribuiţi după puterile voastre la îndeplinirea visului milenar al poporului nostru. Iată despre ce e vorba. În ţara noastră a luat fiinţă mai demult Organizaţia Cercetaşilor[2]*, formată din copii care au depăşit vârsta de 11 ani. Ce rost are Organizaţia Cercetaşilor? Această Organizaţie v-a trebui să îndeplinească munca celor mari pe locurile unde aceasta este posibil, ca de exemplu: să ajute la spitale, la cantine, să îndeplinească funcţia de curier în aceeaşi localitate şi multe alte treburi uşoare, înlocuind astfel pe cei mari care vor fi chemaţi poate, să lupte pe front. După ce plecaţi de aici, fiecare dintre voi să vorbiţi cu părinţii cerându-le voie*”.

A luat apoi cuvântul ofiţerul, care am aflat că e băiatul lui Gheorghiu, secretarul de la Primărie. El ne-a spus că noi vom fi organizaţi ca o armată mică. Va trebui să facem instrucţie ca soldaţii, după care vom depune jurământul de credinţă. Cu instruirea noastră se va ocupa dânsul şi va fi ajutat de Mihai Teodorescu. Ne-a mai arătat o fotografie a unui cercetaş în uniformă. Toţi s-au repezit s-o vadă dar eu am aşteptat

[2] În România, bazele Organizației Cercetaşilor s-au pus în anul 1913; constituită oficial la 12 mai 1914, Organizţia Cercetaşilor este cosfinţită prin publicarea în M. O. nr. 904 din 1915. Sunt informaţii, publicate în presa vremii, că în anul 1916, numărul cercetaşilor era de 9.000, constituiţi în 34 de Legiuni şi 56 de Cohorte.

https://biblioteca-digitala.ro

să-mi vină rândul. Era o fotografie a unui băiat de vârsta noastră, frumuşel, cu o pălărie cu boruri mari. Haina era kaki, de o croială militărească, cu gulerul răsfrânt la gât, unde era înnodată un fel de cravată, albastră; pe piept avea două buzunare mici cu un pliu iar jos două buzunare mai mărişoare. Toate patru buzunare erau aplicate. Această haină, ca un fel de bluză, era băgată în nişte pantalonaşi scurţi până mai sus de genunchi. La mijloc avea o centură nu prea lată, cu o insignă. În mâna dreaptă, cercetaşul din poză, avea un ciomag cam de înălţimea lui, pe care îl ţinea cu parte de jos lipit lateral de bocanc, iar cu partea de sus, depărtat de corp cât îi permitea mâna lui întinsă. Cu ţinuta lui marţială şi cu privirea vulturească, cercetaşul din poză, ne-a impresionat adânc pe toţi.

După ce am admirat cu toţii poza cercetaşului, ofiţerul ne-a mai spus că toţi acei dintre noi, cărora părinţii le dau voie, să vină a doua zi pe câmp, la Jitărie, ca să începem instrucţia.

Când am ieşit de la şedinţă, ne-am adunat din nou pe grupuri, ca să comentăm cele-ntâmplate. La toţi ne-a plăcut grozav de mult uniforma, căreia nici unul dintre noi nu i-a găsit vreun cusur la-nceput, dar după discuţii agitate am ajuns la concluzia că pentru la iarnă nu e potrivită deloc uniforma asta: „*Cum o să stăm noi cu pălărie şi genunchii goi când o fi gerul Bobotezei?*”; „*Păi atunci o să ne dea pantaloni lungi şi căciuli, că altfel nu-i chip*”. „*Dar cu ciomagul ce-o să facem*?” „*O să ne păzim de câini*”.

…A doua zi dimineaţă, eu am fost primul la poarta Jităriei. Cu ocazia asta am dus şi vaca la cireadă scutind-o pe mama de un drum lung. Am fost nevoit să mă plimb aproape două ceasuri până să se adune trupa şi comandanţii. Pe câmp aş fi putut trage un somn serios, dacă n-ar fi fost iarba udă de rouă. Să tot fi fost ora opt când ne-am adunat cu toţii, dar din cei de ieri de la şcoală lipseau vreo opt. În total eram 28, din care vreo 10 erau desculţi. Mihai Teodorescu ar fi vrut să-i trimită acasă să se echipeze, dar când i-a întrebat de ce nu şi-au adus încălţămintea, aceştia au spus că de-abia la toamnă o să le cumpere şi lor ghete părinţii. Ofiţerul Gheorghiu[3] a apreciat însă că şi cei desculţi să poată face toată instrucţia în afară de întoarceri. Urmează că cei fără încălţăminte vor rămâne deficitari doar la acest capitol. Ajunşi la această soluţie, am început cu tot elanul munca noastră.

Am luat-o mai întâi cu mersul în cadenţă şi alinierea. Cu o răbdare îngerească, instructorii noştri ne explică mai întâi necesitatea mişcării şi ca să ne convingă ne-a aşezat câte doi şi ne-a spus să ne mişcăm în jurul lor. Cum fiecare mergea în legea lui, ne călcam pe picioare unii pe alţii. Cei încălţaţi nu se sinchiseau prea mult, dar cei desculţi au fost convinşi primii de necesitatea cadenţei. În ceea ce priveşte adunarea şi alinierea, n-a fost prea greu. Ne-a aşezat mai întâi după înălţime şi trebuia să ştim fiecare pe cine aveam în dreapta. Eu îl aveam pe Popescu Grigore, singurul mai înalt ca mine.

Am făcut instrucţie vreo două ceasuri apoi ne-a dat drumul acasă după ce ne-a invitat să poftim a doua zi de dimineaţă, la aceeaşi oră şi dacă e posibil să venim cât mai mulţi încălţaţi, chiar cu ghete mai rupte. Popescu Grigore a întrebat dacă cei care au

---

[3] Gheorghiu Mihail (1894 - 1945), a luptat în Campania din 1916, fiind rănit în luptele de pe Valea Jiului. După refacere, a participat, în cadrul regimentului 16 infanterie la luptele din Bucovina, Transilvania şi Ungaria, în anul 1919. În cel de-Al Doilea Război Mondial, în luptele pentru eliberarea Ungariei, este rănit mortal la Budapesta (15 ianuarie 1945). *Cf.* Dumitru Stavarache, *Paşcani. Profilu*ri *militare*, Editura Sylvi, Bucureşti, 2001, p. 58.

https://biblioteca-digitala.ro

două perechi de ghete au voie să le aducă pe amândouă pentru a le împrumuta celor care n-au. Domnul sublocotenent Gheorghiu a fost încântat de propunerea lui Grigore şi ne-a spus că ar fi foarte bine dacă mai sunt şi alţii care au două perechi de ghete să le-aducă pe amândouă. A doua zi am adus şi eu ghetele mele cele vechi. E drept că din tocuri nu mai rămăsese mare lucru şi ar fi avut nevoie de pingele, dar Ciosu, colegul căruia i le-am dat, a fost foarte mulţumit cu ele. Două bucăţele de sfoară, pe care am avut grijă să le aduc, au înlocuit foarte bune şireturile pe care nu le mai aveau. În ziua aceea, am învăţat întoarcerile căci acuma eram încălţaţi cu toţii.

La vreo săptămână de la începerea instrucţiei, domnul sublocotenent ne-a anunţat că pe data de 10 august vom merge la Fălticeni, unde o să depunem Jurământul, după care vom defila împreună cu toţi cercetaşii din judeţul Suceava. Pentru ca să nu ne facem de râs, trebuia să întărim instrucţia şi în special să învăţăm pasul de defilare, iar cadenţa şi alinierea să fie perfecte.

Într-o dimineaţă, a apărut la instrucţie şi Cucu, vătăjelul Primăriei, cu toba pe care o bătea prin târg şi prin sat, când avea ceva de adus la cunoştinţa cetăţenilor. Toba asta trebuia să ne servească nouă ca să ţinem cadenţa. Cum însă Cucu o bătea în legea lui, a trecut pe funcţia de toboşar, Mihai Teodorescu. Când o bătea tare, păşeam cu stângu, iar când o bătea încet, cu dreptul. Ne-ar fi trebuit o fanfară, dar cum nu aveam de unde o lua, ne-am făcut treaba şi cu toba Primăriei.

Dacă ar fi fost după mama, nu m-aş fi dus eu la Fălticeni pentru defilare şi Jurământ, cât îi hău. Am avut mare noroc de Maricica şi de tata, care m-au susţinut convingând-o în cele din urmă şi pe mama să-mi dea voie.

Echiparea noastră pentru această solemnitate, a fost o problemă din cele mai complicate pentru instructori. Despre uniforme nici nu putea fi vorba, mai întâi că nu se găseau şi apoi chiar dacă s-ar fi găsit, cine ar fi avut bani ca să le cumpere. Ca să avem pe cât posibil o uniformă, s-a hotărât ca peste haine să ne punem şorţurile gri de şcoală, cu guleraşe albe, iar pe cap să nu punem nimic, dar toţi să fim tunşi. Cu tunsoarea mi-am luat eu angajamentul să mă ocup. Partea mai proastă era că şorţul meu de anul trecut, că altul nu aveam, îmi rămăsese cam scurt. Ca să-l mai lungească din tiv nu se putea, că era mai închis la culoare şi se observa; până la urmă am mers aşa cum era.

Cu o zi înainte de plecare, ne-a dat la fiecare câte o banderolă de postav verde cu o panglică albastră cusută de-a lungul la mijloc. Acesta era semnul distinctiv că eram cercetaşi. Banderola asta trebuia cusută la mâneca stângă, deasupra cotului. În dimineaţa plecării, n-au venit la gară decât 20 de cercetaşi, din 32 câţi eram de toţi. Am plecat câţi eram.

Depunerea Jurământului a avut loc în faţa bisericii „Adormirea Maicii Domnului", unde ne-am strâns în careu şi am repetat după un popă, toţi odată, formula pe care n-o mai ţin minte[4]. Fanfara regimentului cânta „Pentru regiment". În timp ce ne înşiram pentru defilare pe Strada Mare, am văzut vreo 20 de cercetaşi veritabili, în uniformă. Pe ei i-au aşezat în capul coloanei, îndată după fanfară. Defilarea celor din faţa noastră a fost o nenorocire: nici tu cadenţă, nici aliniere şi apoi unii se uitau la

[4]*Eu, cercetașul…făgăduiesc să servesc cu dragoste Regele şi Patria, să ajut pe aproapele meu şi să mă supun legii cercetașilor. Aşa să-mi ajute Dumnezeu.* Vezi *Jurământul Cercetașilor din România, Bucureşti 2 decembrie 1914*, publicat în „Gazeta Transilvaniei", Brașov, Anul LXXVII, nr. 257, vineri 21 noiembrie (4 decembrie), 1914, pp. 1 - 2.

https://biblioteca-digitala.ro

fanfară, care era în stânga, alţii la dreapta, unde erau strânşi grămadă ofiţeri, civili şi cucoane. N-am avut gândul la ei, că trebuia să fiu atent la toba mare la care să bat vârtos cu stângul. Numai după ce am trecut de locul defilării mi-am adus aminte că mai am şi piciorul drept. Din câte am putut eu să-mi dau seama atunci, şi asta după ropotul de bătăi din palme ale cucoanelor şi după figurile fericite ale instructorilor noştri, noi am defilat bine. După atâta efort şi atâtea emoţii, ne-au dus numai ai noştri, în grădina publică să ne odihnim şi să mâncăm ce ne-am adus de-acasă. Eu aveam două pârjoale cu pâine, pe care le păstrasem grijuliu în buzunarele de la pantaloni, sub şorţ. Cum era încă devreme şi noi nu aveam tren decât dupămasă la şase, Mihai Teodorescu a spus că ar fi bine să mergem la Sadoveanu, sus pe Strada Rădăşenilor. Ne-am dus acolo, era cam cald şi cam departe, dar nu mi-a părut rău. Sadoveanu avea o casă mare, gospodărească şi o livadă de toată frumuseţea. Ne-a întâmpinat un băiat, ceva mai mare decât noi, şi cam roşcovan la faţă. Mihai Teodorescu îl cunoştea şi i-a spus că suntem cercetaşi de la Paşcani, că astăzi am depus Jurământul. Tocmai când dădea aste explicaţii, a venit tatăl său. Era un om voinic, blond, cu obraji roşii şi cu nasul cam mic, după părerea mea.

- Vra să zică voi sunteţi din Paşcani. Tu eşti băiatul lui Costache Teodorescu, care are casă cu doi brazi în faţă. Te cunosc şi pe tine şi pe tactu. Da ia spuneţi voi, nu vi-i foame?

- Nu Cucoane Mihai, că am mâncat în grădina publică merindea din traistă

- Asta nu-i mâncare. Du-te măi băiete şi spune la bucătărie că avem 20 de paşcăneni flămânzi. Ne-am dus cu toţii într-un chioşc din grădină şi cât ai bate din palme, a apărut o mămăligă aburind şi vreo trei tigăi cu scrob. După ce-am făcut curăţenie în ceaun şi în tigăi, cei mai mulţi dintre proaspeţii cercetaşi s-au dus la caise şi la pere în grădină. Eu am rămas în chioşc şi mă uitam lung la el. M-a observat şi m-a întrebat:

- Da tu al cui eşti?

- Sunt a lui Costăchel. Mama mi-a povestit că aţi învăţat împreună la şcoală cu Domnul Busuioc.

- Da cum o cheamă pe mama ta?

- Elisabeta.

- Nu cumva e fata lui Moş Mitru, primarul cel cu plete?

- Ba da.

- Ce mai face Moş Mitru?

- A murit de doi ani.

- Dumnezeu să-l odihnească!

- Dar Doamna Busuioc mai trăieşte ?

- Da, stă cu chirie la o mătuşă de-a mea. Mama îi duce din când în când câte un borcan cu dulceaţă.

- Foarte bine face. Dar uite ce: dacă ţi-aş da eu un borcan cu şerbet de trandafiri pentru Doamna Busuioc, i l-ai duce tu?

- Sigur că i-l duc.

https://biblioteca-digitala.ro

La plecare, mi-a dat borcanul bine împachetat, atrăgându-mi atenţia ca nu cumva să-l sparg. Aveam să-l mai văd după 40 de ani la Mănăstirea Neamţ[5]. I l-am dus intact şi când i-am spus de unde e, Doamna Busuioc a fost foarte bucuroasă, m-a sărutat şi a vrut să-mi dea o băncuţă de 50 de bani, dar am refuzat.

Responsabilităţi de cercetaş, la Primărie şi la cantina Crucii Roşii de la Gară

După depunerea Jurământului, nu ne-a mai chemat la instrucţie dimineaţa. Ne adunam de două ori pe săptămână pe la 5 dupămasă, numai cu Mihai, care ne citea dintr-o carte în care erau scrise toate obligaţiile cercetaşului, dar nici asta nu a ţinut mult căci în noaptea „Sfintei Marii", la 15 august, ne-am trezit din somn în sunetele clopotului cel mare de la biserică. Se începuse războiul şi pentru noi.

Din primele zile ale războiului au început pregătirile pentru înfiinţarea a două spitale de Cruce Roşie[6]: unul în sala Cinematografului „Unirea", de la gară, iar altul în Palatul „Roznovanu"[7]. Maricica şi toate celelalte cucoane de la Crucea Roşie, nu-şi vedeau capul de treabă. Nici paturile şi nici lenjeria de pat nu erau de ajuns şi mai trebuiau adunate din donaţii, de la cei care aveau în plus. Eu fusesem repartizat la Primărie, unde n-aveam nici o treabă aşa că umblam toată ziua lela prin târg. Seara însă, eram totdeauna prezent la datorie ca să citesc Comunicatul Marelui Cartier General şi să mut steguleţele pe harta din cancelaria unde stătuse ani de zile bietul bunicu. Pe la jumătatea lui octombrie, lucrurile au început să se burzuluiască. Comunicatele erau mai scurte şi când căutam pe hartă localităţile pomenite, îmi dădeam seama că lucrurile merg din ce în ce mai rău. Atunci am scos steguleţele şi nu am mai găurit harta cu ele. Au început să treacă trenuri pline cu ruşi. Când i-am văzut cum cântă în limba lor şi ce veseli sunt, nu numai eu, dar toată lumea a fost convinsă că îndată ce ajung ăştia pe front lucrurile se vor schimba în bine.

Iată că au început să vină trenuri sanitare pline cu răniţi. În gară a luat fiinţă o cantină la care se prepara, ziua şi noaptea, ceai şi se aducea pâine neagră tăiată în felii. Aici fusese repartizată Maricica, făcea în tură câte opt ore şi seara îi era frică să plece ca să vină acasă singură. De aceea, când i-am propus ca să mă mut şi eu la cantină, a fost de acord. Aşa se face că într-o bună zi, fără să spun nimănui nimic, m-am mutat la cantina Crucii Roşii de la gară. Cucoana care era mai mare acolo la cantină şi căreia Maricica m-a prezentat, a fost de acord cu mutarea mea.

Într-o zi, mi-a dat un buchet mare de flori, ochiul boului, să le împart la răniţii din trenul sanitar care tocmai sosise şi care urma să plece mai departe. Când am intrat

---

[5] La Mănăstirea Neamț, în apropierea Schitului Vovidenia este casa ridicată, în anul 1937, de Visarion Puiu, Mitropolitul Bucovinei. Această casă a fost cunoscută şi prezentată, până în anul 1990, drept Casa Sadoveanu. În prezent este Casa Memorială „Visarion Puiu", dar adăposteşte şi Muzeul Memorial „Mihail Sadoveanu".

[6] La Pașcani, în anul 1917, erau şase spitale militarizate: două în zona gării, trei în zona „Deal" şi al şaselea la Schitul Brătești. *Cf. Pașcani.Municipiul și zona. Monografie*, coordonator Constantin Ciopraga, Polirom, Iaşi, 2000, p. 160.

[7] Palatul şi biserica au fost ridicate de vistiernicul Iordache Cantacuzino în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. În decursul vremii a avut mai mulţi proprietari (Balş, Moruzi, Roznovanu), ultimul fiind istoricul Gheorghe Brătianu (1898, Ruginoasa - 1953, penitenciarul Sighet). Biserica „Sfinţii Mihail şi Gavril" (1664), a fost singura biserică ortodoxă din Paşcani până după cel de-Al Doilea Război Mondial.

https://biblioteca-digitala.ro

într-un vagon, plin cu răniţi aşezaţi în tărgi suprapuse şi m-a izbit un miros greu de răni infectate, am simţit că nu mai pot respira. Un rănit, fără o mână, care era lângă uşă şi gemea în targa lui m-a văzut şi mi-a spus:

- Mă puţa moşului, du-te cu buruienile astea de-aici, că încă n-am murit. Adă mai bine nişte ţigări, că ne arde sufletu.

Am lăsat florile grămadă lângă targa lui şi m-am dus repede la Maricica, povestindu-i ce primire am avut. Nu ştiu de unde a făcut ea rost de un pachet de ţigări „Meseriaş" cu care m-am dus din nou la rănitul meu.

- Dumnezeu să te răsplătească, mă ţâcă. Dă-le încoa să nu te vadă cineva, că aici nu-i voie să fumăm. Le dau eu şi la alţii. Dar chibrituri n-ai adus?

- Nu.

– Dă fuga şi adă şi o cutie de chibrituri.

M-am dus din nou jos, dar până să găsesc şi chibriturile, trenul a plecat. Doamna care îmi dăduse florile m-a întrebat:

- Nu-i aşa că s-au bucurat răniţii că le-ai dat câte o floare?

- Da doamnă, le-a făcut mare plăcere. Dar în gândul meu mi-am zis că numai florile lipseau răniţilor, încolo aveau de toate, iar tare:

- Unii ar fi vrut o ţigară

- Doamne fereşte!Tutunul face rău chiar oamenilor sănătoşi, dar răniţilor. Să nu cumva să le dai ţigări.

- Nu le dau doamnă, că n-am de unde şi apoi chiar de aş avea, cum să le dau dacă spuneţi dumneavoastră că le face rău.

- Bravo băieţaş, aşa să faci.

Ce ştii tu, m-am gândit eu, îţi închipui că de flori le arde răniţilor. Ei au nevoie să li se schimbe pansamentele, să fie spălaţi şi bărbieriţi.

Venirea refugiaţilor

Înainte de Crăciun, au început să sosească cu duiumul refugiaţii din Oltenia şi Muntenia. Erau bătrâni şi tineri, copii şi femei. Unii mai apucaseră a lua câte ceva de prin casele lor, alţii fugiseră doar cu ce era pe ei. Toţi erau extenuaţi de oboseală, rupţi, murdari şi flămânzi. Nu se organizase nimic pentru primirea şi cazarea lor, dar nici nu s-ar fi putut organiza ceva pentru că uneori veneau cu un tren 10 - 15 familii, alteori nici unul. Cei mai mulţi dintre refugiaţii ce se opreau aici, erau salariaţi la C.F.R. şi cum Paşcanii rămăsese cel mai important centru feroviar după Iaşi, aici puteau fi încadraţi în muncă. În general, toţi salariaţii de stat erau repuşi în drepturi la resorturile la care funcţionaseră înainte de evacuare. Mai greu era cu ceilalţi, dar cu timpul s-au acomodat şi aceştia. Meseriaşii mai cu seamă, s-au descurcat mai uşor. Dacă nu găseau de lucru în Paşcani, plecau prin satele învecinate şi îşi găseau ocupaţie. Bani nu erau, dar această lipsă nu prezenta nici o importanţă, plata se făcea în natură: un flec la ghete costa două ouă; o pereche de pingele era plătită cu o sită de făină de păpuşoi.

Cu venirea refugiaţilor, populaţia se triplase, dar toată lumea avea unde să doarmă şi ce să mănânce. Nu ştiu dacă a fost o măsură gândită sau doar o întâmplare fericită, a făcut ca în vară nici păpuşoiul nici fasolea n-au avut căutare şi au rămas nevândute. Ce ne-am fi făcut noi fără fasole şi mămăligă în iarna aceea? Bine ar fi fost dacă cel puţin

https://biblioteca-digitala.ro

am fi ştiut câţi refugiaţi vor mai veni. La fiecare casă erau câte două - trei familii. Nu mai era loc nicăieri şi refugiaţii veneau mereu. Bărbaţii şi tinerii se culcau în fân, prin podurile şurilor, unde se adunau mai mulţi ca să se poată încălzi pe timpul nopţilor geroase. Şefii cei mari de la gară, au improvizat nişte linii de garaj pe care au tras toate vagoanele acoperite care erau defecte şi în fiecare au cazat câte două - trei familii. În cele din urmă s-a terminat şi exodul refugiaţilor; până la Bobotează au mai venit câţiva întârziaţi, apoi n-au mai venit.

La început, femeile mai cu seamă, nu se puteau înţelege între ele. Oltencele vorbeau repede şi numai în perfectul simplu, iar moldovencele le ascultau atente, cu mâna la gură şi nu pricepeau nimic: „*Uiti cii, drăguţa me, eu ti rog pi mata sî vorbeşti mai încet cî nu pricep ci vrei sî spui". Curând au început să se înţeleagă perfect, când muntencele şi oltencele au învăţat ce e „burluiul", „curechiul", „oghialul" şi celelalte. Doi ani aproape, cât au stat refugiaţii la noi, n-am auzit niciodată ca o moldoveancă să se certe sau să aibă vreo neînţelegere cu musafirele lor. Refugiatele între ele însă de multe ori nu s-au înţeles.*

La noi a locuit domnul locotenent Vălescu şi soţia sa. El comanda o unitate de pionieri care lucra la triajul gării de mărfuri şi la racordare. Racordarea, era o porţiune de cale ferată care făcea legătura între linia de CF care venea de la Iaşi şi cea care mergea spre Roman, pentru ca trenurile să meargă direct, ocolind gara mare. Era un om înalt, bine făcut, brunet şi cu o mustaţă tăiată scurt. Cât a stat la noi, nu l-am auzit niciodată ridicând tonul sau vorbind aspru cu vreun soldat..."

Îmi exprim speranţa că într-un timp relativ scurt, *Amintirile*, în întregime să fie publicate în volum, iar acest cronicar păşcănean să aibă pentru memoria colectivă un însemn în urbea sa natală.

https://biblioteca-digitala.ro

Anexe:

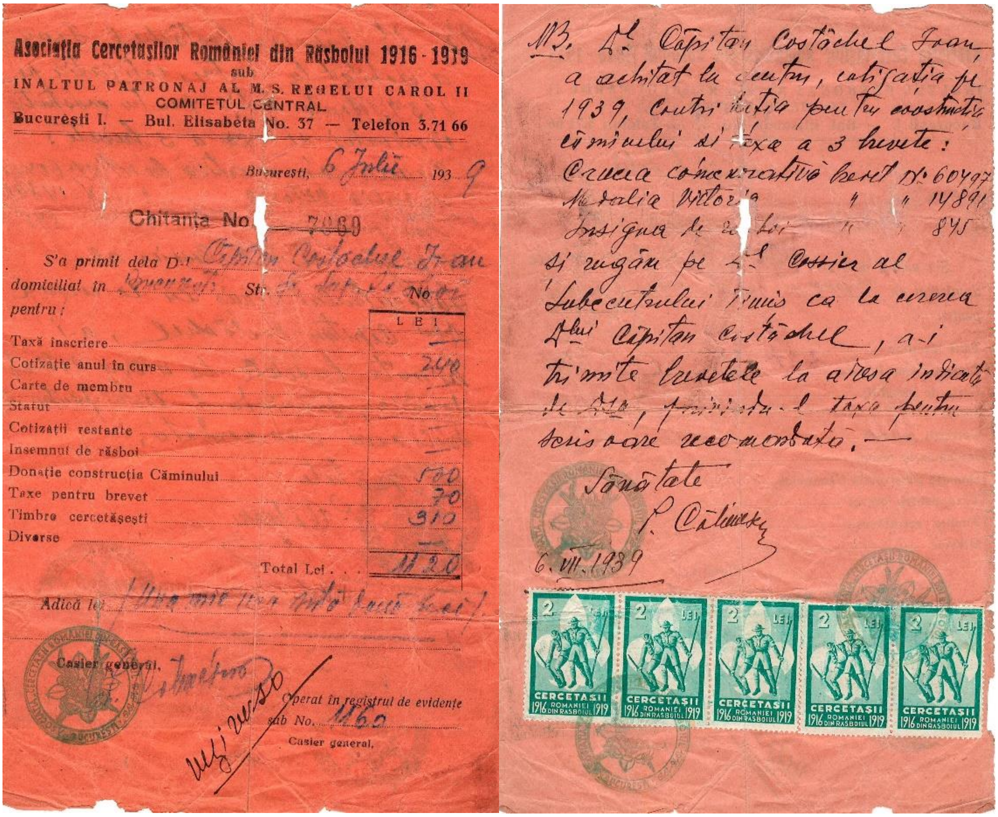

Asociația Cercetașilor României din Răsboiul 1916 - 1919
sub
INALTUL PATRONAJ AL M. S. REGELUI CAROL II
COMITETUL CENTRAL
București I. — Bul. Elisabeta No. 37 — Telefon 3.71 66

București, 6 Iulie 1939

Chitanța No 7060

S'a primit dela D-l Căpitan Costăchel Ioan
domiciliat în București Str. [illegible] No [illegible]
pentru:

	LEI
Taxă înscriere	—
Cotizație anul în curs	240
Carte de membru	—
Statut	—
Cotizații restante	—
Insemnul de răsboi	—
Donație construcția Căminului	500
Taxe pentru brevet	70
Timbre cercetășești	310
Diverse	—
Total Lei	1120

Adică lei [illegible]

Casier general,

Operat în registrul de evidențe sub No. 1160

Casier general,

NB. D-l Căpitan Costăchel Ioan, a achitat la centru, cotizația pe 1939, contribuția pentru construcția căminului și taxa a 3 brevete:
Crucea comemorativă brevet Nr. 60497
Medalia Victoria " " 14891
Insigna de [illegible] " " 845
și rugăm pe D-l Cassier al Subcercului [illegible] ca la cererea D-lui Căpitan Costăchel, a-i trimite brevetele la adresa indicată de D-sa, primindu-i taxa pentru scrisoare recomandată. —
Sănătate
[illegible]
6. VII. 1939

Chitanță primită de la căpitan Costăchel Ioan

Medalii primite de căpitan Costăchel Ioan

https://biblioteca-digitala.ro

Breviar biografic: Ioan Costăchel (1905 – 1978)

• 1905, ianuarie 13, născut în oraşul Paşcani, jud. Baia (în prezent Iaşi); tatăl, Nicolae, mecanic de locomotive la Depoul Paşcani, mama, Elisabeta, casnică; alţi fraţi şi surori - Maria (n. 1899), Emilia (n. 1908), Gheorghe (n. 1912), Dumitru (n. 1914).

• 1905 - 1921, la Paşcani: copilăria, şcoala primară, cursul inferior de liceu, pe care îl face la Şcoală particulară, cu examene la Fălticeni, în perioada 1917 - 1921; pe timpul războiului a fost cercetaş, decorat cu medaliile "Victoria", Crucea Comemorativă a războiului 1916 - 1918, Crucea "Meritul Sanitar".

• 1921 - 1924, Liceul Militar, la Iaşi.

• 1924 - 1925, funcţionar la Depoul CFR Paşcani; îi murise tatăl (1923), mama era foarte bolnavă (paralizată) şi s-a ocupat de întreţinerea familiei.

• 1925 - 1927, Şcoala Pregătitoare de Ofiţeri de Infanterie, Sibiu; 1 iulie 1927, sublocotenent (Î. D. 2168).

• 1927 - 1928, la Regimentul 4 Grăniceri Deva.

• 1928 - 1929, Institutul Militar de Educaţie Fizică, Bucureşti.

• 1929 - 1930, Şcoala Specială a Infanteriei, Sibiu.

• 1930 - 1932, la Regimentul 6 Grăniceri, Chişinău; avansat locotenent, 10 mai 1931 (Î. D. 1553).

• 1932 - 1937, la Batalionul de Gardă al Palatului, Bucureşti; rol în instruirea militară a viitorului rege Mihai.

• 1937 - 1938, la Şcoala Specială a Infanteriei, Sibiu, cadru didactic; avansat căpitan, 10 mai 1938 (Î. D. 1554).

• 1938 - 1941, Şcoala Superioară de Război: martie 1938, examen de admitere; 1938 - 1939, stagiu la Regimentul 5 Vânători, Timişoara; 1939 - 1941, cursuri; iunie - noiembrie 1940, mobilizat la Armata 3, Roman, ca şef Birou la Secţia IV.

• 1941, iunie - noiembrie, pe front, în primul eşalon, cu Divizia 13 Infanterie, ca şef Birou 1 şi apoi 4; decorat cu Ordinele „Mihai Viteazul", „Steaua României" şi „Crucea de Fier" germană, pentru fapte deosebite de arme în luptele de la Sărata Nouă (Basarabia) şi la cele din jurul Odesei. În octombrie 1941 pleacă în permisie pentru căsătorie; soţia, Verona Dăscăliţei, din Târgul Neamţ, nu a avut dotă, fiind 16 copii la părinţi.

• 1941, noiembrie - 1942, ianuarie, şef Birou 4, la aceeaşi divizie, în ţară.

• 1942, ianuarie - iunie, la Corpul de Munte, Partea Sedentară, Braşov, ca şef Birou 3.

• 1942, iulie - 1943, iulie, la Divizia 11 Infanterie, Slatina; rămâne la Permanenţă, după plecarea acesteia pe front; în primavera anului 1943 organizează o nouă Divizie 11, urmare a pierderilor de pe front.

• 1943 – iulie - decembrie, la Marele Stat Major, Secţia VI Transporturi; 15 decembrie, incident la Cercul Militar cu generalul Vintilă Davidescu, care susţinut de generalul Ilie Şteflea, obţine pedepsirea ofiţerului.

https://biblioteca-digitala.ro

• 1943, decembrie - 1944, ianuarie, arest la domiciliu; 25 ianuarie primeşte ordin scris de plecare pe front în prima linie la comanda unui batalion.

• 1944, ianuarie 29 - august 22, pe front la comanda Batalionului 2 din Regimentul 12 Dorobanţi, Divizia 15 Infanterie: la Est Oceacov, zona Kuţurub – Pokrovka - Ivanovka, până în martie; retragera în zonele Agiaska, apoi Carcmaz (pe Nistru); consolidarea în zona Olăneşti (tot pe Nistru), unde a primit întăriri şi a constituit un Detaşament cu care a menţinut un Cap de Pod din aprilie până în august; avansat maior la 1 aprilie 1944 (Î. D. 617); la 22 august ora 14 primeşte ordin de retragere, trupele sovietice aflându-se deja în spate la 30 de km.

• 1944, august 22 - 25, retragere pe itinerariul Captani (un brand i-a omorât calul şi i-a provocat 8 răni), Sărata, Slătăreşti, Tărtăreşti, Dăneşti, Taşli, Selioglu; cade prizonier prin încercuire, în după amiaza zilei de 25 august.

• 1944, august 25 - 1945, aprilie, prizonier în lagărele de la Odesa şi Oranki – Monastârca.

• 1945, aprilie - iunie, constituirea şi instruirea Diviziei „Horia, Cloşca şi Crişan", el fiind şeful Secţiei IV Organizare.

• 1945, iulie - deplasare în ţară, la Piteşti.

• 1945, septembrie, în Sanatoriul Militar Herculane; avansat locotenent – colonel (25 octombrie 1945).

• 1945, decembrie - 1947, august, în cadrul Inspectoratului pentru Educaţie, Cultură şi Propagandă; initial la Organizare, apoi Şef Serviciu Educaţie Fizică; a organizat campionate de ski, echipele sportive ale Armatei.

• 1947, septembrie 1, trecut în rezervă; în ultima notă calificativă, semnată de general Mircea Haupt, este etichetat ca „reactionar".

• 1947 - 1949, se ocupă de agricultură la Cristian, Braşov, unde primise lotul de 5 ha pentru decorarea cu „Mihai Viteazul"; a locuit împreună cu mama şi o soră, soţia rămăsese la Bucureşti, unde lucra ca funcţionară; aprilie 1949 cedează lotul de 5 ha Fermei de stat „Steagul Roşu" şi revine la Bucureşti; august - septembrie 1949 concentrat.

• 1950 - 1978, locuieşte la Bucureşti (excepţie ianuarie - martie 1954, funcţionar administrativ la AVSAP Suceava), unde avea să sufere persecuţii şi umilinţe repetate: în iarna anului 1950, în micul apartament cu două camera în care stătea cu soţia şi mama, este obligat să primească trimişi ai Oficiului Închirieri, fiind ameninţaţi cu evacuarea din locuinţă şi din Bucureşti; găseşte cu greu de lucru, îndeplinind funcţii inferioare nivelului şi capacităţii sale (normator, planificator, contabil, referent tehnic) şi pentru perioade scurte de vreme, de regulă până la sosirea referinţelor biografice; concentrat iunie - august 1951 şi iulie - decembrie 1953; pensionat militar (31.03.1954); 1959 - 1960 a fost arestat şi cercetat la Penetenciarul U.M.0123/H. Este invitat de colegii de liceu militar (1970) şi cei de Şcoală Superioară de Război (1974), la întâlnirile aniversative organizate.

• 1978, iulie 25, încetează din viaţă la Bucureşti şi este înmormântat în cimitirul din oraşul Paşcani.

https://biblioteca-digitala.ro

Surse: Arhivele Militare Române, fond Memorii originale, CM. Bucureşti, locotenenţi-colonei, dosar nr. 216, pp. 3 - 7.

https://biblioteca-digitala.ro

PE FRONT ŞI ÎN SPATELE FRONTULUI. PERSONALITĂŢI PĂŞCĂNENE ÎN RĂZBOIUL DE ÎNTREGIRE A NEAMULUI ŞI FĂURIREA ROMÂNIEI MARI

Dumitru STAVARACHE*

On the front and behind the front. Personalities from Paşcani in the War for the Unification of the Nation and the creation of Greater Romania

Abstract

In our paper, „On the front and behind the front.Personalities from the area Pascani in The War of National Integration", we present the involvement of Pascani residents in the war of 1916-1919. My paper focuses on the military personalities, military priests, doctors on the front. Moreover, we present the fighting against the Russian troops that left the Romanian front. In the appendix we present from the testimonies of an eyewitness.

Cuvinte cheie: *Paşcani, zona Paşcani, frontul românesc, Primul Război Mondial, personalităţi militare, medici pe front, preoţi militari.*
Keywords: *Paşcani, Pascani area, the Romanian front, first World War, military personalities, doctors on the front, military priest.*

Pentru făurirea idealului naţional, acela de Unire a tuturor românilor într-un singur stat, au fost făcute eforturi uriaşe şi jertfe. Războiul de Întregire a României (1916 - 1919), a fost cel care a contribuit decisiv la realizarea în anul 1918 a unirii cu ţara mamă, România, a provinciilor româneşti aflate sub dominație străină - Basarabia, Bucovina, Transilvania. La acest „proiect de ţară" au contribuit românii din toate zonele. În comunicarea noastră, concepută pe două secvențe, prezentăm implicarea, prin locuitorii săi, a zonei Paşcani. În prima parte ne referim la prezența pe front a păşcănenilor, personalităţi din cadrul militarilor de carieră, preoților militari (de armată în terminologia vremii), a personalului medical, precum şi acţiuni din spatele frontului. În cea de-a doua parte prezentăm una din luptele care s-au dat împotriva trupelor ruse, adevărați inamici după părăsirea frontului românesc; luptele din zona Paşcani. Printr-o anexă în finalul comunicării, redăm amintirile unui martor ocular, preotul Cicerone Iordăchescu, în câteva momente ale prezenței sale pe front.

Personalităţi păşcănene în Războiul de Întregire a României

În perioada 1916 - 1919, Paşcanii şi locuitorii din această parte a Moldovei au fost angrenați şi au contribuit pe front şi în spatele frontului la susținerea eforturilor de

* Col (r), Comisia Română de Istorie Militară, Bucureşti.

https://biblioteca-digitala.ro

făurire a idealului naţional, unirea cu ţara - mamă a românilor aflaţi sub stăpânire străină.

Pășcănenii care au participat cu arma în mână, pe front în anii 1916 - 1919, au fost încadrați diverse unităţi şi au participat la toate marile etape ale războiului: luptele din Transilvania, 1916 - în regimentele 56, 16 şi 13 Infanterie, Regimentul 2 Artilerie, Regimentul 8 Vânători, Regimentul 2 Călăraşi[1]; pe frontul de sud, 1916 - în Regimentul 39 Infanterie[2]; la Bătălia de pe Argeş şi Neajlov, 1916 - regimentele 16 şi 19 Infanterie[3]; la retragerea spre porțile Moldovei şi apărarea trecătorilor, 1916 - 1917 - regimentele 13, 16 şi 39 Infanterie, Regimentul 8 Vânători, Regimentul 2 Călărași[4]; la marile bătălii de la porțile Moldovei, vara anului 1917 - regimentele 13, 16, 56, 32 şi 39 Infanterie, Regimentul 8 Vânători[5]; în nordul Bucovinei, 1918, în cadrul trupelor generalului Zadic şi la ocuparea Budapestei, în 1919 - Regimentul 16 Infanterie[6].

Cei mai mulţi pășcăneni au făcut parte din regimentele 16 şi 56 de Infanterie. Prezentarea acțiunilor militare, chiar şi numai pentru aceste două unităţi, ar depăși cu mult spaţiul limitat alocat unei comunicări şi în consecinţă vom face un rezumat al contribuției pășcănenilor. Documentele de arhivă şi presa vremii menţionează faptele de arme săvârșite de unităţile militare în care au luptat militarii pășcăneni. Nu puţini au fost cei care au murit în cursul luptelor sau ca urmare a acestora. Plăcile de pe monumentele închinate eroilor, aflate de regulă pe lângă biserici, consemnează numele lor; aceste liste au fost publicate[7]. Frumosul monument din Paşcani, ridicat după război, a fost demolat în anul 1957. Prezentăm, în continuare, câțiva pășcăneni care au participat pe front şi s-au remarcat prin fapte şi acţiuni.

General de divizie Constantin Neculcea (1873 - 1952), născut la Pașcani, fiul unuia din cei mai importanţi primari ai oraşului. Pe timpul războiului, având gradul de colonel, a comandat şi condus cu iscusință Regimentul 56 Infanterie, atât în campania din 1916, cât şi în 1917, fiind apreciat de superiori şi felicitat de Regina Maria. „*Colonel Neculcea! Te felicit şi doresc ca acolo unde mergi să ai aceeaşi biruință ca şi în Carpați*”, sunt cuvintele Reginei Maria, care a trecut în revistă unitatea sa în gara Băneasa, în drum spre o nouă misiune. A fost primar al oraşului Fălticeni (1938)[8].

Colonel Mihai Gheorghiu (1894 - 1945), născut la Paşcani (este amintit, ca tânăr ofiţer, de către Ioan Costăchel în *Amintirile* sale). În război a activat în cadrul regimentelor 56 şi 16 Infanterie. Rănit în luptele din Valea Jiului a fost spitalizat la Craiova, Buzău, Paşcani. După refacere a participat la luptele din Bucovina, Transilvania şi Ungaria, până la Budapesta. Căsătorit, în anul 1918, cu Capitolina Balanţof, din Paşcani. Decorat cu înalte ordine şi medalii militare. Participă, în al Doilea

---

[1] Ștefan Pascu (coord.), *România în anii primului război mondial*, vol. I, Editura Militara, 1987, pp. 238, 239, 277 - 280.
[2] *Ibidem*, pp. 341, 457, 460, 484.
[3] *Ibidem*, pp. 503, 508, 516.
[4] *Ibidem*, pp. 422, 432, 433, 443, 539.
[5] *Ibidem*, vol. II, pp. 260, 264, 299, 300, 304, 305, 326, 329.
[6] Vasile Costăchescu, *Istoria oraşului Fălticeni. De la înfiinţare până la curent, 1780 - 1938*, Fălticeni, 1938 - 1939, p. 144; Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916 - 1919,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, p. 393, Nota 33.
[7] Dumitru Stavarache, *Paşcani. Profiluri militare*, Editura Sylve, Bucureşti, 2001, pp. 25 - 29.
[8]*Ibidem*, p. 56.

https://biblioteca-digitala.ro

Război Mondial, la luptele pentru eliberarea Ungariei şi este rănit mortal la Budapesta (15 ianuarie 1945). Tot pe front a căzut unicul său fiu, ofiţer de artilerie[9].

Căpitan medic Constantin Puiu, născut la Paşcani (a locuit la Narrhaus cu părinții şi fratele său, viitorul mitropolit Visarion Puiu), a participat cu Regimentul 12 Infanterie la luptele din Ungaria în anul 1919. El a trimis fratelui său (pe atunci arhimandrit la Chişinău, exarhul mănăstirilor din Basarabia), mai multe scrisori de pe front, care se păstrează la Arhivele Naţionale Istorice Centrale. La 28 iulie 1919, el scria din Tisa Sajol următoarele: „*Mi-a fost dat să iau parte la nişte lupte groaznice, lupte de câmpie, unde nu ai nici un adăpost şi nici un sprijin decât pe Dumnezeu. Am luat parte la luptele din faţa Karezogului, punctul culminant până unde avansase inamicul şi ofensiva sa. Am avut pierderi serioase însă Dumnezeu ne-a ajutat şi inamicul a fost zvârlit peste Tisa. Credem că vom merge la Budapesta. Luptele au să fie grele fiindcă inamicul s-a organizat şi luptă cu multă disperare, mai ales că nu i-a reuşit ofensiva împotriva noastră. Ungurii, în delirul lor de scurtă durată, spuneau că nu se mulțumesc să ne dea numai peste Carpați, ci vor să vină până la Bucureşti. Acum s-au schimbat lucrurile. Vom merge noi la Budapesta. Să ne vedem sănătoși*”[10].

Căpitanul Mihail Sadoveanu (1880 - 1961), a făcut parte din corpul de cadre al Regimentului 16 Infanterie. Pe timpul războiului a lucrat iniţial la cenzura militară iar ulterior a condus o gazetă pentru militarii de pe front, intitulată „România”. A scris multe articole care au fost publicate în volume: „File însângerate” (1917), „Strada Lăpuşneanu” (cronică de război, din 1917), „Frunze-n furtună” (1920), „Cocostârcul albastru” (1921)[11].

Preotul militar Cicerone Iordăchescu, din Sodomeni. Viitorul profesor - universitar Cicerone Iordăchescu, confesor militar la Regimentul 4 Vânători, a fost „întotdeauna în prima linie, îngrijind rănitii şi prin exemplul său, îmbărbătând oamenii. Deseori trecea prin tranşeele ocupate de regiment, pe sub gloanţele şi şrapnelele trase de inamic”[12]. Este un fragment din caracterizarea făcută de comandantul său ierarhic. Pentru curajul de care a dat dovadă şi modul cum şi-a îndeplinit serviciul pe front a fost decorat cu Ordinul „Steaua României” în grad de Cavaler şi avansat la gradul de căpitan asimilat. Mai târziu, în anul 1937, publică la Iaşi cartea *Însemnări din anii 1916 - 1919*. Cartea oferă informaţii preţioase despre acțiunile de luptă ale Regimentului 4 Vânători şi activitatea preotului militar pe front. El a mai publicat şi alte lucrări de literatură bisericească, traduceri şi mai are nepublicate, în manuscris, o serie de amintiri din viaţa sa. Publicăm o secvență din *Însemnările* sale, din perioada luptelor de la Mărăşeşti(Anexa nr.1).

Preotul militar Nicolae Oniceanu, din Heci. A fost confesor militar la Regimentul 32 Infanterie Mircea. Este cunoscut episodul de la Mărăşeşti când soldații români, sumar îmbrăcați (se spune că în cămăşi, dar erau şi fără), au atacat la baionetă şi au pus pe fugă inamicul într-un moment al luptei. În lucrarea „*Protoiereului Constantin Nazarie, șeful preoților de armată*”, publicată în anul 1920, se arată despre preotul Nicolae Oniceanu că la Mărăşeşti, „*cu crucea în mână, a adunat şi îmbărbătat răzlețele*

[9] *Ibidem*, p. 58.

[10] Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare ANIC), fond Puiu Visarion, dosar 2, pp. 28 - 30.

[11] Dumitru Stavarache, *op.cit.*, pp. 57 - 58.

[12] Constantin Nazarie, *Activitatea preoților de armată*, Bucureşti, 1920, p. 41.

https://biblioteca-digitala.ro

cete ale diferitelor unităţi, împingându-le din nou în focul luptei, foc din mijlocul cărora n-a lipsit nici un moment. Atunci însă când, răpuși de număr, trupele au fost nevoite a ceda terenul, cel din urmă, cu acelaşi curaj şi cu acelaşi nestrămutat spirit de sacrificiu, el a trecut înot Siretul, spre a nu cădea în mâinile inamicului, ca după scurtă durată, în fruntea trupei, să treacă din nou pe malul părăsit"[13]. A fost decorat cu Ordinul „Coroana României", cu spade şi avansat la gradul de căpitan asimilat.

Medici originari din Paşcani sau care au lucrat în Paşcani şi care au participat pe front au fost: Grigore şi Ion Nubert (fraţi), Neculai Hortolomei (va fi membru al Academiei Române, ministru al Sănătății în anul 1940), Dumitru Catenaru, Constantin D. Samson[14].

Pentru a pune în evidenţă contribuţia pășcăneană în spatele frontului ne vom referi la două aspecte: acţiuni care vin în sprijinul operațiunilor militare; angajarea pe frontul asistenţei medicale. Prezentăm, în acest sens consemnări ale unor martori oculari, adevărate personalităţi ale neamului românesc.

Pentru sprijinul operațiunilor militare menționăm: pregătirea, la Centrul de instruire de la Sodomeni), a cadrelor şi specialiştilor (ofiţeri, gradaţi, soldaţi) trimişi pentru instruirea la puşti - mitraliere, armament nou introdus în etapa de reorganizare şi refacere a armatei române (1917); operațiunile de transformare şi montare a tunurilor pentru corpul apărării antiaeriene, care se făceau la Atelierele C.F.R. Paşcani, sub comanda locotenent - colonelului Dumitru Andreescu şi sub îndrumarea maiorului francez Humbert; constituirea şi funcţionarea spitalelor militare[15].

Paşcanii au constituit Centrul de asistenţă medicală pentru răniţi şi bolnavi de tifos exantematic de pe linia ferată Iaşi - Dolhasca. S-au organizat, la Paşcani, şase spitale militarizate: două în zona gării, trei în zona Deal şi al șaselea la Schitul Brătești. Spitalul Comunal Pașcani devenea Spitalul Militar nr. 262. Directorul Spitalului Comunal, dr. Ion Guţu (care participase la campania militară din 1913 şi s-a evidențiat în activitatea de combatere a epidemiei de holeră din Bulgaria), era medicul - șef al tuturor spitalelor militare din Paşcani şi avea gradul de maior. Pe lângă medicii existenți, care au fost concentraţi cu gradul ce-l aveau în rezervă, au fost aduși şi medici militari activi români (căpitan dr. Sava Matei, din Regimentul 4 Vânători), francezi (doctorii Debrieu, Offret, Condray, I. Ferreyrolles, infirmierele Florence şi Clementine),[16] ruşi. La Spitalul Militar rusesc, instalat în Casa Naţională din Vatră, lucrau cinci cadre medico-sanitare femei (nu se cunosc numele). Chiar comandantul garnizoanei Paşcani era un medic, maior dr. M. Ionescu[17].

Spitalele din Paşcani şi din zonă (Ruginoasa, Brătești) au fost vizitate în luna iunie 1917 de Regina Maria. Regina a fost găzduită în casa primarului Vasile V. Teodorescu, casă aflată vis-a-vis de Şcoala Primară „Spiru Haret"[18].

[13] *Ibidem*, p. 79.
[14] Dumitru Stavarache, *op.cit.*, p. 25.
[15] *Ibidem*, p. 23.
[16] În relația cu personalul Misiunii militare medicale franceze, translator a fost Gheorghe Dubert, subchirurg al Spitalului comunal Paşcani, vorbitor nativ de limbă franceză; era strănepot al unui ofiţer francez din armata împăratului Napoleon Bonaparte, participant la campania din Rusia în 1812.
[17] ****PAŞCANI.MUNICIPIUL ŞI ZONA. Monografie*, Iași, 2000, pp. 160 - 161.
[18] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

Între victimele tifosului exantematic au fost şi medici: maiorul dr. Schwartz şi locotenentul dr. Moscovici, ambii din Lespezi; dr. Constantin N. Bobulescu, medicul primar al județului care a contractat boala în timpul vizitelor la Paşcani pentru înfiinţarea spitalelor de exantematici. Preotul Cicerone Iordăchescu povestește în amintirile sale despre aceste spitale din Paşcani şi faptul că părinții săi au murit amândoi în aceeaşi zi.

Mitropolitul Visarion Puiu (1879 - 1964), născut la Paşcani, înalt ierarh al Bisericii Ortodoxe Române, un adevărat martir al neamului, s-a aflat pe timpul războiului la Galaţi, ca director al Seminarului teologic, arhimandrit. Seminarul a fost transformat în spital pentru militarii răniţi, iar Visarion Puiu, ajutat de mama sa, a administrat acest spital şi a acordat ajutor militarilor răniţi adăpostiți în localul şcolii - spital. Cu privire la comportarea aliatului nostru de la răsărit, armata rusă, sunt edificatoare o serie de documente (12), emise în perioada 17 ianuarie - 15 septembrie 1917 şi adresate de arhimandritul Visarion Puiu următoarelor organe de decizie: Comisarul General al Guvernului Român pe lângă Armata rusă din Dobrogea; Prefectura Galaţi; Ministerul Cultelor; Administrația Bisericii şi Direcţia Învăţământului Secundar; Episcopul Nifon al Dunării de Jos; Administrația Casei Bisericii; Medicul şef al oraşului Galaţi; Comandamentului Marelui Cartier Rus; Primarului oraşului Galaţi. Conţinutul acestor documente se referă în principal la pagubele făcute de trupele ruseşti de diferite arme care au ocupat, de multe ori samavolnic, localurile Seminarului şi încercările conducerii acestui seminar de salvare a unor bunuri (bibliotecă, arhivă, tablouri etc.) din faţa acestor trupe devastatoare[19].

În anul 1918, Visarion Puiu a fost numit director al Seminarului teologic din Chişinău, apoi exarh al mănăstirilor din Basarabia. Încă de atunci, dar mai ales după numirea sa ca Episcop al Hotinului (1923 - 1935), a dus o fecundă muncă de consolidare a Marii Uniri în acest colţ de ţară. Multe din realizările sale din acea perioadă se pot vedea şi astăzi; amintesc doar Catedrala „*Sf. Împărați Constantin şi Elena*” şi Palatul episcopal din Bălți. Însăși urbanizarea şi modernizarea oraşului Bălți o fost realizată prin eforturile şi vrednicia acestui mare ierarh şi patriot cu origini păşcănene. Realizările lui în plan bisericesc, cultural, filantropic şi al relaţiilor cu biserici de pe mai multe continente (Europa, Asia, America, Australia) şi de alte confesiuni, a făcut să fie apreciat în mai multe ţări şi biserici. Însemne ale lui pentru memoria colectivă (monumente, tablouri, basoreliefuri, nume de străzi, edificii) sunt în Republica Moldova, Italia, Franţa. În România doar la mănăstirea Putna există un bust al mitropolitului Visarion Puiu, în faţa arhondaricului ridicat de el. Desigur, este şi Casa Memorială de la Vovidenia, Neamț, care timp de decenii înainte de 1990 a fost prezentată ca fiind Casa „Mihail Sadoveanu”.

[19] Documentele se află în Arhiva Episcopiei Dunării de Jos, fondul Seminarul Teologic şi au fost publicate în lucrarea *Arhimandrit Visarion Puiu, Documente inedite*, ediţie îngrijită de Pr. Eugen Drăgoi, editura Episcopiei Dunării de Jos, Galaţi, 2005, pp. 157 - 168.

https://biblioteca-digitala.ro

Luptele de la Paşcani (12 - 15 ianuarie 1918)[20]

În anul 1917, frontul din Moldova era păzit de români şi ruşi, front care era împărţit în cinci segmente: rușii ocupau trei din aceste segmente, iar românii două. Declanşarea revoluţiei din Rusia a influențat puternic situaţia trupelor aflate pe front: soldații nu mai voiau să lupte, cereau să plece acasă în Rusia, nu mai ascultau de comandanți. Unităţi constituite sau grupări disparate au început să părăsească frontul. Plecarea rușilor a determinat Comandamentul român să ia măsuri de acoperire a sectoarelor părăsite, sarcină dificilă care a făcut ca linia de apărare să fie mult subțiată şi diminuată ca forţă de luptă. O altă problemă ce trebuia rezolvată era cea a trupelor care voiau să traverseze teritoriul românesc, trupe care nemaiavând ofiţeri care să mențină ordinea (mulţi au fost înlocuiți iar unii chiar împușcați), s-au dedat la a tot felul de jafuri, furturi, violuri. Asemenea hoarde de sălbatici, de proporții diferite (de la grupări izolate până la divizii şi corpuri de armată), trebuiau blocate şi obligate să părăsească teritoriul românesc pe anumite direcţii. La întocmirea planului de acţiune a avut un rol principal cel care a contribuit şi la planurile bătăliilor de la porțile Moldovei, maiorul Ion Antonescu (viitorul Mareșal).

Comandamentul rus, în frunte cu generalul Şcerbacev, a făcut eforturi disperate pentru a pune ordine în puhoiul de armată răzvrătită, dar fără succes; chiar Şcerbacev a fost nevoit să ceară protecţia românilor, ameninţat cu destituirea şi moartea de propriile trupe. Au avut loc diferite lupte: la Socola, Galaţi, Mihăileni, Spătărești, Paşcani.

La începutul anului 1918, Armata a IV a rusă a părăsit frontul pe care era dispusă, din munții Neamțului şi zona Sucevei, cu intenția de a ajunge pe aliniamentul Roman - Paşcani, ca apoi să se îndrepte spre Basarabia prin Iaşi. Calea le-a fost barată de trupele Diviziei 7 română care avea misiunea să dezarmeze aceste trupe şi să le dirijeze spre nordul Basarabiei. Corpul 2 rus, din cadrul acelei armate, format din două divizii (26 şi 84) au încercat să forțeze trecerea pe la Paşcani. S-au oprit între râurile Moldova şi Siret, cu intenția să se unească cu trupele Corpului 18 rus din Bucovina şi împreună să pornească, prin zona Paşcani, spre Iaşi şi Basarabia. La Timișești, vânătorii de munte români au dezarmat detaşamentul rus care amenința să ocupe instalațiile de alimentare cu apă a Iașului. Regimentul 16 Suceava a ocupat poziţii la Miroslovești şi Brătești, având avanposturi la Soci, Moțca, Gâștești şi Paşcani.

La 12 ianuarie, dinspre Cristești vine şi se apropie de Soci o coloană rusească. S-a încercat, pe cale pașnică, să fie convinşi în a respecta chiar ordinul comandamentului rus privind retragerea. În semn de răspuns, cel care a parlamentat cu ei (maiorul Butnaru, comandantul batalionului 2, din Regimentul 16 român), a fost împușcat pe la spate şi ucis de către ruşi. La ora 13, rușii declanșează atacul asupra românilor pe tot frontul şi cu toate categoriile de armament. Românii ripostează prin foc precis de artilerie, de baraj şi urmărire: trupele ruse de la marginea de est a satului Soci sunt împrăştiate şi fug în debandadă spre pădurea de la nord - vestul satului; bateriile de artilerie ruse, lovite, fug spre Boureni şi după o încercare, nereușită, de a pune din nou tunuri în acţiune, se retrag la Cristești. Infanteria Regimentului 16 pornește la atac:

[20] Sinteză realizată după Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916 - 1919*, Ediția a II-a, Bucureşti, „Cartea Românească”, f. a., vol. III, pp. 42 - 43.

https://biblioteca-digitala.ro

batalionul 2, înrăit cu o companie din batalionul 1, ocupă satul Soci, apoi Bourenii şi capturează o coloană de ruşi care nu apucaseră să fugă şi o pune sub pază lângă Boureni; batalionul 3 atacă satul Sodomeni, îl înconjoară, obligând trupele ruse să se predea. Ruşii se retrag în dezordine pe tot frontul, în direcţia Drăgăşani, Ciumuleşti, Fălticeni. Trupele răzleţe sunt dezarmate de români. Coloane ruseşti de unităţi complete se prezintă spre a fi dezarmate: regimentele 104, 335, 336. Divizia 26 rusă a trimis la Timişeşti o delegaţie acceptând ca divizia să depună armele, dar să fie lăsată liberă să-şi urmeze drumul spre Rusia, pe traseul fixat. Trupele au fost dezarmate şi îndrumate, sub urmărire, spre nordul Basarabiei.

Pe la mijlocul lunii ianuarie, toată Moldova era curăţată. Din uriaşa armată rusă, de aproximativ un milion de soldaţi, au mai rămas un număr redus de militari ce au fost puşi de români să păzească depozitele de provizii şi armament pe care le lăsaseră la noi. Au mai rămas şi un număr de ofiţeri care au preferat să se ascundă în ţara noastră decât să se întoarcă în Rusia.

În acest fel s-a încheiat alianţa cu vecinul rus şi prezenţa lui în ţara noastră, crezând noi că pentru totdeauna. Numai peste două decenii aveam să simţim din plin prezenta lui, nefastă, în istoria ţării şi neamului nostru.

Anexe:

Primul serviciu divin pe front

„...Când am ajuns la trupă (Regimentul 4 Vânători, n.n.) ea se găsea pe dealurile Transilvaniei, nu departe de oraşul Miercurea Ciuc de astăzi, în localitatea Feştelec. Trecuse graniţe pe la Agăş. Primul serviciu divin l-am făcut în ziua de 21 august (3 septembrie stil nou) 1916, într-o duminică. La el au asistat trei grupuri din Regimentul 4 Vânători şi o parte din Regimentul 16 Infanterie, care se afla în vecinătatea noastră. Am făcut mai întâi un Trisaghion pentru cel dintâi soldat mort din regiment, Ţubucanu Iosub, din Compania I şi apoi Te-Deum. La serviciul divin a luat parte, la primele două grupuri comandantul regimentului cu ofiţerii respectivi, iar la grupul al treilea domnul maior Gurău, azi colonel, iarăşi cu ofiţerii respectivi... La ambele grupuri, unde s-a făcut serviciul divin au vorbit şi şefii militari care prezidau serbarea. În după-amiaza acelei zile regimentul nostru a fost inspectat de domnul general Prezan, care era însoţit de un colonel rus şi de alţi ofiţeri superiori. Domnia sa a întrebat în primul rând câţi morţi au fost la cele dintâi atacuri date...”[21].

Luptele de pe Neajlov şi Argeş. Călugărenii.

„...În Carpaţii Bacăului a stat regimental nostrum până la 12 (25) noiembrie (1916, n.n.) când a primit ordin să plece în direcţia Bucureşti - Călugăreni, unde a sosit la 15 (28) noiembrie. Şi aici au avut loc lupte grele, mai grele chiar decât cele de la

[21] Preot Cicerone Iordăchescu, *Însemnări din anii 1916 - 1919*, Tipografia Alexandru Ţerek, Iaşi, 1937, pp. 24 - 26.

https://biblioteca-digitala.ro

Sorata - Şorovad, căci Regimentul 4 Vânători a pierdut la Călugăreni 965 de oameni, morţi şi răniţi (enumeră 35 nume căzuţi în luptă, n.n.). N-am putut ţine socoteală de toţi cei căzuţi, rămaşi la inamic, din cauza ordinului de retragere urgentă, pe care regimentul l-a primit în toiul luptei. Dintre ofiţeri însă a căzut luptând sublocotenentul Linteş Petru, care a fost îngropat lângă biserica din Adunaţii Copăceni, la 17 (30) noiembrie 1916. Nu sunt cunoscător în ale strategiei şi deci nu pot aprecia jocul de mişcare a trupelor la front, dar nu pot să nu pomenesc aici că niciodată acest regiment n-a făcut vreo defecţiune în toiul luptelor mai aspre, ce s-au dat. Retragerea lui a fost totdeauna în legătură cu mişcarea generală a armatei române. Aşa se explică cum şi la Călugăreni el a rămas aproape cu totul descompletat, prin pierderile ce le-a suferit şi cu toate acestea, nu s-a clintit de la postul său decât în urma unui ordin. Lucrul acesta l-au remarcat şi ofiţerii francezi, care începuseră să sosească pe la unele formaţiuni militare de pe front...”[22].

La Mărăşeşti

„...Ajunşi în preajma Mărăşeştilor, ne-am aşezat - ca ultim popas - în pădurea din apropierea satului Pădureni, Jud. Putna. Aici s-a instalat Ambulanţa şi în scurtă vreme s-au ridicat o serie de pavilioane pentru răniţi. În cantonamentul de la Pădureni s-a amenajat şi o Capelă, într-un pavilion, din iniţiativa foarte stăruitoare şi lăudabilă a medicului Flandin, francez de origine însă cetăţean român când l-am cunoscut. El s-a luptat cu colegii săi medici să le demonstreze utilitatea Capelei şi a slujbei religioase şi a reuşit! În iniţiativa lui stăruitoare am văzut ecoul unei culture mai vechi şi mult mai cuprinzătoare decât cea cu care ne-am fi lăudat noi! Deşi catolic după credinţa sa, doctorul Flandin se simţea foarte bine la serviciul divin ce-l făceam. Mi-aduc aminte ca acum cu câtă bucurie şi seninătate a asistat la prima slujbă religioasă ce am făcut în capela răsărită din iniţiativă şi truda sa. Nu s-a lăsat până nu a adus aproape pe toţi colegii săi doctori la acest serviciu. Exemplul acesta, de respect religios şi de simţire mai adâncă, l-am văzut şi mai sus, acolo unde este vorba de intervenţia căpitanului Petithory, ca cel puţin ofiţerii companiei din care cădea un soldat să ia parte la ceremonia înmormântării lui.

În primele zile ale lui August a avut loc marea luptă de la Mărăşeşti. Sute de tunuri de pe ambele fronturi, se vorbea atunci de vreo 900, clocoteau văzduhul cu glasurile lor. Cădeau ghiulelele ca ploaia şi era un zgomot infernal în toată împrejurimea. Pădurea, unde fusesem cantonaţi, era şi ea învăluită de bubuitul tunurilor şi vizitată de ghiulele şi şrapnele, minută cu minută, vreme de două ceasuri într-o seară, cam între ceasurile 8 - 10; iar mai târziu, pe la miezul nopţii, din nou vre un ceas. Ai fi zis că este infernul pe pământ. Cei care eram la postul de primire al rânițilot ne-am închipuit că în tranşee trebuie să fi fost prăpădul lui Dumnezeu. Într-una ne veneau răniţi de acolo. Când îi întrebai ce este în tranşee îţi comunicau numai lucruri exagerate. Le credeam în cea mai mare parte, socotind după bombardamentul intens care umpluse văzduhul şi după groaza ce produsese unele bombe, ajunse până la postul sanitar al ambulanţei. Lucru foarte curios era şi

[22] *Ibidem*, pp. 43 – 44.

https://biblioteca-digitala.ro

următorul. Soldaţii răniţi sau buimăciți de vreo bombă nu-ţi dădeau niciodată o informație precisă de ce se petrecea la front. Totdeauna exagerau în rău. Şi nu erau de rea credință. Ferească Dumnezeu. Credeau şi ei în ceea ce spuneau. Lucrul acesta l-am constatat nu numai în Pădurea de lângă Mărăşeşti, ci şi când eram la Regimentul 4 Vânători. O comunicare venită din prima linie de bătaie trebuia să o cântărești mult pentru a scoate din ea numai ceea ce trebuia, ce corespundea realității. După iureșul inamic de a da peste cap apărarea noastră la Mărăşeşti au urmat câteva săptămâni de liniște, cu mici întreruperi de bombardament, cum era obiceiul inamicului, atunci când nu se angaja la vreo luptă mai serioasă. Noi cu toții ne vedeam de datoriile noastre. Medicii şi sanitarii de ale lor, eu, ca preot, de ale mele. Marele atac din primele zile ale lui August a făcut ca pavilioanele sanitare să se umple de răniţi. Mulţi dintre ei, după ce se vindecau, erau retrimiși la front. Câţiva însă, orășeni probabil, ar fi dorit să nu se mai întoarcă în primele linii. S-au gândit la ce-ar putea iscodi, ca să inducă în eroare pe doctori şi să poată rămâne în spatele frontului sau să fie reformați. Au început deci unii a simula amețeli, sau muțenie sau epilepsie. Le-a mers vicleșugul lor două trei zile…

După luptele de la Mărăşeşti, un fel de apoteoză a acţiunii noastre militare, a urmat o perioadă de înviorare sufletească în rândurile oștirii. Vestea că inamicul a fost oprit, că s-a pus o stavilă înaintării lui, a umplut sufletele de nădejde…”[23].

---

[23] *Ibidem*, pp. 72 - 76.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

PARTICIPAREA UNITĂȚILOR ARDELENE LA CAMPANIA ARMATEI ROMÂNE DIN 1919

Marius RĂDULESCU*

The participation of the units from Ardeal in the Romanian army campaign from 1919

Abstract

The military units first formed by Transylvanian volunteers and next conscripted from locals belonging of liberated areas, has a significant involvement in all stages of the Romanian Army operations trough the 1919-year campaign, like the Romanian territory clearing and securing the line on Tisa river, defensive battle near the river line and next the Tisa river crossing, defeated of the Hungarian Army, fall of the Bella Kun's communist regime and the Budapest city occupation.

If the first units were equipped with material captured from the disbanded Austro-Hungarian Army depots or abandoned by the retreating German troops, subsequently, at the 16tyh, 18th, 20th and 21st Transylvanian infantry divisions, their equipment was assured by the High Command of the Transylvanian Army (HQ in Sibiu city) from the Romanian Kingdom depots, partial French material and, partial from the huge depots left behind by the Russian troops withdrawn from Moldavia.

These units, manned with many Romanian officers from former Austro-Hungarian Imperial Army, having a good military knowledge level and training, were completed with strong support sub-units (cavalry, sappers, artillery) and complete services complete. They had a good fighting power doubled by a good discipline and high morale. These qualities will be exposed in the territory liberation fights, but especially in fierce defensive battle on the Tisa river, when the 16th and 18th divisions endured the shock of the Hungarian offensive.

The work-paper aims to presents few aspects regarding the structure, equipment and operational activity in campaign of these units.

Cuvinte cheie: *Regiment, artilerie, echipament, marș, arme automate.*
Keywords: *Regiment, artillery, equipment, march, automatic weapons.*

Introducere

Încheierea Primului Război Mondial a lăsat Europa în haosul creat de prăbușirea Puterilor Centrale, iar pentru România, în special de disoluția Monarhiei Austro - Ungare și războiul civil din Rusia.

---

* CN ROMARM SA - S Electromecanica Ploiești SA.

https://biblioteca-digitala.ro

Dacă în Basarabia trupele române controlau cu greu situația în fața bandelor bolșevice încă indisciplinate și organizate în pripă, în Transilvania aveam în față unități militare maghiare cu bună instrucție, material abundent și mai ales animate de un ideal național, în flagrantă opoziție cu al nostru.

Campania Armatei române din 1919 - 1920

Operațiile militare din Ardeal și Ungaria au fost impuse de opoziţia întregului organism socio-militar maghiar la realizarea aspirațiilor naționale legitime ale românilor ardeleni majoritari în Transilvania. Se pot distinge două etape importante ale acestei campanii, și anume:

- eliberarea întregului teritoriu românesc și securizarea liniei de operaţii pe Tisa.
- bătălia defensivă de pe Tisa, trecerea Tisei și înfrângerea Armatei maghiare.

În fiecare dintre aceste etape, alături de trupele din vechiul Regat, unitățile formate din românii ardeleni au adus o contribuție semnificativa la obținerea victoriei.

Dacă inițial au acționat mai ales Gărzile Naționale Românești, cu rol de menținere a ordinii, prevenirea atacurilor maghiare și afirmarea autorității Consiliului Dirigent de la Sibiu, ulterior se vor constitui unităţi și mari unităţi cu încadrarea completă, care vor participa la campanie în cadrul Armatei Române.

Soldaţii și ofiţerii ardeleni

În Ardeal se formaseră gărzi naţionale româneşti, unguresti și săsești care asigurau o oarecare ordine și siguranţa comunităților respective. Se creau primele unităţi militare româneşti, formate din ofiţeri și soldaţi de origine română din fosta armată Austro-Ungară, voluntari și militari repatriați din alte zone ale imperiului, sau din prizonierat. Majoritatea erau echipați și dotați cu efecte și armament din depozitele fostei armate imperiale.

Militarii din Transilvania proveneau din marea masă aruncată de Imperiul Austro-Ungar în vâltoarea războiului mondial, ajunși în noile unităţi pe diferite căi:

- prizonieri români din fosta armată Austro-Ungară;
- soldaţi eliberați din fosta armată Austro-Ungară;
- voluntari din Ardeal;
- recrutaţi din populaţia zonelor eliberate.

Aceştia, cei mai mulți provenind din fosta armată imperială, aveau o bună disciplină și o pregătire militară de calitate.

Unităţile ardelenești

Aceste unităţi s-au organizat treptat, pe măsura sporirii efectivelor și sub controlul Comandamentului Trupelor Române cu sediul la Sibiu, condus de Generalul George Murărescu.

Ca exemplu se redă organizarea Regimentului de Infanterie Beiuș.

https://biblioteca-digitala.ro

Regimentul a fost organizat în februarie 1919, din voluntari români, cu scopul apărării regiunii Munților Apuseni în fața atacurilor armatei regulate maghiare. Unitatea a fost constituită din 3 batalioane provenind din zonele Brad, Baia de Criş, Câmpeni şi Abrud. Al patrulea batalion, cu efective mai reduse, s-a format ulterior în Hălmagiu.

În pragul ofensivei din aprilie, regimentul a intrat sub ordinele Diviziei a 2-a de Vânători a Armatei Române. În structura acestuia au intrat:

- Statul Major
- 4 Batalioane de Infanterie (cu 11 Companii de Pușcași - Batalionul al 4-lea era în curs de formare)
- Compania de Mitraliere (cu 12 piese)
- Bateria de Artilerie (cu 4 piese cal. 80 mm[1])
- Compania de Geniu
- Plutonul de Cavalerie
- 2 Plutoane de Transmisiuni (Telefonie și Telegrafie)
- Compania de Jandarmi
- Spitalul de Campanie

Se adăugau biroul de informaţii, preotul, serviciul intendentă, trenul regimentar și depozitul. Efectivul total al unității se ridica la 120 ofiţeri și peste 4.000 de soldaţi.

Ponderea unităţilor ardelenești în campanie

Unităţile ardelenești se încadrau în două mari categorii:

- cu sarcini de luptă
  - Diviziile 16, 18, 20, 21 Infanterie
  - Regimentul Horea (Beiuș)
- cu sarcini de asigurare
  - Regimentele Avram Iancu și Alba Iulia
  - Batalioanele Cloșca și Crișan
  - 3 Companii Grăniceri

În lupta de eliberare a teritoriului, aceste unităţi au acţionat astfel:

- Regimentul de Infanterie Beiuș - ataşat la Divizia 2 Vânători
- Regimentele Alba-Iulia și Avram Iancu - ordine interioară
- Divizia 16 Ardelenească - ca rezervă (diviziile ardelenești dispuneau numai de regimentele de infanterie - 24 de batalioane, cavaleria și artileria organice fiind în curs de constituire)
- Divizia 18 Ardelenească - ca rezervă generală[2].

Iniţial au fost mobilizate doar batalioanele de infanterie ale diviziilor, subunitățile de sprijin și serviciile fiind completate ulterior. Din totalul unităţilor angajate în prima fază - cca. 61.000 de militari, ardelenii reprezentau aproape 40%.

[1] Dispunea și de muniție cu gaze.

[2] Constantin Chirițescu, *Istoria războiului pentru reîntregirea neamului*, Vol. 3, Editura Cartea Româneasca, Bucureşti, 1922, p. 123.

https://biblioteca-digitala.ro

Unitatea	Soldaţi	Batalioane	Mitraliere	Escadroane	Baterii
Divizia 6 Infanterie	8.400	12	96	1	8
Divizia 7 Infanterie	9.500	12		1	8
Divizia 1 Vânători	6.500	8		1	8
Divizia 2 Vânători	6.500	8		1	8
Divizia 2 Cavalerie	3.200	0		16	3
Brigada 5 Roşiori	1.200	0		8	0
Divizia 16 Ardeleană	10.200	12	96	0	0
Divizia 18 Ardeleană	9.900	12	96	0	0
Regimentul Beiuș	4.000	4	12	0	1
Artilerie independent	0	0	0	0	7
Regimentul 7 Infanterie	2.100[3]	3	24	0	0
Ardeleni - cca. 39%	**61.500**	**71**[4]	**204**	**28**	**43**[5]

Prin completarea efectivelor și a subunităților de sprijin (cavalerie și artilerie) ale diviziilor 16 și 18 și mobilizarea batalioanelor de infanterie ale diviziilor 20 și 21, ponderea s-a păstrat aproape de 40% chiar și după afluirea trupelor de sprijin din vechiul regat[6].

Unitatea	Soldaţi	Batalioane	Mitraliere	Escadroane	Baterii
Divizia 1 Vânători	8.500	8	64	2	8
Divizia 2 Vânători	8.500	8	64	2	8
Reg. 7, 8 Vânători	4.000	4	32	0	0

[3] Diviziile 6 și 7 Infanterie aveau și câte un batalion de pionieri, cu subunități de trecere: râuri și comunicații.
[4]Majoritatea surselor dau totalul de 68 de batalioane - fără Regimentul 7 Infanterie - aflat totuşi la dispoziţie.
[5] Numărul bateriilor apare în diferite surse 45, 46 sau 48; am considerat numai bateriile operative.
[6] George Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei*, Editura Militară, București, 2009, p. 89.

https://biblioteca-digitala.ro

Divizia 2 Cavalerie	5.500	0	24	24	6
Brigada 4 Roşiori	1.500	0	8	8	2
Divizia 1 Cavalerie (-)	1.000	0	8	16	0
Divizia 1 Infanterie	10.000	12	96	1	8
Divizia 6 Infanterie	10.000	12	96	1	8
Divizia 7 Infanterie	10.000	12	96	1	8
Divizia 2 Infanterie	8.000	9	72	1	8
Reg. Vânători Munte	3.000	3	24	0	7
Divizia 16 Ardeleană	14.300	14	102	2	16
Divizia 18 Ardeleană	13.700	14	102	2	16
Diviziile 20, 21 Ardelene	14.000	23	184	0	3 ½
Ardeleni - cca. 38%	**111.000**	**119**	**972**	**60**	**98 ½**

În luptele de apărare de pe râul Tisa (unde în prima linie erau dispuse Diviziile 16 și 18 Ardelenești, acum cu efective și armament complete) aceştia s-au remarcat prin tenacitate, capacitate defensivă şi de manevră superioare şi comandă suplă, acțiunile lor permițând absorbirea șocului ofensivei maghiare de la Szolnok şi câştigarea timpului necesar pentru comandamentul român de a pregăti contraofensiva[7].

[7]Petre Otu, *România în Primul Război Mondial*, Vol. 4, Editura Litera, Bucureşti, 2018, p. 45.

https://biblioteca-digitala.ro

Armament al unităţilor ardeleneşti

Iniţial dotarea voluntarilor s-a făcut cu armament austro-ungar şi german. Pe măsura mobilizării diviziilor a sosit din depozite armament model francez sau rus - de captură.

Puşca de bază era Manlicher model 1895, sistem similar cu al nostru, dar pe calibrul 8 mm austriac.

Fig. 1 Puşca şi carabina Manlicher md. 1895 cal. 8 mm

Mitraliera utilizată era Schwarzlolse model 1907, răcită cu apă, mai puţin performantă (viteza la gură, cadenţă), dar care a dovedit o mare fiabilitate. În Ungaria, armata noastră a capturat un mare număr (peste 3.000) de astfel de mitraliere. S-au folosit şi în Al Doilea Război Mondial, fiind compatibile cu transformarea pentru cartuşul cal. 7.92 mm[8].

Fig. 2 Mitraliera Schwarzlose md. 1907 cal. 8 mm

Iniţial unităţile ardeleneşti nu aveau artilerie, doar Regimentul Beiuş deţineau o baterie de 4 tunuri austriece cal. 80 mm (de fapt calibrul era de 76.5 mm)[9].

---

[8] D. Alexandrescu, V. Preda, C. Prodan, *În apărarea României Mari - Campania armatei române din 1918 - 1919*, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1994, p. 45.

[9] G. Romanescu, G. Tudor, M. Cucu, I. Popescu, *Istoria infanteriei române*, vol. I, Editura Militară, Bucureşti, 1985, p. 46.

https://biblioteca-digitala.ro

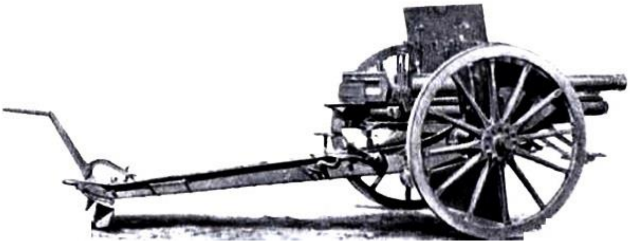

Fig. 3 Tun de câmp Skoda md. 1905 cal. 80 mm

Unităţile au fost dotate cu artilerie provenită din marile depozite ruseşti lăsate în retragere, în Moldova. Astfel, Diviziile 16 și 18, iar ulterior 20 și 21 Infanterie au primit tunuri de câmp Putilov md. 1902 cal. 76 mm și obuziere Schneider md. 1907 cal. 122 mm ruseşti, piese bune și pentru care existau stocuri mari de muniție[10].

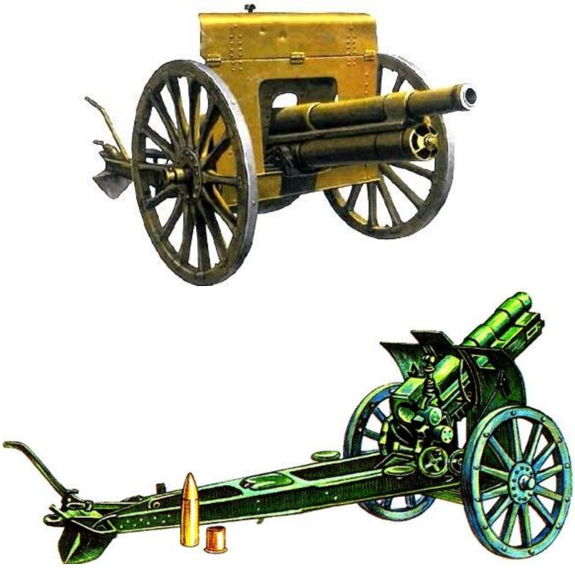

Fig. 4 Tun de câmp Putilov md. 1902 cal. 76 mm și Obuzier Schneider md. 1907 cal. 122 mm

O problemă a reprezentat-o lipsa cailor pentru atelaje, dar comandamentul s-a preocupat constant de aceasta și, folosind atât pârghia achizițiilor (inclusiv de la aliaţii francezi) cât și resursele locale, a reuşit ca până la declanșarea ofensivei să asigure caii necesari pentru artilerie, trenuri și coloanele de aprovizionare[11].

[10] ***, *165 de ani de existență a artileriei române moderne*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, Bucureşti, 2008, p. 168.

[11] ***, *Infanteria Română - 180 ani*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2010, p. 234.

Concluzii

Unităţile ardelenești încadrate cu ofiţeri cu experienţa războiului și soldaţi disciplinați au fost completate de Comandamentul Român cu subunități de cavalerie, geniu și artilerie puternice și servicii bine aprovizionate cu muniție, echipamentul, subzistențele și furajul necesare. În aceste condiţii, trupele au dovedit o bună capacitate de luptă și moral ridicat, calități etalate în luptele de eliberare a teritoriului, dar mai ales în bătălia defensivă de pe Tisa, când diviziile 16 și 18 au suportat șocul ofensivei maghiare.

https://biblioteca-digitala.ro

CAMPANIA ARMATEI ROMÂNE DIN UNGARIA ÎN ANUL 1919 - ROLUL DIVIZIEI 7 INFANTERIE DIN ROMAN

Sorin GRUMUȘ*

The campaign of the Romanian army in Hungary in the year of 1919 - the role of the 7th infantry division from Roman

Abstract

The first mobilised units had been those from Moldova that used to form the 4th army division. Among these units had also been the unit from Roman, the 7th division Infantry. The first great units that cross the Carpathian Mountains were the 7th division Infantry and the 1st division Hunters, the first at Prisăcani-Tulgheș and the second at Palanca-Ghimeș. Interesting to note is the fact that at that time the 7th division Infantry was under the command of general Traian Moşoiu, who commanded the great division from Roman between 25th of May and 10 December 1918. After the Great Union that took place on the 1st of December 1918, general Traian Moşoiu had become a military governor of Transylvania.

At the time of the mobilisation decree, the 7th division Infantry had occupied a fighting point in Piatra Neamț. The National Romanian Council from Transylvania had torequest support from the government in Iași because of the wrong actions made against the Romanian people by some combatants from the hungarian guards. The 7th division Infantry had rounded up the 14, 15, 16 and 27 Infantry regiments that were established from 13 and 14 brigade and also two artilery batteries, a squad from the 8th regiment Călărași „Roman”, a pioneer batalion and some other subunits and formations. After the Peace conference held in Paris, had established a neutral zone between Arad-Salonta-Oradea-Carei-Satu Mare, the division occupied new lines of deffence.

On the 21st of March 1919, the power in Hungary had been taken by the comunists, who had formed the Soviet Hungarian Republic of Advices led by Bela Kun. The new hungarian authorities had refused to accept a sollution that had been made at the Paris Peace Conference and in consequence they had increased their military actions against the Romanian forces. In these conditions, the High Romanian Comandment had planned a great offensive operation that will have the purpose to repel the Hungarian troops beyond the neutral line established by the allies. In the new offensive device adopted by the Great Romanian H.Q., the 7th division Infantry Roman had been included in the „North Group”, along side the 2nd division Cavalry and the 6th division Infantry.

Cuvinte cheie: *divizie, infanterie, Roman,regiment,ungare.*
Keywords: *division, Infantry, Roman, regiment, hungarian.*

*Asociația Cultural - Științifică *Urbana* Roman.

https://biblioteca-digitala.ro

Semnarea Tratatului preliminar de pace cu Puterile Centrale la 20 februarie/5 martie 1918 la Buftea, numit şi Preliminariile de la Buftea şi Pacea de la Bucureşti, de către guvernul român şi guvernele Puterilor Centrale, având ca obiect principal încetarea stării de beligeranță pe Frontul Român, a însemnat practic transformarea României într-o colonie germană. Preambulul tratatului consemna denunțarea unilaterală de către Puterile Centrale a Armistițiului de la Focșani și acordarea unui ultimatum de trei zile Guvernului României pentru încheierea păcii. Din punct de vedere militar, *Tratatul* prevedea demobilizarea imediată a cel puțin opt divizii ale armatei române și evacuarea trupelor române de pe teritoriul Monarhiei austro-ungare.

În aceste condiții, la data de 18 februarie/4 martie 1918, Marele Cartier General a redactat Instrucțiunile operative nr. 890 care stipulau noile misiuni ale armatei române[1]:

> *Fiind cu desăvârşire izolați, fără a avea putință să sperăm într-un ajutor, fără o linie de retragere și pe cale de a fi complect încercuiți ne găsim într-o situație militară fără precedent în istorie. Totuși oricât de grea este această situație și oricât de neegală lupta ce trebuie să o purtăm, datoria comandamentelor și trupelor noastre este de a salva onoarea, integritatea și independența țării. Pentru îndeplinirea acestei misiuni sacrificiile nu pot fi precupețite și nici o jertfă nu va fi de prisos.*

În situaţia determinată de mersul operaţiunilor şi de atitudinea trupelor bolșevizate, punctul de comandă al Corpului 1 Armată s-a mutat de la Botoșani la Roman. Datorită evenimentelor ulterioare petrecute în Europa, care au condus la prăbuşirea Puterilor Centrale, la data de 10 noiembrie 1918 prin Înaltul Decret nr. 3.179, M. S. regele Ferdinand a ordonat mobilizarea armatei printr-un apel emoţionant

> *„Ostaşi!*
>
> *Ora mult aşteptată de toată suflarea românească, şi îndeosebi de voi, vitejii Mei ostaşi, a sunat în sfârşit după o lungă şi dureroasă aşteptare. Trecerea trupelor aliate peste Dunăre ne impune ca o sfântă şi patriotică datorie să luăm iarăşi arma în mână ca să izgonim împreună cu ele pe vrăjmaşul cotropitor din ţară şi să aducem linişte populaţiei asuprite.*
>
> *Regele Vostru vă cheamă din nou la luptă ca să înfăptuiţi visul nostru de atâtea veacuri: Unirea tuturor Românilor, pentru care în anii 1916 - 1917.*
>
> *Sufletele acelor căzuţi pe câmpul de onoare vă binecuvântează pentru această ultimă sforţare; privirile credincioşilor noştri aliaţi sunt îndreptate cu dragoste şi încredere spre ţara noastră şi fiii ei; camarazii voştri de arme din biruitoarele armate franceză şi engleză, cari vin în ajutorul nostru, cunosc vitejia voastră de la Oituz, Mărăşti şi Mărăşeşti; arătaţi-le că timpul de aşteptare n-a putut să slăbească braţul ostaşului român. Fraţii noştri din Bucovina şi din*

[1] Dumitru Seserman, *Dezvoltări politice și acțiuni militare în spațiul dintre Carpații orientali și Nistru la sfârșitul anului 1917 și începutul anului 1918,* Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2015, p. 65.

https://biblioteca-digitala.ro

Ardeal vă cheamă pentru această ultimă luptă, ca prin avântul vostru să le aduceţi eliberarea din jugul străin.

Biruinţa e a noastră şi viitorul va asigura întregului neam românesc viaţă paşnică şi fericită.

Înainte deci cu vitejia strămoşească!

Dumnezeu este cu noi.

Ferdinand”[2].

Cele dintâi unităţi mobilizate au fost cele din Moldova care alcătuiau Corpul 4 Armată, printre acestea fiind şi marea unitate cu sediul la Roman, Divizia 7 Infanterie. Primele mari unități care vor trece Carpații au fost Divizia 7 Infanterie și Divizia 1 Vânători, prima pe la Prisăcani - Tulgheş și a doua pe la Palanca - Ghimeș. Participant direct la această operațiune militară, Gheorghe I. Brătianu, combatant în Regimentul 4 Artilerie „Roman” arăta în lucrarea *File rupte din cartea războiului*:

„Îmi aduc aminte cum am plecat, chemat a doua oară sub drapel, din curtea cazărmii din Roman, într-o seară întunecoasă de iarnă, pentru a ne îmbarca în trenul ce pornea spre Piatra Neamț. De acolo, pe valea Bistriței, Divizia 3 urma să treacă în Ardeal. Caii, câți îi aveam, trăgeau din greu tunurile, care abia se urneau din loc prin noroiul desfundat de zăpadă. Ofițerii și soldații mergeau pe jos, lângă cai și chesoane, spre a nu le adăuga o greutate ce nu puteau să o ducă. Astfel, pornea a doua campanie, aceea care ne-a dus ostașii în Munții Apuseni, pe care i-au cucerit, iar pe urmă în câmpiile Ungariei. Ni se părea că, în întunericul nopții, se strecura pe zăpadă o armată de fantome mai degrabă decât o armată care se îndrepta spre izbândă. Trebuia să trecem munții, căci în Ardeal frământarea sporea în fiecare ceas; la 1 Decembrie era să se proclame unirea în Marea Adunare de la Alba Iulia”[3].

Demn de remarcat este faptul că la acea dată întregul efectiv al Diviziei 7 Infanterie se afla sub comanda generalului Traian Moşoiu, care a comandat marea unitate romașcană în perioada 25 mai - 10 decembrie 1918. După înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, generalul Traian Moşoiu a devenit guvernator militar al Transilvaniei. La data decretării mobilizării, Divizia 7 Infanterie ocupa un dispozitiv de luptă în oraşul Piatra Neamţ. Consiliul Național Român din Transilvania a fost nevoit să solicite sprijin guvernului de la Iași, din cauza acțiunilor dușmănoase executate împotriva populației românești de către combatanții din gărzile maghiare. Divizia 7 Infanterie comandată de către generalul Traian Moșoiu a fost concentrată în zona Toplița - Ditrău - Gheorghieni.

Divizia 7 Infanterie a mobilizat Regimentele 14, 15, 16 și 27 Infanterie constituite în Brigăzile 13 și 14 Infanterie precum și două baterii de artilerie, un escadron din Regimentul 8 Călărași „Roman”, un batalion de pionieri, precum și alte subunități și

[2] Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916 - 1919*, vol. II, Bucureşti, 1922, p. 443.

[3] Neculai Moghior, *Regele Ferdinand I - cuvânt pentru unirea neamului românesc,* în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, nr. 4 /(82) 2018, p. 46.

https://biblioteca-digitala.ro

formațiuni. Avangarda diviziei comandată de colonelul Anton Gherescu, comandantul Brigăzii 13 Infanterie, era formată din Regimentul 15 Dorobanți, o baterie din Regimentul 4 Artilerie și un escadron din Regimentul 8 Călărași. Misiunea încredințată a fost de a se deplasa pe direcția Bicaz - Bistricioara - Tulgheș - Toplița având drept obiectiv *„să pună*, fără întârziere, stăpânire pe calea ferată din Valea Mureșului și Oltului Superior, împiedicând distrugerea lucrărilor de artă".

Avangarda Diviziei 7 Infanterie a urmat itinerariul Piatra - Prisăcani - Borsec - Toplița a trecut Munții Carpați în primele zile ale lunii noiembrie 1918, punând stăpânire pe calea ferată din valea Mureșului superior. Aceasta a continuat înaintarea, astfel încât a intrat în Târgu-Mureș, părăsit de către trupele secuiești cu o zi în urmă, la data de 19 noiembrie / 2 decembrie 1918. Acest eveniment a fost reflectat și în presa vremii. Astfel, ziarul „Unirea*"* consemna:

> *„Din 2 decembrie, armata română, așteptată cu atâta dor, e în Târgu Mureș. Entuziasmul cu care brigada română a fost primită de Consiliul Național Român și de numeroasa ceată a sătenilor din jur, a putut convinge stăpânirea din trecut cât de zadarnică a fost nădejdea de a putea deznaționaliza ținutul acesta"*[4].

În conformitate cu Ordinul Marelui Cartier General român emis la data de 30 noiembrie /1 decembrie 1918 în care se stipula ca trupele române „să ocupe toate ținuturile românești care au făcut parte din fosta monarhie austro-ungară". Divizia 7 Infanterie a primit misiunea să ocupe cât mai repede regiunea Turda - Cluj - Dej. Pentru punerea în aplicare a acestui *Ordin*, în vederea conducerii și coordonării acțiunilor operative în Transilvania s-a înființat Comandamentul Trupelor din Transilvania, aflat sub comanda generalului Traian Moșoiu, fostul comandant al Diviziei 7 Infanterie. Marea unitate romașcană comandată de generalul Constantin Neculcea a intrat în subordinea acestui nou comandament la data de 11/24 decembrie 1918.

Regimentul 15 Dorobanți „Războieni" a preluat controlul asupra localităților Luduș, Uioara, și Cucerdea, în timp ce Regimentul 16 Infanterie „Suceava" și un batalion din Regimentul 15 Dorobanți „Războieni", comandat de maiorul Dumitru Coroamă, au intrat în orașul Cluj, considerat a fi capitala Transilvaniei. Până la sfârșitul lunii noiembrie, Divizia 7 Infanterie ocupase partea de nord a districtului Ciuc, districtul Mureș - Turda și partea de sud a districtului Bistrița Năsăud.

La adunarea populară care s-a desfășurat în centru orașului Cluj, comandantul Diviziei 7 Infanterie, generalul Constantin Neculcea arăta:

> *„În aceste momente mărețe e imposibil a arăta ce simte inima. Lacrimile vorbesc mai mult ca orice grai. Ne-ați întâmpinat cu «Bine ați venit fraților». Drumul a fost greu pentru noi, nu mai puțină a fost pentru voi răbdarea și*

[4] Petre Otu, *De o vârstă cu independența - de la Regimentul 15 „Războieni" la Brigada 15 mecanizată „Podu Înalt",* Editura Militară, București, p. 68.

https://biblioteca-digitala.ro

durerea. Știu că sunteți apăsați. Chinurile voastre ne-au făcut să intrăm în război cu un singur scop: Unirea tuturor românilor"[5].

Corespondentul ziarului „Unirea" scria: *„Însuflețirea cu care a fost primită armata română, sub conducerea generalului Neculcea la Cluj, nu se poate descrie*"[6].

Având în vedere faptul că trupele ungare se aflau dispuse la nord de localitatea Dej, Marele Cartier General român a ordonat Comandamentului Trupelor din Transilvania ca marile unități din subordinea acestuia, printre care și Divizia 7 Infanterie să preia controlul asupra regiunii Baia Mare - Sighetul Marmației - Zalău. Urmare acestui *Ordin*, Divizia 7 Infanterie și-a dispus unitățile pe două linii, astfel încât la data de 9/22 ianuarie 1919 trupele române din Transilvania se găseau pe aliniamentul vest Sighetul Marmației - vest Baia Mare - vest Zalău - est Ciucea - Zam. De remarcat este faptul că printre primele trupe române care eliberează oraşul Baia Mare din Maramureş a fost și detaşamentul constituit din bravii oşteni ai Regimentului 14 Dorobanţi. Scriitorul și istoricul nemțean Gheorghe Radu remarca:

> *„Ocuparea Maramureșului de către Regimentul 14 Roman reprezintă un eveniment deosebit de important, deoarece a fost prima unitate română care calcă pământul strămoșesc a lui Dragoș Vodă"*[7].

În urma desfăşurării lucrărilor Conferinței de pace de la Paris s-a stabilit crearea unei zone neutre cuprinzând localitățile Arad - Salonta - Oradea - Carei - Satu Mare. La data de 21 martie 1919, puterea în Ungaria a fost preluată de comuniști, care au format Republica Ungară a Sfaturilor condusă de Bela Kun. Noile autorități maghiare, au refuzat să accepte soluția stabilită în urma Conferinței de pace de la Paris și în consecință au intensificat acțiunile militare împotriva trupelor române. În aceste condiții, Înaltul Comandament român a stabilit o amplă operație ofensivă care avea scopul de a respinge trupele ungare dincolo de linia neutră stabilită de aliați. În noul dispozitiv ofensiv adoptat de Marele Cartier General român, Divizia 7 Infanterie Roman a fost inclusă în „Grupul de Nord", alături de Divizia 2 Cavalerie și Divizia 6 Infanterie.

Misiunea marii unități romașcane a fost aceea de a începe înaintarea pe trei coloane, fiecare de valoarea unui regiment, pe direcția Carei - Debrețin. Cele trei coloane erau constituite după cum urmează:

1.„Coloana de nord", din Regimentul 16 Infanterie „Suceava" și 3 baterii de artilerie;

2.„Coloana din centru", din Regimentul 27 Infanterie „Bacău" și batalionul 3 din Regimentul 15 Dorobanți „Războieni" sprijinite de două baterii de tunuri de câmp;

3.„Coloana de sud", din batalioanele 1 și 2 ale Regimentului 15 Dorobanți „Războieni", alături de o baterie de artilerie de munte.

Generalul Gheorghe Mărdărescu, comandantul Trupelor din Transilvania,consemnează în *Memorii*:

---

[5]*Ibidem.*
[6]*Ibidem.*
[7] Gheorghe Radu, *Marea Unire și județul Neamț*, Editura Cetatea Doamnei, Piatra Neamț, 2013, p. 212.

https://biblioteca-digitala.ro

„În noaptea de 15/16 aprilie, inamicul, în urma unei pregătiri de artilerie, a atacat posturile noastre de trecere de la nord-vest de Nagy Sikarlo, din sectorul Brigăzii a 3-a Roşiori, pe valea Someşului, reuşind să le respingă. Intervenind rezervele locale, inamicul a fost gonit, iar posturile noastre şi-au ocupat poziţiile lor. Tot în decursul acestei nopţi, forţele inamice au întreprins încercări de atac în sectorul Diviziei a 7-a, asupra posturilor noastre de la Giurtelecul Hododului - Țigani, precum şi în sectorul Diviziei a 6-a, la nord-est de Ciucea. Toate aceste atacuri au fost respinse. În sectorul Brigăzii a 3-a Roşiori, pe valea Someşului, inamicul a continuat atacurile şi în cursul zilei de 16 aprilie, pe frontul Nagy Sikarlo - Erdoszada, trupele brigăzii de roşiori au rezistat însă cu energie, respingând toate atacurile inamicului”[8].

Începând cu data de 14 aprilie 1919, s-a constituit „Grupul de Nord”, format din Detașamentul „General Olteanu”, Divizia 7 Infanterie, Divizia 2 Cavalerie, Divizia 6 Infanterie și Divizia 16 Infanterie, aflat sub comanda generalului Traian Moșoiu[9]. În dimineața zilei de 16 aprilie 1919, la ora 03:15, la centru și la aripa stângă a „Grupului de Nord”, a început ofensiva declanșată de către Diviziile 6 și 7 Infanterie.

Trupele Diviziei 7 Infanterie au înaintat pe două coloane și o flancgardă pe stânga, în următorul dispozitiv:

1.„Coloana de Nord” compusă din Regimentul 16 Infanterie și trei baterii din Regimentul 4 Artilerie, pe direcția Cehul Silvaniei - Hodod - Supurul de Jos;

2.„Coloana de Sud”, compusă din Regimentul 27 Infanterie, două baterii din Regimentul 4 Artilerie și două baterii din Regimentul 8 Obuziere, pe direcția Țigani - Bala - Sarmașag;

3.Flancgarda pe stânga, compusă din două batalioane din Regimentul 15 Dorobanți și o baterie munte, pe direcția Zalău - Vârșolț. Aceasta avea misiunea de a acoperi stânga coloanei de Sud și de a face legătura cu dreapta Diviziei 6 Infanterie.

Rezerva Diviziei a 7-a Infanterie era constituită din două batalioane din Regimentul 14 Dorobanți, un batalion din Regimentul 15 Dorobanți și o baterie din Regimentul 8 Obuziere. În seara zilei de 17 aprilie 1919, Trupele Diviziei 7 Infanterie ocupau un dispozitiv în Valea Crasnei, debușând cu flancul drept la Supurul de Jos. La 18 aprilie 1919, Divizia 7 Infanterie a debușat complet în câmpie, ajungând în apropierea localității Careii Mari. La data de 19 aprilie 1919, Divizia 7 Infanterie a ocupat localitatea Careii Mari fără a întâmpina rezistență din partea inamicului. Un detașament constituit din patru batalioane de infanterie și două baterii de artilerie din compunerea Diviziei 7 Infanterie și unitățile din subordinea Diviziei 2 Cavalerie au atacat la data de 22 aprilie 1919 forțele de secui din zona Mateszalka.

În urma acestui atac, „Divizia de secui” a fost obligată să se retragă. Celelalte unități și subunități din compunerea Diviziei 7 Infanterie împreună cu unități din Divizia 2 Cavalerie și Divizia 6 Infanterie s-au regrupat și au ocupat în zilele de 22/23 aprilie

[8]Gheorghe Mărdărescu, *Campania pentru desrobirea Ardealului şi ocuparea Budapestei şi alte mărturii*, Editura Marist, 2010.

[9]Jipa Rotaru, *Armata Română, o campanie pentru salvarea Europei de comunism*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, nr. 3 /(41) 2008, p. 30.

https://biblioteca-digitala.ro

1919 un dispozitiv de luptă la nord-est și est de localitatea Debrețin. Atacul asupra Debreținului nu a mai avut loc, deoarece în ziua de 23 aprilie 1919 orașul a fost ocupat fără luptă de către Divizia 7 Infanterie 167. În perioada 27 - 30 aprilie 1919, detașamentele de urmărire trimise de „Grupul de Nord" au înfrânt ultimele rezistențe pe care forțele ungurești le mai opuneau odată cu retragerea.

În ciuda ripostei inamicului, unitățile din compunerea Diviziei 7 Infanterie au atins la data de 1 mai 1919 tot frontul dintre Csap și Szeghe, atingând cursul râului Tisa pe toată lungimea acestuia. Conform Ordinului nr. 1.272, Marele Cartier General român a dispus concentrarea Diviziei 7 Infanterie în perioada 15 - 31 mai 1919 în raionul Botoșani - Rădăuți - Suceava - Fălticeni, punctul de comandă al acesteia fiind stabilit la Suceava. La data de 6 iunie 1919, a avut loc o revista de front la care a participat generalul Nicolae Petala, comandantul Corpului 4 Armată, iar la 10 iulie a avut loc vizita generalului Constantin Prezan, şeful Marelui Cartier General al armatei. Deoarece guvernul comunist de la Budapesta a intensificat pregătirile militare și a declanșat la data de 20 iulie 1919 o puternică ofensivă împotriva trupelor noastre care dețineau poziții defensive pe malul estic al râului Tisa, armata română a fost nevoită să riposteze energic.

În consecință, la data de 23 iulie 1919, trupele noastre au declanșat o puternică contraofensivă, în timp ce, conform Ordinului nr. 2.393 din 21 iulie, Divizia 7 Infanterie a fost pusă în subordinea Comandamentului Trupelor din Transilvania și a început deplasarea spre linia frontului.

Marea unitate romașcană cu unitățile din subordine, a ajuns pe malul Tisei la data de 30 iulie 1919, iar a doua zi, la 31 iulie, o parte din unitățile din compunere, au început traversarea fluviului în dreptul localității Kis-Kore. Trecerea râului Tisa s-a realizat prin podul de pontoane de la Kis- Kore de abia în zorii zilei din cauza faptului că bărcile au fost lansate în apă cu foarte mare greutate. Prima unitate care a avut cinstea să treacă Tisa a fost batalionul 2 din Regimentul nr. 14 „Roman" comandat de maiorul Macri Nicolae se consemnează în Registrul istoric al Regimentului 14 Dorobanţi[10].

După un bombardament cu durata de aproximativ o oră, executat de o baterie de artilerie călăreaţă, râul Tisa a fost traversat cu o barcă de o secţie comandată de sergentul Grămadă Andrei din compania a 6-a din Regimentul 14 Dorobanţi. Sub protecţia acestei secţii, s-a reuşit traversarea râului de către celelalte trupe ale batalionului 2 fără a se înregistra nicio rezistenţă din partea inamicului.

În conformitate cu prevederile Ordinului nr. 43 al Comandamentului Trupelor din Transilvania, Divizia 7 Infanterie a înlocuit în Budapesta, capitala Ungariei, trupele Diviziei 1 Vânători. La data de 8 august 1919, trupele marii unități romașcane au intrat în Budapesta, punctul de comandă al diviziei fiind stabilit la Hotelul „Hungaria". Misiunea încredințată marii unități romașcane a constituit-o asigurarea ordinii și siguranței în capitala Ungariei. Documentele de arhivă și imaginile iconografice dovedesc faptul că unitățile din compunerea Diviziei 7 Infanterie au sprijinit cu alimente și au asigurat servicii medicale populației civile din zona de responsabilitate. Șeful serviciului intendență al Diviziei 7 Infanterie, în Războiul pentru Întregirea României, a fost locotenent-colonelul Protopopescu Matache, în timp ce funcția de șef al

[10]Arhivele Militare Române, fond 1.035, dosar nr. 5, f. 111.

https://biblioteca-digitala.ro

serviciului intendență a garnizoanei Roman, era îndeplinită de maiorul Davidescu Constantin, ajutat de maiorul Robu Vasile.

Marele Cartier General român a ordonat la data de 9 octombrie 1919, ca unitățile din compunerea Divizia 7 Infanterie să înceapă deplasarea către țară cu destinația orașele Ploiești și Buzău. Scopul acestei măsuri a fost de a asigura buna desfășurare a primelor alegeri libere de după înfăptuirea „Marii Uniri”. Comandamentul Diviziei 7 Infanterie a plecat din Budapesta la 18 octombrie 1919 și a ajuns la Ploiești la data de 22 octombrie, având punctul de comandă instalat la „Grand-Hotel”.

După îndeplinirea cu succes a misiunilor încredințate, în conformitate cu Ordinul nr. 5.036 din 21 noiembrie 1919, al Marelui Cartier General, unitățile Diviziei 7 Infanterie au început deplasarea către garnizoanele de reședință. La data de 7 decembrie 1919, a avut loc intrarea triumfală în orașul Roman a trupelor Diviziei 7 Infanterie care au contribuit, cu numeroase jertfe de sânge, la înfăptuirea României Mari.

Pentru faptele de vitejie dovedite în timpul campaniei din Ungaria mai mulți militari din marea unitate romașcană au fost decorați cu ordine și medalii militare. A fost decorat cu Ordinul „Steaua României” cu spade în grad de cavaler cu panglică de „Virtute Militară” și căpitanul Mihail Ion[11], de la comandamentul Diviziei a 7-a Infanterie, *„pentru devotamentul și munca ce a depus ca ajutor al șefului biroului operațiilor în timpul luptelor cu maghiarii din iulie - august 1919. A făcut legătura între trupele diviziei și a comunicat ordinele unităților din primele linii de luptă, contribuind la mersul operațiilor*”.

[11] „Monitorul Oastei”, 1922, p. 25.

https://biblioteca-digitala.ro

Anexe:

Album documentar - Divizia 7 Infanterie la Budapesta 1919

https://biblioteca-digitala.ro

Ofițerii Comandamentului Diviziei 7 la Hotel Hungaria din Budapesta

Ofițerii Regimentului 14 Infanterie

https://biblioteca-digitala.ro

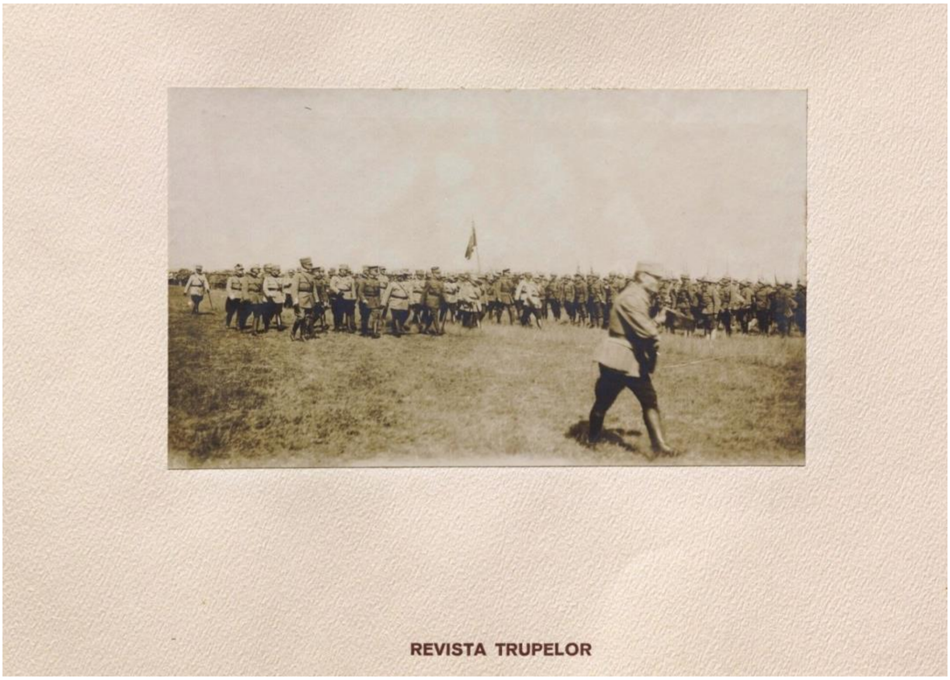

Revista trupelor Diviziei 7 Infanterie la Budapesta - 1919

Ofițerii Divizionului I din Regimentul 8 Obuziere Roman la Budapesta - 1919

https://biblioteca-digitala.ro

Militari români din Divizia 7 Infanterie Roman distribuind hrană populației civile - Budapesta 1919

https://biblioteca-digitala.ro

CAMPANIA ARMATEI ROMÂNE DIN UNGARIA APRILIE - AUGUST 1919 ÎNTRE PREŢUIRE ŞI „UITARE”

Sorin CRISTESCU*

The campaign of the Romanian army in Hungary April-August 1919 between appreciation and ”forgetting”

Abstract

At the end of the Great War in November 1918, at the demand of the French Government, the Romainan Army resumed the war against Central Powers. After the liberation of Transylvania and under the pressure of the attacks organized by the bolshevic regime of Béla Kun the Allied Powers demand Romania to start a campaign to bring order and stability in Ungary because the Romanian soldier was imune to the bolshevic propaganda.

Cuvinte cheie*:* *campanie armată, regim bolşevic, negocieri diplomatice.*
Keywords: *military campaign, bolshevic regime, diplomatic negociations.*

Unul din momentele extraordinare ale istoriei noastre, cu totul deosebit care, în cei o sută de ani care au trecut de atunci rămâne o piatră de hotar, prezintă o serie de aspecte mai greu de înţeles prin faptul că regimul comunist odată ajuns la putere l-a trecut sub tăcere mai bine de treizeci de ani. Vreau să încep aici nu o expunere de natură militară, ci o expunere de natură politică şi socială care să vă lămurească acest moment al campaniei din 1919. Se ştie ce element important a fost prezenţa armatei române la Budapesta în vremea tratativelor de pace purtate în castelele regale de la periferia Parisului.

Pentru România, din punct de vedere juridic campania din 1919 a avut loc în cadrul *continuării* Marelui Război. Nu a fost o intervenţie ulterioară, nu a fost un război paralel al României cu Ungaria. Încă de la 1 octombrie 1918, Georges Clemenceau, prim-ministrul Franţei, l-a chemat la sine pe generalul Berthelot aşa cum a consemnat chiar acesta: *„Mă trimite să îndemn România la luptă!...” Toate argumentele contrarii ale generalului: „Nu aş putea ajunge în România decât cu o armată franceză, deşi Bulgaria a acceptat toate condiţiile noastre. Or, nu putem face nimic pe timpul iernii, iar Dunărea nu va putea fi trecută decât la primăvară,” au fost respinse categoric de aprigul premier*[1].

*Doctor în științe istorice, Institutul de Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară din Bucureşti.

[1] Generalul Henri Mathias Berthelot, *Memorii şi corespondenţă 1916 - 1919*, Editura Militară, Bucureşti, 2015, p. 351. Până la urmă evoluţia evenimentelor i-au dat dreptate lui G. Clemenceau, iar trupele înaintate ale lui Berthelot au trecut Dunărea la Giurgiu, la 10 noiembrie 1918. (*Ibidem*, p. 368). La 26 noiembrie Berthelot a notat: „Telegramă de la Clemenceau, dându-mi mână liberă în România, Transilvania, Ucraina şi Crimeea cu trei divizii franceze şi alte trei greceşti la dispoziţie.” (*Ibidem,* p. 376). La 1 decembrie 1918

https://biblioteca-digitala.ro

În condiţiile urmărilor unui război devastator, în noiembrie 1918 românii se bucurau de pacea de la Bucureşti semnată la 7 mai, aşa cum fusese ea mai puţin bună şi mai mult rea şi acum li se cerea să pornească din nou la luptă. De ce? Chiar dacă Marele Stat Major German recunoscuse încă de la 29 septembrie că războiul este pierdut şi că statul lor trebuie să obţină pacea prin mijloace diplomatice[2], nimeni nu ştia cât vor mai în stare germanii să reziste şi de aceea ajutorul românesc era neapărat necesar. Trebuie să ştim că România a intrat în război la cererea Aliaţilor, prin proclamaţia regelui Ferdinand, la 28 octombrie/10 noiembrie 1918, şi că a doua zi, la 11 noiembrie, s-a semnat armistiţiul de la Compiègne din pădurea Rethondes, aşa cum se ştie.

Condiţiile în care România a reintrat în război erau cele ale unui stat sărăcit în urma jefuirii sistematice de către ocupaţia germană şi austro-ungară, în care se distrusese sistematic agricultura prin plăţi fiduciare, prin recolta transportată peste frontieră împreună cu majoritatea vitelor de povară. Agricultura românească era practic anihilată, iar românii vor supravieţui cu mare greutate pe parcursul anului 1919, graţie ajutoarelor în cereale şi făină oferite de Statele Unite[3]. În aceste condiţii România trebuia să susţină din nou războiul pentru că aşa i se ceruse.

Armata română trece Carpaţii urmărind de la distanţă numeroasa armată germană condusă de feldmareşalul Mackensen în retragere, dar va trece şi linia de demarcaţie arbitrar impusă de armistiţiul de Belgrad la 13 noiembrie, armistiţiu la care România, deşi aflată în război, nu a fost invitată să participe, şi armata română s-a oprit iniţial în decembrie pe linia Mureşului. Această linie a trebuit trecută în februarie 1919, demersul fiind determinat de numeroasele acte de terorism şi barbarie ale autorităţilor şi armatei maghiare asupra populaţiei române lipsite de apărare. Unul dintre cei care le consemnează este generalul Berthelot. Într-o telegramă din 26 ianuarie/8 februarie 1919 generalul a scris: „*Conform tuturor rapoartelor pe care le primesc, ungurii se dedau la adevărate atrocităţi asupra poulaţiei de naţionalitate română; din acestea rezultă acte de extremă gravitate dacă nu se dau imediat guvernului ungar ordine.”*[4] Armata română a înaintat până aproape de frontiera de azi. Sigur că au avut o importanţă deosebită faptul că s-au putut folosi caii transilvăneni pentru nevoile armatei[5] şi în felul acesta prin intervenţia armatei s-a putut asigura stabilitatea zonei, viaţa şi avutul populaţiei civile.

---

generalul Berthelot participa alături de regele Ferdinand şi regina Maria la intrarea triumfală a trupelor române în Bucureşti (*Ibidem*, p. 378).

[2] Vezi pe larg scena memorabilă în care generalul Erich Ludendorff anunţă la 29 septembrie că războiul este pierdut şi că Germania trebuie să ceară pace, în ale sale *Souvenirs de Guerre*, Payot, Paris, 1931, pp. 347 - 349.

[3] Vezi pe larg Charles J. Vopicka, *Secretele Balcanilor. Șapte ani din viața unui diplomat în centrul furtunos al Europei*, traducere și note A. A. Căpușan, Institutul European, Iași, 2012, pp. 297 - 298, însemnare din 11/24 martie 1919; Vasile Bianu, *Însemnări din Războiul României Mari*, Cluj, 1926, vol. 2, pp. 275 - 276, însemnare din 10 iunie 1919; Maria, Regina României, *Însemnări zilnice 1919*, traducere Valentina Costache și Sanda Racoviceanu, Editura Albatros, București, 1996, pp. 232 - 234, însemnare din 7 iulie 1919.

[4] *Apud Istoria Militară a Poporului Român*, Editura Militară, Bucureşti, 1988, vol. V, p. 777.

[5] Despre problemele tehnice cu care s-a confruntat armata română în Transilvania vezi pe larg în memoriile generalului Marcel Olteanu, *Din amintirile unui luptător*, Bucureşti, 1937, dar mai ales lt. col. Constantin Drăgănescu, *Campaniile din 1848 - 49 şi 1918 - 1920*, Bucureşti, 1930.

https://biblioteca-digitala.ro

Aceasta a fost situaţia până când guvernul provizoriu maghiar condus de Mihaly Karoly[6] s-a văzut confruntat, la jumătatea lui martie 1919, cu problema acceptării noilor frontiere ale Ungariei. Prima reacţie a guvernanţilor maghiari a fost aceea de a respinge cererea Consiliului Suprem Aliat. Revelatoriu în acest sens este discuţia consemnată la 15 martie 1919 de colonelul Radu R. Rosetti[7] cu colonelul Trousson[8], din care rezultă clar intenţia francezilor de a impune cu armele voinţa Aliaţilor:

„*Colonelul Trousson, întors din misiunea sa în Ardeal, la Budapesta și la Belgrad, vine să mă vadă și spune: 1) Rău a interpretat generalul Berthelot telegrama de ieri din Belgrad în sensul că ungurii primesc să se retragă. E numai o telegramă prin care se spune că Franchet d'Espérey*[9] *acceptă măsurile propuse de A.F.O.* [Armée Française d'Orient] *pentru a constrânge pe unguri. 2) A văzut pe Károlyi (care, după părerea sa, nu e serios), pe Kratochwill, Böhm, Berinkey*[10]*; toți i-au vorbit de intangibilitatea granițelor Ungariei. Trousson spunându-le că Transilvania le va fi luată, au răspuns că vor rezista cu armele în mână. La care Trousson le-a spus că le va pune 400.000 oameni în spate. 3) Părerea lui este că guvernul maghiar se va supune somației de a evacua Crișana, dar va cădea. Apoi se va pretinde că armata s-a bolșevizat și va duce un război de guerilă. La Budapesta s-a încercat și se va încerca din nou o lovitură de stat spre a pune pe arhiducele Iosif în capul guvernului. 4) Sârbii nu vor să evacueze Timișoara. 5) Demonstrația asupra Budapestei se va face cu două divizii franceze, monitoarele și escadrila 508.*

Generalul Berthelot cere din nou, cu insistență, la Paris, echipament pentru armata noastră."[11]

---

[6] Mihály Károlyi de Nagykároly (1875 - 1955), conte de Carei. Ca lider politic a proclamat Prima Republică Ungară, pe care a condus-o ca prim-ministru între 31 martie 1918 - 19 ianuarie 1919 și ca președinte între 11 ianuarie 1919 - 21 martie 1919.

[7] Radu R. Rosetti (1877 - 1949) a fost un istoric și general român, membru titular al Academiei Române (1935). A avut o merituoasă activitate ca Șef al Biroului Operații din cadrul Marelui Cartier General, ca ofițer de Stat Major și apoi comandant al Regimentului 47 / 72 Infanterie; este rănit în lupta de la Răzoare (6 august 1917) pentru care a fost decorat cu ordinul *Mihai Viteazul* cl. III. Între anii 1931 - 1940 a condus Biblioteca Academiei Române. Considerat drept cel mai important cercetător al istoriei militare a poporului român, generalul academician Radu R. Rosetti a acceptat în 1941 funcția de Ministru al Educației Naționale, Cultelor și Artelor în guvernul Ion Antonescu, pe care a ocupat-o în perioada 27 ianuarie - 11 noiembrie 1941. În 1949 a fost arestat din ordinul unui Tribunal al poporului, care l-a condamnat la doi ani de închisoare. Curând după aceea a murit în închisoarea Văcărești, la 2 iunie 1949.

[8] Eugéne Trousson (1872 - 1938) colonel francez, sub şef de stat Major al Armatei Franceze de Orient (28 iunie 1918) membru al comisiei de armistițiu a Antantei, cu misiune de informare în Transilvania. Va fi avansat general în 1924.

[9] Generalul Franchet d'Espérey (1856 - 1942) general francez, comandant al corpului expediționar de la Salonic (Armatei de Orient) din iunie 1918. În martie - aprilie 1919 a redresat situația critică a trupelor franceze în urma ofensivei Armatei Roșii sovietice în sudul Ucrainei și a permis evacuarea în ordine a soldaților săi. Avansat mareșal la 19 februarie 1921, a primit și din partea regatului sârbo-croato-sloven gradul de voievod (mareșal).

[10] Kratochwill, Vilmos Böhm, Dénes Berinkey, membri ai guvernului maghiar condus de Mihaly Karolyi.

[11] General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914 - 1919)*, ediţie îngrijită de Maria Georgescu, Editura Modelism, 1997, pp. 329 - 330.

https://biblioteca-digitala.ro

Atunci acest guvern s-a dat la o parte şi a lăsat locul, prin bună înţelegere, guvernului bolşevic condus de Sándor Garbai[12], dar rolul efectiv de conducere îl avea ministrul de Externe, un om de încredere a lui V. I. Lenin, pe nume Béla Kun[13]. Acesta s-a declarat dispus să recunoască noile frontiere, dar în acelaşi timp şi-a strâns armata, *pentru că aceasta era starea de spirit a ungurilor chiar înainte ca el să preia în mod paşnic puterea*, şi a trecut la acţiune împotriva vecinilor săi pe care îi considera mai slabi, sperând că printr-o acţiune militară victorioasă se pot schimba frontierele impuse de Consiliul Suprem al Conferinţei de Pace.

Situaţia a devenit imediat clară aşa cum se vede din telegrama din 16 martie 1919 a lordului Derby[14], ambasadorul Marii Britanii la Paris, adresată lordului Curzon of Kedleston[15], secretar de Stat la Foreign Office, cu privire la condițiile în care România ar putea fi ajutată de Aliați pentru a face față unor eventuale agresiuni din afară.

„Trupele lor [ale ungurilor] se concentrează pe diferite puncte, se dau asigurări că vor refuza să se retragă până la noua linie care le-a fost indicată. Pentru a face față acestei împrejurări foarte serioase și care obligă România, ea fiind singura țară aflată în această situație, de a fi încă în stare de război, nu se poate conta decât pe o armată cu efectivele diminuate, cu moralul slăbit, prost nutrită și prost echipată. Cu toate acestea, există un interes major ca România să fie în stare să opună o rezistență puternică. A devenit, după cum am prevăzut, singura barieră contra mareei în creștere a bolșevismului; ea învinsă și contaminată, s-ar termina cu ordinea și pacea în Orient.

---

[12] Sándor Garbai (1879 - 1947) a fost un politician socialist maghiar. A fost prim ministru în perioada 21 martie - 1 august 1919. În alianță cu comuniștii, a proclamat Republica Sovietică Ungaria. Practic, autoritatea a fost în mâna ministrului de Externe Béla Kun. După căderea regimului comunist din Ungaria, Sándor Garbai a trăit în România, Cehia, Austria și Franța, unde a şi decedat.

[13] Béla Kun, nume la naștere Bela Cohen (1886 - 1938) a fost un politician maghiar comunist de origine evreiască din partea tatălui, care a condus în anul1919 revoluția bolșevică din Ungaria. A fost de profesie jurist, însă a activat și ca ziarist. La 4 noiembrie 1918, Kun a creat Partidul Comunist Maghiar și a devenit președintele comitetului central. Mișcarea comunistă care era îndreptată împotriva primului ministru Mihály Károlyi și a partidului Social Democrat din care înainte de război făcuse parte; a dus o propagandă agresivă, toți cei care erau împotriva lui fiind torturați sau împușcați, iar ziariștii cenzurați, finanțat fiind de Partidul Comunist (bolșevic) din Rusia Sovietică. Guvernul de orientare bolșevică instaurat la 21 martie era condus de Sándor Garbai, dar rolul conducător îl avea ministrul de Externe, Béla Kun. Guvernul bolșevic avea să dureze 133 de zile până la 4 august 1919, data la care trupele române au ocupat Budapesta. Béla Kun și oameni săi fugiseră încă de la 2 august în Austria, la Viena. Au fost arestați și ținuți într-un lagăr până în iulie 1920 când a făcut obiectul unui schimb de prizonieri între Austria și Rusia permițând refugierea unui număr de 415 comuniști. La Moscova a intrat în rândurile Partidului Comunist (bolșevic) din Rusia Sovietică, a primit cetățenia sovietică și a fost numit în conducerea Cominternului. După eșecul grevei din 27 martie1921 a minerilor din centrul Germaniei, Lenin l-a acuzat de iresponsabilitate politică. Acuzat de legături cu troțkismul, Béla Kun împreună cu soția, fiica și ginerele au fost arestați în mai 1937 și trimiși în gulag. În 1989, guvernul sovietic a anunțat că Béla Kun a fost executat în gulag la 29 august 1938. Reabilitat politic în Ungaria după înăbușirea revoluției anticomuniste și antisovietice din octombrie 1956.

[14] Edward Stanley 17th Earl of Derby (1865 - 1948) ofițer, om politic și diplomat britanic, secretar de Stat la Ministerul de Război (10 decembrie 1916 - 18 aprilie 1918), amabasador la Paris (1 mai 1918 - 30 noiembrie 1920).

[15] George Curzon 1st Marquess Curzon of Kedlestone (1859 - 1925) diplomat britanic, lider al Camerei Lorzilor, secretar de stat interimar la Foreign Office (ianuarie - octombrie 1919), secretar de Stat la Foreign Office (23 octombrie 1919 - 22 ianuarie 1924). În decembrie 1919 a trasat frontiera dintre Polonia și Rusia Sovietică numită „linia Curzon".

https://biblioteca-digitala.ro

Cauza pe care o apără în momentul de față această țară nu este o cauză românească, ci o cauză europeană. Iată de ce pare totodată drept și prudent de a i se da un ajutor energic și rapid. Ceea ce se desprinde din întrevederea noastră cu Președintele de Consiliu, pentru a veni în ajutorul României, s-ar impune cu toată urgența:

1. De a decide dacă vrem să întreprindem contra bolșevicilor o luptă de ofensivă sau de defensivă. În primul caz, de a trimite în sudul Rusiei o armată suficientă pentru a asigura o ieșire fericită din această luptă, în al doilea caz de a stabili în jurul României și Poloniei o barieră capabilă de a le proteja.

2. De a forța pe unguri să evacueze imediat teritoriile pe care le ocupă încă și de a obține noua linie de frontieră.

3. De a furniza României îmbrăcămintea de care ea este cu totul lipsită (haine de lână, cămăși și încălțăminte) și pe care le-am cerut deja pentru ea, pentru a treia oară.

4. De a lua măsurile necesare pentru a asigura României un nou credit necesitat de situația sa politică actuală și dat fiind că situația sa economică și materială în viitorul său apropiat permite să i se acorde, fără niciun pericol.

Nerealizând aceste patru măsuri, România ar fi într-o stare de inferioritate care i-ar putea fi fatală ei și chiar nouă. Vom atrage din nou atenția guvernelor noastre asupra gravității și urgenței acestei telegrame.

Comunicată Delegației de Pace."[16]

Chiar în ziua în care Béla Kun prelua puterea, la 21 martie 1919, Marele Cartier General român a dat ordin Comandamentul Trupelor române din Transilvania, dispunând măsurile necesare pentru a preveni un atac al trupelor maghiare:

În perioada 16 aprilie - 1 mai 1919 armata ungară trecut la confruntările care se cunosc cu armata română. Aceasta din urmă a reuşit să respingă armata bolşevică maghiară pe linia Tisei şi să fixeze linia de demarcaţie pe acest curs de apă.

În schimb ungurii bolşevici au repurtat succese împotriva cehilor. În aceste condiţii Conferinţa de pace a propus guvernului maghiar să-şi retragă trupele din Cehia în schimbul primirii sale la masa tratativelor, revendicare la care Béla Kun s-a conformat. Dar ca o ripostă la această cedare care afectase grav moralul trupelor bolşevice, a hotărât să trecă la acţiune împotriva trupelor române. La 20 iulie 1919 s-a trecut la ofensivă pe o mare parte din linia Tisei care a fost trecută în mai multe locuri. Istoriografia maghiară accentuează scăderea moralului trupelor bolşevice ungare, dar uită că ofensiva maghiară a fost oprită cu mari eforturi abia la 24 iulie, aşadar ungurii nu erau tocmai demoralizaţi. Armata română a trecut la contraofensivă şi Tisa a fost trecută de trupele române la 31 iulie, moment amplu descris în însemnările zilnice ale reginei Maria care a asistat la acest eveniment extraordinar alături de regele Ferdinand iar seara a venit şi premierul Ion I.C. Brătianu care a vrut şi el să fie alături de soldaţii români în acest moment remarcabil din istoria noastră[17].

---

[16] *Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internaţională 1918. Documente interne și externe, august 1918 - iunie 1919,* Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, vol. III, doc. nr. 551, din 16 martie 1919, pp. 250 - 251.
[17] Maria, Regina României, *Însemnări zilnice,* 1919, pp. 253 - 254.

https://biblioteca-digitala.ro

Întrebarea care se pune este care au fost efectivele acestei operaţiuni. Ştim dintr-un document din 16 iulie 1919 că au fost implicate şapte divizii, cinci de infanterie şi două de cavalerie, aşadar mai puţin de o sută de mii de oameni.

„Telegramă mareşalului Foch, Paris

La nr. 3332

1. Majestatea Sa Regele autorizează ca armata română să dea cel mai mare concurs posibil Aliaţilor pentru restabilirea ordinii în Europa Centrală şi pentru garantarea păcii.

2. Aceasta fiind, noi putem participa la operaţiile contra Ungariei cu 7 divizii, dintre care 5 de infanterie şi 2 de cavalerie. În afară de aceste forţe, noi am putea dispune de încă o divizie de infanterie în a doua linie.

Această divizie va fi lăsată pentru securitatea liniilor de comunicaţie la est de Tisa, în zona pur ungară din vecinătatea fluviului. Divizia nu va putea participa la operaţiuni decât în caz de absolută nevoie şi numai dacă situaţia frontului nostru de est va permite transportul în regiunea Tisei, această a 7-a divizie fiind acum unica noastră rezervă pe frontul de est.

3. Trupele române pot începe operaţiunile cel mai târziu în opt zile după luarea deciziilor definitive în acest sens.

4. Stocul nostru de muniţii fiind limitat, armata română se va găsi, din această cauză, într-o situaţie precară după sfârşitul operaţiunilor contra Ungariei.

Noi n-am putea deci face faţă unei operaţiuni serioase şi prelungite pe alte fronturi în cazul în care am fi atacaţi.

Văzând această situaţie, cerem Aliaţilor să ne garanteze trimiterea muniţiilor şi materialelor pe care le-am comandat în Franţa.

5. Pentru orice eventualitate, este bine să se ia în considerare de asemenea cazul când, în timpul operaţiunilor, se va simţi necesitatea de a se recurge la alte mijloace pentru sfărâmarea rezistenţei adversarului. În acest caz, noi nu vom avea alte resurse decât cele care ar fi disponibile la această dată de pe frontul nostru de est.

Or, în cazul când situaţia ar permite retragerea de pe acest front a uneia sau două divizii de infanterie, deplasarea lor pe Tisa nu s-ar putea efectua rapid din cauza lipsei de locomotive.

Va fi deci absolut necesar să se pună la dispoziţia noastră cel puţi o sută de locomotive care vor trebui expediate din Franţa, în cazul când Iugoslavia nu ni le-ar putea împrumuta.

6. Condiţiile de ordin militar în care noi înţelegem participarea trupelor noastre la această operaţiune au fost expediate astăzi, 16 iulie, printr-un curier special, colonelului Dumitrescu, pentru a vi le comunica.”[18]

Aşadar, nu era o armată de mari dimensiuni. La Arad erau cel puţin tot atâtea trupe franceze din Armata de Orient. Şi atunci de ce nu s-au implicat francezii aşa cum am văzut că îşi propuseseră, de ce a fost o operaţiune în exclusivitate românească? De

---

[18] Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională 1918. Documente interne și externe, iulie 1919 - octombrie 1919, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, vol. IV, doc. nr. 655, p. 28.

https://biblioteca-digitala.ro

ce a trecut regimul comunist sub tăcere această victorie remarcabilă, când acelaşi regim aniversa toate victoriile militare din trecut, din evul mediu, Vaslui Podul Înalt şi Călugăreni, din războiul de independenţă, Plevna şi Griviţa, din Primul Război Mondial, Mărăşti şi din războiul antihitlerist?

Într-un manual universitar din 1981[19] care se adresa „*în primul rând studenţilor de la facultăţile cu profil istoric dar şi profesorilor de istorie cuprinşi în forme de perfecţionare preuniversitară*”, evenimentele din 1919 erau expediate printr-un citat dintr-o cuvântare a preşedintelui Republicii: „*Aşa cum arată tovarăşul Nicolae Ceauşescu atât revoluţia burgheză cât şi puterea sovietică instaurată în Ungaria în 1919, neînţelegând pe deplin principiile dreptului popoarelor la autodeterminare, nu au recunoscut de la bun început careacterul legic şi deci just al unirii Transilvaniei cu România. Abia mai târziu, conducătorul guvernului sovietelor maghiare, Bela Kun*[20]*, a înţeles necesitatea acestui proces obiectiv şi a exprimat aprobarea revoluţiei maghiare faţă de formarea statului naţionale unitar român.*”[21]

Abia de la jumătatea anilor 80 s-a vorbit, dar fără vreun fel de emfază, despre această realizare colosală[22]. Dar cu toate acestea istoriografia din acea vreme a făcut un serviciu extraordinar acestui capitol din istoria noastră sub forma monumentalei colecții de documente *1918 la Români*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, vol. 1 - 10 publicată între anii 1983 - 1988. Acolo, în volumul IV, publicat în 1986, sunt cuprinse documentele diplomatice din care rezultă clar faptul că acțiunea militară românească a fost cerută insistent de către Puterile Aliate și Asociate, că apoi a fost criticată sub diverse forme, plus modul omenos în care armata română a tratat populația civilă din Budapesta. În condițiile activității științifice prilejuite de Centenarul României Mari aceste documente au fost și continuă să fie de o nepreţuită valoare pentru cercetarea istorică.

Despre aceste evenimente s-a păstrat tăcere aproape patruzeci de ani şi apoi se vorbea în treacăt fără vreun subtitlu îngroşat.

Care era problema deci care a determinat neimplicarea francezilor, aflaţi alături de noi, tăcerea regimului comunist şi rezervele aceluiaşi regim în descrierea acestor evenimente?

Problema era starea de spirit a soldaţilor. În marina franceză din Marea Neagră, în martie aprilie 1919, de la Sevastopol de la Odessa au avut loc revolte în favoarea bolşevicilor, marinarii şi-au afirmat solidaritatea cu idealurile bolşevice[23]. Aşadar nu

---

[19] Aron Petric, Gheorghe I. Ioniţă, Iulian Cârţână, Ioan Scurtu, Gh. Z. Ionescu, Eufrosina Popescu, Vasile Budrigă, Doina Smârcea, *Istoria României între anii 1918 - 1981*, Editura didactică şi Pedagogică, Bucureşti 1981, p. 7.

[20] În realitate Béla Kun a fost ministru de Externe în guvernul condus de Sándor Garbai.

[21] Aron Petric şi alţii, *op. cit.*, p. 163. Pasajul respectiv face parte din capitolul *Politica externă a României în perioada 1918 - 1944*, elaborat de Iulian Cârţână.

[22] Vezi de pildă Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *From Ancient Dacia to Modern Romania*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985, p. 722. Vezi tratată pe larg problema în *România în anii Primului Război Mondial*, Editura Militară, Bucureşti, 1987, vol. 2, pp. 669 - 691 şi în *Istoria Militară a Poporului Român,* Editura Militară, Bucureşti, 1988, vol. V, pp. 777 - 793.

[23] Reprezentativă în acest sens este lucrarea unui martor ocular al evenimentelor, celebrul lider comunist André Marty (1886 - 1956) fochist pe una din navele de luptă franceze din Marea Neagă în primăvara lui

https://biblioteca-digitala.ro

puteai să te foloseşti de aceşti soldaţi pentru că nu se ştia ce vor face când de peste drum li se va striga „Nu trageţi fraţilor!”

Singurul soldat care era imun la propaganda bolşevică era ţăranul român în uniformă militară. Era un soldat de neclintit, un soldat de încredere, a putut fi trimis la luptă în condiţiile în care pacea se instaurase în aproape toată Europa. Lui nu i-a păsat de acest lucru şi a înscris o pagină pe care contemporanii au considerat-o la fel de glorioasă precum cea de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz. Acestei campanii i s-a dedicat în 1920 o revistă bogat ilustrată intitulată *Pagini de glorie. De la Tisa la Budapesta.* Operaţiunile au decurs cu o rapiditate extraordinară. La 3 august autorităţile maghiare au predat capitala maghiară celor trei escadroane de cavalerie conduse de generalul Rusescu. În ziua următoare Budapesta a fost luată în stăpânire de trupele române conduse de generalul Traian Moşoiu. Armata română a fost un element de stabilitate al zonei care a contat în negocierile de pace. Generalul N. Mihăiescu a scris în memoriile sale[24] că armata română a fost singura armată care a cucerit o capitală în timpul Marelui Război. Putem să considerăm că este o afirmaţie oarecum exagerată pentru că în primele zile ale lui noiembrie trupele sârbe şi franceze au eliberat Belgradul, dar ceea ce contează este faptul că armata română a asigurat stabilitatea zonei şi a restaurat ordinea în locul anarhiei criminale a bolşevicilor unguri graţie soldaţilor români care nu s-au lăsat contaminaţi de propaganda bolşevică. La Budapesta s-au instaurat misiunile militare ale Aliaţilor, unii dintre ei precum generalul american Bandholtz a criticat vehement faptul că românii şi-au recuperat lucrurile jefuite de germani şi de austro-ungari din România în timpul ocupaţiei lor acolo precum clopotele multor biserici din Bucureşti, dovadă fiind fotografiile realizate atunci în care se văd clar inscripţiile în limba slavonă.

Acum se cuvine să precizăm faptul că acest capitol extraordinar al istoriei noastre prezentat cu elogiile cuvenite în celebra lucrare a lui Constantin Kiriţescu[25], a mai cunoscut un moment de ocultare atunci când s-au împlinit 25 de ani de la ocuparea Budapestei, anume la 4 august 1944. Este de la sine înţeles că în vremea guvernării conduse de Ion Antonescu presa nu a putut să consemneze împlinirea unui sfert de veac de la intrarea României în Marele Război, 14 august 1941 sau să aniverseze marile bătălii de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz (iulie - august 1942). În schimb manualul de istorie pentru clasa a IV-a secundară din acei ani[26], elaborat de profesorul Emil Diaconescu-Iaşi[27], se află un capitol întreg intitulat „Războiul pentru întregirea

---

1919, *La révolte de la Mer Noire*, Paris, 1949 (a patra ediţie), tradusă imediat în româneşte, *Revolta din Marea Neagră*, Editura de Stat, Bucureşti, 1950, 600 p., cu o bogată anexă documentară.

[24] General de Divizie N. Mihăiescu, *Amintiri şi învăţăminte din războiul de reîntregire a neamului 1916 - 1919*, Bucureşti, 1936.

[25] Constantin Kiriţescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României 1916 - 1919*, Bucureşti, 1923, vol. 2, pp. 535 - 618.

[26] Prof. Emil Diaconescu-Iaşi, *Istoria românilor pentru clasa IV-a secundară*. Manual întocmit conform programei şi reaprobat de Ministerul Culturii Naţionale pentru anii şcolari 1942 - 1944 prin Decizia Nr. 23.983/1942, Editura Naţională Mecu S.A., Bucureşti, 1944, p. 286.

[27] Emil Diaconescu (1889 - 1978), istoric român, licenţiat al Universităţii din Bucureşti (1913), iniţial profesor de liceu la Botoşani şi Iaşi va fi profesor universitar la Universitatea din Iaşi cu preocupări de istorie românească medievală şi modernă, cunoscut ca autor de manuale. Vezi biografia sa pe www.cimec.ro - Biblioteca digitală.ro.

https://biblioteca-digitala.ro

neamului românesc. Domnia Regelui Ferdinand.” Acolo, subcapitolul 5 este dedicat bătăliilor de la Mărăşi şi Mărăşeşti, iar în subcapitolul 7, intitulat *Armata română la Budapesta* se spune că: „*Armata română a curăţit ardealul şi ţinuturile dinspre Tisa de ultimele resturi ale trupelor maghiare. Dar Ungurii ajunşi sub conducerea lui Bela Khun, se pregăteau să năvălească din nou în Transilvania. Atunci armata română, după câteva lupte avute la Tisa, a trecut în Ungaria şi a intrat biruitoare în Budapesta (1919).”*[28]

Dovadă în acest sens a fost faptul că la începutul lui septembrie când generalii armatei române au propus să evacueze Budapesta, generalii aliaţi şi printre ei criticul cel mai înverşunat al acţiunii româneşti, generalul american Bandholtz, s-au opus categoric arătând pericolele la care puteau fi expuşi fără evective, în pragul iernii într-o capitală înfometată cu circa un milion de locuitori.

Două documente sunt revelatoare în acest sens. Primul este discuţia consemnată de premierul Ion I. C. Brătianu cu generalul Bandholtz[29] venit la Sinaia la 7 septembrie[30] şi pe care preşedintele Consiliului de miniştri român, aflat în ultimele sale zile de guvernare, a transmis-o înaltului comisar al guvernului român de la Budapesta, Constantin Diamandi[31]:

„*Lungă conversație amicală cu generalul american Bandholz; mi-a mulțumit pentru franchețea cu care i-am vorbit și m-a asigurat de dorința sa de a stabili acordul cu noi. În concluzie i-am spus că am decis să ne retragem trupele. El mi-a spus că ar fi periculos de a o face fără a fi organizat ordinea în Ungaria și mi-a propus un plan de lucru pentru a reuși. I-am răspuns că sinceritatea mă obligă să-i declar că dacă eram foarte dornici de colaborarea cu ei la această operă de interes general, noi trebuie să facem cooperarea noastră dependentă de asigurarea pe care ne-ar da-o noul guvern ungar de a renunța la orice revendicare în detrimentul nostru și de a stabili bune raporturi cu noi. El a recunoscut temeinicia cerințelor noastre și la remarca mea, că, odată hotărârea noastră de retragere luată, eu n-o voi mai putea revoca decât la cererea Aliaților, ca un serviciu pe care li-l fac, el m-a asigurat că va face propunerea la comisia din Pesta și la Conferință.*

[28] Emil Diaconescu-Iaşi, *op. cit.*, p. 274. O expunere foarte succintă, fără a se indica lunile în care au avut loc confruntările, dar care a lipsit din lucrările de popularizare din anii ’70 cum ar fi Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astrăzi*, Editura Albatros, Bucureşti, 1971, care a cunoscut mai multe ediţii succesive.
[29] Harry Hill Bandholtz (1864 - 1925), reprezentantul SUA în Misiunea militară inter-aliată de la Budapesta. A avut o atitudine ostilă faţă de armata română. Statuia lui se află în faţa ambasadei SUA de la Budapesta.
[30] Vezi discuţia reginei Maria cu generalul Bandholtz consemnată în termeni vagi în *Însemnări zilnice 1919*, p. 286, însemnare din ziua de 8 septembrie 1919.
[31] Constantin Diamandi scris şi Diamandy (1868 - 1931), diplomat român, ministru plenipotenţiar la Sofia (18 iunie 1909 - 1 noiembrie 1911), Roma (1 noiembrie 1911 - 1 octombrie 1913), şi St. Petersburg (1 octombrie 1913 - 13 ianuarie 1918), celebru pentru acordul Sazonov-Diamandi încheiat la 18 septembrie/1 octombrie 1914, apoi pentru arestarea sa la 31 decembrie 1917/13 ianuarie 1918 din ordinul lui Lenin, şi eliberat în uma protestului întregului corp diplomatic din Petrograd. Comisar al Guvernului Român la Budapesta (august - noiembrie 1919). Ulterior va fi ministru plenipotenţiar la Paris (10 decembrie 1924 - 10 iunie 1930), calitate în care va semna tratatul de alianţă al României cu Franţa, la 10 iunie 1926.

https://biblioteca-digitala.ro

Constantin Diamandy

Harry Hill Bandholtz portret realizat de pictorul
Gyula Stetka (1920)

https://biblioteca-digitala.ro

Statuia generalului Harry Hill Bandholtz în faţa ambasadei americane din Budapesta operă a sculptorului Ligeti Miklós (1936**)**

„În ce privește rechizițiile [făcute de armata română] el s-a plâns într-o manieră curtenitoare și prietenească că autoritățile noastre militare n-au fost destul de sincere față de el, că el cerea ca Comisia Aliaților să fie ținută la curent în detaliu asupra acestui material. I-am spus că după noi acest material ar trebui să fie considerat din trei categorii:

1. Materialul armatei și materialul de cale ferată luat cu arma în mână de la inamic și pentru care credem că nu avem de dat nicio socoteală.

2. Celălalt material recuperat ca o compensare a ce ne luase inamicul și pentru care eram gata să stabilim situația cu Aliații și,

3. Orice altă rechiziție fusese deja oprită conform ordinelor pe care le-a primit armata.

De altfel, i-am spus eu, vă voi comunica proiectul de răspuns la nota care nu ne-a sosit niciodată. Cel mai bun mijloc de a ne înțelege asupra acestor chestiuni era de a face ca reprezentantul nostru să participe ca prieten și colaborator la lucrările de la Pesta. Generalul mi-a promis tot concursul său pentru o înțelegere asupra tuturor chestiunilor și eu i-am mulțumit. În cursul conversației generalul mi-a spus: nu trebuie să credeți că toate dificultățile vin din partea Americii. Ea are, poate, jumătate din vină, dar cealaltă jumătate revine celorlalți.

Brătianu”[32].

---

[32] *Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internaţională 1918. Documente interne şi externe, iulie 1919 - octombrie 1919*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, vol. IV, doc. nr. 717, din 11 septembrie 1919, pp. 435 - 436. A doua zi Ion I.C. Brătianu a înaintat regelui Ferdinand demisia sa şi a guvernului prin următoarea scrisoare : *După victoria Aliaţilor Maiestatea Voastră a binevoit a mă însărcina cu formarea ministerului şi a mă numi Prim Delegat al României la Conferinţa de Pace. Am primit de acord cu colegii mei, această înaltă şi grea misiune, rugând pe Maiestatea Voastră să binevoiască a aproba ca să n-o îndeplinesc decât pe temeiul tratatului de alianţă ce*

https://biblioteca-digitala.ro

Al doilea document este discuţia consemnată la 14 septembrie 1919 de Victor Antonescu[33], ministrul plenipotenţiar al României la Paris, cu generalul Franchet d'Espérey.

„Am văzut ieri pe generalul Franchet d'Espérey. El consideră că tot materialul de război, căile ferate și celelalte pe care armata română le-a luat în timpul luptelor este captură de război și trebuie să fie considerat proprietatea României și nu fac parte din garanțiile Aliaților.

Louis Franchet d'Esperey

Asupra celorlalte rechiziții românești în Ungaria, tot ceea ce reprezintă un echivalent al lucrurilor pe care Ungaria și Germania le-au jefuit în România trebuie să rămână proprietatea statului român, cu condiția de a fi evaluate, iar valoarea lor redusă din daunele de război atribuite României. Surplusul trebuie restituit Aliaților, pentru a se forma garanțiile comune.

El sfătuiește România de a nu părăsi imediat Budapesta, căci lipsa de alimente se face deosebit de simțită și sunt lăsați acolo patru generali aliați fără arme, în mijlocul unei populații gata să se revolte. (subl. S.C.)

semnasem la 1916. Consiliul Suprem al Marilor Puteri, care a înlocuit Conferința de Pace a Statelor aliate n-a ținut seamă de acest tratat și a hotărât să impună României condițiuni pe care ea nu le poate primi, deoarece sunt incompatibile cu demnitatea, neatârnarea și interesele sale politice și economice. Aceasta este convingerea unanimă a membrilor guvernului, atât a celor din vechiul regat, cât și a celor ce reprezintă toate ținuturile unite. Tratatul nostru de alianță fiind astfel nesocotit, am onoare a ruga pe Maiestatea Voastră să binevoiască a primi demisiunea ministerului. (*Apud* Vasile Bianu, *Însemnări din Războiul României Mari*, Cluj, 1926, vol. 2, p. 319.

[33] Victor Antonescu (1871 - 1947), diplomat și om politic român, membru marcant al Partidului Național Liberal, ministru de Justiție (4 ianuarie 1914 - 11 decembrie 1916) apoi de Finanțe (11 decembrie 1916 - 10 iulie 1917). A fost trimis la Paris ca ministru plenipotențiar (10 octombrie 1917 - 25 martie 1918). După semnarea păcii de la București a rămas la Paris ca simplu particular. Și-a reluat postul la 5 noiembrie 1918 și îl va păstra până la 20 decembrie 1919. În epoca interbelică va fi din nou ministru plenipotențiar la Paris (16 martie 1922 - 1 august 1924), ulterior ministru de Justiție (14 noiembrie 1933 - 1 februarie 1935), de Finanțe (1 februarie 1935 - 29 august 1936) și îi va succeda lui Nicolae Titulescu în funcția de ministru al Afacerilor Străine (29 august 1936 - 28 decembrie 1937).

https://biblioteca-digitala.ro

El se întreabă dacă este adevărat că românii se opun constituirii jandarmariei ungare și a armatei albe în număr de 20 de mii de oameni recrutați de câțiva ofițeri prin angajare voluntară; dacă aceasta ar fi fost situația, noi am fi pe bună dreptate acuzați de a fi împiedicat restabilirea regimului de ordine în Ungaria.”[34]

Cu toate acestea criticile liderilor de la Conferinţa păcii au lăsat un gust amar pe care doar spiritul umoristic al românilor a încercat să-l mai îndulcească aşa cum vedem dintr-o epigramă din epocă a lui Radu D. Rosetti:

„Când le făcurăm festa
De ocuparăm Budapesta
Ne-au zis „Merçi!” magnaţii
Şi ne-au condamnat Aliaţii.”[35]

Şi tot o poezie a unui autor care a vrut să rămână necunoscut exprimă cel mai bine starea de spirit de atunci:

Pentru cei de-acasă
Ion îi scrie'n sat, Ioanei
Ştii, căpitanul numai zis-a
Ca să pornim, şi'n glasul goarnei
Ne prăvălirăm peste Tisa.

Când auzirăţi din gazete
Jucarăm boanghenului festa
Şi, mai luptând, mai pe'ndelete
Ajunserăm la Buda Pesta

Ai noştri, mulţi, răpuşi de fiară
Căzură, pe nepusă masă
...Să fie linişte în ţară
Şi spor, şi bine, pe acasă...

Fugeau, zău, „tigrii”, ca la ciorbă
Ai fi crezut că-i duce vântul
Mâncau bătae fără vorbă
Ş'apoi mâncau de zor pământul.

Că de ne-o spune căpitanu
Îi învăţăm noi tioria...
Zburăm şi eu, şi Stan Ciobanu
Pe la muscali, ori prin Sofia...

---

[34] *Desăvârşirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională 1918. Documente interne și externe, iulie 1919 - octombrie 1919,* Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, vol. IV, doc. nr. 720, din 14 septembrie 1919, pp. 440 - 441.
[35] *Pagini de glorie. De la Tisa la Buda-Pesta, Bucureşti,* f. a., p. 16

https://biblioteca-digitala.ro

C'aşa-i acuma la oştire...
Dacă vrăjmaşul nu ne lasă,
Noi îl luăm mai pă subţire
Şi'l batem măr la el acasă.

Iar de te-or întreba de mine,
Notarul, oamenii ori popa,
Tu să le spui că eu sunt bine
Şi că mă plimb prin Ioropa.
N.G.[36]

Faptul că soldaţii români au fost imuni la propaganda bolşevică a fost consemnat în memoriile româneşti trimise la conferinţa Păcii. Un fapt cu totul deosebit în condiţiile în care se ştia că bolşevicii din Rusia recunoscuseră proprietatea ţăranilor asupra pământului şi nimeni nu avea de unde să ştie că în 1929 vor trece la colectivizare forţată realizată cu preţul unor represalii înspăimântătoare care au rămas cunoscute în istoria Ucrainei sub numele de Holodomor (marea foamete).

Remarcabil este faptul că au fost lideri maghiar de stânga precum E. Garami[37] care au arătat binefacerile ocupaţiei româneşti, declaraţii publicate în ziarul *Viitorul* nr. 3489 din 14 octombrie 1919:

Iată bunăoară ce declarații a făcut ziarului *Wiener Tageblatt,* dl Ernest Garami, șeful socialiștilor unguri:

Ernö Garami

[36] *Ibidem*, p. 46.
[37] Ernö Garami (1876 - 1935) om politic, jurnalist și literat ungur, lider social-democrat, mecanic de profesie, ministru al Comerțului în guvernările conduse de Mihaly Karoly și Denes Berinkey (31 octombrie 1918 - 21 martie 1919). Guvernul condus de Gyula Peidl, i-a propus funcția de ministru de Justiție pe care Garami a refuzat-o și s-a exilat la Viena, ceea ce va face de mai multe ori până la sfârșitul vieții fiind urmărit pentru articolele sale de presă.

https://biblioteca-digitala.ro

„Întrebat dacă forța clasei muncitoare ungare ar fi scăzut în urma prăbușirii regimului bolșevist, dl Garami a răspuns că nu este adevărat. E drept că pe vremea dlui Friedrich[38]*, când nu exista nici presă, nici libertatea întrunirilor, era foarte ușor lucru să se emită asemenea păreri, deoarece muncitorii nu aveau niciun mijloc de a opune o dezmințire. În ultima săptămână însă, când grație permisiei Comandamentului român, muncitorii s-au putut întruni din nou, s-a văzut că forța lor este tot atât de mare ca și în trecut. Cu această ocazie, dl Garami a declarat textual că: Trupele române în Ungaria, respectă libertatea cu mai multă sfințenie chiar decât actualul guvern al dlui Friedrich.*

Astăzi când apariția ziarelor unguresti a fost înlesnită de Comandamentul român, s-a văzut că cititorii ziarului Népszava [Vocea Poporului][39]*, organul central al Partidului Socialist, nu numai că n-a scăzut, dar ziarul nu dispune de hârtie suficientă pentru a-și putea mulțumi toți cititorii.*

Forța Partidului Socialist adevărat a rămas aceeași. Lucrul acesta s-a putut constata cu prilejul întrunirilor din împrejurimile capitalei precum și din numeroase adeziuni venite din provincie. Dintr-o singură parte a țării nu s-au putut primi vești. Cauza este însă că acolo sunt stăpâne trupele albe ale guvernului care s-au molipsit de la trupele roșii ale lui Bela Kun. În consecință, exercită asupra populațiunii o teroare albă[40] *demnă de teroarea roșie a bolșevicilor.*

Ca să demonstreze lucrul acesta, dl Garami a declarat că *populația transdanubiană unde se află trupele guvernului a trimis o delegație Comandamentului român de la Budapesta, rugându-l să trimită trupe românești și în aceste regiuni pentru a proteja populația contra teroarei albe a d-lui Friedrich.”*[41]

Un ultim document ilustrativ în acest sens este proclamaţia generalului Mărdărescu[42] către populaţia Budapestei din ziua de 11 noiembrie 1919 în care anunţa retragerea armatelor române din Capitala Ungariei.

„Armatele române se retrag. Budapesta va fi evacuată. Părăsind capitala Ungariei, România ţine să afirme că după ce a fost atacată pe Tisa, atac care a motivat acţiunea sa, ea nu a fost condusă decât de legitima apărare şi de necesităţi militare. Orice idee de persecuţie sau de revanşă i-a fost complet străină. Armata română s-a străduit să îndulcească cât mai mult cu putinţă regimul de ocupaţie pe timpul prezenţei trupelor române în Ungaria şi toate eforturile au fost făcute pentru a uşura viaţa

---

[38] István Friedrich (1883 - 1951) om politic ungar, prim-ministru (7 august - 24 noiembrie 1919). A încercat să instaureze stabilitatea, dar lipsit de un suport politic eficicient a eșuat și nu a fost recunoscut nici de Puterile Aliate și nici de liderii de la București care se temeau de o restaurație a Habsburgilor la Budapesta.

[39] Ziar social-democrat întemeiat la 20 mai 1877, cotidian al cărui redactor-șef era din 1905 Ernö Garami. Continuă să apară și astăzi ca ziar independent.

[40] În sensul prigonirii sângeroase a forțelor de stânga, socialiste și bolșevice. Termenul ca atare a fost folosit pentru prima oară în 1814 și în anii următori, în Franţa restauraţiei bourbonice, referindu-se la persecutarea de către regalişti a celor consideraţi bonapartişti sau profitori de pe urma revoluţiei din anii 1789 - 1799.

[41] Publicat în *Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internaţională 1918. Documente interne şi externe, iulie 1919 - octombrie 1919,* Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, vol. IV, doc. nr. 751, p. 507.

[42] Gheorghe Mărdărescu (1864 - 1939), general român, comandant al armatei de operațiuni din Ungaria, va fi ministru de Război în guvernarea condusă de Ion I.C. Brătianu (25 martie 1922 - 30 martie 1926). Avansat general de corp de armată în 1927.

https://biblioteca-digitala.ro

populaţiei nefericite. Cu convingerea de a fi exercitat un drept al său şi de a fi îndeplinit o datorie de umanitate, armata română ţine să afirme din nou că ea a considerat întotdeauna că afacerile interne ale Ungariei aparţineau doar poporului ungar căruia ea îi urează restabilirea ordinii, evitându-se orice persecuţii politice, sociale sau religioase. Aceste condiţii sunt necesare unei guvernări durabile care să exprime voinţa poporului ungar, care va face posibilă uitarea trecutului şi va da pacea dorită de România şi de Aliaţii săi. Armata română mulţumeşte populaţiei capitalei pentru atitudinea corectă pe care a avut-o în timpul ocupaţiei.

Comandantul trupelor române
General Mărdărescu
Înaltul comisar al guvernului
Ministru Diamandy"[43]

La scurtă vreme după revoluţia din 1989 a fost un adevărat eveniment editorial publicarea în 1994 a lucrării lui Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918 - 1919* la Editura Enciclopedică din Bucureşti, temă pe care cel dintâi a reluat-o în 2019 într-un volum mai amplu intitulat *Sub semnul Marii Uniri. Campaniile Armatei Române pentru întregirea ţării (1916 - 1920*), plus volumul 1 din colecţia de documente *România la Conferinţa de pace de la Paris 1919 - 1920*, la Editura Semne din Bucureşti. Acestea aduc o analiză completă şi pertinentă acestui capitol care a marcat istoria României din ultimul veac, punând în prim plan vitejia soldatului român care a permis acest deznodământ extraordinar.

[43] *Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internaţională 1918. Documente interne şi externe, noiembrie 1919 - ianuarie 1920*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, vol. V, doc. nr. 779, p. 12.

https://biblioteca-digitala.ro

UN SPION AL ARMATEI UNGARE ÎN ROMÂNIA: RABECZY SANDOR (1920)

Alin SPÂNU*

A spy of the Hungarian army in Romania: Rabeczy Sandor (1920)

Abstract
At the end of the First World War communism was installed in Russia (1917) and Hungary (1919). The Hungarian communisms lasted over four months and was banished by the Romanian army. However, despite the difficult situation, Hungary has acted consistently against Romania. By arresting Rabeczy Sandor informative objectives were found, such as other agents in the network and chiefs who sent them in Romania.

Cuvinte cheie: *România, Ungaria, spionaj, Rabeczy Sandor, 1920.*
Keywords: Romania, *Hungary, espionage, Rabeczy Sandor, 1920.*

În primăvara anului 1920 armata română s-a retras din Ungaria, după ce a zdrobit forțele militare bolșevice și a alungat liderii Republicii Sfaturilor (iulie - august 1919). Bolșevismul instaurat la Budapesta în martie 1919 a fost un focar de instabilitate în regiune, statele vecine fiind atacate militar de două ori, la care s-au adăugat numeroase acțiuni viguroase de spionaj, sabotaj și propagandă. Campania armatei române în Ungaria a avut două componente: prima, în perioada 16 aprilie - 1 mai 1919, când trupele române au fost atacate și au reacționat înaintând până la Tisa și a doua, din 20 iulie până la 3 august 1919 când armata română a contraatacat ofensiva Armatei Roșii ungare, a cucerit Budapesta și a ajuns la granița cu Austria. Ocuparea Budapestei și a unei mari părți din teritoriul ungar a permis relansarea unei situații interne tensionate și speranța unui viitor prolific ambelor state. Românii au sprijinit guvernul creat la Szeged, în care amiralul Miklos Horthy[1] a deținut ministerul de Război. Ulterior, acesta a preluat cabinetul și la 16 noiembrie 1919 a intrat în Budapesta. O dată ajuns la putere, noul lider

* Dr., Facultatea de Istorie, Universitatea din București.

[1] Miklos Horthy de Nagybanya (n. 18 iunie 1868, Kenderes, Ungaria - d. 9 februarie 1957, Estoril, Portugalia), militar de carieră, aghiotant al împăratului Franz Joseph, participant la Primul Război Mondial ca șef al marinei austro-ungare. Face parte din guvernul de la Szeged (1919), opus guvernului comunist condus de Bela Kun, este ales regent (1920) şi se opune revenirii fostului împărat Carol al IV-lea în Ungaria (1921). Favorabil politicii europene de revizuire a tratatelor de pace de la Paris inițiată de Germania, a dezvoltat o diplomaţie agresivă faţă de statele vecine Ungariei. Prin presiunea Germaniei şi Italiei, în perioada 1938 - 1940, guvernul de la Budapesta a primit unele teritorii din Cehoslovacia, Iugoslavia şi România, care fuseseră în componenţa imperiului dualist. A încercat să scoată Ungaria din război, însă Hitler a decis ca ţara să fie ocupată de trupele germane (martie 1944), iar Horthy să fie înlăturat. Reținut în Germania (octombrie 1944 - aprilie 1945), preluat de americani (aprilie - septembrie 1945), fostul regent s-a refugiat în Portugalia. Mai multe detalii, în: Catherine Horel, *Amiralul Horthy regentul Ungariei*, Editura Humanitas, București, 2019.

https://biblioteca-digitala.ro

nu a schimbat prea multe în politica externă față de predecesori. Proaspăt instalat ca premier, Horthy nu s-a sfiit să declare: „*Inamicul numărul unu al Ungariei este România, pentru că cele mai mari pretenții teritoriale sunt împotriva ei și pentru că este cea mai puternică dintre statele vecine. De aceea, principalul țel al politicii noastre externe este rezolvarea problemelor cu România, prin recurgerea la arme*”[2].

În acest context, structurile informative ungare au fost reevaluate și direcționate cu precădere către statele vecine, considerate „*beneficiare*” ale teritoriilor ungare la finalul Primului Război Mondial. Viața agenților secreți poate fi scurtă sau lungă, în funcție de inteligență personală, psihic puternic și noroc în destin. În multe cazuri a lipsit un element care a dus la capturarea agentului. Unii au ajuns în închisori, alții au fost condamnați la moarte, o categorie aparte a acceptat să lucreze pentru cei care i-au prins devenind agenți dubli. De unii a scris presa (dacă au fost executați sau condamnați), alții (norocoși) au trăit destul ca să-și scrie memoriile, iar foarte mulți au fost înghițiți de... arhive. Acolo au rămas zeci sau sute de ani până când vreun cercetător zelos sau altul norocos au găsit hârtii îngălbenite în dosare pline de praf și le-au adus la lumină. Cazul de față nu este unul extraordinar, dar faptul că arhivele au păstrat întreg parcursul său până la final este interesant din punct de vedere al prezentării.

Comisarul Mihai Chiteală, un polițist cu multă experiență (în 1915 era șeful Poliției Odobești), a fost numit în funcția de șef al Poliției de frontieră Nădlac după instalarea administrației române. El a organizat rapid planuri de ordine publică, acțiuni informative și contrainformative care, în scurt timp, au început să dea roade. Astfel, la 1 mai 1920, a elaborat un raport către superiori: „*Astăzi ne-a prezentat agentul secret Zaharia Rițiu, detașat la această poliție, pe individul Rabeczy Sandor ca suspect, având și mai multe acte tot de asemenea suspecte. Bazat pe aceasta am supus pe numitul Rabeczy Sandor cuvenitului interogator, după ce mai întâi i s-a făcut percheziție corporală, la care s-a găsit mai multe acte compromițătoare*”[3].

Suspectul era născut în 1898 în comuna Zilah/Zalău, de profesie mecanic, angajat la poșta din Budapesta, mobilizat în 1919 și repartizat elev plutonier într-un divizon de tren aflat într-o localitate pe malul Dunării. De acolo a fost detașat împreună au alți opt militari la Szolnok, unde a ajuns în fața maiorului Lajos Gobetzki, șeful serviciului de informații, care acționa sub acoperirea Biroului pentru mobilizări a ofițerilor din armata ungară. Aici, lui Rabeczy, după un scurt instructaj, i se trasează obiectivele informative. Pentru că știa limba română a primit ca partener pe o tânără, originară tot din Transilvania, Irene Silvester, „*care și ea făcea parte din biroul de informațiuni*”[4]. La 20 decembrie 1919 cei doi primesc misiunea să se deplaseze la Oradea ca să obțină un calup de informații: „*câtă trupă se află în Oradea, ce regimente se află și ce armament au; soldații sunt îndestulați cu viptul* [hrana - n.n.], *dacă ofițerii nu se ceartă; cine e ales ca deputat și în alte oficii de stat, cine sunt prefecții instalați etc.*”[5]. Cei doi ajung în gara din Oradea (21 decembrie 1919), unde încep să adune date din observare directă, discuții cu călători și ascultarea conversațiilor altora. Lui Sandor i se face dor de părinți,

---

[2] Nicolae Ciobanu, Eugen Bădălan, *Cronologia Primului Război Mondial 1914 - 1919*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2001, pp. 226 - 227.

[3] Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), Fond 96, dosar 3236, f. 4.

[4] *Ibidem*.

[5] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

așa că trage o fugă la Zalău, împreună cu Irene. La Comisariatul Militar merge să-și vizeze actele, dar și să-i dea căpitanului Turturescu, comandantul Pieții, o scrisoare de la Aranca Kovacs din Mezőtúr, la care primește răspuns pe loc. Merg apoi și la părinții Irenei, după care la 27 decembrie 1919 revin la Oradea și se cazează la Hotel „Europa". Rabeczy alege să se plimbe singur prin oraș „*ca să câștig informații*". Are succes. În restaurantul gării se așază lângă un soldat, îi face cinste și află că în localitate și împrejurimi sunt staționate Regimentele 85, 86, 101, 102 Infanterie, 7 Vânători, 31, 32 Obuziere; ce armament au, ce tipuri de obuziere și calibru; comandamentul se află „în Școala de cadeți". La cafeneaua „Abazia" stă la masă cu un civil, intră în vorbă, iar acesta îi prezintă, laudativ, pe prefectul județului, Nicolae Zigre, un deputat, dr. Ardelean, și directorul poștei, Suciu. Dar, pe de altă parte, starea de spirit nu era prea bună, deoarece „*populația e fără voie și soldații fac răzvrătiri și nu se prea supun*".

În ultima zi a anului 1919 cei doi se urcă în tren până la Szajol, apoi trec Tisa cu luntrea după ce oferă 100 coroane unui soldat și merg la Szolnok să dea raportul. Rabeczy se simte rău după atâta efort și își ia un concediu medical. Alege să se odihnească la Budapesta, unde domiciliază la un cumnat. Rămâne până în martie 1920, când este rechemat la Szolnok. Primește o nouă misiune la Oradea, cu Irene și locotenentul Cegezi (?), pentru care li se oferă 5.500 coroane, bani de cheltuieli operative. Aici intervine declicul. Moralitatea unora, indiferent de situație, este pusă la încercare atunci când au pe mână bani mulți. Cei trei, probabil de aceeași factură morală, pun la cale o înșelăciune. În loc să meargă la Oradea, se duc la Szerencs, Tokaj și Budapesta, unde se distrează și toacă banii. Revin la Szolnok și raportează căpitanului Legeza, loctiitorul lui Gobetzki, că „*nu am putut trece Tisa*"[6]. Atunci când a revenit la serviciu, maiorul Gobetzki, om cu experiență, i-a verificat, așa că a aflat exact ce făcuseră. Rabeczy afirmă că maiorul „*m-a înjurat și a zis să merg acasă și să iau la cunoștință că sunt deținut". Acasă este informat să se prezinte la divizionul tren de care aparținea, iar o dată ajuns acolo i s-a spus că este „demis pentru totdeauna din armata maghiară*".

Ajuns pe drumuri, a luat drumul Budapestei pentru a-și pierde urma și a se angaja. Nu reușește, așa că revine la Szeged/Seghedin „ca să plec peste Tisa acasă". În timp ce își pregătea bagajele se reîntâlnește cu Irene și un vechi amic, sublocotenentul Tomcsany, care îi propune să fie agent într-un alt birou de informații. Acceptă, iar amicul îl trimite la Hódmezővásárhely să se prezinte la un ofițer superior pentru a primi sarcini. De acolo, după ce armata română evacuează Macău, este între primii care intră în localitate și asigură ordinea publică. Potrivit afirmațiilor sale, „*nu făceam altceva decât umblam cu trăsura după arme*"[7]. Este trimis să recupereze 10 revolvere din Lőkösháza, însă nu reușește căci armata română încă nu evacuase localitatea. Dar șefii săi actuali au aflat în cele din urmă că a fost dat afară din armată pentru nereguli financiare, așa că se dispensează de serviciile sale și ajunge din nou pe drumuri. Rămâne în Macău sub numele Cadar până ce se deschide o sucursală a unei bănci ungare, unde s-a angajat funcționar din 20 aprilie 1920. Un prieten îl informează că este dat în urmărire pentru a fi reținut, împreună cu toți cei care au fost „scoși" din armata maghiară

---

[6] *Ibidem*, f. 5.
[7] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

pentru nereguli. Își face bagajele val-vârtej și pleacă spre Csanádpalota, apoi la Mezőhegye. Plătește un om să-l conducă pe căi lăturalnice la graniță, apoi o femeie îi facilitează intrarea pe teritoriul românesc (29 aprilie 1920). Cu Pal Porubski merge la Nădlac cu intenția de a obține acte și permis de călătorie de la comisariatul militar. Se despart la intrare, dar nu cunoaște orașul, așa că întreabă... pe cine nu trebuie *„și dânsul fiind agent secret m-a adus aici, la dumneavoastră, unde am declarat cele arătate în prezentul proces-verbal nesilit de nimeni”*[8]. Punctul de vedere al comisarului Chiteală privind declarația lui Rabeczy nu este unul pozitiv: *„Se menționează de noi că în intervalul cercetărilor individul Rabeczy Sandor a căutat adeseori să mintă, însă* [a fost - n.n.] *constrâns cu probe și, deci, deducem că cercetarea este, încă, necompletă*”. Avea în vedere, mai ales, documentele găsite asupra acestuia - „destul de compromițătoare”[9] -, așa încât propunea extinderea cercetărilor pentru identificarea complicilor și a posibilelor ramificații ale acestei organizații de spionaj maghiar.

La 19 iunie 1920 se emite mandatul de arestare de către Curtea Marțială a Comandamentului Trupelor din Transilvania. Este urmat, la 2 august 1920, de referatul comisarului regal raportor al Curții Marțiale a Comandamentului Corpului Vânătorilor, care îl acuza că *„în cursul lunii decembrie 1920 și după această dată sus-numitul fiind trimis de Biroul de Informații de la Budapesta, de spionaj, a venit în Oradea-Mare și diferite orașe din Ardeal unde a cules știri cu privire la spiritul populației, al soldaților, știri referitoare la armament și armată, știri pe care le-a dus la Budapesta, apoi întorcându-se iar în România spre a-și continua misiunea, a fost prins*”[10]. Primul interogatoriu îi este luat la 18 august 1920, unde neagă declarațiile anterioare: *„Recunosc că am fugit din Ungaria ca să vin aici, însă nu am făcut spionaj. Cele arătate în procesul verbal nu le recunosc, deoarece am fost bătut și forțat să iscălesc*”[11]. În rest, a luat în brațe răspunsuri gen *„nu știu*”, *„nu cunosc*”, *„nu este adevărat*”, *„nu am făcut spionaj*” etc.

Ordonanța definitivă de trimitere în judecată a spionului ungar are loc la 19 octombrie 1920, acesta fiind acuzat de *„crimă contra siguranței statului*”[12]. Se accentuează acuzația după ce se descoperă că Rabeczy a dus scrisori la mecanicul Fekete din Békéscsaba, în care se aflau instrucțiuni către agenții din Békéscsaba, Gyula, și Békés ca să raporteze *„când se retrag trupele române, ce ostatici au luat și ce au rechiziționat*”[13]. Procesul nu durează mult, așa că la 10 noiembrie 1920 sentința este anunțată de completul prezidat de colonelul Vasile Gagiu[14]: *„cu majoritate de voturi*

---

[8] *Ibidem.*
[9] *Ibidem,* f. 6.
[10] *Ibidem,* f. 167.
[11] *Ibidem,* f. 124.
[12] *Ibidem,* f. 130.
[13] *Ibidem.*
[14] Vasile Gagiu (n. 1871, Craiova - d. 10 noiembrie 1945, Craiova), a absolvit Școala Militară de Ofițeri (1899), a fost numit atașat militar în Imperiul austro-ungar (1905) și a comandat Batalionul 5 Vânători, ulterior Regimentul 5 Vânători, cu care a participat la bătălia de la Mărășești. A fost primul ofițer român care a intrat în Alba-Iulia după 1 Decembrie 1918 (la 6/19 decembrie 1918). După Războiul de Întregire a primit comanda Regimentului 26 Infanterie „Rovine”, apoi a intrat în politică alături de generalul Alexandru Averescu și Partidul Poporului. A fost numit prefect de Dolj.

https://biblioteca-digitala.ro

condamnă pe acuzatul Rabeczy Sandor la 20 de ani muncă silnică”[15]. Imediat, condamnatul face recurs, care se judecă la 18 decembrie 1920. Curtea Superioară de Justiție Militară, prezidată de generalul Ernest Broșteanu[16], analizează cazul și „*respinge recursul făcut de Rabeczy Sandor, civil din Zalău, contra sentinței nr. 23 din 10 noiembrie 1920, pronunțată de Curtea Marțială a Comandamentului Corpului Vânătorilor*”[17].

Așa s-a încheiat un caz care cuprinde mai multe elemente. Deși Ungaria era o țară învinsă, parțial ocupată și cu o situație internă dificilă din cauza războiului și a „*reformelor*” bolșevice, totuși nu precupețea nici un efort de a acționa informativ împotriva României. În al doilea rând, se observă utilizarea unor persoane diferite, dar cu potențial (originare din România, cu relații în diverse medii etc.) care sunt trimise în valuri către obiectivele de interes. Se evidențiază și calitățile sau defectele umane care ies la suprafață la un moment dat. O za din lanțul informativ maghiar împotriva României a fost rupt, iar rețeaua coordonată de maiorul Lajos Gobetzki, cel puțin o perioadă, a intrat în conservare. Prin datele obținute de la Rabeczy structurile române de contraspionaj au adunat un bogat material documentar prin care au putut identifica și anihila alte persoane sau rețele ungare de pe teritoriul național.

---

[15] ANIC, Fond 96, dosar 3236, f. 146.

[16] General Ernest Broșteanu (24 ianuarie 1869, Roman - d. 6 iunie 1932, București) a absolvit Școala Militară de Ofițeri de Infanterie și Cavalerie (1890) și Școala Superioară de Război (1900). A comandat Regimentul 53 Infanterie (14 august - 22 decembrie 1916), Divizia 11 Infanterie (23 decembrie 1916 - 28 octombrie 1918), Corpul Grănicerilor (1922 - 1929) și Inspectoratul General al Infanteriei (1929 - 1930). A fost avansat la gradele de colonel (1916), general de brigadă (1917) și general de divizie (1919).

[17] ANIC, Fond 96, dosar 3236, f. 150.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

R.W. SETON-WATSON ŞI RELAŢIILE ROMÂNO-UNGARE ÎN TIMPUL SCURTEI EXISTENȚE A REPUBLICII UNGARE A SFATURILOR[1]

Radu RACOVIȚAN[*]
Daniel CREȚU[**]

R.W. Seton-Watson and Romanian - Hungarian relations during the short existence of the Hungarian Republic of Councils

Abstract
The English historian, publicist, and politician Robert William Seton-Watson (1879 - 1951) is one of the most representative British personalities who supported the cause of the liberation and unity of the oppressed nations in the Austro-Hungarian Empire. He carried out several officious and secret missions, thus playing the role of an unofficial adviser to the Foreign Office in Austro-Hungarian and Balkan affairs, in which he came to be considered an expert. Seton-Watson's articles in "The New Europe" and his links with delegates to the Great Powers at the Peace Conference, especially with A.W.H. Leeperand Harold Nicolson (members of the British delegation) undoubtedly had an influence on the decisions made at the Conference.

Cuvinte cheie: *Robert William Seton-Watson, Marilor Puteri, Conferinţa de Pace, A.W.H. Leeper, Harold Nicolson.*
Keywords: *Robert William Seton-Watson, Great Powers, thePeaceConference, A.W.H. Leeper, Harold Nicolson.*

Printre personalităţile reprezentative engleze care în timpul şi mai ales după încetarea Primului Război Mondial au sprijinit deschis, prin conferinţe publice, articole de presă şi alte lucrări, cauza eliberării şi unităţii naţiunilor asuprite din Imperiul Austro-Ungar, în mod deosebit a românilor din Transilvania, se numără la loc de frunte şi istoricul, publicistul, şi, de ce nu, omul politic englez Robert William Seton-Watson (1879 - 1951).

Încă dinainte de izbucnirea Primei Conflagraţii Mondiale, el a sprijinit cu consecvenţă şi a înfăţişat opiniei publice europene chestiunea naţionalităţilor din monarhia dunăreană - acordând o atenţie specială românilor -, publicând o sumedenie de lucrări (*Racial Problems in Hungary*, *Corruption and Reform in Hungary, Political Persecutions in Hungary*), la care se adaugă un mare număr de studii, articole şi broşuri referitoare la problema naţională din Transilvania, la situaţia românilor.

[1] Prezentul studiu a fost publicat într-o formă extinsă în lucrarea: Radu Racovițan - *R.W. Seton-Watson și problema românească în prima jumătate a secolului al XX-lea,* Editura Astra Museum, Sibiu, 2015.

[*] Lect. univ dr., Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu.
[**] Lect. univ dr., Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu.

https://biblioteca-digitala.ro

În prima parte a conflagraţiei mondiale, Seton-Watson a îndeplinit mai multe misiuni oficioase sau secrete, jucând rolul unui consilier neoficial pe lângă Foreign Office în problemele austro-ungare şi balcanice, în care a ajuns să fie considerat un expert. A publicat o serie de lucrări (*The War and Democracy*, *Roumania and the Great War, The Rise of Nationality in the Balkans*), în care a susţinut necesitatea soluţionării chestiunii româneşti, a realizării unităţii naţionale a românilor. Cea mai importantă activitate a sa în această perioadă a constituit-o crearea săptămânalului „The New Europe”, al cărui prim număr a apărut în octombrie 1916. Periodicul a fost dedicat cu preponderenţă realizării autodeterminării pentru naţiunile mici, prin victoria puterilor aliate şi, mai ales, prin dezmembrarea Austro-Ungariei.

Din noiembrie 1918, de la încetarea războiului, şi până în martie 1919, Seton Watson a lucrat la Paris, ca membru al redacţiei ziarului „The Times”, împreună cu un alt mare prieten britanic al românilor, Henry Wickham-Steed, şeful secţiei externe al periodicului amintit.

R. W. Seton-Watson nu a fost membru al delegaţiei britanice la Conferința de Pace, dar a fost în permanent contact cu delegaţii britanici şi americani, precum şi cu reprezentanţii celorlalţi Aliaţi. Seton-Watson şi W. Steed vor juca un rol însemnat ca experți în problemele Europei Centrale şi Sud-Estice pe lângă delegaţia britanică ai cărei șefi erau prim-ministrul David L. George şi ministrul de externe, lordul Arthur James Balfour. El a petrecut mult timp împreună cu românii (îndeosebi cu Alexandru Vaida Voevod) şi s-a ocupat de studierea problemelor legate de frontierele României. Articolele lui Seton-Watson din „The New Europe” şi legăturile cu delegaţii Marilor Puteri la Conferinţa de Pace, în special cu A.W.H. Leeper şi Harold Nicolson (membri ai delegaţiei britanice), au avut fără îndoială o oarecare influenţă asupra deciziilor luate[2]. Se pare că, începând din 1917, scrierile jurnalistului francez André Chéradame şi ale grupului din jurul revistei „The New Europe” au avut o mare influenţă asupra secretarului de stat al SUA, R. Lansing, şi a preşedintelui american W. Wilson, ultimul mare simpatizant al conceptului de *Mitteleuropa*[3]. Contactul pe care personalităţile ce pot fi reunite sub eticheta cercul „The New Europe” l-au stabilit în timpul negocierilor de la Paris cu Sir Eyre Crowe, subsecretar de stat britanic pentru afacerile externe, „le-a oferit temelia practică pentru idealurile lor generoase şi i-a ajutat să convertească filosofia politică în strategie diplomatică. Această combinaţie a contribuit mult la realizarea noii feţe a Europei”[4].

Mare specialist în istoria şi demografia Europei de Sud-Est, Seton-Watson avea convingerea că teritoriile în care poporul îşi exprimase dorinţa de unire cu România trebuiau să fie unite. El s-a opus însă aplicării integrale a Tratatului de la Bucureşti din 1916, considerând nedreaptă fixarea pe Tisa a graniţei dintre România şi Ungaria, graniţă pe care Conferinţa de Pace nici nu i-a acordat-o României. De asemenea, Seton-

[2] Harold G. Nicolson, *Peacemaking 1919,* Methuen, Londra, 1934, p. 33, 126; Hugh and Cristopher Seton-Watson, *The Making of a New Europe. R. W. Seton-Watson and the Last Years of Austria-Hungary,* University of Washington Press, Seattle, 1981, pp. 340 - 341.

[3] George Barany, *Wilsonian Central Europe: Lansing 's Contribution,* off print from *The Historian,* vol. XXVIII, no. 2 (februarie 1966), p. 244.

[4] Lucian Leuştean, *România, Ungaria şi Tratatul de la Trianon 1918 - 1920,* Editura Polirom, Iași, 2002, p. 57.

https://biblioteca-digitala.ro

Watson s-a opus alocării integrale a Banatului către România, aşa cum insista Brătianu în baza tratatului din 1916.

La 18 ianuarie 1919, în Sala Oglinzilor de la Versailles, preşedintele Franţei, Raymond Poincaré, a deschis Conferinţa de Pace care trebuia să pună capăt unui război îndelungat şi nimicitor şi să stabilească bazele unui nou cadru internaţional în care să se dezvolte omenirea în perioada următoare. La 31 ianuarie 1919, Consiliul Suprem, erijat în organ conducător al lucrărilor Conferinţei de Pace, cu puteri absolute în luarea tuturor deciziilor importante, a ascultat cererile României şi ale Regatului Sârbo-Croato-Sloven referitoare la Banat şi, a doua zi, Ion I. C. Brătianu a prezentat revendicările teritoriale complete ale statului român[5].

Consiliul Suprem a votat înfiinţarea, la 3 februarie 1919, a unei Comisii Teritoriale Româneşti care să judece legitimitatea revendicărilor teritoriale ale României[6]. În componenţa Comisiei, al cărui preşedinte era André Tardieu, intrau: Sir Eyre Crowe şi Allen W. Leeper pentru Marea Britanie, André Tardieu şi Jules Laroche pentru Franţa, Giacomo de Martino şi contele Vannutelli-Rey pentru Italia, Clive Day şi Charles Seymour pentru Statele Unite[7].

Comisia pentru Studiul Chestiunilor Teritoriale referitoare la România s-a întrunit de 12 ori, în perioada februarie - martie 1919. Frontiera cea mai apropiată de prevederile Tratatului din 1916 era aceea stabilită de britanici, fiind aproape identică cu linia de demarcaţie pe care a susţinut-o Seton-Watson. Delegaţii britanici au trasat o diagonală de la colţul Mureş - Tisa până la Baziaş, lăsând României Timişoara, Vârşeţ, Biserica Albă, Alibunar şi Baziaş (adică toată linia ferată Timişoara - Baziaş), iar Serbiei - numai triunghiul din Torontal şi un mic colţ din Timiş[8]. Hotărârea Comisiei teritoriale a fost unanimă în a ne refuza comitatul ungar Bekes şi cea mai mare parte a comitatului ungar Cianad, nerespectându-se Tratatul de alianţă din 1916, care promisese României întregul Cianad. În cele din urmă, a fost acceptată propunerea franceză, ce corespunde în mare parte cu frontiera de azi. Linia de demarcaţie franceză trecea la răsărit de Biserica Albă, Vârşeţ şi Kikinda, lăsând sârbilor cele trei judeţe din sudul comitatului Timişului (Biserica Albă, Cuvin şi Vârşeţ) şi districtele Csene - Nagy - Szent - Miklos, Perjamos şi Torok - Kanizsa. I se refuzau României gurile Mureşului şi o frontieră cu Ungaria de-a lungul întregului curs al Tisei, de la Szeged în sud la Vásáros - Namény în nord[9].

---

[5] Arhivele Ministerului Afacerilor Externe (în continuare A.M.A.E.), Fond 71/1914, E 2, partea a II-a, Conferinţa păcii, vol. 57, f. 17 (1 - 5) şi f. 18 (1 - 12); Valeriu Florin Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919 - 1923),* Institutul European, Iaşi, 1993, p. 51; Sherman David Spector, *România la Conferinţa de Pace de la Paris. Diplomaţia lui Ion I.C. Brătianu*, Institutul European, Iaşi, 1995, pp. 101 - 112.

[6] Sherman David Spector, *op. cit,* pp. 150 - 151; Hugh and Christopher Seton-Watson, *op. cit.,* p. 342.

[7] Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Eliza Campus, Viorica Moisil, *România și Conferința de pace de la Paris (1918 - 1920). Triumful principiului naţionalităţilor*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983, p. 284 şi urm.; Sherman David Spector, *op. cit.,* pp. 125 - 128.

[8] Sherman David Spector, *op. cit.,* pp. 150 - 151; Viorel V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României, noiembrie 1919 - martie 1920.* Tipografia Poporului, Sibiu, 1925, p. 145.

[9] *Istoria României. Transilvania,* Editura „George Bariţiu”, vol. II (1867 - 1947), coordonator Anton Drăgoescu, Cluj-Napoca, 1999, p. 808; Sherman David Spector, *op. cit.,* pp. 150 - 151.

https://biblioteca-digitala.ro

În acest timp, Conferinţa de Pace fiind în plină desfăşurare, situaţia din Transilvania devenea din ce în ce mai tensionată. Guvernul Mihály Károlyi, care a proclamat Republica Ungară la 16 noiembrie 1918, căutând să salveze integritatea Ungariei Mari, desfăşura o intensă activitate diplomatică având ca obiectiv principal păstrarea Transilvaniei, sau a unei părţi din această provincie, în graniţele statului ungar. El a reuşit ca în Convenţia de armistiţiu, semnată la Belgrad la 13 noiembrie 1918, să fixeze linia de demarcaţie între România şi Ungaria pe cursul Mureşului, păstrând sub dominaţie ungară partea de vest a Transilvaniei şi Banatul. Linia de demarcaţie nu ţinea seama de Tratatul din 1916 semnat de România cu puterile Antantei şi, prin urmare, valabilitatea ei a fost negată de guvernul român şi de Consiliul Naţional Român Central din Transilvania, care nu fuseseră invitate la Belgrad. Guvernul Károlyi nu a recunoscut Hotărârea de Unire exprimată la Alba-Iulia şi nici autoritatea Consiliului Diligent asupra teritoriilor de la vest de linia Mureşului.

Faţă de situaţia creată în Transilvania, reacţia factorilor de decizie de la Bucureşti a fost promptă. Cu aprobarea Consiliului Militar Interaliat, trupele române din Transilvania au depăşit „linia Mureşului" şi au înaintat spre vest, la 29 ianuarie 1919 linia de demarcaţie stabilindu-se la marginea de vest a Munţilor Apuseni. Pentru a pune capăt ostilităţilor din Transilvania, Franchet d'Esperay, comandantul suprem al Armatelor Aliate din Orient, a cerut forumului păcii stabilirea unei zone neutre între cele două părţi, aprobată la 26 februarie de către Consiliul Suprem. Noua linie de demarcaţie avea ca limită răsăriteană calea ferată Satu Mare - Oradea - Arad; cele trei oraşe rămâneau în afara zonei ocupate de trupele române şi continuau să fie ocupate de către trupele franceze. Era vorba de o soluţie temporară, până la stabilirea graniţei permanente între România şi Ungaria[10]. Când, la 20 martie, locotenent-colonelul Vix, de la Misiunea Militară Aliată din Budapesta, a informat guvernul ungar despre această hotărâre, Károlyi a obiectat, susţinând că această zonă ar deposeda Ungaria de o suprafaţă întinsă, locuită în special de maghiari. A urmat o criză politică. Károlyi a demisionat şi un nou guvern format din comunişti şi socialişti de stânga, condus de Garbai Sándor, dar dominat de ministrul de externe Béla Kun, a proclamat Republica Ungară a Sovietelor la 21 martie[11]. Kun a manifestat aceeaşi dorinţă, ca şi Károlyi, să păstreze integritatea Ungariei, noua conducere ungară declarând că se afla în stare de război cu toate statele vecine de la care are ceva de revendicat.

Consiliul Suprem a hotărât, la 29 martie, să trimită la Budapesta o misiune condusă de generalul sud-african Jan Christian Smuts, pentru a încerca să ajungă la o înțelegere cu Béla Kun. Acest fapt a provocat obiecţiile ministrului de externe francez Stephen Pichon, decis să susţină revendicările României şi, desigur, reacţia lui Brătianu, care se temea de o posibilă invitaţie adresată regimului lui Kun de a trimite o delegaţie de pace la Paris şi, mai grav, ca nu cumva Consiliul să consimtă la denunţarea promisiunilor teritoriale formulate în Tratatul din 1916. Tratativele au eșuat, însă, întrucât guvernul ungar s-a împotrivit hotărârii Consiliului de a impune propria sa graniță Ungariei, Kun cerând retragerea trupelor române la est de Mureş. De asemenea,

[10] Lucian Leuştean, *op. cit.,* pp. 61 - 62.
[11] Sherman David Spector, *op. cit.,* p. 140; Gergely Sándor, *Istoria Ungariei,* Asociaţia Culturală Haáz Rezsö, Odorheiu Secuiesc, 1993, p. 109.

https://biblioteca-digitala.ro

el a propus ca statele danubiene să negocieze între ele frontierele comune şi să formeze o confederaţie danubiană, în vederea rezolvării problemelor economice cu care se confruntau[12]. Ideea înfiinţării unei structuri confederative în zona danubiană fusese susţinută şi de Károlyi şi alți lideri unguri iar acum era promovată de Kun, fiind o încercare disperată de a perpetua câteva din avantajele trecutului.

Noile evenimente din Ungaria erau comentate de Seton-Watson în „The New Europe". Conţinutul „notei Vix" era caracterizat de istoric drept „un aranjament de bun-simţ, care a venit cu patru luni prea târziu"[13]. El aprecia că prăbuşirea regimului Károlyi provocase o criză ce avea să demonstreze dacă Conferinţa de Pace era sau nu „lovită iremediabil de paralizie". Seton-Watson considera că nu trebuia să stârnească îngrijorare faptul că ungurii deciseră să formeze „o republică socialistă de un tip avansat". El avertiza, însă, că noua republică nu trebuia privită cu indiferenţă, întrucât manifesta intenţia de a constitui o armată roşie cu scopul de a declanşa ostilităţile împotriva Cehoslovaciei, Iugoslaviei şi României şi de a apela la ajutorul militar al Moscovei, „sfidând, astfel, Conferinţa de Pace şi în încercarea de a revoluţiona Europa Centrală şi Răsăriteană"[14]. Era datoria Antantei de a rezolva criza prin dezarmarea promptă a Ungariei, Seton condamnând decizia Consiliului celor Patru de a trimite misiunea Smuts pentru a negocia cu „locotenentul ungar al lui Lenin" şi bunăvoinţa pe care a arătat-o generalul sud-african faţă de propunerea lui Kun de constituire a unei confederaţii danubiene[15].

La 3 aprilie 1919, Seton-Watson publica articolul intitulat *The New Roumania,* în care afirma că revendicările teritoriale ale României se bazau nu pe tratatul secret din 1916, ci pe dorinţa arzătoare pentru unitate naţională exprimată de întregul neam românesc şi „elocvent manifestată de evenimentele din ultimele şase luni din Transilvania". Documentul conţinea şi o hartă cu noile frontiere probabile şi lămuriri statistice privind proporţia naţionalităţilor pe zone. Ambiţiile lui Brătianu erau din nou atacate[16].

Raportul Comisiei pentru Studiul Chestiunilor Teritoriale referitoare la România a fost înaintat către Comisia Teritorială Centrală la 6 aprilie 1919. Aceasta a aprobat frontierele, cu mici modificări, şi le-a transmis Consiliului celor Cinci (al miniştrilor de externe) la 15 aprilie, cu o zi înainte de ofensiva românească, începută la 16 aprilie, declanşată de atacarea poziţiilor româneşti de către forţele armate ale lui Béla Kun şi încheiată cu pătrunderea trupelor române pe teritoriul unguresc al zonei neutre și oprirea lor pe Tisa. Cum cei mai mulţi dintre membrii delegaţiilor Marilor Puteri erau preocupaţi de finalizarea tratatului cu Germania, raportul Comisiei nu a fost luat în discuţie până la începutul lunii mai, după ce tratatul cu Germania a fost definitivat. Consiliul miniştrilor de externe a acceptat frontierele româneşti la 8 mai şi abia la 12 mai 1919, Consiliul celor Patru a aprobat raportul. Decizia Conferinţei nu a fost însă comunicată şi ţărilor interesate, ceea ce i-a permis lui Brătianu ca, în iunie 1919, când

---

[12] Lucian Leuștean, *op. cit.*, pp. 73, 76 - 77.
[13] „The New Europe", nr. 132 din 24 aprilie şi nr. 133 din 1 mai 1919.
[14] *Ibidem,* nr. 128 din 27 martie 1919.
[15] *Ibidem,* nr. 130 din 10 aprilie 1919.
[16] *Ibidem,* nr. 129 din 3 aprilie 1919; Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *R.W. Seton-Watson și românii 1906 - 1920*, Editura Științifică și Enciclopedică,vol. II, București, 1988, pp. 756 - 759.

https://biblioteca-digitala.ro

armata română se afla pe malul stâng al Tisei, să declare că nu avea cunoştinţă de deciziile Conferinţei[17]. Frontiera româno-ungară propusă în raport era în mod cert favorabilă românilor, chiar dacă noua graniţă nu era atât de avantajoasă ca cea promisă prin Tratatul secret din 1916. Unsprezece din cele cincisprezece comitate ce formau Transilvania şi Crişana au fost atribuite României. Toată Transilvania era atribuită României.

Într-adevăr, în noaptea de 15/16 aprilie 1919, guvernarea nouă a Ungariei a ordonat trupelor sale să atace unităţile româneşti pe valea Someşului. Românii, dornici să rezolve problema înaintării în Transilvania, erau, însă, deja pregătiţi pentru o ofensivă energică, datorită indeciziei manifestată de Conferinţa de Pace faţă de Ungaria, a situaţiei grave în care se aflau românii din teritoriile necontrolate de armata română, a încurajărilor tacite ale militarilor francezi şi, mai ales, a posibilităţii realizării unei coordonări între acţiunile armate ale bolşevicilor unguri şi cele ale Armatei Roşii ruseşti. Trupele române din Transilvania au respins atacul aproape imediat şi au împins inamicul înapoi în estul Ungariei. La cererea expresă a Aliaţilor, la începutul lunii mai armata română s-a oprit pe Tisa, făcând joncţiunea cu trupele cehoslovace în zona Csáp - Munkács[18], zădărnicind astfel încercarea trupelor ungare de a lua contact cu detaşamentele armate ale Ucrainei şi Rusiei sovietice ce atacau dinspre răsărit. Temându-se de o eventuală înaintare a armatei române spre Budapesta, Béla Kun a adresat, la 30 aprilie, o telegramă ce conţinea o ofertă de pace guvernelor român, cehoslovac, iugoslav şi celui al SUA; în aceeaşi zi, s-a trimis trupelor române o propunere de armistiţiu[19]. Răspunsul românesc la propunerea de pace maghiară a fost dat la 3 mai, condiţiile de armistiţiu cerute de partea română presupunând, de fapt, o capitulare necondiţionată[20]. S-a ţinut cont de înţelegerea perfectată între timp între Lenin şi Béla Kun de a-şi acorda ajutor reciproc împotriva României. La 1 şi 2 mai 1919, guvernele Rusiei Sovietice şi Ucrainei Sovietice au dat un ultimatum guvernului român, cerând evacuarea în 24 de ore a Basarabiei şi Bucovinei[21]. Kun nu a acceptat condiţiile românilor, dar a încercat să tergiverseze lucrurile, sperând că între timp acţiunile ucrainiene pe Nistru ar fi putut izbândi[22].

Este incontestabil faptul că dintre toate provinciile la care Ungaria trebuia să renunţe, Transilvania a focalizat în cel mai înalt grad interesele şi eforturile tuturor guvernelor ungare din anii 1918 - 1920. Acestea au încercat pe toate căile s-o menţină în frontierele Ungariei. Fără a neglija mijloacele politice şi militare, adesea guvernanţii unguri au recurs la cointeresarea morală şi materială a emigraţiei ungare şi a unor persoane cu influenţă în viaţa politică, economică a ţărilor anglo-saxone[23]. De altfel, unele cercuri politice şi financiare din Occident, legate prin interese de fosta Monarhie dualistă, considerau şi după terminarea conflagraţiei, că Austro-Ungaria a însemnat un

---

[17] Lucian Leuştean, *op. cit*, pp. 57 - 58.
[18] *Desăvârşirea unităţii naţional-statale a poporului român. Recunoaşterea ei internaţională. 1918, Documente interne şi externe* (colectiv de coordonare: Ion Ardeleanu, Vasile Arimia, Mircea Muşat), Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, vol. III, Bucureşti, 1986, pp. 317 - 318, 325 - 326, 346 - 350.
[19] *Ibidem*, pp. 329 - 331, 336, 350 - 351.
[20] *Ibidem*, pp. 360 - 363.
[21] Mihai Racoviţan, *op. cit.*, p. 201.
[22] *Desăvârşirea unităţii naţional-statale…*, vol III, p. 366.
[23] „Le Temps", 8 martie 1919.

https://biblioteca-digitala.ro

factor esenţial al unei aşa-zise stabilităţi politice şi prosperităţi economice în centrul şi sud-estul Europei, că dispariţia Imperiului Habsburgic va duce la „balcanizarea" acestei zone[24]. Aceste idei vor fi folosite de propaganda ungară, a cărei placă turnantă era Elveţia, unde guvernul ungar organizase o agenţie de publicitate, *La nouvelle hongroise*, la Berna. Se adăugau centrele de propagandă ungară din Anglia şi SUA. Brătianu, şeful delegaţiei române, a fost convins de către Alexandru Vaida Voevod de necesitatea stringentă a constituirii unui birou de presă şi propagandă românească la Paris, şi nu numai, sarcina organizării acestuia revenindu-i ilustrului lider transilvănean. Vaida a folosit vechea sa prietenie cu Seton-Watson şi cu directorul ziarului „The Times", Wickham Steed. Colaborarea acestora a fost constantă în timpul Conferinţei de Pace şi Seton-Watson a fost folosit pentru combaterea inadvertenţelor răspândite de propaganda ungară[25]. Astfel, la 1 mai 1919, Seton-Watson publica în „The New Europe" un articol intitulat *Magyar Propaganda against Roumania*, în care sesiza că, de la încheierea Convenţiei de armistiţiu de la Belgrad (13 noiembrie 1918), clasa politică ungară a recurs la o nouă tactică pentru revizuirea prevederilor teritoriale ale tratatului cu Ungaria, şi anume: în întreaga Elveţie a fost răspândită literatură propagandistică în favoarea menţinerii integrităţii teritoriale a Ungariei şi au fost mobilizaţi reprezentanţii bisericilor protestante „pentru a adresa apeluri patetice" către confraţii protestanţi din alte ţări. Acestor apeluri le-au căzut în cursă câţiva eminenţi teologi britanici (episcopi din Oxford şi Winchester, Decanul de la Westminster ş.a.), ce au semnat un memorandum către Conferinţa de Pace, exprimându-şi îngrijorarea faţă de ameninţarea libertăţii religioase şi educaţionale în Transilvania, reprezentată de către „intoleranta" Biserică Ortodoxă Română. Seton-Watson demonstra netemeinicia acestor acuzaţii şi a celor îndreptate împotriva administraţiei româneşti din Transilvania, ce statua largi drepturi şi libertăţi pentru minorităţile din Transilvania, şi care au fost considerate chiar şi de către Adunarea Naţională a saşilor (exclusiv luterană) drept satisfăcătoare[26]. La 6 mai, Alexandru Vaida Voevod îi scria lui Iuliu Maniu: „Watson... în multe chestii ne-a susţinut cu toată căldura. Îndeosebi în contra atacurilor calvinilor şi unitarienilor (unguri - n.n.), la care au aderat episcopatul englez luând poziţie categorică împotriva noastră, Seton Watson ne-a luat apărarea dezminţind pe unguri. La ultimul lui răspuns în Manchester Guardian replica unui episcop unitar englez a fost că datele lui Watson nu sunt corespunzătoare adevărului, după ce el episcopul le are de la cutare episcopi din Ardeal. Watson a răspuns propunând ca unitarii englezi şi Societatea pentru susţinerea relaţiilor cu biserica ortodoxă să trimită câte un delegat în Transilvania şi să se convingă - sub conducerea unui ataşat al Consiliului Dirigent - care e adevărul. Watson m-a întrebat dacă consimt. I-am spus că întrucât nu ar fi cei doi domni ataşaţi prin Moroianu ori altul uşor s-ar putea întâmpla ca să-i

---

[24] Eliza Campus, *Din politica externă a României 1913 - 1947,* Editura Politică, Bucureşti, 1980, p. 190.

[25] Pentru activitatea lui Al. Vaida Voevod la Conferinţa de Pace de la Paris, vezi : Mihai Racoviţan, *Alexandru Vaida Voevod între Memorand şi Trianon (1892 - 1920),* Editura Tipotrib, Sibiu, 2000 ; Horia Salcă, Florin Salvan, *Dr. Alexandru Vaida-Voevod, corespondenţă, 1918 - 1919,* Editura Transilvania Press, Braşov, 2001; Liviu Maior, *Alexandru Vaida Voevod între Belvedere şi Versailles (însemnări, memorii, scrisori),* Editura Sincron, Cluj-Napoca, 1993 etc.

[26] „The New Europe", nr. 133 din 1 mai 1919, Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *op. cit.*, vol. II, p. 760.

https://biblioteca-digitala.ro

zăpăcească ungurii. De altfel, sunt foarte încântat de propunerea lui Watson şi voi griji ca sosind englezii să fie primiţi cu cea mai mare ospitalitate”[27].

Nemulţumirile manifestate de italieni la Conferinţa de Pace, privind refuzul celorlalte Mari Puteri de a mai ţine cont de tratatul de la Londra din 1915 şi chestiunea semnării tratatului cu Germania[28], au făcut ca evenimentele desfăşurate la răsărit de Tisa să nu stârnească un interes prea mare la Paris. Această atitudine de indiferenţă a Marilor Puteri îl îngrijora pe Seton-Watson. El îi scria soţiei sale May, la 3 mai, că o asemenea poziţie îi va determina, probabil, pe români şi cehi să ocupe Budapesta, act ce ar fi avut, în opinia sa, urmări pozitive, dar şi negative: pe de o parte, ar fi pus capăt regimului lui Béla Kun, pe de altă parte, „este mai uşor să intri în mizerie decât să ieşi din ea”. Cum Marile Puteri ezitau să-şi ia vreun angajament de orice fel, Seton-Watson concluziona că nu rămâneau decât cehii şi românii să acţioneze[29].

Stabilizarea frontului româno-maghiar pe Tisa, în primele zile ale lunii mai 1919, ca şi dezinteresul evident al Conferinţei faţă de situaţia din Europa Centrală şi Răsăriteană, i-au determinat pe liderii bolşevici de la Budapesta să apeleze la ultima soluţie care putea duce la salvarea regimului: acţiunea militară ofensivă, considerându-se că un eventual succes militar, oricât de modest, putea constitui o bază pentru reluarea negocierilor ce să ducă la găsirea unui compromis salvator. Ţara vizată era Cehoslovacia, întrucât armata acesteia părea mult mai puţin de temut decât cea română, se urmărea realizarea, prin înaintarea spre partea ruteană a Slovaciei, a contactului cu bolşevicii din Ucraina şi recuperarea minelor de cărbuni de la Salgotárjan şi Miskolcz[30]. La mijlocul lunii mai 1919, Ungaria declanşa ofensiva împotriva tânărului stat cehoslovac; în câteva zile, trupele ungare au reuşit să secţioneze legătura dintre forţele militare româneşti şi cehoslovace şi să cucerească aproximativ două treimi din Slovacia, unde s-a proclamat o republică sovietică slovacă[31].

Atacul ungar în Slovacia, în mai 1919, a coincis cu prima vizită a lui Seton-Watson în noua republică cehoslovacă. La 26 mai, îi scria din Praga lui James Headlam-Morley[32]: „cred temeinic că dacă este permisă menţinerea situaţiei prezente (şi doar intervenţia din exterior o poate îmbunătăţi…), Ungaria va fi redusă la o asemenea stare de completă ruină şi epuizare, încât cu greu va fi capabilă de o existenţă separată. Pe scurt, doar cel mai înrăit duşman al său poate dori să fie lăsată în soarta sa. Oricât de

---

[27] Direcţia Arhivelor Naţionale Istorice Centrale (în continuare D.A.N.I.C.), fond *Alexandru Vaida Voevod*, dosar 59, f. 3 (scrisoare către Iuliu Maniu, Paris, 6 mai 1919).

[28] În aprilie 1919 a fost finalizat proiectul de tratat cu Germania, iar la 7 mai, într-un cadru oficial, la Versailles, au fost prezentate delegaţiei germane preliminariile păcii în numele tuturor aliaţilor, deşi reprezentanţii statelor mici nu aveau cunoştiinţă de nici una dintre stipulările sale.

[29] Hugh and Christopher Seton-Watson, *op. cit.*, p. 365.

[30] Frederic C. Nanu, *Politica externă a României, 1918 - 1933*, Institutul European, Iaşi, 1993, p. 71.

[31] A.M.A.E., Fond 71/1920 - 1944, Ungaria, Relaţii cu România, 1919 - 1929, vol. 84, f. 12; *Desăvârşirea unităţii naţional-statale*…, vol. III, pp. 435 - 436. Vezi şi Jean Nouzille, *La Hongrie et la défense de son intégrité territoriale en 1918 - 1919 d'après les sources françaises*, în *La fin de la Première Guerre mondiale et la nouvelle architecture géopolitique européenne* (sous la direction de George Cipăianu et Vasile Vesa), Presses Universitaires de Cluj, 2000, pp. 278 - 280.

[32] Sir James Headlam-Morley, istoric şi diplomat britanic, între 1914 şi 1917 membru al Departamentului Propagandei, în 1917 şi 1918 a funcţionat la Departamentul de Informaţii Politice, apoi la Foreign Office, iar în 1919 - 1920 a făcut parte din delegaţia britanică la Conferinţa de Pace (Hugh and Christopher Seton-Watson, *op. cit.*, p. 340, Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *op. cit.*, vol. II, p. 795).

https://biblioteca-digitala.ro

puţin aş iubi pe unguri sau aş regreta soarta în care au ajuns, nu doresc să-i văd distrugându-se cu desăvârşire; şi-n momentul de faţă toate resursele lor sunt risipite din fiecare domeniu al vieţii sociale şi politice”[33].

Seton-Watson considera că o ocupaţie cehoslovacă a Ungariei ar fi cea mai potrivită, însă, deşi este inevitabilă, constata că cehii nu doreau deloc să-şi asume deloc această responsabilitate [nici nu puteau, de altfel, datorită înfrângerilor suferite - n.n.]. A. Leeper, ce a citit şi el scrisoarea, a apreciat soluţia propusă de Seton-Watson ca singura modalitate de a salva Ungaria de la colaps, iar Crowe afirma: „din păcate, pare imposibil să se ia vreo decizie în privinţa unei acţiuni în Ungaria. De fiecare dată când se ridică chestiunea încurajării românilor, sârbilor sau cehoslovacilor de a intra în Budapesta, sau, dacă nu, de a găsi un mic contingent de trupe francez, britanic sau italian, ni se spune că mareşalul Foch studiază problema. Dar niciodată nu este luată vreo decizie”[34].

În lunile mai - iunie avea loc o primă criză majoră în raporturile dintre România şi Marile Puteri, reunite la forumul păcii de la Paris. Starea de tensiune a fost determinată de respingerea de către delegația română a regimului impus din exterior privind ocrotirea minorităților, a clauzelor referitoare la liberul tranzit (pe teritoriul românesc) a mărfurilor și persoanelor aparținând puterilor aliate, a obligației impuse statelor succesoare de a plăti o importantă parte din datoria de stat a fostei Monarhii austro-ungare, sub pretextul sporurilor teritoriale obținute, a încercărilor marilor trusturi internaționale de a acapara bogățiile petroliere ale României[35]. De asemenea, statele mici, inclusiv România, nu au avut nici un cuvânt de spus în privinţa proiectului de tratat cu Germania.

Datorită acestor grave dispoziţii, delegaţii României, Greciei, Poloniei, Iugoslaviei şi Cehoslovaciei s-au solidarizat în faţa atitudinilor şi presiunilor celor patru Mari Puteri. Este prima încercare de a constitui sistemul politic care s-a numit mai târziu Mica Înţelegere.

Succesele înregistrate de Armata Roşie ungară i-au alarmat pe cei de la Paris, care au decis, la 7 iunie 1919, să trimită o telegramă guvernului ungar în care să se solicite încetarea luptelor[36], sugerându-se chiar invitarea ungurilor la Conferinţa de pace. La 10 iunie, Consiliul celor Patru l-a admonestat pe Brătianu pentru faptul că nu ţinuse seama de linia de demarcaţie Franchet d'Esperey şi, ca atare, a provocat criza care a dus la căderea guvernului Károlyi şi la venirea la putere a bolşevicilor. Situaţia s-a încordat din nou la 11 iunie, când au fost convocate delegaţiile statelor naţionale din Europa Centrală pentru a le comunica frontierele cu Ungaria, fixate de Comisia teritorială. Brătianu a constatat că, în ce priveşte România, Tratatul din 1916 n-a fost respectat. Premierul român a subliniat faptul că frontiera româno-ungară a fost stabilită

---

[33] Hugh and Christopher Seton-Watson, *op. cit.*, p. 370.

[34] *Ibidem.*

[35] M. Djuvara, *Trebuie oare să semnăm Tratatul cu Austria?*, Imprimeriile „Independenţa”, Bucureşti, 1919, pp. 17 - 18; Gheorghe Brătianu, *Acţiunea politică şi militară a României în 1919 în lumina corespondenţei diplomatice a lui I.C. Brătianu*, „Cartea Românească”, Bucureşti, 1939, p. 74.

[36] Kun a răspuns că era gata oricând să înceteze ostilităţile pentru a se putea aplica Convenţia de la Belgrad, din 13 noiembrie 1918, ceea ce presupunea retragerea românilor pe linia Mureşului. Lucian Leuştean, *op. cit.*, p. 100.

https://biblioteca-digitala.ro

fără participarea delegaţilor români la Conferinţa de Pace. El a cerut un răgaz de 10 - 12 zile, pentru a permite guvernului român şi regelui să-şi exprime punctul de vedere în această chestiune[37].

Lui Brătianu i s-a refuzat amânarea cerută pentru consultarea guvernului român, la 12 iunie Consiliul celor Patru reconfirmând frontiera româno-ungară. Wilson şi Lloyd George au insistat să i se transmită lui Brătianu o notă energică, ordonându-i-se să înceteze „actele agresive” şi să-şi retragă trupele în spatele „frontierei permanente aprobate de Conferinţa de Pace”, dacă dorea să semneze tratatul de pace cu Ungaria. În cele din urmă, secretarul de stat al Foreign Office-ului a fost însărcinat să schiţeze „o notă într-un ton destul de aspru faţă de Ungaria, dar cu un ton prietenos când era vorba de români şi cehi”. Guvernului ungar i-a fost trimisă o telegramă cu caracter de ultimatum, retragerea trupelor române fiind condiţionată de evacuarea Slovaciei până la 18 iunie[38].

După o lună petrecută în Cehoslovacia, Seton-Watson s-a întors la Paris, la 13 iunie, unde, timp de trei zile, va acţiona energic pentru a convinge delegaţiile Marilor Puteri să acorde ajutor acesteia. Printre altele, la rugămintea lui Frazier[39], Seton va redacta un memorandum pentru preşedintele Wilson. Istoricul integra ofensiva ungară într-un plan mult mai mare, menit a stârni revoltă şi confuzie în întreaga Europă Centrală. Seton considera că o atitudine oscilantă şi nehotărâtă a Antantei faţă de acţiunile guvernului de la Budapesta crea posibilitatea ca Austria să recurgă şi ea la manevra contelui Károlyi din primăvara lui 1919 şi mai degrabă să opteze pentru un regim bolşevic decât să accepte termenii de pace impuşi sau să încurajeze Germania să atace Polonia pentru stăpânirea asupra Sileziei. El aprecia ca fiind o eroare contactele pe care Aliaţii le-au realizat cu forţele contrarevoluţionare de la Arad, apoi Szeged, compuse din „politicieni reacţionari unguri”[40]. Seton recomanda găsirea unei „căi de mijloc…, între prezentul guvern sovietic (ungar - n.n.), ce reprezintă drojdia unei societăţi corupte şi falite şi reprezentanţii vechiului regim atât de discreditat”. Era greu de găsit - continua istoricul - oamenii cei mai potriviţi pentru noul regim, însă nu era un lucru imposibil, mai ales dacă se recurgea la sfatul slovacilor moderaţi şi al liderilor români democraţi (Iuliu Maniu şi ceilalţi membri ai Consiliului Dirigent). În orice caz - concluziona autorul - siguranţa noilor state şi revenirea la condiţii normale în întreaga Europă centrală, ca să nu mai vorbim de demobilizare şi dezarmare, cereau rezolvarea

[37] A.M.A.E., Fond 71/1914, E 2, partea I, Conferinţa Păcii, vol. 180, dosar 222, f. 202, 207.

[38] Guvernul ungar va accepta ultimatumul, însă armata română nu se va retrage de pe Tisa, mai ales că delegaţii Marilor Puteri nu făceau prea mari presiuni în acest sens; mai mult, liderii militari francezi şi britanici încurajau rezistenţa română. Românii erau de acord să se retragă dacă Consiliul celor Patru garanta România în faţa agresiunii ungare. Liderii bolşevici au refuzat această variantă. Lucian Leuştean, *op. cit.*, pp. 101 - 103; *Istoria Românilor* (coord. Ioan Scurtu), Editura Enciclopedică, vol. VIII, Bucureşti, 2003, pp. 17 - 18.

[39] Arthur Hugh Frazier, prim secretar al ambasadei SUA la Paris.

[40] La 5 mai 1919, la Arad, contele Gyula Károlyi (văr cu Mihály Károlyi) a format un guvern contrarevoluţionar, care, după preluarea oraşului de către români, s-a mutat, la 29 mai, la Szeged aflat sub ocupaţie franceză. La 1 iunie, acest guvern a fost remaniat cu aportul elementelor locale, premier devenind Dezsö Ábrahám, Teleki Pál fiind ministru de externe, iar Horthy, ministru de război. La finele lunii aprilie, s-a început alcătuirea unei armate contrarevoluţionare, operaţiune începută de Gyula Gömbös, continuată apoi de către Miklós Horthy. *Apud* Lucian Leuştean, *op. cit.,* p. 107.

https://biblioteca-digitala.ro

problemei ungare. Dacă Antanta nu era pregătită să trimită trupe în acest sens, trebuia să se acorde undă verde acţiunii trupelor Cehoslovaciei, României şi Iugoslaviei. Garanţia că cele trei state nu vor tranforma ocupaţia temporară a Ungariei într-una permanentă, rezida în faptul că oricând Antanta putea să suspende orice ajutor financiar, de care acestea aveau atâta nevoie. Pe 17 iunie, Seton părăsea Parisul, îndreptându-se spre Londra, datorită problemelor legate de editarea revistei „The New Europe". La 16 iunie, trupele cehoslovace au contraatacat. Începând cu 30 iunie, Ungaria a trecut la retragerea trupelor, Slovacia fiind eliberată complet până la 4 iulie 1919[41].

În faţa poziţiei intratabile a Marilor Puteri, apreciind că aproape nici una din problemele şi observaţiile delegaţiei române n-au găsit audienţă la factorii de decizie ai Conferinţei, acutizându-se şi disputa referitoare la ocrotirea externă a minorităţilor în România, Brătianu, după ce, la 28 iunie, şi-a pus semnătura pe Tratatul cu Germania, a părăsit Parisul la 2 iulie, împuternicindu-i pe N. Mişu şi Al. Vaida Voevod ca delegaţi, cărora le-a dat instrucţiuni să nu semneze Tratatul cu Austria şi Tratatul cu privire la ocrotirea minorităţilor[42].

În noaptea de 19/20 iulie, armata ungară, care profitase de acalmia luptelor pentru a se regrupa, a lansat un atac dincoace de Tisa. Noul focar de război izbucnit prin atacarea României şi Cehoslovaciei de către Ungaria a îngrijorat Consiliul celor Patru. Experţilor militari li s-a cerut să analizeze posibilitatea unei acţiuni militare contra Ungariei cu participarea trupelor române, sârbe şi franceze. De fapt, armata română a fost singura care a acţionat. După o înaintare iniţială, armata ungară a fost respinsă de o puternică contraofensivă română, începută la 24 iulie. La 29 iulie românii au trecut Tisa şi, cu toate notele de avertisment ale Consiliului Suprem de a opri ofensiva, s-au îndreptat rapid spre Budapesta. La 1 august, Kun şi guvernul său au demisionat[43], iar la 4 august armata română intra în Budapesta. Pe de altă parte, evacuarea Banatului la începutul lunii iulie de către trupele aliate, a permis României să preia în stăpânire întreg teritoriul românesc până la graniţa cu Regatul Sârbo - Croato - Sloven[44].

Lui Seton-Watson, acţiunea armatei române i s-a părut ca „o adiere a unei lovituri de ghiulea" ce a pus capăt terorii lui Béla Kun[45]. La 14 august, scria în „The New Europe" un articol dedicat evenimentelor din Ungaria, intitulat *The Fall of Bela Kun,* pentru care primea aprecierile col. Radu Rosetti, recent numit atașat militar la Legația română din Londra. Seton-Watson îi răspundea, exprimându-și aprobarea față de intervenția română în Ungaria Totodată, el se declara mulțumit de politica externă a României, chiar dacă - aprecia istoricul scoțian - în ultimele luni România manifestase tendințe de a imita metodele lui Sonnino. În finalul scrisorii, milita pentru o mai strânsă colaborare între noile state din Europa Centrală și Răsăriteană, în special între România,

---

[41] Hugh and Christopher Seton-Watson, *op. cit.*, pp. 372 - 376.
[42] Mihai Racoviţan, *op. cit.*, p. 183.
[43] Béla Kun ceda puterea unui guvern social-democrat; la 6 august acest guvern a fost înlăturat de un grup contrarevoluţionar condus de arhiducele Joseph de Habsburg, care şi-a luat titlul de regent al ţării şi l-a numit prim-ministru pe István Friedrich, liderul Partidului Naţional Creştin. Arhiducele a intuit că, de fapt, Consiliul Suprem nu-l va recunoaşte şi nu va negocia cu el şi a demisionat şi i-a încredinţat puterea lui Friedrich.
[44] Ion Clopoţel, *Revoluţia din 1918 şi Unirea Ardealului cu România,* Cluj, 1926, pp. 167 - 168; Jean Nouzille, *op. cit.*, pp. 285 - 287.
[45] „The New Europe", nr. 148 din 14 august 1919.

https://biblioteca-digitala.ro

Iugoslavia și Cehoslovacia, dar și Grecia și Polonia[46]. Tot în „The New Europe” profesorul George Herron[47] a preaslăvit România pentru acţiunea energică care s-a finalizat cu marşul spre Budapesta şi eliberarea Ungariei de ameninţarea bolşevică, o acţiune care a fost, în viziunea lui Herron, un pas decisiv în salvarea civilizaţiei europene[48]. În schimb, alţi autori şi-au exprimat, prin intermediul revistei, temerile că România caută să-şi impună hegemonia în Balcani, că succesele militare înregistrate în Ungaria i-au mărit apetitul pentru teritorii, că o alianţă între România şi elementele cele mai reacţionare ale vechii Ungarii e posibil a se încheia. În combaterea acestor temeri, N. Iorga a demonstrat caracterul democratic al noului stat român[49].

La 4 iunie 1920, la Trianon, Franţa, Anglia, SUA, Italia, Japonia, România, Regatul Sârbo - Croato - Sloven, Cehoslovacia și alte nouă state, pe de o parte, și Ungaria, pe de altă parte, reprezentată de G. de Benard și A. de Torda, au semnat Tratatul de Pace. În numele României, Tratatul de la Trianon a fost semnat de dr. I. Cantacuzino şi N. Titulescu. Parlamentul României a ratificat Tratatul de la Trianon la 17 august 1920 (Senatul) şi la 26 august 1920 (Camera Deputaţilor).

„Unitatea română era un fapt împlinit”, afirma cu satisfacţie Seton-Watson. „Tratatul de la Trianon încheie epoca cea mai importantă a istoriei naţiunii române”, conchidea el[50].

---

[46] Cornelia Bodea, Hugh Seton-Watson, *op. cit.*, vol. I, pp. 444 - 445.
[47] Profesor american, reprezentantul personal al preşedintelui american W. Wilson în Elveţia.
[48] „The New Europe”, nr. 155 din 2 octombrie 1919.
[49] *Ibidem*, nr. 157 din 16 octombrie 1919.
[50] Robert William Seton-Watson, *Histoire des Roumains,* Paris, 1937, p. 618.

https://biblioteca-digitala.ro

EPISCOPUL GRIGORIE LEU ÎN LUPTA PENTRU CONSOLIDAREA MARII UNIRI

Nicolae IONESCU[*]

Bishop Gregory Leo in the struggle for the consolidation of the Great Union

Sacrificiul meu nu trebuie plâns, ci doar urmat

Abstract

The Romanian Orthodox Church has always improved the awareness of unity between religion and ancestry, contributing to the preparation of the Great Union. The current anthem itself, in the last strophe (11th), emphasizes the role of „Priests, lead with your crucifixes, for our army is Christian " when fighting for unity, independence, religion, dignity, like a permanence of the national history. The war epopee for the country's unity enclosed in its vortex not only the soldiers, but also the priests mobilized in the battlefield who were real apostles and role models.

Cuvinte cheie*: preoți militari ortodocși, duhovnic, erou, învățător, biserică.*
Keywords*: military orthodox priests, confessor, hero, teachers, church.*

Întotdeauna Biserica Ortodoxă Română a cultivat conștiința unității de credință și neam, contribuind la pregătirea Marii Uniri. Însuși Imnul actual al Românilor în ultima strofă (a XI-a) evidențiază rolul „*preoților cu crucea în frunte, căci oastea e creștină*" în lupta pentru unitate, independență, credință, demnitate ca o permanență a istoriei naționale.

Epopeea Războiului pentru Întregirea Neamului și de consolidare a Marii Uniri de la 1918, a cuprins în vâltoarea sa nu numai ostașii, țăranii, învățătorii, ci și preoții mobilizați pe front care au fost adevărați apostoli și modele de urmat.

Un astfel de preot militar, apoi ierarh de seamă, născut pe meleagurile vasluiene, a fost și Grigorie Leu. A văzut lumina zilei la 2 mai 1881 în satul Țuțcani - comuna Mălușteni din fostul județ Covurlui, în familia preotului Costache Leu și a prezbiterei Sultana, într-o atmosferă de credință, care îi va influența viața spre mântuire, după cum afirma el mai târziu[1]. La îndemnul mamei sale urmează cursurile Seminarului *Sf. Gheorghe* din Roman ca bursier, finalizând studiile superioare la Iași și București. Slujește ca preot în comuna Oancea din Vrancea și se căsătorește cu Lucreția, având doi

---

[*]Prof. dr., Inspectoratul Școlar Județean Vaslui.

[1] Valeriu Lupu, *Grigorie Leu - între conștiință și moarte martirică*, revista „Elanul", nr. 205, martie 2019, p. 14.

https://biblioteca-digitala.ro

copii. Unul dintre ei, Vasile Victor, după o viață tumultoasă, ajunge arhiepiscop al Diasporei, fiind condamnat la moarte de regimul comunist.

Drumul martiric al vieții sale începe cu moartea soției după șase ani de căsnicie (1906), când va lua calea mântuirii. Urmează cursurile Facultății de Teologie din București pe care le încheie în 1910, după care este încadrat ca preot spiritual la Seminarul Central din București, unde activează până la izbucnirea primei conflagrații mondiale. La intrarea României în război se înrolează ca preot militar, acordând servicii religioase trupelor române[2].

Preotul *Gheorghe Leu,* viitorul episcop *Grigorie* de Argeș (1936 - 1940) și Huși (1940 - 1949)) era apreciat de generalul Ion Atanasiu ca unul din *rarele exemple de preoți ce am întâlnit: un preot model, un apostol pentru soldați*[3]. Constantin Nazarie, supervizorul preoților militari din Armata Română în Marele Război, îl stima și el pentru modul exemplar de care a dat dovadă în tratarea răniților. *Era cinstit, cu sufletul curat, milos, fără slăbiciuni și plin de moralitate (...)*[4].

În anii 1916 - 1918 a fost director al Seminarului Teologic din Ismail și în 1924 devine arhiereu - vicar al Mitropoliei Iașilor, fiind apreciat de oamenii de cultură din perioada interbelică pentru activitatea neobosită în consolidarea României Mari. A fost unul dintre puținii ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române care a intrat în conflict cu regimul comunist. A murit la 1 martie 1949 și a fost înmormântat lângă Episcopul Iacov Antonovici, potrivit dorinței sale, în apropierea Catedralei Episcopale Sfinții *Apostoli Petru și Pavel.* La înmormântare au participat, printre alții, din partea Mitropoliei Moldovei P. Cuv. Arhimandrit Teoctist Arăpașu (viitorul Patriarh al României - *n.n.*) și preotul C. Nonea[5]. Recent, mormintele episcopilor Iacov Antonovici, Grigorie Leu și ale arhimandritului Mina Dobzeu au fost restaurate și înfrumusețate prin osârdia actualului Episcop titular de Huși, P. S. Ignatie.

Viitorul Episcop Grigorie Leu, încă din timpul Primului Război Mondial, era preocupat de realitățile social - economice din Basarabia, revenită în 1918 la patria mamă și este numit director al Seminarului *Melchisedec Episcopul* din Ismail pe care îl conduce până în 1924, unde înfruntă un adevărat calvar al ostilităților. A trebuit să organizeze cu tact învățământul teologic în noile împrejurări și să facă față unor împotriviri deschise, însoțite de tensiuni etnice din partea unei populații dezorientate, rusofonă, dar și din partea forului ecleziastic local, încât după propria mărturisire *lupta națională în cei șase ani de directorat a fost mai aprigă decît cea de pe front*[6].

Crezul, devotamentul și realizările sale nu vor trece neobservate, încât, în 1924 este chemat pentru slujire arhierească prin alegerea ca arhiereu vicar al Mitropoliei Moldovei, păstorită de mitropolitul Pimen Georgescu, părintele său spiritual. În cei 12 ani de slujire mitropolitană îndeplinește și funcția de egumen al Epitropiei Sf. Spiridon din Iași, luptând cu sectarismul, ateismul, tendințele secularisteste din societate, nefiind

---

[2] *Ibidem.*

[3] ***, *Biserica Ortodoxă și Marea Unire*, vol. I, Editura Basilica, București, 2018. p. 312.

[4] Pr. C. Nazarie, *Activitatea preoților de armată din 1916 - 1918*, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1921, p. 28.

[5] Adrian Nicolae Petcu, pr. Nicolae Cătălin Luchian, *Episcopul Grigorie Leu în vâltoarea istoriei. Documente (1924 - 1949)*, Editura Doxologia, Iași, 2019, p. 810.

[6] Valeriu Lupu, *op. cit.*, p. 15.

https://biblioteca-digitala.ro

indiferent nici la frământările social - politice ale vremii, fiind apreciat de oamenii de cultură din perioada interbelică pentru activitatea neobosită în consolidarea României Mari.

La 30 aprilie 1936 este ales episcop titular de Argeș, implicându-se în rezolvarea numeroaselor probleme pe care biserica și societatea le aveau deopotrivă. A înființat un fond financiar pentru preoții și cântăreții vârstnici, iar pentru susținerea acțiunilor filantropice a înființat opt fundații[7]. Unele din acțiunile sale veneau și de la prietenia sa cu sociologul Dimitrie Gusti, cel care a pus în valoare tradițiile țăranului și ale satului românesc. S-a îngrijit de frumoasele monumente din cuprinsul eparhiei, cărora le-a închinat câteva broșuri și a continuat cu ardoare activitatea pastoral - misionară în zonă[8].

Păstoria sa la Curtea de Argeș s-a încheiat în 1940 din cauza unui conflict deschis cu regele Carol al II-lea în intenția acestuia de a transforma catedrala episcopală în necropolă regală. Ierarhul se opune categoric acestei dorințe imperative din partea monarhului: *cui îi trebuie gropniță să-și construiască* (...) *nu să o ia făcută de alții* avea să declare în disperare de cauză pentru că nimeni nu-l ajuta în atitudinea sa de apărare a valorilor spirituale ale unuia din cele mai vechi lăcașuri de cult[9]. Divergențele continuă vizavi de intenția Casei Regale de a prelua Palatul episcopal de la Curtea de Argeș și de dorința Patriarhului Miron Cristea de a muta sediul Episcopiei la Turnu Măgurele[10].

Conflictul cu regele Carol al II-lea ia sfârșit prin numirea sa la 11 iunie 1940 ca titular la Episcopia Hușilor. Se împlinea o dorință din tinerețe, de a sluji pe meleagurile natale. Numai că întors acasă greutățile pe care le înfruntă erau mai mari, determinate de instabilitatea politică, de distrugerile cutremurului din noiembrie 1940 și ale războiului, urmate de seceta cumplită din 1946. La acestea, se adăugau presiunile comuniștilor care preluau puterea treptat, cărora ierarhul locului trebuia să le răspundă ca părinte spiritual al eparhiei[11].

Eliberarea Basarabiei de sub ocupația sovietică în vara anului 1941, îi oferă prilejul de a relua activitatea pastorală de pe vremea când era vicar al Mitropoliei Moldovei, având ca țel întărirea credinței creștine și vieții bisericești sub deviza *să nu se piardă din vedere slujbele pentru biruință împotriva rătăcirii bolșevice*[12]. În numeroasele vizite pastorale și misionare s-a străduit să repare efectele distrugerilor provocate de ocupantul sovietic, bucurându-se că filonul credinței nu dispăruse din sufletul poporului. Cerea, totodată, preoților din Eparhia Hușilor să susțină moralul populației și să combată prin toate mijloacele propaganda ateistă, îndemnând clerul la catehizare și realizarea Împrumutului Reîntregirii[13].

Chiriarhul locului reușește cu înțelepciune, răbdare și înțelegere să facă față greutăților cu mari riscuri, solicitând cu fermitate sprijinul autorităților în rezolvarea

---

[7] *Ibidem.*

[8] *** *Domnitorii și ierarhii Țării Românești - ctitoriile și mormintele lor,* Editura „Cuvântul Vieții" a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, 2009, p. 820.

[9] Valeriu Lupu, *art. cit.*, p. 15.

[10] Adrian Nicolae Petcu, pr. Nicolae Cătălin Luchian, *op.cit.*, pp. 134 - 135.

[11] *Ibidem,* p. 16.

[12] *Ibidem*, pp. 373 - 375.

[13] *Ibidem,* pp. 398 - 401.

https://biblioteca-digitala.ro

unor probleme economice ale Episcopiei Huşilor[14]. Dincolo de necazurile inerente, determinate de succesiunea evenimentelor, se dovedește a fi un vajnic apărător al credinței strămoşești, al bisericii și credincioșilor săi, înfruntând autoritățile vremii atunci când apărea o nedreptate sau un abuz. În această direcție se înscrie și refuzul categoric al ierarhului la solicitarea mareşalului Ion Antonescu ca Mănăstirea Dobrovăț să fie transformată în puşcărie, afirmând că: *Datoria noastră, a slujitorilor este să ne coborâm între cei greșiți și să prefacem pușcăriile în mănăstiri și școli, să nu transformăm mănăstirile în pușcării*[15].

Grigorie Leu devine treptat un opozant al regimului comunist ateu, în care a văzut un adversar al bisericii, al poporului, al moralei creștine și învățăturilor lui Hristos. Trecutul închinat bisericii și neamului, intransigența față de sine și de misiunea încredințată, față de principiile morale și canonice de la care nu s-a abătut niciodată, îl fac să fie un adversar declarat al propagandei bolșevice. A vizitat numeroase parohii sărace din eparhie și din Basarabia, aducând prin cuvântul de învățătură mângâieri și binecuvântări credincioșilor copleșiți de ororile războiului și de curentul sectar[16].

Noile autorități comuniste erau deranjate de faptul că Episcopul Grigorie Leu a participat activ la campania din Basarabia și de poziția sa clar antisovietică. De aceea, ierarhul trebuia să împărtășească soarta celor 22 de înfăptuitori ai actului unirii Basarabiei cu țara mamă care mai trăiau și aveau să moară în deportări sau temnițele comuniste. Treptat, devine indezirabil pentru noul regim pentru că pastorația sa păstra același caracter al iubirii dintre oameni, al păcii și întrajutorării în spiritul moralei creștine. Refuza participarea la activitățile festiviste inițiate de noile autorități și nădăjduia în o rezolvare a situației printr-o intervenție străină, așa cum sperau mulți români.

În curând, însă, devine ținta urmăririi operative și a șicanelor directe culminând cu discursul deputatului de tristă amintire, Alexandru Popescu-Ciorani, care a cerut imperativ în Adunarea Deputaților deferirea episcopului la Curtea Criminală)[17]. Prigoana asupra sa devine evidentă, fiind acuzat de opoziție hotărâtă la noua lege a cultelor care scotea Biserica din viața socială, de asocierea sa cu adversarii alegerii ca patriarh a lui Iustinian Marina, de aderarea la Rugul Aprins etc.

Privite astăzi lucrurile din perspectivă istorică, trebuie să fim de acord că atitudinea cu anumite compromisuri în relația cu regimul comunist și acceptarea limitării activității bisericii, exclusiv la lăcașurile de cult pentru supraviețuirea credinței, acceptate de noul Patriarh, Iustinian Marina și Sfântul Sinod - au avut o justificare în contextul valurilor de arestări în rândul preoților din anii 50 ai secolului trecut, în momentele când Biserica Ortodoxă Română începea canonizările sfinților pământeni.

Totuși, autoritățile comuniste nu au trecut la arestarea Episcopului Grigorie Leu pentru că prestigiul său era prea mare, personalitatea sa devenise cunoscută și în Occident prin popularizarea acțiunilor ierarhului de fiul său Vasile Victor. Acesta, organiza românii ortodocși din diaspora și prezenta situația din România la postul de televiziune BBC din Anglia.

---

[14] *Ibidem*, pp. 376 - 378.
[15] *Ibidem*, p. 531.
[16] *Ibidem*, pp. 522 - 542.
[17] *Ibidem*, pp. 685 - 689.

https://biblioteca-digitala.ro

Lovitura de grație asupra Episcopului Grigorie Leu a fost dată prin promulgarea Legii Cultelor din 4 august 1948, prin care se prevedea desființarea Episcopiei Hușilor, alături de cea a Caransebeșului, limitarea numărului cultelor și restrângerea activității eclesiale în jurul lăcașului de cult. Biserica își pierdea astfel rolul social și misionar[18].

Lovitura era grea pentru ierarh și biserică, așa că episcopul s-a angajat cu trup și suflet pentru salvarea eparhiei sale pe toate căile posibile, oferindu-se ca jertfă: *îndepărtați-mă pe mine, dar lăsați episcopia*. În pastorala de la marele praznic al Nașterii Domnului din 25 decembrie 1948 îi îndemna pe credincioși să păstreze legăturile cu Biserica strămoșească și să nu uite învățăturile înaintașilor noștri. El își presimțea sfârșitul după ultima întâlnire eșuată cu prim - ministrul Petru Groza, la 25 februarie 1949. În drum spre casă se simte rău și zilele următoare suferința se va acutiza, episcopul murind la numai patru zile (1 martie 1949) de la funesta întâlnire[19].

Așadar, Episcopul Grigorie Leu a apărat biserica și credincioșii săi, a militat pentru unitatea ei, menținând spiritul creștin, implicându-se în educația credincioșilor și a respectării rânduielilor bisericești. S-a opus cu fermitate sectarismului, secularizării și comunismului, considerând că acest *regim este cel mai mare dușman al creștinismului.*

Documentele recent publicate, evidențiază, că activitatea Episcopului Grigorie de Argeș (1936 - 1940) și Huși (1940 - 1949), a fost pusă multă vreme la index în perioada comunistă, însă el a rămas în conștiința Bisericii ca slujitorul care a înțeles să meargă până la capăt în lupta cu regimul totalitar[20]. Faptele sale au fost evidențiate abia după 1990, când preotul Nicolae Hurjui, fost director al Seminarului teologic *Sf. Gheorghe* din Roman, și-a susținut teza de doctorat cu privire la activitatea și personalitatea Episcopului Grigorie Leu, sub îndrumarea renumitului academician, Emilian Popescu. Ea a fost publicată în anul 2000, cu binecuvântarea chiriarhului de atunci al Eparhiei Hușilor, Ioachim Mareș, ca un gest de reparație morală față de înaintașul său[21].

Adeseori, istoria Bisericii Ortodoxe Române este prezentată tendențios prin negarea manifestărilor de opoziție față de regimul comunist și din acest motiv apelul la documente este o formă de cunoaștere a trecutului în cheie obiectivă și teologică. De aceea, apariția acestui prim volum de documente, la inițiativa și cu binecuvântarea Preasfințitului Părinte Ignatie, Episcopul Hușilor este binevenită. Lucrarea cuprinde 375 de documente în cei 25 de ani de arhierie a episcopului martir și a apărut chiar în ziua de 1 martie 2019, când s-au comemorat 70 de ani de la trecerea la cele veșnice și a avut loc un simpozion național, dedicat ierarhului martir[22].

Sursele recente din arhive ilustrează activitatea pastoral - misionară, culturală, filantropică și economică a Episcopiei Hușilor, unde ierarhul s-a dedicat cu totul. Majoritatea documentelor îl prezintă pe Grigorie Leu în postura de misionar deosebit cu o activitate liturgică impresionantă. Permanent le cerea preoților din eparhie să slujească, să catehizeze, să se comporte ca modele în societate, să aibă grijă duhovnicească de enoriașii lor, să țină bisericile într-o curățenie exemplară și în

[18] *Ibidem.*
[19] *Ibidem*, p. 805.
[20] *Ibidem*, p. 13.
[21] Nicolae Hurjui, *Episcopul Grigorie Leu-omul și fapta*, Tipografia Episcopiei Hușilor, 2000, 237 p.
[22] Adrian Nicolae Petcu, pr. Nicolae Cătălin Luchian, *op. cit.*, p. 14.

https://biblioteca-digitala.ro

autentică viață parohială. Uneori, îi mustra pe preoți fie pentru neglijență în actul pastoral sau liturgic, fie pentru atitudini necorespunzătoare în societate. Îi corecta și îndruma, reușind de multe ori să îi îndrepte, fără să facă apel la sancțiunile canonice, într-o perioadă când Biserica se confrunta cu două mari probleme: stilismul și sectarismul[23].

În predicile susținute cu diferite prilejuri amintea activitatea sa și a preoților militari în timpul Primului Război Mondial pentru a întări conștiința națională și dragostea de patrie a soldaților care se jertfeau pe front. Prin patriotismul care îl caracteriza, menționăm că Episcopul Grigorie Leu a fost în linia întâi a luptei care s-a dus pentru eliberarea provinciilor românești, Basarabia și Bucovina, în desăvârșirea Marii Uniri. A fost primul ierarh român care în 1919 a pășit în Chișinăul recent eliberat de bolșevism, fiind cel care i-a mângâiat pe basarabenii aflați în căutarea credinței strămoșești și cel care a propus primele măsuri de refacere social - economică a acestei provincii vitregite în istorie[24].

O latură importantă a activității Episcopului Grigorie Leu a fost educația religioasă a copiilor, acordându-le o atenție specială tinerilor, promovând ideea că așa cum vor fi educați, așa îi va avea țara. El pleda ca tinerii să fie formați în duhul Bisericii și al dragostei de patrie, pentru a deveni cetățeni de bază ai societății. Era sensibil la nevoile familiei, la acțiunile filantropice și la provocările timpului[25].

O problemă care se regăsește frecvent în documentele recent publicate este legată de relația cu factorul politic. De la începutul păstoririi sale, Grigorie Leu și-a propus să nu fie un slujbaș al politicianismului, al vreunei ideologii. Dorea ca în calitatea sa de arhiereu să conlucreze cu instituțiile politice pe baza unor relații de bună înțelegere între Biserică și Stat. El nu accepta ingerința politică în treburile Bisericii, așa cum s-a întâmplat în timpul când a fost egumen la Biserica Sf. Spiridon din Iași sau ca episcop la Argeș (1936 - 1940). De aceea, a refuzat categoric cedarea Palatului episcopal și transformarea Bisericii de la Curtea de Argeș în necropolă regală, înfruntându-l fățiș pe regele Carol al II-lea. Acestea au fost motivele pentru care a admis să plece de la Argeș, unde începuse o laborioasă activitate pastoral - misionară, pentru a ajunge episcop pe meleagurile natale, într-o perioadă când țara cunoștea frământări politice și grave amenințări externe. Divergențele cu regele Carol al II-lea a făcut ca Episcopul Grigorie Leu să nu primească investitura monarhului în înscăunarea sa la Huși, conform procedurilor canonice și legale.

Episcopul Grigorie Leu a ajuns la conducerea eparhiei în momente tulburi pentru țară când presiunile continue ale marilor puteri totalitare în frunte cu Germania se manifestau tot mai mult asupra Europei și aduseseră România în pragul prăbușirii. Ierarhul era conștient de acest lucru și imediat după venirea la Huși a inițiat un amplu program pastoral, de încurajare a preoțimii și a credincioșilor, prin prezențe permanente în mijlocul parohiilor, până la cele mai îndepărtate sate, unde nu ajunsese vreodată un vlădică. Este alături de preoți și enoriași, când în urma cutremurului din 10 noiembrie 1940, multe locuințe și biserici au avut de suferit, inclusiv Catedrala Episcopală, iar

[23] *Ibidem*, p. 15.
[24] *Ibidem*, p. 17.
[25] *Ibidem*, p. 16.

https://biblioteca-digitala.ro

altele s-au dărâmat. A binecuvântat și a mângâiat sufletele deznădăjduite ale credincioșilor față de provocările prin care trecea țara[26].

Episcopul Grigorie Leu a fost victima opresiunii din partea partidului stat instaurat în România în 1948. Conform unei note a Securității din 9 noiembrie același an, ierarhul edita revista „*Cronica Hușilor”* unde se publicau articole împotriva URSS, regimul sovietic fiind prezentat ca balaurul roșu care a distrus bisericile și omora preoții, interzicând cultura, civilizația și proprietatea[27]. Așa cum reiese din documentele vremii, Episcopul Grigorie Leu și-a asumat prin cuvânt și rugăciune confruntarea directă cu *diavolul roșu*. A înființat un cerc de reîncreștinare unde se țineau predici, conferințe, cuvântări: duminica, miercurea și vinerea după amiaza la catedrala Episcopiei pentru a sustrage populația de la curentul ateist[28]. Curajul mărturisirii sale în vremuri ostile bisericii, izvora din curățenia morală și din puterea rugăciunii. Astfel, în circulara din 6 august 1941, ziua Schimbării la Față a Domnului, Episcopul Grigorie Leu, aflat în vizită în Basarabia și pentru a doua oară la Chișinău, îndemna preoții la misiune responsabilă și rugăciune intensă: *Să nu se piardă din vedere slujbele pentru biruința împotriva rătăcirii bolșevice, pentru izbăvirea din necazuri și nevoi, pentru pomenirea ostașilor morți în apărarea țării și credinței*[29].

Atitudinea asumată, explicit și repetat, îndreptățesc afirmația că Episcopul Grigorie Leu a fost *miracolul conștiinței Episcopiei Hușilor* și implicit al Bisericii Ortodoxe Române, ceea ce i-a atras moartea martirică, conchide PS. Episcop Ignatie. Actualul chiriarh al Eparhiei Hușilor, l-a numit *patriarhul alb* al Hușilor, asemănându-l cu patriarhul Iustinian, fiind un apropiat al acestuia, în vremea păstoririi sale în Moldova[30].

Așadar, Episcopul martir Grigorie Leu rămâne în conștiința colectivă a neamului nostru prin scrisorile pastorale, circularele și învățăturile adresate preoților sau credincioșilor din eparhie. Personalitatea sa mărturisitoare este ea însăși un manifest adresat celor care mai simpatizează cu ideologia comunistă și îi pun în umbră ororile, ierarhul fiind exponentul declarat al rezistenței anticomuniste[31]. Fie ca îndemnurile sale pastorale pentru păstrarea credinței ortodoxe și a conștiinței naționale să ne încălzească inimile şi să ne dea încredere în viitor.

---

[26] *Ibidem*, p. 17.

[27] Episcopul Ignatie, *Episcopul Grigorie Leu, miracolul conștiinței Episcopiei Hușilor,* în Adrian Nicolae Petcu, pr. Nicolae Cătălin Luchian, *Episcopul Grigorie Leu în vâltoarea istoriei. Documente (1924 - 1949),* Editura Doxologia, Iași, 2019, p. 6.

[28] *Ibidem.*

[29] *Ibidem*, p. 352.

[30] *Ibidem*, pp. 6 - 7.

[31] *Ibidem*, p. 10.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

CINEMATOGRAFIA MILITARĂ ȘI MAREA UNIRE

Elena ZÎRNĂ[*]

The military cinematography and the Great Union

Abstract

In 1896, the beginning of the cinema, it was regarded like a curiosity that attracted the audience, and later, like a modern propaganda way.

In the first decades of the twentieth century, the cinema has been applied in the Army like a: moral, patriotic and military training ways of education.

After the end of hostilities in 1918, was felt more need for knowledge, information and training of the military. After the majority of Great Units were supplied with cinema technology, later, they realized the lack of training for those who needed to operate the machines. Therefore, in 1928 a new school of cinema operators was established, in which special courses were taught.

The analytic program of this school, the incurred amount of funds for purchasing the equipment and for the personnel salary – these are the aspects we want to present in this paper.

Cuvinte cheie: *Primul Război Mondial, serviciul foto*-cinematogradic al armatei *române, propaganda, film, instrucție militară.*

Keywords: *World War I, the Romanian Army´s photo*-*cinematographic service, propaganda, film, military training.*

Paul Menu (1876 – 1973), autorul primelor imagini cinematografice realizate în armata română, 1897.

Soldat fidel în slujba istoriei naţionale, cinematograful românesc şi-a făcut intrarea în lume, în uniformă de gală, la 10 mai 1897, când primele *vederi româneşti* filmate de un destoinic fotograf și operator de origine franceză, în vârstă de numai 21 ani, pe nume *Paul Menu*[1] îl imortalizau pe Regele Carol I deschizând parada militară pentru Ziua Naţională a României[2].

Aceste prime scene filmate la București se încadrau în spiritul epocii. Cu un an înainte, în 1896, ruşii filmaseră încoronarea ţarului Nicolae al II-lea, iar britanicii montau scene eroice cu armata imperială în războiul anglo - bur.

---

[*] Expert arhivist, Depozitul Central de Arhivă, Pitești.

[1] Viorel Domenico, *Scutul de celuloid*, Editura Militară, București, 1991, p. 19.

[2] https://www.presamil.ro (accesat la data de 15 aprilie 2020).

https://biblioteca-digitala.ro

De asemenea, primul film românesc lansat la 1 septembrie 1912 în sala Eforie din Bucureşti (*Independența României*, de Grigore Brezeanu - regizor și Leon Popescu - producător[3]), s-a coagulat în jurul unei teme patriotice - Războiul de Independenţă al României din 1877 - subiect ce răspundea tensiunilor naţionaliste care frământau nu numai popoarele din Balcani, dar şi pe cele din Europa, înaintea Primului Război Mondial[4].

Relaţiile culturale privilegiate pe care românii le-au avut cu Franţa şi noua minune a lumii - cinematografia, nu au putut lăsa indiferenţi factorii de conducere ai armatei române. Astfel că, în primele decenii ale secolului al XX-lea cinematograful a fost preluat în armată ca mijloc de educaţie morală, patriotică şi de instrucţie militară.

Operator român de cinema pe frontul din Moldova
(1917)

La 15 noiembrie 1916, o mână de tineri au primit misiunea să înregistreze pe peliculă actualitatea imediată a armatei române şi s-o aducă la cunoştinţa contemporanilor, nepoţilor şi strănepoţilor lor. Sub comanda sublocotenentului de rezervă Ion Oliva (arhitect în viața civilă)[5], operatorii Tudor Posmantir (mobilizat în armată cu gradul de caporal), Constantin Ivanovici (mobilizat cu gradul de soldat), Gheorghe Ionescu (mobilizat cu gradul de caporal) şi Eftimie Vasilescu (mobilizat cu gradul de soldat) aveau să-şi îndeplinească această misiune în mod exemplar, imortalizând pe celuloid clipe de viață[6].

Spre a veni în întâmpinarea nevoilor documentare ale armatei aflate în campanie, la 29 noiembrie 1916, la Iaşi a fost constituit Serviciul Fotografic al Armatei Române,

[3]*Ibidem*, p. 32.
[4] https://www.historia.ro/propagandă și manipulare în filmul românesc (accesat la data de 8 aprilie 2020).
[5] Adrian-Silvan Ionescu, *Războiul cel Mare. Fotografia pe frontul românesc. 1916 - 1919,* Editura Institutului Cultural Român, București, 2014, pp. 25 - 26.
[6] https://www.cmn.ro/Interferente-culturale.html (accesat la data de 9 aprilie 2020).

https://biblioteca-digitala.ro

prin unirea într-un singur organism a secţiilor fotografice de la Batalionul de Specialităţi şi ataşat Biroului Informaţii al Marelui Cartier General[7]. Fotografii în uniformă militară, înainte de război profesionişti ai celei de-a șaptea arte, trebuiau să realizeze imaginile, astfel încât să fie interesante atât din punct de vedere al valorii propagandistice, istorice şi artistice, cât și ca document militar cu valoare operativă[8].

Pentru latura propagandistică trebuiau imortalizate defilări, prizonieri, diferite scene care arătau buna funcționare a serviciilor armatei. De asemenea, trebuiau documentate distrugerile făcute de inamic, viața din tranșee, poziția inamicului în raport cu câmpul de luptă al armatei române. Operatorii își trimiteau materialele fotografice către superiorul lor, însoțite de un raport bine documentat. Toate operele fotografilor și cineaștilor români, realizate în campania 1916 - 1918, au folosit la ilustrarea unor studii şi articole referitoare la Marele Război.

Începând cu 25 februarie 1919, Serviciului Foto - Cinematografic al Armatei a fost trecut în subordinea Direcției IV Geniu, mai exact în cadrul Regimentului de Specialități/Transmisiuni, fiind o secție aparte din această unitate care dispunea de aparatura necesară înregistrării, prelucrării şi difuzării filmelor cinematografice[9]. Acesta a fost și momentul în care instituția a apărut pentru prima dată cu numele compus.

Dacă secțiunea fotografică nu era străină militarilor români specialiști, întrucât se presupunea că unii dintre ei au avut un aparat privat de fotografiat, secțiunea cinematografică era o noutate în cadrul specialităților militare.

De-a lungul războiului, Serviciul Foto - Cinematografic al Armatei a avut o intensă activitate, mărturie fiind realizările fotografice păstrate în fototeci de muzee și biblioteci, dar și cele ale cineaștilor, mai spectaculoase și cu un efect rapid asupra publicului, prin rularea peliculelor atât în mediul cazon, cât și civil[10]. Cineaștii militari au realizat filme cu caracter propagandistic, moral - educative, patriotice și după încheierea ostilităților, filme de instrucție militară.

Primul Război Mondial avea să certifice valorile educativă, de propagandă și documentară ale filmului, astfel că după încheierea păcii și odată cu așezarea vremurilor pe un făgaș normal, activitatea cinematografică în armată a cunoscut o dezvoltare pe măsura importanței.

Astfel, după război, pe baza celor peste 80 de jurnale cinematografice filmate mai ales în campania din 1917, dar și în cea din 1919, s-au realizat producții documentar - patriotice pentru susținerea cultului eroilor și rememorarea momentelor cruciale din care se născuse România Mare. Amintim câteva: *Evocațiuni istorice* (filmat în 1921), *Războiul nostru* (1921), *Povestea neamului românesc* (1923), *Vitejii neamului* (1926), *Ecaterina Teodoroiu* (1930)[11].

---

[7] Depozitul Central de Arhivă, Pitești (în continuare Dp.C.A.), fond *M.St.M. - Secția 2 Informații*, dosar 472, ff. 286 - 287.
[8] Adrian-Silvan Ionescu, *op.cit,* p. 26.
[9] Dp.C.A., fond *Ministerul de Război - Secretariatul General*, dosar 167, f. 48.
[10] Adrian-Silvan Ionescu, *op.cit,* p. 28.
[11] https://www.historia.ro/propagandă și manipulare în filmul românesc (accesat la data de 8 aprilie 2020).

https://biblioteca-digitala.ro

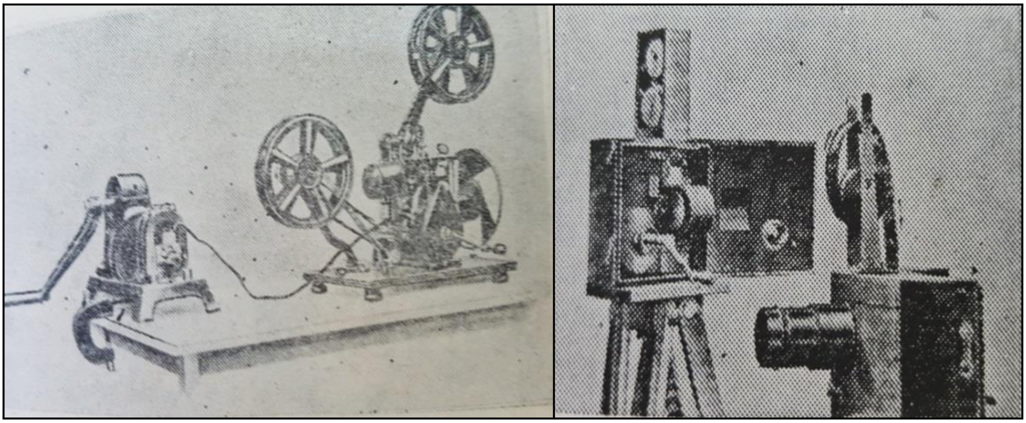

Aparate de proiecție folosite în armata română, în perioada interbelică

Practic, Serviciul Foto - Cinematografic al armatei a început să se dezvolte, ce-i drept, cu pași mici, mai ales după întâiul război, a funcţionat ca un studio cinematografic şi şi-a desfăşurat activitatea pe baza Decretului Lege nr. 1.596, publicat în Monitorul Oficial nr. 7 din 31 iulie 1919[12].

Prin urmare, în perioada interbelică s-au realizat jurnalele cinematografice filmate, filme de scurt metraj, care culegeau practic subiecte de actualități cu privire la evenimentele din țară și nu numai. Jurnalele de actualități se difuzau săptămânal și, după ani de glorie, existența lor avea să fie amenințată doar de televiziune, care putea difuza mai multe jurnale pe zi[13].

Nevoia de informare vizuală a publicului, dar şi a autorităţilor, cât şi nevoia de instrucţie a militarilor au dus la creşterea importanţei Serviciului Foto - Cinematografic al Armatei Române, a cărui activitate a constat în filmarea, înregistrarea și prelucrarea filmelor ce urmau să fie vizionate în cazărmi. Însă, cum în primii ani interbelici, fondul de filme didactice de instrucție a militarilor, căci asupra lor ne vom opri atenția, era destul de sărac, s-a impus cumpărarea lor din alte ţări, cum ar fi Franţa[14], Germania, Cehoslovacia, Italia.

De-a lungul timpului, Ministerul de Război avea să constate că achiziţionarea acestor filme subţia destul de mult bugetul armatei. Tocmai de aceea, începând cu anul 1927, s-a încercat şi într-o mare măsură s-a şi reuşit, ca aceste filme să se înregistreze la noi în ţară, nu numai la Serviciul Foto - Cinematografic al armatei, ci şi la centrele de instrucţie ale infanteriei, cavaleriei, artileriei, geniului şi aeronauticii.

S-au înregistrat câteva filme de instrucţie tehnico - tactice care, fiind la prima încercare, nu au fost printre cele mai reuşite din punct de vedere tehnic, dar au fost, totuşi, destul de bine primite de către militari, fascinaţi mai mult de imaginile mişcătoare

[12] Dp.C.A., fond *Regimentul de Transmisiuni*, dosar 751, f. 200 și *Monitorul Oficial* nr. 7 din 31 iulie 1919, p. 57.
[13] Ion Barna, *Lumea filmului*, vol. I, Editura Minerva, București, 1971, p. 623.
[14] Dp.C.A., fond *Marele Stat Major - Secţia 5 Instrucţie,* dosar 119, f. 29 și 38.

https://biblioteca-digitala.ro

decât de mesajul transmis. Practic acestea erau cele mai solicitate de către unităţile militare din întreaga ţară.

În acest sens, în dorința organizării unei mai temeinice pregătiri profesionale de război a militarilor, Ministerul de Război a ordonat încă din anul 1925, să se cumpere și să se doteze fiecare corp de armată (corpurile 1 - 7 armată) cu câte un aparat de cinematografiat. De asemenea, a fost necesară angajarea unor operatori care să mânuiască aceste aparate, operatori care puteau fi atât din rândul militarilor, cât și civili reangajați.

Un astfel de exemplu avea să-l urmeze și Ministerul de Interne pentru fiecare unitate din subordine. După modelul unităților din Ministerul de Război, Corpul de Jandarmi din Ministerul de Interne avea să fie dotat cu un aparat de cinematografiat[15] pentru difuzarea filmelor de instrucție tehnico - tactică și instructiv - educative. Prin rularea acestor categorii de filme în cazărmi s-a urmărit, pe de-o parte, ridicarea moralului și stimularea psihicului militarilor, iar pe de alta perfecționarea și completarea instrucției acestora.

Instrucția militarilor s-a realizat, mai întâi, printr-o pregătire practică, prin executarea aplicațiilor în teren, pe hartă și/sau trageri cu armamentul specific fiecărei arme, urmate apoi de susținerea unui examen, care să evalueze cunoștințele dobândite. Alături de pregătirea fizică a militarilor, s-a urmărit și pregătirea psihicului acestora, formarea caracterului și personalității „de război” a fiecăruia. Cu alte cuvinte, însușirile care trebuiau să-i caracterizeze pe militarii români erau următoarele: îndemânare fizică, pricepere, rapiditate, răbdare, încredere în sine și în camarazi, capacitatea de a înmagazina cât mai multe cunoștințe tehnico - tactice.

Difuzarea filmelor de instrucție tehnico - tactică în cazărmi venea să completeze pregătirea militarilor. În acest sens, autoritățile decizionale au organizat anual cursuri de pregătire în specialitatea armei (cavalerie, artilerie, infanterie, geniu, aeronautică) sau manevre de război, prin executarea unor exerciții tehnico - tactice, care au fost filmate și apoi rulate în cazărmi[16].

La 25 ianuarie 1928, Comandamentul Corpului de Jandarmi din Ministerul de Interne a făcut cunoscută Regimentului de Transmisiuni/Serviciului Foto - Cinematografic intenția de a organiza cinci secții mobile pentru rularea filmelor în cazărmi. Acestea aveau să se ocupe de difuzarea filmelor de instrucție și tehnico - tactice în rândul militarilor[17]. Unul dintre filmele solicitate a fost „Instrucția infanteriei - grupul de luptă”[18].

În 1928 Serviciul Foto - Cinematografic al armatei, a avut următoarea încadrare[19]: comandantul - locotenentul Stănescu Victor[20], șeful secției proiectoare – căpitan -

[15] Idem, dosar 159, f. 23.
[16] Idem, fond *Inspectoratul General al Cavaleriei,* dosar 131, f. 56-66.
[17] Idem, fond *Marele Stat Major - Secţia 5 Instrucţie,* dosar 159, f. 17.
[18] *Ibidem,* f. 20.
[19] Idem, fond *Regimentul de Transmisiuni,* dosar 561, f. 2 și 24.
[20] Idem, fond *C.M. Oraș București,* lit. S, dosar 928.

https://biblioteca-digitala.ro

inginer Dumitrescu Alexandru[21] și doi subordonați, fotografi - locotenentul Lupiș Mihail[22] și sublocotenentul Iliescu Dima[23].

Însă, comanda Corpului de Jandarmi avea să constate că existau prea puțini specialiști care să mânuiască aparatele.

În acest sens, în ianuarie 1928, s-a hotărât ca, în cadrul Serviciului Foto - Cinematografic, să se înfiinţeze o şcoală de operatori de cinema, care să formeze viitorii proiecţionişti trimişi la specializare de către Corpul de Jandarmi: să manipuleze aparatele şi să înregistreze filmele de care aveau nevoie. Astfel, a luat fiinţă Şcoala de Operatori, conform ordinului Marelui Stat Major nr. 197 din 25 ianuarie 1928[24]. Școala a fost organizată și a funcționat după normele primei școli de operatori de cinema înființată în 1925, în baza Ordinului Marelui Stat Major nr. 2.270 din 8 iulie 1925[25]. Practic, era vorba despre organizarea unor cursuri de pregătire în vederea specializării unor militari trimiși de Corpul de Jandarmi pentru a deveni buni operatori proiecționiști.

Urmau a fi trimiși cinci ofițeri, cinci militari reangajați și 10 jandarmi (grade inferioare).

Programul analitic[26] al acestei școli a stipulat frecventarea cursurilor timp de 12 zile, începând cu 10 februarie şi până la 24 februarie 1928. Orele de curs au fost împărţite astfel: șapte şedinţe teoretice şi alte 15 şedinţe practice. După cum se poate observa, se aprofundau cunoştinţele teoretice, dar se punea un mai mare accent pe lecţiile practice, lucrându-se direct cu aparatele[27].

Cursurile școlii s-au desfăşurat în fiecare zi din cele 12 stabilite, între orele 8 - 11 şi 15 - 18, exceptând zilele de miercuri şi sâmbăta, când orele de curs s-au ținut numai dimineaţa.

Profesorii acestei şcoli au fost căpitanul inginer Dumitrescu Alexandru, locotenentul Stănescu Victor şi laborantul șef Barbelian Nicolae[28].

Alături de ei au mai predat cursuri și fotografii: locotenentul Lupiș Mihail și sublocotenentul Iliescu Dima[29].

Şedinţele teoretice au fost împărţite pe zile[30]. Astfel, în ziua de 10 februarie 1928, prima zi de curs, s-a studiat rolul cinematografiei în instrucţia trupei: ce reprezenta cinematograful, ce era un film şi de câte tipuri era acesta.

Tot în aceeaşi zi, dar în şedinţa de după-amiază, începând cu orele 15:00, s-au prezentat aparatele de luat vederi, apoi au fost descrise, iar cursanţii au început să înveţe cum se cinematografiază.

În ziua de 11 februarie 1928, a doua zi de curs, s-a învăţat developarea negativului filmului, copierea pozitivelor filmelor şi apoi developarea acestor benzi pozitive. Cursanţii au mai studiat despre maşina de copiat filme, despre spălarea şi uscarea

[21] Idem, fond *DCI/1974*, col., dosar 4.966.
[22] Idem, fond *DCI - Caziere - angajați civili*, dosar 1.649.
[23] Idem, fond *C.M. Oraş Bucureşti*, lit. I, dosar 513.
[24] Idem, fond *M.St.M. - Secția 5 Instrucție* dosar 159, f. 34.
[25] *Ibidem*, f. 17.
[26] *Ibidem*, f. 34.
[27] *Ibidem*.
[28] Idem, fond *DCI - Caziere - angajați civili*, dosar 1.039.
[29] Idem, fond *M.St.M. - Secția 5 Instrucție*, dosar 159, f. 34.
[30] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

peliculei de film, după care li s-a vorbit despre aşa-numitele „viraje de culoare” ale peliculei de film; ce sunt acestea şi la ce servesc. Cursanţii trimiși de Corpul de Jandarmi au fost apoi învăţaţi cum să stabilească titlurile filmelor pe care le realizau.

În şedinţa din 12 februarie 1928 profesorii le-au vorbit cursanţilor despre instalaţiile electrice, despre ceea ce înseamnă curentul continuu şi alternativ, care este diferenţa între cele două tipuri de curent pe baza cărora funcţionau acele instalaţii.

În şedinţa din 13 februarie 1928, cursanţii au studiat despre rezistenţe, scurt circuit, siguranţe și transformatori.

În ziua de 14 februarie 1928, le-au fost prezentate aparatele de proiecţie, în general, discutând în mod special despre aparatele de proiecţie din serviciul armatei, din teatrele cinematografice, acestea din urmă putând fi transportabile; elevilor li s-a prezentat tema despre montarea şi demontarea aparatelor de proiecție.

În zilele următoare li s-a vorbit despre sala și ecranul de proiecție, precum și despre proiecția propriu-zisă[31]; li s-au prezentat câteva aspecte în ceea ce privește fotografia, cum trebuia „prinsă” lumina, ce reprezenta spectrul de lumină și spectrul solar; formatul fotografiei era cel al unei cărți poștale de 13/18 cm, iar aparatul cinematografic de înregistrat avea inscripționată firma „Pathé”[32].

După toate aceste ore de teorie, au urmat şi orele de practică cu aceste aparate. Astfel, elevii au învăţat, cu ajutorul îndrumătorilor, să mânuiască aparatul de proiecţie, au învăţat cum să aşeze filmul în aparat şi cum să regleze viteza de antrenare a filmului.

Totodată, li s-a vorbit şi despre îngrijirea rolelor de film, în sensul păstrării şi depozitării lor. De asemenea, au fost învăţaţi cum să aibă grijă de aparatele cu care lucrau, precum şi de instalaţiile electrice. Rularea filmului şi derularea lui era o operaţiune care trebuia însuşită de către cursanţi, la fel şi păstrarea în condiţii optime a acestuia.

Însă, nu numai condiţiile speciale de păstrare a aparatelor de proiecţie şi a rolelor de film erau importante, ci şi igiena personalului şi elevilor care utilizau aparatura.

După ce cursurile de predare, atât cele practice, cât şi cele teoretice s-au terminat, cele 12 zile de şcoală s-au finalizat printr-o evaluare asupra cunoştinţelor dobândite şi lămurirea „chestiunilor” neînţelese de către elevii cursanţi.

Cheltuielile inerente pentru achiziționarea materialelor necesare, pentru misia ofițerilor și a personalului reangajat, precum și hrana, cazarea și transportul au fost suportate de comanda Corpului de Jandarmi.

Astfel, pentru plata orelor profesorilor (22 de ședințe a câte trei ore fiecare) a fost necesară suma de 5.280 lei. Cele 400 de coli de scris necesare pentru tipărirea programului și instrucțiunilor de desfășurare stabilite au costat 200 lei, o cutie de cerneală a costat 10 lei, pentru 200 grame carton s-au plătit 200 lei, 250 grame ulei pentru uns aparatele au costat 90 lei. Au fost necesare două bucăți de piele pentru curățirea peliculei de film care au costat100 lei, pentru o cutie de cretă s-au plătit 25 lei, două becuri de 32 V au costat 600 lei, iar cheltuielile neprevăzute, apărute pe parcurs s-au ridicat la valoarea de 465 lei. În total au fost cheltuiți 7.000 lei[33].

[31] Idem, fond *Regimentul de Transmisiuni*, dosar 578, f. 38.
[32] Idem, dosar 577, f. 3.
[33] Idem, fond *M.St.M. - Secția 5 Instrucție*, dosar 159, f. 35.

https://biblioteca-digitala.ro

Întrucât filmul „Instrucția infanteriei - grupul de luptă”, solicitat de conducerea Corpului de Jandarmi în 1928, nu a existat în mai multe exemplare în depozitul Serviciului Foto - Cinematografic, s-au realizat cinci copii ale acestuia, pentru a putea fi repartizat spre vizionare mai multor unități militare. Acestea au costat 129.985 lei, sumă suportată din bugetul Corpului de Jandarmi[34].

În acest sens, cheltuielile au fost următoarele: pelicula de film pozitiv, care avea 7.500 metri a costat 54.000 lei; pentru copierea celor 7.500 metri s-a plătit suma de 7.500 lei; pentru developare 22.500 lei; pentru realizarea virajului de culoare pe hârtia de film s-au cheltuit 10.750 lei și pentru fixarea și scrierea titlurilor s-a cheltuit suma de 15.912 lei. Inevitabil, au fost și 634 metri de peliculă deteriorată din diverse cauze, care au costat 4.659 lei, iar consumul de apă și energie electrică a fost în valoare de 21.664 lei, în total fiind cheltuită suma de 129.985 lei[35].

După ce s-au încheiat cursurile de pregătire a operatorilor, din metrajul total al rolelor de film (atât filme realizate în țară, cât și filme cumpărate de la instituții similare din Franța) s-au întocmit şase programe de difuzarea filmelor de instrucţie care, ulterior, au fost distribuite corpurilor de armată de pe întreg teritoriul ţării.

An de an s-au făcut eforturi deosebite pentru realizarea şi înregistrarea acestor filme, precum și pentru transmiterea lor spre vizionare în cazărmi.

Odată ce militarii trimiși de Corpul de Jandarmi la cursuri au învățat să utilizeze corect și eficient aparatele de cinematografiat, în martie 1928 Serviciul Foto - Cinematografic al armatei a distribuit Corpului de Jandarmi, spre vizionare, în afara filmului mai sus solicitat, următoarele titluri de filme: „Influența înclinării roatelor”, „Material și munițiuni”, „Marșul și staționarea divizionului”, „Ocuparea poziției”, „Recunoașterea și ocuparea poziției”[36].

Aceste filme, odată obținute de la instituția similară franceză, aveau să fie rulate conform unui program de vizionare dinainte stabilit de comanda Corpului de Jandarmi. Au fost însărcinați ofițeri și grade inferioare pentru a se ocupa de această activitate, pentru a da toate explicațiile necesare militarilor, în fața cărora rulau, pentru o mai bună înțelegere a exercițiilor prezentate. Rularea unui astfel de program a durat aproximativ trei ore, fiind prezentat în două ședințe, una dimineața, alta după-amiaza[37].

Şi cu asta punem punct scurtei noastre prezentări, nu înainte de a spune că, dincolo de conştientizarea necesităţii şi de eforturile depuse pentru realizarea unei producţii cinematografice proprii, mai cu seamă pentru instrucţie, lipsa resurselor financiare avea să reducă amploarea acestui proiect. Nu putem să ne exprimăm asupra consecinţelor în ceea ce priveşte capacitatea de instrucţie, însă îndrăznim a opina că producţia cinematografică cu subiect propagandistic a fost mult mai benefică, mult mai pragmatică în instruirea militarilor români. Militari care au fost mult mai sensibili la factorul emoţional, decât la factorul practic pe care îl impunea un film de instrucţie.

Însuși Lenin considera filmul drept cea mai importantă artă, poate pentru că mai mult decât oricare dintre celelalte şase, filmul a fost în mod natural predispus la

[34] *Ibidem*, f. 36.
[35] *Ibidem*.
[36] *Ibidem*, ff. 183 - 184.
[37] *Ibidem*, f. 194.

https://biblioteca-digitala.ro

propagandă: era foarte accesibil şi popular, făcea ca orice poveste să devină credibilă, putea genera deopotrivă raţionamente, dar mai ales emoţii.

Fără îndoială, mai mult decât oricare alt mijloc de expresie artistică, cinematograful este legat de vicisitudinile și de realizările secolului. De aceea, trebuie să fie examinat mai întâi locul pe care îl ocupă în episoadele dramatice care au constituit istoria secolului al XX-lea.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

„ANII TĂCUȚI AI RĂZBOIULUI". CONTEXTUL INTERNAȚIONAL AL DECLANȘĂRII CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (1929 - 1939)

Mihai-Cristian ȘELARU*

"The silent years of the war".The international context of the beginning of The Second World War (1929-1939)

Abstract

Events that led to the Second World War can be seen as a "war against war." The character of the society from "total war", that event that broke the historical continuity, offered by the generation of peace, deepens to speak later of a war of opinions, of that "delirium of political reason". We are talking about the period in which society, as a whole, seems a "continuously mobilized class". We are in the period in which, the totalitarian systems are in the first phase, the missionary one, but in a permanent state of war.

We are talking about states in a strong state of autarchy, developed due to the economic crisis, to get, after 1933, to talk about the means of the rulers, who "manipulate the brains", and after 1938, about the that "destinies shredder".

Cuvinte cheie: *Context internațional, regim totalitar, „război total", Primul Război Mondial, „războiul opiniilor", Al Doilea Război Mondial.*

Keywords: *International context, totalitarian regime, "total war", First World War, "the war of opinions", Second World War.*

Al Doilea Război Mondial din 1939 - 1945, incontestabil cel mai mare conflict armat, a fost un eveniment fără precedent în istoria omenirii, datorat proporțiilor și efectelor sale directe sau indirecte, apropiate ori îndepărtate.

Anul 1945, a fost anul decisiv pentru victoria Aliaților în Europa. România nu a fost acceptată la masa învingătorilor, câștigurile fiind doar pentru cei mari[1].

După anul 1945 a căzut regimul totalitar național - socialist, iar în Europa Est - centrală, a triumfat sistemul totalitar de factură sovietică, sub conducerea lui I. V. Stalin*.

---

* Dr., muzeograf, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare" Vaslui.

[1] *Istoria Românilor. (România în anii 1940 - 1947),* Vol. IX, (coordonator Dinu C. Giurescu, membru titular al Academiei Române; Florin Șperlea, secretar), Editura Enciclopedică, București, 2008, p. XXIX.

* Iosif Vissarionovici Djugașvili (n. 6 decembrie 1878 la Gori, în Giorgia - d. 5 martie 1953). Fiul unui cizmar Vissarion Ivanovici și al unei femei simple Ekaterina Gheorghievna. Soso este numele de alint cu care îl strigau rudele cele mai apropiate. Koba primul lui pseudonim care îl va folosi când își va începe viața revoluționară. Koba, nume georgian, simbolul unei revolte dar și politice marginale, revoluționarul Iosif Vissarionovici Djugașvili, adoptă numele de Stalin (în rusă „oțel"), își repudiază originile pentru a-și afirma rolul și ambițiile naționale de mare șovinist rus. În anul 1922, la 4 aprilie, Stalin este ales secretar

https://biblioteca-digitala.ro

Primul regim politic acceptat acum ca fiind totalitar este cel instalat în Rusia în urma victoriei bolșevice în revoluția rusă. Artizanul și arhitectul totalitarismului secolului al XX-lea este V. I. Lenin[2]. În 1938, Richard Coudenhove-Kalergi vedea statul totalitar al secolului al XX-lea ca un stat războinic… „*bolșevismul este născut din războiul împotriva capitalismului. Fascismul este născut din războiul împotriva marxismului”*[3].

I. Criza internațională (1929 - 1933)

Criza economică nu a fost legată de Primul Război Mondial, ci a fost declanșată de prăbușirea boom-ului speculativ din Statele Unite ale Americii, iar șomajul a accentuat acest lucru, puterea de cumpărare nu putea ține ritmul cu resursele crescute de producție. În cele mai multe țări, criza economică a dus la o izolare internațională. În această situație vedem cum Franța a devenit mult mai puțin inflexibilă, cu toate acestea ea se baza pe autonomia economică, care era asigurată de autonomia agricolă. Criza afectează Franța abia în anul 1932 ca urmare a devalorizării monedei englezești[4]. Marea Britanie unde stagnarea este mult mai veche, iar criza la început a părut mai puțin violentă, avea cele mai scăzute cheltuieli pentru înarmare, echilibrul economic era în mare măsură datorat exporturilor, care între 1929 - 1933 s-au redus la jumătate, iar producția a scăzut cu 30%[5]. Statele Unite ale Americii, începând cu anul 1933, a intrat într-o oarecare măsură în izolaționism. Țările germanice, care din 1924 se bucurau de creditele americane, sunt cele care suferă cel mai mult. Austria cu falimentul din 1931 al Kredit Anstalt, trage după ea toate băncile austriece[6]. În Germania, țară care era obișnuită încă din 1918 cu o mortalitate excesivă, lipsa bunurilor de larg consum, creșterea numărului de șomeri, iar din 1923 au luptat prin conducerea social-democrată și unele partide, pentru desființarea consiliilor de soldați și muncitori, lucru pe care l-au reușit. În ianuarie 1919 în Germania au loc alegerile pentru Adunarea Constituantă la care luau parte o serie de partide precum cel național - german, social - democrat, independent, democrat - german, populist, centrul catolic. Deputații aleși se întrunesc pentru redactarea unei noi constituții, în Turingia la Weimar. Textul Constituției a fost redactat de Hugo Preuss, aceasta fiind votată la 31 iulie 1919. Articolul 1 prevedea că Reich german este o Republică - Republica de la Weimar, denumire sub care este cunoscut regimul din Germania în perioada 1919 - 1933[7].

---

general. Triumviratul Zenoviev – Kamenev - Stalin; mai multe date vezi în Elena Dundovich, *Iosif Vissarionovici Djugașvili. Stalin*, Editura Litera, București, 2013.

[2] I. Ciupercă, *Totalitarismul - fenomen al secolului XX (Repere),* Casa Editorială Demiurg, Iași, 2008, p. 13.

[3] *Ibidem,* p. 14; vezi și Richard Coudenhove-Kalergi, *L΄homme et l΄État totalitaire,* Paris, Libraire Plon, 1938.

[4] Pierre Milza, Serge Berstein, *Istoria Europei. Secolul XX (din 1919 până în zilele noastre),* Vol. 5, Ediție îngrijită, note și comentarii de Doina Barcan Sterpu, Institutul European, Iași, 1998, p. 84.

[5] *Ibidem.*

[6] *Ibidem.*

[7] Em. Bold, I. Ciupercă, *Ascensiunea nazismului (1919 - 1936). Cum a fost posibil?,* Editura Junimea, Iași, 1995, pp. 14 - 15; vezi și A. J. P. Taylor, *op.cit.,* pp. 58 - 59.

https://biblioteca-digitala.ro

Trebuie spus că pe plan internațional, anul 1933 a restabilit pacea dintre China și Japonia, iar problema manciuriană a căpătat o importanță mitică și care a atras atenția de la Europa, chiar în momentul când problemele deveneau din ce în ce mai complicate. Cu toate acestea era departe de a slăbi influența Ligii, care datorită impulsului britanic a stabilit mecanismul sancțiunilor economice[8].

După război, pangermanismul a acaparat întregul teritoriu german, renăscând într-un naționalism șovin și într-un antisemitism acerb, printre vinovații înfrângerii Germaniei fiind socotiți și evreii. Nazismul ia naștere imediat după război, preluând conceptul distrugerii „popoarelor inferioare”, și susținând superioritatea rasei germane. Toate acestea sunt preluate în propagandă. Celelalte partide au susținut și ele ideile pangermanice, ulterior hitleriste[9].

Dacă vorbim de România, obiectivul pe care îl avea politica externă a României în perioada interbelică era acela de a menține frontierele trasate la sfârșitul Primului Război Mondial. Aceasta a căutat să apare sistemul de la Versailles. Prin liderii ei s-a militat pentru securitatea colectivă, s-au sprijinit eforturile Societății Națiunilor, arhitectul apărării păcii europene, s-a militat pentru alianțe regionale (Mica Înțelegere[*], Înțelegerea Balcanică[**]), acestea având și scopul de a descuraja revizionismul din

[8] A. J. P. Taylor, *op.cit.,* p. 60.

[9] Em. Bold, I. Ciupercă, *op.cit.,* p. 17.

[*] Mica Înțelegere este strâns legată de lupta celor trei popoare care și-au desăvârșit unitatea națională (Iugoslavia și România) și statul național (Cehoslovacia). Într-un moment dificil pe plan internațional, în care Marile Puteri din Antanta făceau presiuni asupra statelor mici, cele trei state au hotărât să se unească pentru a impune respectarea tratatelor de pace. Lucrurile au fost grăbite de proiectul francez de realizare a unei confederații danubiene, dar și a încercărilor de restaurare întreprinse de Carol de Habsburg. Având ca scop principiul egalității și respectării sistemului de tratate de la Versailles, Mica Înțelegere a devenit și o colaboratoare a Societarii Națiunilor, recent înființată. Pe durata existenței sale a încercat să ajute la menținerea echilibrului în Europa Centrală și atragerea Poloniei în organizație. Pe plan economic s-a încercat atragerea Austriei și Ungariei. Criza economică, dar și politica de revizuire a tratatelor dusă de statele fasciste a impus Micii Înțelegeri să recurgă la măsuri menite să mențină statu-quo-ul teritorial al celor trei state. Planul Germaniei de realizare a Uniunii vamale cu Austria, dar și planul Tardieu au reprezentat motive de îngrijorare pentru mica organizație. În anul 1933, când în Germania s-a instalat nazismul, iar acțiunile revizioniste au crescut, Mica Înțelegere a fost supusă unei noi organizări, în cadrul căreia s-a semnat un pact cu program comun, ce avea ca obiectiv consolidarea rezistenței în fața hitlerismului și revizionismului horthyst. În perioada anilor 1933 - 1936, Mica Înțelegere s-a integrat foarte bine în planul de securitate colectivă promovat de URSS și de Franța, determinând o apropiere de marea putere din Est. Până la desființare, Mica Înțelegere a luptat împreună cu Înțelegerea Balcanică pentru menținerea păcii, respectarea noilor frontiere decise la Versailles și a egalităților și drepturilor tuturor statelor indiferent de mărime.

[**] Alianță defensivă între România, Grecia, Turcia și Iugoslavia, încheiată la Atena prin semnarea la 9 februarie a Pactului. Înțelegerea Balcanică a rămas deschisă pentru toate statele balcanice. Se spera, mai ales, în adeziunea Bulgariei, cu care se purtaseră negocieri și înainte și după semnarea pactului. Alianța dintre cele patru state nu urmărea doar apărarea granițelor ci, în spiritul Tratatului de la Paris din 28 august 1928 și a Convenției de definire a agresiunii din 3 - 5 iulie 1933, năzuia să transforme Balcanii într-o zonă a păcii, constituind, concomitent, un baraj împotriva Germaniei naziste. Întreaga activitate a organizației a fost concentrată în jurul apărării securității. După izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial, grație eforturilor depuse de România, Înțelegerea Balcanică s-a mai menținut câteva luni, încercând realizarea unui bloc balcanic al neutrilor. În februarie 1940, statele Înțelegerii Balcanice, adunate în ultima lor sesiune, au hotărât să-și extindă obligațiile, prevăzând lupta comună împotriva unui agresor din afara Balcanilor. Căderile teritoriale impuse României în anul 1940 au însemnat și eșecul Înțelegerii Balcanice. În septembrie 1940, România a hotărât retragerea din alianță. Înțelegerea Balcanică a ilustrat pe deplin, prin întreaga sa

https://biblioteca-digitala.ro

Europa. Toate Marile Puteri recunoşteau că granițele României Mari erau sigure, atâta timp cât nu exista un derapaj și astfel s-a încercat blocarea supremației în problemele regionale ale Uniunii Sovietice și Germaniei[10].

Comisia privind reparațiile, care s-a întrunit la Versailles și care se afla sub controlul Marilor Puteri, a conferit României statutul de țară cu „interese limitate". Valoarea pagubelor suferite de către România în timpul războiului a fost hotărâtă la circa 31 miliarde lei aur și s-a decis ca să primim 1% din reparațiile germane și 10, 55% din acelea ce urmau să fie plătite de Ungaria, Austria, Bulgaria și Turcia.

Neînțelegerile permanente anglo - franceze au oferit Germaniei cel mai bun mod de a se eschiva de la plata reparațiilor. În privința despăgubirilor și reparațiilor la adresa României se scria *„așa cum a fost prezentată, a făcut o ușoară dovadă de ușurință, incompetență și de lipsa oricărei conștiințe înalte a misiunii celor ce reprezentau atunci interesele României și care se întrupau pentru chestiunile financiare"*[11].

Problema reparațiilor de război, deși în aparență a avut un rol secundar, a făcut parte din politica Marilor Puteri și implicit a României. S-a aflat în discuție timp de 13 ani, în anii 1919 - 1932 și a îmbrăcat trei aspecte: economic, juridic și politic, deși ulterior cu dezbaterea altor acorduri, Planul Dawes[*] sau Planul Young[**], problemele economice au avut prioritate, conținând o multitudine de clauze în acest sens.

Istoria reparațiilor de război, alături de alte probleme a trebuit să-și aibă rezolvarea după Conferința de Pace de la Versailles. Pornită sub sintagma „refacerea Europei", sistemul reparațiilor s-a transformat în timp într-un element de dispută, între statele mari și statele cu „interese limitate".

România intrând în război pentru o cauză dreaptă - desăvârșirea unității naționale - a avut de suferit timp de doi ani datorită ocupației germane. Tratamentul aplicat României în evoluția reparațiilor și sarcinilor financiare a făcut pe mulți să declare că am avut o soartă mai grea decât a învinșilor.

---

activitate, lupta purtată de unele state mici și mijlocii împotriva agresorilor în scopul asigurării și securității regionale.

[10] Keith Hitchins, *România 1866 - 1947*, Ediția a III-a revăzută și adăugită (Traducere din engleză de George Potra și Delia Răzdolescu), Editura Humanitas, București, 1994, p. 497.

[11] Emilian Bold, *De la Versailles la Lausanne (1919 - 1932). Activitatea diplomației românești în privința reparațiilor de război (Contribuții)*, Editura Junimea, Iași, 1976, pp. XIII - XIV.

[*] Planul Dawes sau Raportul comitetului de experți al comisiei de reparații, Raportul Comitetului. Plan întocmit de un comitet de experți, creat în vederea găsirii unor soluții pentru ca Germania să-și poată achita sumele datorate ca reparații de război, fixate de Conferința de la Spa, după ce Franța ocupase Ruhr-ul, în 1923, ca măsură de prevedere pentru garantarea achitării acestor datorii. Planul propus sugera ca Germania să achite anual 2,5 miliarde mărci aur care urmau să provină din următoarele surse: vămi, căi ferate, taxe asupra transporturilor și din industrie. Conferința de la Londra a statelor învingătoare în Primul Război Mondial, care s-a desfășurat la Londra între 16 iulie și 16 august a aprobat prevederile Planului Dawes. A fost înlocuit în 1929 de către Planul Young.

[**] Planul Young - plan privitor la reglementarea plății reparațiilor de război, prezentat la 7 iulie 1929 de un comitet de experți de finanțe, prezidat de bancherul american Owen Young. Înlocuia sistemul de control al plății datoriilor introduse de Planul Dawes. Planul a intrat în vigoare la 1 septembrie 1929, dar Moratoriul Hoover îl va face practic inoperant. Planul Young a constituit cadrul pe baza căruia, ulterior, a avut loc Conferința de la Haga, în urma căreia au fost încheiate o serie de acorduri și aranjamente care stabileau modalitatea de reglementare a reparațiilor datorate de Germania, Austria, Ungaria și Bulgaria, precum și așa numitul aranjament privind datoria de eliberare.

https://biblioteca-digitala.ro

Intervențiile delegației române și, în special ale lui Nicolae Titulescu au fost ascultate de puține ori[12].

Recuperarea reparațiilor de război pentru România, a avut importanță, atât prin consolidarea internă, cât și pentru relațiile ei externe financiare și politice.

Criza economică a determinat în linii mari ruinarea sistemului reparațiilor, prin aplicarea moratoriului Hoover. Conferința pentru dezarmare care și-a desfășurat lucrările între anii 1932 - 1934 a întrunit la Geneva 61 țări membre și nemembre ale Ligii Națiunilor. Fiecare mare putere a prezentat un plan de dezarmare. Planul Marii Britanii avea ca particularitate distrugerea submarinelor și serviciul militar obligatoriu, planul URSS, dezarmarea generală și totală, cel al Franței, avea ca particularitate, crearea unei forțe armate internaționale, pentru ca planurile aduse de alte țări în discuție să vizeze limitarea armamentului potrivit propriilor interese. Conferința s-a încheiat cu neînțelegerile dintre Marile Puteri, care urmăreau reducerea armamentului celorlalți și să-și mențină propriile interese[13]. Germania a protestat drastic, părăsind la un moment dat conferința, fiind atrasă înapoi prin promisiuni *„egalitatea de statut în cadrul unui sistem de securitate”*[14]. Luând cuvântul la această conferință, Nicolae Titulescu considera că *„în statele cu mijloace financiare puternice ca Franța, Marea Britanie, Statele Unite ale Americii, efectivele realizate sunt aproape totalul efectivelor legale. În statele care cunosc de multă vreme criza financiară nu se cheamă sub drapel decât o parte din cei care ar trebui să fie instruiți, și aceasta pentru motive de economie. Dacă dezarmarea în aceste state s-ar face ținând seama numai de trupele efective de sub drapel am ajunge la concluziuni de o injustiție strigătoare. Nu am avea dreptul să avem tunuri și puști în raport cu tinerii în stare să facă serviciul militar. Cu acest sistem nu se ajunge la dezarmare, ci la distrugerea apărării naționale. Nu pot ca sărăcia momentană să creeze unor țări un plafon peste care nu se poate înălța și care să ne țină veșnic la distanță de țările mai norocoase din punct de vedere financiar”*[15].

În anul 1932, cum bine spune A. J. P. Taylor, *„oamenii se temeau de prăbușirea Germaniei, nu de puterea germană. Cum ar fi putut un observator atent să presupună că o țară cu șapte milioane de șomeri, fără rezerve de aur și cu un comerț exterior nul ar fi putut deveni o Mare Putere militară”*[16].

Situația internațională s-a schimbat cu totul odată cu venirea la putere a lui Adolf Hitler la 30 ianuarie 1933, fiind numit cancelar de către președintele Paul von Hindelburg[*], într-un mod strict constituțional. Se accentuează din acest moment ritmul

---

[12] Emilian Bold, *op.cit.*, pp. 191 - 193.

[13] Nicolae Titulescu, *Discursuri*, Editura Științifică, București, 1987, p. 378.

[14] A. J. P. Taylor, *op.cit.*, p. 62.

[15] Nicolae Titulescu, *op.cit.*, pp. 378 - 379.

[16] A. J. P. Taylor, *op.cit.*, p. 62.

[*] Paul Ludwig Hans Anton von Beneckendorff und von Hindenburg (n. 2 octombrie 1847, Posen - d. 2 august 1934, Gut Neudeck, Prusia) - un militar (cu gradul suprem de *Generalfeldmarschall*) și politician german. A fost al doilea Președinte al Republicii de la Weimar. În 1932, sub influența cercurilor politice și industriale de dreapta, retrage sprijinul inițial cel acordase cancelarului centrist ca orientare, Heinrich Brüning. Pe 31 mai 1932, Hindenburg l-a însărcinat pe Franz von Papen cu formarea unui nou guvern, sub care influența partidului nazist al lui Hitler asupra politicii interne germane a crescut considerabil. Kurt von Schleicher, o „eminență cenușie” politică în spatele bătrânului Hindenburg nu a reușit, după cum intenționase, să aducă în guvernul său „moderați” naziști și astfel, pe 30 ianuarie 1933, președintele l-a

https://biblioteca-digitala.ro

înarmărilor, iar tratatele și alte acte diplomatice sunt considerate din acest moment „simple petice pe hârtie”. Adolf Hitler este văzut drept omul cu calități supranaturale, care gândește pentru întregul popor, „omul providenței”[17].

Filozofia lui Adolf Hitler, redată și în Mein Kampf, consta în popularizarea discursului radical. Acesta considera că sentimentul național trebuie să fie încă de la început sincer și nu o prefăcătorie *„cine își iubește poporul, nu-și dovedește dragostea decât prin sacrificiile pe care este gata să și le impună*[18].

Prin instaurarea nazismului la putere, teroarea devine politică de stat, iar valoarea intrinsecă a personalității umane a fost categoric negată.

Conceptul de totalitarism este un fenomen al secolului al XX-lea. Acesta prezintă multe variante. Regimurile comuniste întruchipează o alternativă de totalitarism. Pe această idee, asemănările cu cele fasciste sunt cele mai pertinente decât deosebirile. În Germania nazistă regimul totalitar aspiră să devină perfect, total, în numele rasei, pe când în regimurile comuniste scopul, năzuința, se desăvârșesc în numele unei clase. Rezultatul final este același: evitarea, înlăturarea, până la dispariție a persoanei, cu meritele și valorile ei, în fața statului sau al partidului, transformarea în cele din urmă a omului într-o copie a devizei ideologice prin neutralizarea, distrugerea vieții personale[19].

Esența populismului constă în puterea de a lichefia printr-un singur curent, trăirile și dezamăgirile. Peste hotare, Adolf Hitler a repurtat succese cât timp lumea a crezut că urmărea o serie de obiective normale, limitate. Anii 1933 - 1938 au fost perioada de succes a cancelarului german, în planul politicii externe[20].

Adolf Hitler a trezit prin discursul lui toate instinctele primitive ale omului. S-a folosit de ura germanilor reacționari și militariști, dar s-a folosit și de ostilitatea tineretului de a șterge „filele necinstite” ale Tratatului de la Versailles[21].

Regimul lui Hitler s-a mișcat pe câteva elemente precum anticomunism, antisemitism, dreptul poporului german de a stăpâni lumea, rasă superioară.

Puterea lui Adolf Hitler a distrus libertatea politică și puterea legii, a transformat finanțele și economia Germaniei. Dorea să-i redea calitatea de Mare Putere europeană și să aibă armată germană. „Tabla de șah” pe care juca cancelarul german în politica externă era una europeană, precum fusese politica lui Gustav Stresemann[*] și nu una mondială cum era înainte de Primul Război Mondial.

Marile Puteri au înțeles faptul că în Germania aveau acum un guvern puternic, care urmărea să transforme țara într-o Mare Putere militară. Un răspuns era intervenția și prevenirea prin forță a reînarmării germane. Acest lucru a fost sugerat de

---

numit pe Adolf Hitler în funcția de cancelar (prim - ministru) al Reichului German (*Reichskanzler*), deschizând efectiv drumul spre putere dictatorială pentru șeful partidului național - socialist.

[17] Em. Bold, I. Ciupercă, *op.cit.,* p. 45.

[18] Adolf Hitler, *Mein Kampf*, „Editura „Pacifica”, București, 1993, pp. 299 - 300.

[19] I. Ciupercă, *op.cit.,* pp. 165 - 166.

[20] Henry Kissinger, *Diplomația,* Editura Bic All, București, 2002, p. 252.

[21] Em. Bold, I. Ciupercă, *op.cit.,* p. 45.

[*] Gustav Stresemann (1878 - 1929), om politic german. Fondator și lider al Partidului Populist. Cancelar (august - noiembrie 1923), ministru de externe (1923 - 1929). A semnat din partea Germaniei o serie de documente internaționale (Acordul de la Locarno, 1925; Pactul Briand-Kellogg, 1928). A primit Premiul Nobel pentru Pace (1926).

https://biblioteca-digitala.ro

reprezentantul britanic la Conferința pentru dezarmare, iar francezii l-au afirmat constant. Problema a fost luată în discuție de fiecare dată, dar a fost respinsă. Statele Unite nu ar fi participat la acțiune. Francezii mergeau pe ideea că vor fi de acord cu egalitatea de înarmare cu Germania, doar dacă primeau garanția britanică serioasă, susținută de o puternică armată britanică. Britanicii au respins categoric această propunere. Toți considerau că Germania era dezarmată și că *„i-ar fi trebuit zece ani, potrivit experienței clasice, să devină o putere militară formidabilă*[22]. Atât A. Hitler cât și B. Mussolini acceptau acest punct de vedere. Chiar în 1939, armata germană nu era pregătită pentru un război prelungit, iar anul 1940 arata că forțele terestre franceze erau superioare celor germane, cu excepția conducerii[23].

Anul 1933 îi aduce pe francezi și britanici în fața faptului că trebuie să accepte „egalitatea”, dar în același timp francezii se întrebau „*ce garații existau de respectare a convenției?*”. Francezilor li s-a cerut din partea britanicilor „*să renunțe la superioritatea pe care ei și-o imaginau*”. Când a reînceput conferința, Franța a cerut „o perioadă de probă”, ceea ce le-a dat ocazia germanilor să se retragă de la Conferința pentru dezarmare (14 octombrie), pentru ca o săptămână mai târziu să părăsească Liga Națiunilor[24]. Conferința pentru dezarmare, deși s-a încheiat cu un eșec, nu presupunea obligatoriu război, vina revenind în mare măsură Marilor Puteri[25].

Miniștrii de externe ai statelor Micii Înțelegeri (România, Cehoslovacia, Iugoslavia) au hotărât, în februarie 1933, reorganizarea acestui organism, și au elaborat un pact, prin care nici un membru nu putea încheia convenții cu alte state fără aprobarea celorlalte state. Nicolae Titulescu, în cuvântarea sa, sublinia „[…] *nu Pactul de organizare a Micii Înțelegeri poate ridica nemulțumiri, ce ferma hotărâre ce implică de a lupta din toate puterile pentru ca ordinea creată de tratate să nu fie atinsă [...] Pactul devine un instrument de conservare a ființei de stat. [...] România și-a câștigat prea scump dreptul la viață ca să renunțe vreodată la el”*[26].

Tot în anul 1933, Franța, Marea Britanie, Germania, Italia, la propunerea lui B. Mussolini doreau crearea unui directorat care să dicteze în toate problemele europene. Pactul celor patru Mari Puteri, conținea ideea revizuirii teritoriale. Pactul a fost semnat la Roma, dar datorită condițiilor propuse de B. Mussolini, nu a avut nici o valoare juridică. Mica Înțelegere prin vocea lui Nicolae Titulescu s-a pronunțat dur împotriva acestui pact *„sunt însă acorduri în patru pe care le considerăm inadmisibile și pe care, în consecință nu le vom recunoaște niciodată”*[27].

II. România și relațiile internaționale 1933 - 1936

Privind acțiunile din 1933, Nicolae Titulescu a mers pe linia reluării relațiilor româno - sovietice. Astfel la 22 - 23 ianuarie 1934, la sesiunea Consiliului Permanent al Micii Înțelegeri, s-a hotărât să reînceapă discuțiile cu URSS, iar ministrul de externe

[22] A. J. P. Taylor, *op.cit.*, p. 67.
[23] *Ibidem.*
[24] *Ibidem.*
[25] Keith Hitchins, *op.cit.*, p. 500.
[26] Nicolae Titulescu, *op.cit.*, pp. 388 - 389.
[27] *Ibidem*, pp. 390 - 391.

https://biblioteca-digitala.ro

român a fost desemnat să ia contact cu Maksim Litvinov pentru a conveni o formulă favorabilă României. Întâlnirea dintre cei doi miniștri de externe a avut loc în mai 1934, unde s-a ajuns la un acord de restabilire a relațiilor diplomatice. Regele Carol al II-lea și prim - ministrul Gheorghe Tătărescu au aprobat cele stabilite, pentru ca la 9 iunie 1934, să fie consfințită reluarea raporturilor normale între cele două state[28].

În anii 1935, România s-a aflat de partea puterilor occidentale și a sprijinit sancțiunile economice, ce au fost primite de Italia, în semn de protest împotriva invadării Etiopiei. România a susținut din nou Marea Britanie și Franța, în același an, când Germania a denunțat clauzele Tratatului de la Versailles, dar și în anul 1936, când Germania a reocupat Renania și a respins Acordurile de la Locarno[29].

România în toată această perioadă a promovat alianțele regionale ca instrument de a păstra și menține sistemul de la Versailles. Din punct de vedere politic, România reprezenta un pilon important în sistemul de securitate al Europei de Est, care se afla sub protecția Franței, și având ca adversar Germania.

Încă din anul 1935, regele Carol al II-lea a fost atenționat de faptul că, oficiul de politică externă a început să aibă contact cu diferite personalități politice precum, A. C. Cuza, Octavian Goga, Alexandru Vaida-Voevod, Constantin Argetoianu, Gheorghe Brătianu, cu scopul imediat de a-l îndepărta de la Ministerul Afacerilor Străine pe N. Titulescu și a uni adepții lui O. Goga cu Garda de Fier. Influența regelui Carol al II-lea a scăzut odată cu schimbările cruciale ale Germaniei în relațiile internaționale.

Politica României era aceea de a păstra o legătură cât mai strânsă și a consolida blocul statelor neutre din Europa de Est, iar pe de altă parte de avea relații cu URSS și Germania[30].

La 21 iulie 1936 la Montreux, Nicolae Titulescu și Maksim Litvinov au hotărât principiile de bază ale tratatului de asistență mutuală româno - sovietic. Cele două țări își acordau sprijin în cadrul Societății Națiunilor contra oricărui agresor european. Tratatul nu a mai fost finalizat, principala cauză fiind evenimentele de la 7 martie 1936 care au evidenţiat slăbiciunea Franţei, ceea ce a determinat schimbarea opţiunilor de politică externă a Uniunii Sovietice[31].

Nicolae Titulescu a fost schimbat, la 29 august 1936, din funcţia de ministru de Externe, fără ca România să-şi modifice linia generală a politicii externe.

III. Problema internațională (1936 - 1939)

Reocuparea germană a zonei renane a marcat finalul planurilor de securitate concepute după Primul Război Mondial. Germania se putea reînarma, eliberată de toate restricțiile din tratat.

În linii mari, Europa, după anul 1936 s-a întors la sistemul existent anului 1914. Fiecare stat a trebuit să se bazeze pe forța armată, diplomație și alianțe. Anul 1937 a

[28] *Istoria Românilor. România întregită (1918 - 1940)*, Vol. VIII, (coordonator, prof. univ. dr. Ioan Scurtu, secretar dr. Petre Otu), Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 493.
[29] *Ibidem*, pp. 500 - 501.
[30] *Ibidem*, pp. 508 - 509.
[31] Petre Otu, *Consideraţii privind relaţiile româno - sovietice în perioada interbelică şi a celui de-Al Doilea Război Mondial (1918 - 1947),* în „Revista de Ştiinţe Militare",Vol. 13, nr. 1 (30) - 2013, pp. 18 - 23.

https://biblioteca-digitala.ro

fost anul în care dinamica Germaniei nu a încercat alte schimbări, pentru a vedea că planurile lui Adolf Hitler de cucerire încep din anul 1938.

În Austria, guvernul condus de Kurt Schuschnigg*, trebuia să țină piept presiunilor germane, manifestate prin Partidul Nazist Austriac, și a simpatizanților naziști austrieci. A considerat oportun să organizeze un plebiscit (10 martie)[32], în urma căruia să demonstreze că nu se dorea Anschluss** cu Germania[33]. La 11 martie 1938 se anulează organizarea plebiscitului și este forțat să demisioneze. Președintele Miklas a numit pe Syss - Inquart***, care a cerut Germaniei la 12 martie, să intre cu armata în Austria.

Adolf Hitler a dat la 13 martie, patru proclamații, prin care se anunța că guvernul federal austriac cere „alipirea" Austriei la Reichul german, iar armatele austriece trec sub conducerea generalului Fedor von Bock****, comandant al Armatei 8 germane[34].

Urmarea acestei recunoașteri a sferei germane de influență și absența ripostei în anexarea Austriei s-a văzut și prin eșecul tratativelor dintre Mica Înțelegere și Ungaria. Situația țărilor mici și mijlocii era la latitudinea Marilor Puteri.

După ocuparea Austriei, a venit rândul Cehoslovaciei, mai întâi prin criza sudetă și apoi prin desființarea acesteia.

Germanii sudeți erau populația germană din Boemia, Silezia și Moravia. În timpul Conferinței de la Paris s-a hotărât includerea sudeților la Republica Cehoslovacia. Prin articolul 27 al Tratatului de la St. Germain, Marile Puteri aveau dreptul de a interveni ori de câte ori consideră că este necesar pentru a ocroti în Cehoslovacia, interesele populației care se deosebeau prin rasă, limbă sau religie.

Minoritatea germană din Cehoslovacia s-a bucurat de toate drepturile politice economice și culturale. Reforma agrară, dar și alte probleme din domeniul bancar și industrial din Cehoslovacia au lovit populația germană, fiind considerate un act

---

* Kurt Alois Josef Johann Schuschnigg (n. decembrie 1897 - d. 18 noiembrie 1977). A fost un om politic austriac, membru al Partidului Social Creștin. Cancelar federal (1934 - 1938). După ocuparea Austriei de către Germania este arestat (1938 - 1945). După anul 1948 s-a stabilit în Statele Unite ale Americii.

[32] Viorica Moisiuc, *op.cit.*, p. 255.

** Anexare; Anschluss (în ortografia vremii: *Anschluß*, din germană: anexare, conexiune sau uniune politică), cunoscută și ca *Anschluss Österreichs* (anexarea Austriei), a fost anexarea Austriei la Germania de către regimul nazist, prin care s-a format așa-numita Germania Mare.

[33] Hedwing Gusto, *Adolf Hitler*, Editura Litera, București, 2013, p. 69.

*** Arthur Seyss-Inquart (născut sub numele ceh *Arthur Zajtich*, n. 22 iulie 1892 Stannern, Austro-Ungaria, astăzi Stonařov, Cehia - d. 16 octombrie 1946, Nürnberg, Germania) a servit onorabil în armata austriacă în Primul Război Mondial, a studiat, a practicat dreptul și a intrat în viața politică. A aderat la partidul nazist în 1938. În martie 1938 a îndeplinit formal pentru câteva zile funcția de cancelar al Austriei pentru a duce la îndeplinire procedurile de desființare a Austriei ca stat independent în urma anexării acesteia de către Germania sub numele de *provincia Ostmark*. Anexarea Austriei a fost denumită Anschluss. În 1939 a devenit ministru fără portofoliu în guvernul lui Adolf Hitler. În mai 1940 a fost numit Comisar al Reichului (guvernator) în Olanda. Arthur Seyss-Inquart s-a manifestat ca un antisemit care, prin diferite măsuri administrative a cauzat deportarea și moartea a peste 100.000 de evrei din Olanda. La procesele de la Nürnberg, Seyss-Inquart și-a recunoscut vinovăția pentru actele de care a fost acuzat.

**** Fedor von Bock (n. 3 decembrie 1880, Kostrzynnad Odrą, Polonia - d. 4 mai 1945, Oldenburg în Holstein, Germania). A fost un *Generalfeldmarschall* al Wehrmachtului care a comandat Grupul de Armate Centru în timpul atacului împotriva Uniunii Sovietice din 1941. Von Bock era considerat un general care acționa „conform regulamentelor", fiind unul dintre ofițerii superiori neimplicați în politică.

[34] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

antigerman. Mișcarea sudeților germani a fost pretextul cancelarului A. Hitler pentru a destrăma Cehoslovacia. Dacă în cazul Austriei s-a vorbit de „o problemă de familie”, în cazul Cehoslovaciei vorbim de o problemă internațională pe care Marile Puteri ar fi trebuit să o rezolve.

La 20 februarie cancelarul german vorbește despre aducerea sub administrare germană a 10 milioane de germani, aflați în afara granițelor țării. Dacă Franța înclina spre a apăra țările amenințate de germani, Marea Britanie, față de Cehoslovacia nu își asuma nici o răspundere, decât aceea care deriva din Pactul Societății Națiunilor.

La 30 mai 1938, A. Hitler aprobă „Planul verde” de ocupare a Cehoslovaciei. La sfârșitul lunii septembrie situația internațională este din ce în ce mai încordată. În această situație B. Mussolini a convocat o Conferință a celor patru Mari Puteri (Italia, Marea Britanie, Franța și Germania). Conferința a avut loc la Munchen (28 - 29 septembrie). B. Mussolini era invitat pe post de mediator, în timp ce Statele Unite ale Americii și URSS nu au fost invitate.

Acordul dintre cele patru puteri, acord redactat în 8 puncte și 4 anexe a fost semnat la 29 septembrie 1938. Acest acord prevedea: 1) evacuarea zonei sudete până la 1 octombrie 1938; 2) evacuarea să fie terminată până cel târziu la 10 octombrie, fără nici un fel de distrugere; 3) detaliile evacuării urmau să fie stabilite de o comisie internațională, formată din reprezentanții participanți la Conferință și Cehoslovacia; 4) ocuparea, până la 1 octombrie în etape, a sectoarelor în care populația germană era predominantă; 5) comisia internațională stabilea teritoriile în care urma să aibă loc plebiscitul; 6) comisia stabilea definitiv frontierele; 7) se prevedea dreptul de opțiune pentru cei care vroiau să se mute din regiunea cedată; 8) guvernul de la Praga era solicitat ca în decurs de patru săptămâni, să elibereze din armată și poliție pe toți germanii sudeți care doreau acest lucru[35].

În ceea ce privește liderii de la București, era clar că Acordul de la Munchen reprezenta întărirea statelor revizioniste ca Ungaria, Bulgaria, URSS.

Pe fondul situației grele a anului 1938, Regele Carol al II-lea face vizite oficiale în Marea Britanie (15 - 16 noiembrie), Franța (18 - 21 noiembrie) iar la 24 noiembrie, în urma unei vizite neoficiale în Germania s-a întâlnit cu A. Hitler și a stabilit „dezvoltarea relațiilor economice între cele două țări”, dar și ca Germania „să descurajeze pretențiile revizioniste ale Ungariei”.

La întoarcerea în țară a regelui, Corneliu Zelea Codreanu și alți 13 legionari au fost asasinați (30 noiembrie), fapt interpretat ca având caracter ostil Germaniei.

După Conferința de la Munchen, totul ține de tragedie, tot ceea ce a urmat, începând cu Pactul Ribbentrop - Molotov, pentru împărțirea sferelor de interes în Europa. În dorința de eliminare a Poloniei, intențiile germane se vor răsfrânge asupra orașului liber Danzig și a Coridorului polonez. Refuzul polonez a pus în aplicare hotărârea sovieto - germană din 23 august 1939, de a desființa Polonia și determina izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial.

Toate aceste evenimente care au condus la cel de-Al Doilea Război Mondial, pot fi privite drept un „război împotriva războiului”. Caracterul societății de la „războiul

[35] Em. Bold, I. Ciupercă, *Europa în derivă (1918 - 1940). Din istoria relațiilor internaționale*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2001, pp. 210 - 211.

https://biblioteca-digitala.ro

total”, acel eveniment care a rupt continuitatea istorică, oferită de generația păcii, se adâncește pentru a vorbi mai târziu de un război al opiniilor, de acel „delir al rațiunii politice”. Vorbim de perioada în care societatea în ansamblu ei pare o „clasă mobilizată continuu”. Ne situăm în perioada, în care sistemele totalitare sunt într-o primă fază, cea misionară, dar într-o permanentă stare de război.

Vorbim de state într-o stare puternică de autarhie, dezvoltată din cauza crizei economice, pentru a ajunge după 1933 să vorbim de mijloacele guvernanților, care „manipulează creierele”, iar după anul 1938 de aceea „mașină de tocat destine”. Astfel spus Primul Război Mondial nu este decât o continuare a păcii în alte limite, pentru ca mai târziu, anii ce au urmat până la al Doilea Război Mondial să fie emblema continuării războiului prin alte mijloace.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

AERONAUTICA MILITARĂ ÎN BĂTĂLIA AERIANĂ PENTRU ROMÂNIA ÎN PRIMA ETAPĂ A CAMPANIEI DIN VEST (AUGUST - SEPTEMBRIE 1944)

Jănel TĂNASE[*]
Cristian MANOLACHI[* *]

Military aeronautics in aerial battle for Romania in the first stage of the west campaign (august - september, 1944)

Abstract
The political act of August 23, 1944 is the official expression of the real state of mind in the country and expresses the truefeelingscherished by the Romanian people. This explainswhy the state institutions and especially the army acted from the first moment and withouthesitationaccording to the new orientation, in conditions of crisis, with an immediate and total change of direction. Due to these exceptional conditions and unsuitable for action, the contribution of the Romanian Army to the cause of the United Nations is valuable, interesting and noteworthy. It is a uniquefact in history for an army to make a change of direction in the midst of military operations and this to be achieved without disturbances and especially without the slightest failure. Along with comrades from the land and navy branches, Air Force was present on duty, intervening immediately after the royal proclamation, 8-10 hours before the intervention of the land forces, with all the harsh conditions in which it was in the first hours and days of action.

Cuvinte cheie: *Aeronautică, aviaţie, escadrilă, forțe aeriene, misiune aeriană, zbor.*
Keywords*: Aeronautics, aviation, squadron, airforce, airmission, flight.*

Introducere

De la complexul eveniment de natură politico - militară declanșat la 23 August 1944 au trecut 75 de ani. Deși a generat consecințe geo - strategice incomensurabile în desfășurarea celui de-Al Doilea Război Mondial analiza istorică a acestuia este, în ultimul timp, din ce în ce mai puțin prezentă, spre deosebire de timpurile nu de mult trecute, când era dezvoltat și ideologizat peste măsură de autori situați de o parte sau alta a baricadei politice, iar în viață se mai afla unul din artizanii principali ai momentului, regele Mihai.

Situația premergătoare întoarcerii armelor şi realinierii României la Naţiunile Unite a fost extrem de complicată. Pregătirea acestui eveniment a fost realizată în secret,

[*] Comandor aviator (r) lector universitar, doctor, Academia Forţelor Aeriene „Henri Coandă” Braşov.
[* *] Comandor aviator, doctorand, șeful Serviciului personal și mobilizare la Statul Major al Forțelor Aeriene.

https://biblioteca-digitala.ro

Palatul Regal fiind direct implicat prin participarea la diferite întruniri clandestine, desfăşurate în casele conspirative ale opozanților de stânga ai regimului la putere.

Dar această acțiune nu a fost singulară. Însuși guvernul mareșalului Antonescu încerca, pe diferite canale diplomatice, obţinerea unui armistiţiu. Binecunoscute sunt cele care l-au avut în prim-plan pe prinţul Barbu Ştirbey[1]care, în luna februarie 1944, s-a deplasat și a negociat în secret, la Cairo, cu trimișii diplomației din Marea Britanie, S.U.A. şi U.R.S.S., discuții fără succes și suspendate după debarcarea aliată din Vestul Europei, cele de la Stockholm, între reprezentantul Guvernului României, Frederic Nanu și consilierul de legaţie George I. Duca, din partea opoziţiei și ambasadoarea sovietică Kollontay, de asemenea fără efect, ca urmare a desfăşurării evenimentelor din România şi, în special, cele petrecute după 23 august 1944.

Nu lipsite de importanță sunt negocierile guvernamentale de la Ankara care l-au avut ca protagonist chiar pe Mihai Antonescu, acțiuni prezentate regelui chiar și în perioada detenţiei din saffe-ul din Casa Nouă[2].

Fără a intra în detalii cu privire la consecinţele militar - strategice, logistice şi politice, putem aprecia fără echivoc că acţiunea României, prin Actul de la 23 August 1944, a constituit unul dintre evenimentele de însemnătate decisivă ale celui de-Al Doilea Război Mondial, prin dezagregarea întregului sistem militar german din Europa de Sud - Est, privarea Reich-ului de aprovizionările cu carburanţi din marele perimetru petrolifer de la Ploieşti şi cu alte produse, criza politică în lanţ declanşată în Bulgaria, Iugoslavia şi Grecia şi alăturarea potenţialului României la Coaliţia Antihitleristă, scurtând războiul cu circa 200 de zile.

Relevant în acest sens este raportul înaintat lui Hitler de generalii Keitel şi Guderian despre „**capitularea României**” (*termen folosit în documentele germane pentru actul de la 23 August 1944*), care prezintă, în esență, noua situație din Sud-Estul Europei: „Capitularea României, pe lângă consecinţele imediate de ordin militar, a produs în acelaşi timp şi o răsturnare de fronturi extrem de periculoasă, ce va duce la pierderea teritoriului nu numai al României, ci şi al Bulgariei, Iugoslaviei şi Greciei, punând în pericol toată armata germană din Balcani. Deosebit de pierderea poziţiilor din Carpaţi, pierderea grânarului şi petrolului românesc constituie o mare şi grea lovitură, în urma căreia armatele ruse vor putea ajunge, în vreo câteva săptămâni, în faţa Budapestei. Dat fiind că aceasta este, în decurs de 30 de ani, a doua oară când România trădează cauza Germaniei, se impune a se lua toate măsurile ca România să dispară de pe harta Europei şi poporul român să dispară ca naţiune...”[3].

Situația trupelor străine și române

Pe teritoriul și în proximitatea României, la 23 august 1944, trupele străine aveau o dislocare semnificativă:

- 624.635 de militari aparţinând forțelor germane din care pe front - 390.873 militari, în etape (deplasare) – 128.680 militari, în interiorul țării – 70.832 militari, în aeronautică și marină – 36.248 militari;

[1] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român,* Univers Enciclopedic Românesc, Bucureşti, 1997, p. 423.

[2] *Ibidem*, p. 172.

[3] Arhivele Istorice Centrale, fond *Casa regală,* dosar nr. 12 bis/1945, f. 231.

https://biblioteca-digitala.ro

- în partea de Nord - Est și de Est a țării forțe germane aparținând Grupului de Armate „Ucraina de sud”, care avea în compunere 25 de divizii germane și 20 de divizii române;

- în partea de Nord - Vest se găseau trupe de ocupație ungare și Germane[4];

- în zona de interior se găseau trupe germane dislocate în cele mai importante zone strategice. Efectivele erau dispuse în 800 de puncte organizate militar, în special în București, Ploiești și Valea Prahovei, care ofereau Wehrmachtu-lui avantaje majore în exercitarea rolului de forță de ocupație, forță care mai putea conta pe 40.000 de oameni din formațiunile paramilitare constituite din elementele Grupului Etnic German. Totodată, în afara misiunilor militare pentru armata de uscat și armata aerului cu dislocarea în capitală, în România mai funcționau Comandamentul Aprovizionării pentru Frontul de Est, Comandamentul Trupelor de Uscat din Dobrogea, Comandamentul „Amiral Marea Neagră” și altele de mai mici dimensiuni, încadrate cu personal bine pregătit, capabil să coordoneze acțiunile de reprimare sau să preia conducerea nemijlocită a trupelor. În țările vecine se aflau 54 de divizii și 3 brigăzi germane, ungare și bulgare care puteau interveni cu rapiditate în România[5].

Situația trupelor Române, deși complicată, nu era disperată, organismul militar românesc la 23 august 1944 fiind structurat, pregătit și înzestrat corespunzător cerințelor luptei moderne. Armata Română dispunea de peste 1.170.000 militari (39.697 ofițeri, 50.913 subofițeri și 1.059.579 trupă) și alte categorii de personal. Semnificativ este faptul că marea majoritate a efectivelor, 740.080 militari (63,2%) erau încadrate în comandamente, mari unități, unități și formațiuni dislocate în țară[6].

Armata a 3-a se afla în apărare la nord de Dunărea Maritimă, la flancul drept al Grupului de Armate „Ucraina de sud”, iar în nord - estul țării se găseau intercalate în dispozitivul de luptă german, marile unități și unități subordonate Armatei a 4-a.

Cu forțele celor nouă mari unități aflate în seara zilei de 23 august în retragere spre sud, cu cele zece mari unități, aproape intacte, ale Armatei a 4-a, cu detașamentele de fortificații, cu Divizia 10 infanterie dislocată la Sud de fluviu și cu alte mari unități române care puteau interveni operativ în luptă, comandamentul român ar fi putut opune o rezistență puternică pe aliniamentul Dunărea maritimă, linia fortificată și Carpații răsăriteni. În orice moment putea interveni în sprijin Divizia 9 Infanterie dislocată în Dobrogea.

Deși suferiseră pierderi în timpul ofensivei sovietice de la Iași - Chișinău, Comandamentele Armatelor a 3-a și a 4-a Române stăpâneau situația, controlau mișcările trupelor din subordine, erau capabile să acționeze în orice moment pentru îndeplinirea misiunilor încredințate. Replierea în etape succesive a celor două armate pe aliniamentul Carpații Orientali - zona fortificată Focșani, Nămoloasa, Brăila - Dunărea martimă fusese ordonată de mareșalul Ion Antonescu încă de la jumătatea zilei de 22 august 1944, acesta considerând încă posibilă blocarea pătrunderii sovietice și stabilizarea frontului pe această poziție puternică de apărare.

---

[4] Ștefan Pascu (coord.), *România în anii celui de-al doilea război mondial*, vol. 2, Editura Militară, Bucureşti, 1989, pp. 24 - 25.
[5] Arhivele Militare Române, (în continuare AMR), fond 948, dosar 758, f. 25.
[6] Ștefan Pascu (coord.), *op.cit.,* p. 27.

https://biblioteca-digitala.ro

După arestarea mareşalul Antonescu şi a lui Mihai Antonescu, în seara zilei de 23 august s-a citit la radio proclamația regelui către țară. Analiza acesteia scoate în evidență fapte și neadevăruri istorice, care puteau influența decisiv soarta țării:

- poporul român nu fusese consultat pentru declanșarea acestui act, așa cum era menționat în primul aliniat, iar armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii, nu exista, fiind încheiat după trei săptămâni, la 12 septembrie 1944, iar clauzele sale au fost dezastruoase pentru România;
- nu fuseseră negociate garanții cu Națiunile Unite pentru independența țării și neamestecul în treburile interne sau recunoașterea nedreptății Dictatului de la Viena;
- nu existau garanții pentru demersul final al acestui act, respectiv „înfăptuirea României de mâine, a unei Românii libere, puternice și fericite", ci dimpotrivă, se deschidea drumul pentru decenii de întuneric, departe de lumea liberă și civilizată[7].

Armata a răspuns rapid noii orientări politice şi militare a ţării[8], încetând, într-o situaţie militară extrem de complexă, acţiunile militare împotriva forţelor sovietice, desprinzându-se din dispozitivul german. Este un fapt unic în istorie ca o armată să schimbe sensul politico - militar în pline operațiuni și aceasta să se realizeze instantaneu și fără perturbații și, mai ales, *fără cea mai mică defecțiune*[9].

Acțiunile aeronauticii militare române

Cadrul în care s-au desfășurat acțiunile Armatei și Aeronauticii Militare Române pe Frontul de Vest au cuprins următoarele etape:

Faza I: Curățirea teritoriului român de trupele germane, 24 august - 8 septembrie 1944;

Faza a II-a: Acoperirea înaintării și concentrării trupelor soviet - române și eliberarea Ardealului de Nord, septembrie - 25 octombrie 1944;

Faza a III-a: Operațiunile din Ungaria, 26 octombrie - 20 decembrie 1944;

Faza a IV-a: Operațiunile pentru eliberarea Cehoslovaciei, 21 decembrie 1944 - 12 mai 1945[10].

La 23 August 1944, Aeronautica Militară Română dispunea de următoarele comandamente, mari unități, unități și formațiuni: Subsecretariatul de Stat al Aerului, Statul Major al Aerului, Corpurile 1 și 3 Aerian, Regiunile 1, 2 și 3 Aeriene, Comandamentul Artileriei Antiaeriene, Comandamentul Apărării Pasive,

---

[7] AMR, fond *8535-Corpul 1 Aerian*, Jurnal de Operații, *Campania contra germane - maghiarilor și eliberarea Transilvaniei de Nord,* f. 1.

[8] Despre încărcătura emoțională deosebită generată de aceste evenimente, generalul de flotilă aeriană Ion-Stratulat DOBRAN relata: „A venit lovitura de stat de la 23 august 1944, când aliatul german a devenit *bestia fascistă*. Am receptat evenimentul de la 23 august 1944 cu destulă confuzie, la început. Nu știam exact ce s-a întâmplat sau ce se va întâmpla, cum am știut ulterior. Dar eram ofițeri și ne-am supus ordinelor. Pe 23 august 1944 am făcut protecție de Stukas-uri, ultima mea misiune pe frontul de est. De pe Popești - Leordeni am participat la apărarea capitalei. Și am apărat-o. Am tras în nemți fără crutare, după ce au bombardat-o. Toate frământările noastre de cinste și onoare față de nemți, din zilele anterioare au căzut în fața evidenței".

[9] Cpt. cdor. av. Nicolae Grigore, *Contribuția Aeronauticei pentru desrobirea Ardealului și libertatea omenirii*, în „Revista Aeronauticei", Anul XIX, Aprilie - Iunie 1945, p. 16.

[10] *Ibidem,* p. 15.

https://biblioteca-digitala.ro

Comandamentul Școlilor și Centrelor de Instrucție ale Aeronauticii, Brigada geniu aeronautic.

Acestea subordonau 11 flotile de aviație (3 de vânătoare, 3 de bombardament, 3 de informații, 1 de hidroaviație, 1 de aerostație), cu 20 grupuri de aviație a 71 escadrile (1.646 avioane, din care 508 de luptă și 1.138 școală și antrenament), 3 batalioane de aerostație (10 companii), 4 brigăzi de artilerie antiaeriană cu 11 regimente, 2 regimente transmisiuni aero, 1 regiment de pionieri aero, 1 regiment de apărare pasivă, 1 batalion de parașutiști, servicii de informare aeriană, organe tehnice pentru amenajări aerodromuri, formații de balizaj și construcții, etc.[11].

În total, structurile de aeronautică dispuneau de 37.196 militari, 1.967 ofițeri, 4.676 subofițeri (naviganți și nenaviganți) și maiștri militari, 30.555 trupă[12], iar unitățile operative dispuneau de 511 echipaje la care se adăugau cele neoperative din interior.

Noua orientare politică a surprins unitățile în deplasare, astfel încât nu au putut fi informate la timp cu privire la conduita de adoptat față de armata germană, iar deplasarea punctelor de comandă și unităților către sud s-a realizat sub presiunea precipitată a evenimentelor[13].

În Faza I a operațiunilor Aeronautica Regală Română a participat la următoarele acțiuni de luptă: acțiuni aeriene în teritoriul național, 23 - 31 august 1944; acțiuni terestre pentru apararea aerodromurilor și a teritoriului, 23 - 31 august 1944; participarea la operația de acoperire a frontierelor și a concentrării trupelor româno - sovietice în Transilvania; refacerea și reorganizarea aeronauticii, 1 - 6 septembrie 1944; acțiuni independente desfășurate de C1 Aerian, 1 - 8 septembrie 1944; concentrarea unităților de aeronautică pe noua zonă de operații, 6 - 8 septembrie 1944.

În contextul desfăşurărilor politico - militare din vara anului 1944, în noaptea de 23/24 august 1944, pe baza directivei emise de Marele Stat Major, Statul Major al Aerului a transmis comandanţilor marilor unităţi şi unităţi de aeronautică misiunile pe care le aveau de îndeplinit în noua situaţie: „Armata germană a devenit singura noastră inamică. În consecinţă, se va trece imediat la o acţiune generală contra tuturor comandamentelor, unităţilor şi formaţiunilor de serviciu germane în scopul de a le dezarma sau a le alunga peste frontieră în cel mai scurt timp. În acest scop se va acţiona cu cea mai mare iuţeală şi cu toată energia, căutându-se să se obţină cât mai complet surprinderea. Se va organiza deîndată distrugerea tuturor unităţilor şi formaţiunilor zburătoare germane, fie prin acţiuni directe, fie prin împiedicare aterizărilor şi decolărilor printr-o pânză de trageri cu arme automate de jur împrejurul terenurilor germane de aviaţie”[14].

În această subfază a operației de curățire a teritoriului vechiului Regat, reorganizarea unităților și concentrarea lor în zona Sibiu - Balomir, structurile

[11] Nicolae Batolescu,Carmen Zgăvârdici, et al, *Istoria Aviației Române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, pp. 271 - 273.
[12] A.M.R., dosar 1036/54, ff. 336 - 358, dosar 686/75, f. 59, anexa 1.
[13] *Ibidem*, ff. 14 - 15.
[14] Colonel Corneliu P. Vasiu, *Şcoala aripilor româneşti. File din istoria Şcolii Militare de Ofiţeri Activi de Aviaţie*, Editura Militară, Bucureşti, 1978, pp. 122 – 123.

https://biblioteca-digitala.ro

aeronautice s-au aflat sub comandamentul direct al Statului Major al Forțelor Aeriene, ulterior depinzând de acesta numai din punct de vedere organizare, dotare și încadrare[15].

Aeronautica a acționat atât prin misiuni aeriene, dar și terestru pentru eliberarea tenurilor proprii de amenințarea formațiunilor germane și pentru sprijinul acțiunilor desfășurate de forțele terestre.

Misiunile aeriene au fost concentrate în zonele principale de luptă: București - Zona Petrolieră, Brașov - Făgăraș - Blaj - Mediaș - Turda, Sibiu.

În misiunile terestre Aeronautica a acționat cu unitățile de aviație, artilerie antiaeriană, geniu aero și parașutiști, precum și cu școlile militare dislocate în aceste zone fierbinți, în special la București, în luptele de la Băneasa și Pipera.

Au fost executate în principal misiuni de recunoaștere aeriană în zonele de concentrare ale inamicului și pe marile artere de comunicație, inclusiv Dunăre, intervenție în aer asupra formațiilor aeriene adverse pentru a paraliza acțiunile aeriene desfășurate asupra Capitalei și terenurilor de aviație proprii, precum și împiedicarea aducerii de forțe suplimentare pe calea aerului din Iugoslavia, intervenție la sol asupra concentrărilor de forțe inamice, centrelor de rezistență, coloanelor și convoaielor în retragere pe comunicațiile principale și pe Dunăre.

Deși intervenția structurilor de aeronautică nu a împiedicat atacurile aeriene asupra capitalei, aceasta a reușit să producă mari pierderi inamicului, să slăbească progresiv și să limiteze în timp atacurile, până la completa paralizare. Importanța acestor acțiuni este concretizată în împiedicarea aducerii de forțe pe calea aerului și realizarea legăturilor de comandament, celelalte mijloace de transmisiuni fiind inexistente sau ineficace, capitala fiind complet lipsită câteva zile de legătura cu exteriorul.

În această perioadă au fost executate 246 ieșiri avion cu 320 ore de zbor, doborâte 59 de avioane inamice, 24 în lupte aeriene, majoritatea avioane de bombardament greu și transport, 35 de avioane fiind doborâte de artileria antiaeriană. Pierderile proprii materiale s-au cifrat la 34 avioane, din care 4 în lupte aeriene, 3 distruse la sol și 27 confiscate de inamic pe aerodromul Focșani. Au căzut la datorie, morți, răniți sau dispăruți 71 ofițeri, 93 maiștri și subofițeri și 618 trupă, 157 fiind din categoria personalului navigant[16].

După 1 septembrie Corpul Aerian Român destinat să participe la acțiunile aeriene pe Frontul de Vest și-a stabilit punctul de comandă la Sibiu, cu următoarea ordine de bătaie[17]:

Nr. crt.	MARI UNITĂȚI/UNITĂȚI	DISLOCARE
1.	**Comanda Corpului Aerian**	*Sibiu*
2.	**Escadrila 2 Recunoaștere**	*Turnișor-Sibiu*
3.	**Escadrila 11 Observație**	*Varadia-Arad*
4.	**Escadrila 12 Observație**	*Drâmbari, Turnișor-Sibiu, Mediaș*
5.	**Escadrila 114 Legătură**	*Șura Mică, Șura Mare*

[15] Cpt. cdor. av. C. Perju, *Aviația noastră în războiul din Vest*, în „Revista Aeronauticii”, Anul XX, Nr. 1 - 2, Ianuarie - Februarie 1946, p. 8.
[16] Cpt. cdor. av. Nicolae Grigore, *op. cit.*, pp. 22 - 25.
[17] Cpt. cdor. av. C. Peju, *op. cit.*, pp.13 - 14.

https://biblioteca-digitala.ro

6.	**Escadrila 44 Vânătoare**	*Turnișor-Sibiu, Ghimbav*
7.	**Grupul 2 Vânătoare**	*Turnișor-Sibiu, Balomir, Mediaș*
8.	**Grupul 6 Vânătoare**	*Turnișor-Sibiu*
9.	**Grupul 9 Vânătoare**	*Turnișor-Sibiu, Balomir*
10.	**Grupul 5 Bombardament**	*Balomir Vest*
11.	**Brupul 6/3 Bombardament Picaj**	*Balomir Est*
12.	**Grupul 8 Asalt**	*Balomir Vest*
13.	**Secția Foto Nr. 5**	*Sibiu*
14.	**Compania Transmisiuni**	*Sibiu*
15.	**Brigada 1 Artilerie Antiaeriană**	*Sibiu-Brașov-Făgăraș-Brad-Petrești-Mediaș*
16.	**Brigada 2 Artilerie Antiaeriană**	*Mediaș-Cisnădia-Simeria-Balomir-Blaj-Timișoara*

În toată această perioada unitățile de aeronautică au trebuit să depășească greutățile inerente desprinderii de vechiul aliat și retragerii din Moldova determinate de lipsa mijloacelor de transport aerian și terestru care au condus la imposibilitatea evacuării în totalitate a materialului tehnic și administrativ de pe terenurile inițiale și cele intermediare, faptul că unitățile au fost surprinse în deplasare de Proclamația regelui a determinat imposibilitatea informării la timp cu privire la zonele de deplasare și atitudinea față de Armata Germană, pierderea unei părți din materialul volant al unităților ce se găseau încadrate în unități germane care au confiscat avioane și au reținut personalul (Grupul 6 Stuka), întreruperea legăturilor de comandament, inclusiv cu capitala, care a condus la imposibilitatea realizării sistemului de comandă și control.

Perioada dintre 1 și 9 septembrie a fost una dintre cele mai critice, o serie de condiții nefavorabile influențând negativ desfășurarea acțiunilor de luptă, respectiv: modificarea și descompletarea dispozitivului de luptă al artilerie antiaeriene datorate transferului de material pentru sprijinul misiunilor terestre sau ca material antitanc; lipsa aviației pentru sprijinul operațiilor terestre și pentru a respinge atacurile aeriene; ineficacitea avioanelor IAR 80, depășite tehnic către sfârșitul războiului, care nu au făcut față misiunilor de vânătoare, ceea ce a condus la pierderi mari în material și personal navigant; insuficiența legăturilor de comandament cu organele superioare și lipsa unui organ de coordonare în Transilvania au îngreunat desfășurarea misiunilor de luptă; lipsa legăturilor telefonice care au determinat utilizarea o lungă perioadă de timp a legăturilor radio; starea precară a terenurilor de zbor, dar și a unor structuri specializate pentru mentenanța tehnicii, au generat mari indisponibilități la material; dificultăți de aprovizionare și transport a materialelor pentru asigurarea desfășurării oportune și eficace a misiunilor planificate, potrivit nevoilor operative ale frontului[18].

Greutățile prezentate au pus la grea încercare executarea relațiilor de comandament, operațiilor aeriene și funcționării serviciilor. Cu toate acestea ele au fost soluționate și depășite prin stilul de conducere viguros, voința dârză și munca neobosită a tuturor factorilor implicați.

---

[18] *Ibidem*, pp. 19 - 20.

https://biblioteca-digitala.ro

Concluzii

Cu toate condițiile vitrege în care se găseau comandamentele și unitățile în August 1944, prin disciplină și spirit patriotic legendar s-a reușit să se intervină prompt și eficace în luptă, încă din primele momente ale schimbării de sens politic. Modestă cantitativ, dotată cu un material nu tocmai corespunzător, dar încadrată cu un personal viguros care a înțeles chemarea istoriei naționale, Aeronautica Militară Română și-a adus contribuția sa esențială la operațiunile care au decurs din actul politic de la 23 August 1944, contribuție apreciată și elogiată la adevărata valoare de aviațiile cu care sau alături de care a luptat, inamice sau prietene.

https://biblioteca-digitala.ro

REFORMA AGRARĂ ȘI ÎNCEPUTUL PROCESULUI DE COLECTIVIZARE ÎN JUDEȚUL/RAIONUL TECUCI - ETAPE ALE INSTAURĂRII ȘI CONSOLIDĂRII REGIMULUI COMUNIST

Daniel DOJAN*

Agricultural reform and the beginning of the collectivization process in Tecuci county / district - stages of the establishment and consolidation of the communist regime

Abstract

The agrarian problem was a constant in the history of Romania, and it was exploited to the full by the communist regime established on March 6,1945. The class struggle was for the Romanian village a struggle to purge all opponents of the regime. Tecuci County had about 170,000 inhabitants in 1945 and the main occupation was agriculture. In order to divide the lands of the peasants, the local authorities abusively deprived the great philanthropists of the county of all goods, families like: Cincu, Sachelarie, Demetriade, Giurgea, etc. Many of the former owners were convicted by the communist judiciary or forced to emigrate. The population of the county was facing a serious food crisis. The beginning of the process of collectivization of agriculture was negatively perceived by the population of the county, peasant riots took place which were violently repressed by the regime with the involvement of Security Forces who used heavy weapons to impose socialist order. Tecuci County was a positive example through its resistance to collectivization but also a negative example through the atrocities committed the local communist authorities.

Cuvinte cheie: *colectivizare, reformă agrară, revoltă, represiune.*
Keywords: *collectivization, agrarian reform, revolt, repression.*

Situația mediului rural din România la finele Marelui Război (1914 - 1918), era una stringentă, pentru noul stat unitar și pentru societatea interbelică. Lipsa unor reforme substanțiale, aveau să creeze mari dezordini în rândul populației din cauza structurii unei societăți multietnice, ce intra în noua epocă cu traume profunde din perioada războiului. Puterea politică de la București a luat măsuri legislative, între 1920 și 1921, astfel au fost adoptate mai multe reforme agrare pentru diferitele regiunii ale țării. În urma acestor măsuri, au fost expropriate în jur de 6 milioane de hectare[1]. Pe baza raporturilor de împroprietărire a evoluat, în această perioadă, producția agricolă a țării, contribuind la dezvoltarea economică în perioada interbelică[2].

* Arhivist, Muzeul de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci.
[1] Ioan Scurtu (coord.), *Istoria Românilor,* Vol. VIII, , Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 104.
[2] *Ibidem,* p. 108.

https://biblioteca-digitala.ro

În județul Tecuci în urma reformei agrare din 1922 - 1924, au fost date în proprietate țăranilor între 3 și 5 ha de pământ agricol, ca urmare a participării ostașilor în Primul Război Mondial[3].

În aceeași perioadă, sistemul cooperativelor agricole de tip capitalist, a fost introdus ca o necesitate după anul 1907; micile proprietăți se uneau, punând în comun suprafețe substanțiale de pământ, pentru a executa muncile agricole și a beneficia de un produs ce ulterior, aducea un venit familiei rurale. Aplicarea acestor sisteme de producție în agricultură, se deosebeau drastic de colectivizarea socialistă prin faptul că nu avea un caracter forțat[4].

Pentru comuniști, situația țărănimii era una „gravă" și trebuia schimbată. Ei nu acceptau nici forma statului național - unitar, considerându-l un stat „imperialist" (Dan Cătănuș) și nici realitățile societății interbelice. Ideolgia comunistă putea fi sintetizată conform teoreticienilor săi Karl Marx și Friedrich Engels la un principiu simplu: desființarea proprietății private[5]. De asemenea, țăranii erau priviți prin prisma ideologiei, neținându-se cont de tradițiile lor, de relațiile sociale sau de mentalități; toți erau încadrați în tipare: astfel, elementul ce definea apartenența a devenit orientarea politică (membru al Partidului Comunist) și clasa socială[6]. Din acest punct de vedere, au fost delimitate taberele: cine era de partea comuniștilor și cei care reprezentau *„dușmanii poporului"*, iar reforma agrară din anul 1945 va sintetiza clar aceste aspecte ideologice și politice.

Reforma agrară - 1945

Una dintre primele măsuri ale guvernului condus de Petru Groza, a fost implementarea „Reformei Agrare", un act de „dreptate socială" așa cum îl defineau comuniștii. De fapt, era o copie a primelor două decrete adoptate de guvernul bolșevic instaurat în Rusia în 1917, decretul pentru „Pace și Pământ". Comuniștii trebuiau să atragă de partea lor marea masă a populației, țărănimea, pentru a-și consolida capitalul electoral[7]. Scopul acestui demers era unul electoral, reprezentând un prim pas al colectivizării. În situația post - belică, cetățenii români de etnie germană urmau a fi deportați în Uniunea Sovietică, aproximativ 70.000, planificându-se ca aceștia să fie deposedați de pământ în favoarea țărănimii sărace[8].

Legea nr. 187 din 23 martie 1945, prevedea exproprierea pământurilor:

„Exproprierea

Art. 3. - În scopul înfăptuirii reformei agrare, trec asupra Statului pentru a fi împărţite plugarilor îndreptăţiţi la împroprietărire şi pentru a constitui rezervele prevăzute la art. 2, pct. C şi D, următoarele bunuri agricole cu inventarul viu şi mort afectat lor;

---

[3] Lazăr Gheorghe (coord.), *Monografia Orașului Tecuci*, Ed. „Geneze", 1999, p. 229.
[4] Petrica Daniel, *Lupta împotriva procesului de colectivizare în județul Galați*, Editura Lumen, 2010, p. 29.
[5] Gail Kligman, Katherine Verdery, traducere Justina Bandoi, *Țăranii sub asediu - colectivizarea agriculturii în România (1949 - 1962)*, Editura Polirom, 2015, p. 22.
[6] *Ibidem*, p. 102.
[7] *Ibidem*, p. 117.
[8] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

a) Pămînturile şi proprietăţile agrare de orice fel aparţinînd cetăţenilor germani şi cetăţeni români, persoane fizice sau juridice, de naţionalitate (origine etnică) germană, care au colaborat cu Germania hitleristă.

b) Pămînturile şi alte proprietăţi ale criminalilor de război şi ale celor vinovaţi de dezastrul ţării;

c) Pămînturile celor care s-au refugiat în ţările cu care România este în stare de război ori s-au refugiat în străinătate după data de 23 August 1944;

d) Terenurile şi toate bunurile agricole ale absenteiştilor;

e) Terenurile a celor care în ultimii şapte ani consecutivi nu şi-au cultivat pămînturile în regie proprie, cu excepţia loturilor pînă la 10 ha;

f) Bunurile agricole de orice fel ale cetăţenilor români care s-au înscris voluntari pentru a lupta împotriva Naţiunilor Unite;

g) Bunurile de mână moartă.

h) Prisosul terenurilor agricole constituind proprietăţi ale persoanelor fizice care depăşesc suprafaţa de 50 ha, şi anume: pămîntul arabil, livezile, fâneţele, bălţile şi iazurile artificiale, fie că servesc sau nu pentru pescuit, mlaştinile şi terenurile inundabile”[9].

Au fost astfel expropriate 1.443.911 ha de la 143.219 proprietari, distribuind din aceste confiscări 1.057.674 ha la 726.129 de țărani, care aveau proprietăți agricole sub 5 ha. Din această suprafață 387.565 ha au fost păstrate de stat pentru a înființa Gospodării Agricole de Stat[10]. Mărirea proprietății statului a continuat în 1948 când alte 940.000 de ha au fost rechiziționate de la instituții precum biserici, școli și mari proprietari de teren definiți ca *„dușmani ai poporului”*[11].

Municipiul Tecuci în anul 1945, se afla într-o situație economică destul de dificilă pe teritoriul județului, după cum se scria într-o notă informativă din 28 februarie 1945: *„[...] se simțea o lipsă cumplită a articolelor de primă necesitate[...]*”[12]. Deși, în perioada interbelică exista în Tecuci o economie diversificată, menționez aici doar câteva bănci, societăți de asigurare și întreprinderi locale: bănci - Banca Agricolă, Banca Comercială, Banca Sindicatului Agricol, etc., societăți de asigurare - Agricole, Dacia Română, Națională etc., depozitele lui Nestor Cincu (producție de beton armat) și altele[13].

Reforma agrară în județul Tecuci

Datele privind aplicarea reformei agrare în Județul Tecuci sunt menționate în mai multe surse. Desigur, sursele primare consultate în vederea elaborării prezentului studiu, sunt cele oferite de Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Galați, dar există și în

[9] Legea nr. 187 din 23 martie 1945, http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=1569, (accesat la data de 14.06. 2020)
[10] Gail Kligman, Katherine Verdery, *op.cit.*, p. 117.
[11] *Ibidem*.
[12] Papacostea Șerban (coord.), , *6 martie 1945 - Începutul comunizării României,* volum colectiv, Editura Enciclopedică, București, 1995, p. 313.
[13] Lazăr Gheorghe (coord.), *op.cit.*, pp. 242 - 243.

https://biblioteca-digitala.ro

bibliografia din perioada regimului comunist date despre județul Tecuci. În documentele S.J.A.N. Galați, sunt expuse procesele verbale ale implementării acesteia, normele legislative și detaliate bunurile mobile și imobile confiscate de la așa-numiți „moșieri”. În datele expuse în diferitele monografii și analize asupra istoriei locale din perioada comunistă este prezentată o imagine generală a evenimentelor de atunci, în stilul caracteristic propagandei comuniste, cifre și statistici. Prima sursă care menționează evenimentele din 1945 este o lucrare ai căror autori nu sunt menționați, redactată în forma unui raport[14] către autoritățile din acea perioadă „*Monografia Raionului Tecuci*” din anul 1964 și 1965, prezentă în arhiva Muzeului de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci. În această sursă este specificat: *„Prin reforma agrară din martie 1945, moșierii Anton Cincu, Giurgea*[15]*, Dimitriade, Emil Constantinescu, C. Vidrașcu, Nichi Cristoveloni* (n.n. a fost păstrat textul orginal cu greșelile de rigoare, menționez că este vorba despre Chrisoveloni și Demetriade), *Ștefan Moise, Petre Moise, au fost expropriați iar moșiile lor au fost împărțite țărănimii fără pămînt sau cu pămînt puțin, fiind lichidată pentru totdeauna exploatarea moșierească”*[16]. Toate aceste exproprieri le voi detalia pe parcursul studiului făcând referire la documentele din arhive.

Conform unei alte surse, volumul *„Județul Galați pe scara timpului”* ai cărui autori sunt Ion Brezean și N. G. Munteanu din anul 1972, se face referire la faptul că: *„în județul Tecuci au fost expropriați 126 de moșieri [...] suprafața expropriată fiind de 11.543 ha. [...]Au fost împroprietăriți 13.769 de țărani”*[17].

Puterea politică locală a județului Tecuci era reprezentată de: prefecții Constantin Bulboacă (1945 - mai 1946), Zaharia Doniga (iulie 1946 - 1948), Gheorghe Gavrilescu (1949 - 1950), liderul organizației județene P.C.R. Tecuci - Teodor Nicolau, liderul organizației județene Frontul Plugarilor Tecuci, N. Hodorogea, liderul organizației județene a Partidului Național Popular, Tecuci - Ionel Alexandrescu, liderul organizației județene a Partidului Național Liberal „Ghe. Tătărăscu”, Tecuci - Gh. Țanu, liderul organizației județene a Partidului Național Țărănesc „Anton Alexandrescu” Tecuci - Emil Hâncu, liderul organizației județene a Partidului Social Democrat Tecuci - N. Popescu, Comisia Locală Sindicală Tecuci - B. Ciobanu, cu toții constituind Frontul Național Democrat în județul Tecuci[18]. Blocul Partidelor Democrate obține în alegerile falsificate din noiembrie 1946, conform rezultatelor oficiale 78,16% din voturi ceea ce însemna un total de 56.000 de alegători din 71.656[19].

Aceștia vor pune în aplicare legea reformei agrare conform indicațiilor primite de la autoritățile centrale, ce recomandau ca operațiunile de confiscare a proprietăților

[14] Între 1958 și 1975 au fost realizate diferite lucrări, definite ca monografice de către învățători sau profesori, legate de cartierele municipiului Tecuci și mai apoi de raion, în *Monografia Raionului Tecuci* din 1964 și completată în 1965, nu sunt menționați autorii, dar în *Monografia cartierului Nicolae Bălcescu* din anul 1975 sunt menționați ca autori învățătorul Emil Hâncu și prof. F. Agavriloaei, iar în *Monografia suburbiei Cernicari* din anul 1958 este menționat ca autor învățătorul Popescu Nicolae. Este probabil ca autorii acestei monografii a raionului Tecuci să fie aceiași autori membri ai corpului didactic din Tecuci.

[15] Vezi Gh. Jurgea - Negrilești, *Troica amintirilor sub patru regi*, Editura Polirom, București, 2014.

[16] *Monografia Raionului Tecuci*, Tecuci, 1964, p. 10.

[17] Ion Brezeanu, N.G. Munteanu, *Județul Galați pe scara timpului*, Editat de Comitetul județean de partid al P.C.R. Galați, 1972, p. 196.

[18] S.J.A.N. Galați, Fond Prefectura Județului Tecuci, Dosar, 41/1946, f. 54.

[19] *Monografia Raionului Tecuci*, Tecuci, 1964, p. 20.

https://biblioteca-digitala.ro

să fie făcute simultan în baza unor tabele bine întocmite, cu moșierii ce urmau a fi expropriați. Se menționa faptul că trebuie realizate echipe de muncitori din fabrici și uzine care să păzească bunurile confiscate. O atenție sporită trebuia îndreptată către gospodăriile ce au în administrare conace[20].

În orașul Tecuci, în 1945, au fost expropriate: moșia lui Constantin Sachelarie[21] de unde s-au naționalizat 30 ha de pământ arabil, un conac la Rotunda lângă Tecuci și două clădiri în oraș, magazinul *„Dunărea"* și o clădire unde își avea deja sediul Asociația Română pentru legături cu Uniunea Sovietică, prescurtat A.R.L.U.S[22]. Constantin Sachelarie, împreună cu soția sa și fiica Ivona Sachelarie au fost evacuați și trimiși de la stația Frunzeasca către Focșani de către „tovarășul" Matei Petre[23]. În documentele publicate de către Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoriei Exilului Românesc - Biblioteca Represiunii, rezultă din fișa matricolă penală nr. 423 emisă de către Penitenciarul Galați în data 26 iunie 1950, că Aurel Sachelarie[24], născut la 20 ianuarie 1926, în Tecuci, fiul al lui Costică și Marandei Sachelarie, domiciliat în str. Cuza-Vodă nr. 70, Tecuci, de profesie funcționar, catalogat *legionar*, a fost condamnat la doi ani de detenție pentru că ar fi făcut parte *dintr-o organizație subversivă*, conform deciziei Tribunalului Galați nr. 143/1950[25]. Pe lângă această familie au mai fost expropriate în Tecuci mai multe familii: Demetriade, Virgil Mironescu, General Ionescu (și / sau Ionașcu conform sursele analizate) dar și Cincu (a căror proprietăți se aflau și în orașul Tecuci)[26].

În comuna Munteni, a fost expropriată de către o comisie formată din primarul Tecuciului, Ghiță Marin, membrii de partid Gigloman, Lungu, Solovanov, Mircea Vlad,

---

[20] S.J.A.N. Galați, Fond Comitetul Județean P.M.R. *Tecuci*, Dosar 59/1949, f. 6.

[21] A fost proprietar al mai multor imobile din Tecuci, printre care Farmacia sa deschisă la 17 martie 1921, aflată pe Str. Ștefan cel Mare din Tecuci, colț cu strada Cuza-Vodă. Ulterior a fost deschis în incinta fostei farmacii magazinul „Dunărea". (Ștefan Andronache, *Tecuci și împrejurimile sale - ghid,* Editura Grapho Press, Tecuci, 2016, p. 187).

[22] În cotidianul „Brazda Nouă" din 27 februarie 1945, An II, nr. 14, p. 1 se specifică detalii de înființare a Filialei A.R.L.U.S. Tecuci: *Filiala Tecuci, care a luat naștere în seara zilei de 22 ianuarie 1945 [...] în saloanele școalei primare nr. 1 Fete [...] Toți sunt o mare familie. La această adunare au luat parte următorii: Constantin Georgescu Președintele Tribunalului, Iulian Vasiliu procuror, Petre Croitoru avocat și prefect, Virgil Mironescu avocat, Halpern I. avocat, Șaraga I. avocat, D. Sbârnea avocat fost prefect, Vasilică Gheorghiu avocat, Gh. Bosie farmacist, Dr. Savel Cârlan, Dr. Vladimir Coropceanu, Dr. Seiman, Dr. Moscovici, Dr. Georgeta Popescu-Corod, SubLocotenent pandur Călin Lupașcu, C. Cristescu director banca națională, Ghe. Udrea, Teodor Măxineanu, Teodor Ivăneanu inginer, Alex. Florea inginer tehnic, I. Alexandrescu primar, prof. C. Scuratovski, prof. Corneliu Iancovici, prof. Alexe Allsinski, prof. Gh. Boureanu, V. Galan, înv. Agripina V. Galan, înv. Ecaterina Popescu, înv. Emil Hâncu, înv. Jenică Popescu, înv. D. Cârjovete, înv. Anton Ursulescu contabil, N. Ciobotariu înv. Nicu Popovici înv., Aristotel Tiron agronom președinte Frontul Plugarilor, D.Mânăstirski funcționare prefectură, Ulise Meran judecător, Sgherea Gh. înv., D-na A. Sgherea înv. Adunarea generală a dat următorarele însărcinări: V.D. Galan-Ursa Președinte, Dr. Savel Cârlan vicepreșeinte, Dr. Moscovici secretar de ședință, Jenică Popescu casier, Alex. Alexinschi bibliotecar, P. Croitoru, C.Cristescu și Alex. Florea cenzori [...].*

[23] S.J.A.N. Galați, Fondul Prefectura Județului Tecuci, Dosar, 41/1946, f. 67.

[24] Este posibil să fie fiul lui Constantin Sachelarie, doarece în fișa matricolă penală este menționat că tatăl avea profesia de negustor, deși numele tatălui este trecut drept Costică - diminutiv de la Constantin, iar numărul domiciliului ar putea fi proprietatea lui Constantin Sachelarie.

[25] I.C.C.M.E.R., Biblioteca Represiuni, Fișă matricolă penală nr. 423/26.06.1950 Penitenciar Galați.

[26] S.J.A.N. Galați, Fond Comitetul Județean P.M.R. Tecuci, Dosar 59/1949, f. 47.

https://biblioteca-digitala.ro

în prezența a 8 milițieni[27], moșia lui Anton Cincu[28], în fapt vila tatălui său, Nestor Cincu, fiul marelui filantrop Anton Cincu și fratele lui Teodor Cincu - donatorul actualei clădiri a Muzeului de Istorie „Teodor Cincu”[29]. Nestor Cincu fusese lider al organizației locale a Partidului Conservator - Democrat condus la nivel național de Take Ionescu. Nestor Cincu a fost deputat de Tecuci, ales la alegerile din februarie 1914, în colegiul II[30]. Administratorul clădirii de la Țigănești era Culluri, conform documentelor, posibil Aristide Culluri[31], deși se menționează că în momentul rechiziționării acesta nu era prezent fiind plecat la București[32]. Pe lângă această proprietate, au mai fost confiscate 9 ha de vie cu viță nobilă în comuna Nicorești[33].

Poliția Orașului Tecuci - Biroul Siguranței, informa despre starea de spirit a populației a tuturor claselor sociale: populația era nemulțumită față de măsurile guvernului contra „speculei”, fiind vorba despre comerț și pentru faptul că în perioada Crăciunului din 1945 nu a fost împărțit zahăr populației. Țăranii erau primii, care din cauza prețurilor foarte mici ale produselor agricole erau afectați și refuzau să vândă. Muncitorii, în mare parte angajații stației C.F.R. Tecuci, la rândul lor erau nemulțumiți din cauza lipsei de alimente și a salariilor mici, astfel 32 dintre aceștia înaintându-și demisia[34]. Într-o altă notă informativă a prefectului se menționa că: „*se manifestă în general îngrijorarea alimentării cu cele mai indispensabile articole de strictă necesitate*”[35]. Subprefectul Gh. Gavrilescu informa prefectura județului Tecuci în februarie 1946, că locuitorii din nordului județului Tecuci, plășile Stănișești, Podul Turcului și Homocea *„sunt majoritatea înfometați”*. Lipseau zahărul, grâul, porumbul, furajele iar lipsa medicamentelor a determinat izbucnirea epidemiilor de gripă și tifos. Populația orașului Tecuci era și ea nemulțumită de lipsa pâinii, porumbului și zahărului. Funcționarii penitenciarului din oraș depuneau o plângere procurorului - șef al județului pe motiv că nu li se predă pe cartelă mălai de la Brutăria Ianoros din str. Ștefan Cel Mare, astfel ei și familiile lor riscau foamea[36]. Se cerea ca Oficiul Economic Județean să intervină la Subsecretariatul de Stat al Aprovizionării București pentru a trimite o nouă cantitate de porumb în nordul județului[37]. În luna mai al aceluiași an 1946, situația nu fusese rezolvată, iar prefectul atenționa că este imposibil de alimentat nordul județului cu porumb: *„din cauza comercianților și a populației nevoiașe de la munte,*

---

[27] Idem, Fond Prefectura Județului Tecuci, Dosar, 41/1946, f. 18.

[28] Nu este vorba despre Anton Cincu, donator al spitalului din Tecuci, fost primar al orașului Tecuci între anii 1856 - 1859, 1864 - 1871 (cum preciza Ștefan Andronache în lucrarea, *Tecuciul în documente și publicații*, Ed. GraphoPress, Tecuci 2015, p. 578) ci despre fiul lui Nestor Cincu, Anton zis *Tony* Cincu.

[29] Doru Parascan, *Muzeul orașului Tecuci 1934 - 2014,* Editura GraphoPress, Tecuci, 2014, f. 5.

[30] Dumitru Săndel, *Liberalii gălățeni*, Editura Istros, Brăila 2012, p. 168.

[31] Fiul lui Giovanni Culluri și al soției sale Tomassa Culluri. Giovanni Culluri a coordonat lucrările de modificare a fațadei actualului sediul al muzeului tecucean. Acest arhitect apreciat a fost adus în România de către Anghel Saligny, un prieten al juristului și diplomatului Constantin Mile ce fusese căsătorit cu Maria fiica lui Anton Cincu. Așa cum precizează prof. Parascan Doru în lucrarea *Muzeul orașului Tecuci 1934 - 2014,* Editura GraphoPress, Tecuci, 2014, ff. 6 - 7.

[32] S.J.A.N. Galați, Fond Prefectura Județului Tecuci, Dosar, 41/1946, f. 18.

[33] Idem, Fond Comitetul Județean P.M.R. Tecuci, Dosar 59/1949, f. 18.

[34] Idem, Fond Prefectura Județului Tecuci, Dosar 68/1946, ff. 3 - 6.

[35] *Ibidem,* f. 9.

[36] Idem, Fond Poliția Orașului Tecuci, Dosar 4/1945, f. 495.

[37] Idem, Fond Prefectura Județului Tecuci, Dosar 68/1946, f. 94.

https://biblioteca-digitala.ro

cari au împânzit satele pentru porumb, majoritate fiind femei, a căror exterior și stare fizică arată cu prisosință mizeria alimentară, în fața cărora legea umanitară învinge legile juridice ale țării. Remedieri: rămâne a se aprecia de către forurile superioare"[38].

Sarcinile fiscale și cotele impuse țăranilor ridicau mari probleme, prefectura înștiințând la 5 februarie 1946, asupra dificultăților ridicării lor; deși s-au făcut presiuni asupra populației, oamenii refuzau predarea lânii și a grâului deoarece fuseseră deja consumate. Astfel se recomanda renunțarea ridicării acestor cote de la populația nevoiașă. În general, țăranii erau nemulțumiți de *„chestiunea împroprietării care nu s-a definitivat"*[39]. Cotele erau stabilite conform Decretului nr.3061/1946, astfel: proprietarii ce dețineau până la 20 de oi țurcane predau 0,5 kg lână de fiecare oaie, iar peste numărul de 24 de oi se preda 0,75 kg lână de fiecare oaie. Restul lânei putea fi utilizată de proprietari, doar după ce predau cotele obligatorii către stat. Cei ce nu predau cotele erau acuzați de speculă ilicită și sabotaj economic, fiind pedepsiți conform legii[40].

În anul 1947 în Tecuci, în cartierul „Nicolae Bălcescu" existau în cadrul Întovărășii Agricole Colective, 140 de familii, președintele acesteia fiind Apreutesei Ion, în același cartier fiind înființată Secția de Mașini și Tractoare[41]. Deși autoritățile statului controlau proprietățile de pe raza județului Tecuci, situația raportată de prefectul Zaharia Doniga la 8 decembrie 1948, la conferința administrativă din Circumscripția Administrativă Galați, era una sumbră. Problemele erau diverse, existând mai multe dezbateri privind impozitul agricol și cotele impuse țăranilor după împroprietăriri. Astfel, în anul 1948 doar în cuantum de 30% fusese achitat impozitul agricol, iar planul stabilit de prefect fusese de 90%. În județul Tecuci, în 1948 nu au fost ridicate cotele iar vina aparținea conducerii județului care făcuse previziuni prea *„optimiste"* a mediei de producție la hectar iar lipsa *„vigilenței"* a conducerii politice a permis chiaburilor să se *„strecoare"* în comisiile de recoltare și să *„saboteze"* ridicarea cotelor[42].

În documentele analizate, există un tabel anexă a unui raport din 1949 în care sunt enumerați 68 de moșieri expropriați. În urma unui alt raport întocmit de Comisia Țărănească, responsabili fiind de acest organism prefectul Gheorghe Gavrilescu, directorul Direcției Agricole Tecuci, Motaș Brânzei, dar și liderii coaliției politice a comuniștilor, se menționa că reforma agrară a *„lichidat moșierimea"* și a întărit influența partidului în rândul *„țărănimii sărace"*. Erau menționate și câteva cifre provizorii ale efectului legislativ în mediul rural: terenuri arabile, grădini, orezării, pășuni, fânețe etc. în total 10.791,80 ha, 185 clădiri de locuit, 92 magazii de cereale, 14 mori, 50 garaje mașini, 28 crame, 10 ateliere diferite și altele[43]. Toate aceste cifre erau prezentate ca fiind un trofeu al „luptei de clasă", în realitate vom vedea pe parcursul materialului că statul nu va fi capabil să gestioneze aceste proprietăți în beneficiul țăranilor care vor avea încă mult timp de suferit de pe urma măsurile restrictive. Pe lângă

---

[38] *Ibidem*, f. 265.
[39] *Ibidem*, ff. 37 - 38.
[40] Idem, Fond Prefectura Județului Tecuci, Dosar 51/1949, Ordonanța nr. 12 emisă de Prefectura Județului Tecuci în data de 9 mai 1946, prefect Constantin Bulboacă, f. 9.
[41] Emil Hâncu, F. Agavriloaiei, *Monografia Cartierului „Nicolae Bălcescu" din Municipiul Tecuci*, Tecuci, 1975, p. 51.
[42] S.J.A.N. Galați, Fond Inspectoratul General Administrativ Galați, Dosar 238/1948, ff. 20 - 26.
[43] Idem, Fond Comitetul Județean P.M.R. Tecuci, Dosar 59/1949, f. 46.

https://biblioteca-digitala.ro

lichidarea *„moșierilor”*, autorii raportului semnalau că au rămas și alți adversari ai țăranilor, clasa socială a chiaburilor. Aceștia erau catalogați drept *„profitori”* ce acționau în contra statului, speculând condițiile meteo nefavorabile pentru a influența țărănimea[44].

Începutul procesului de colectivizare

Regimul comunist după adoptarea reformei agrare din anul 1945 și naționalizările din 1948, a declanșat, după cum am menționat mai sus, în anul 1949 prin plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, un *„asalt”* asupra agriculturii românești. Țăranii erau dirijați de către partid să-și înființeze: Întovărășiri Agricole, Secții de Mașini și Tractoare în final obiectivul fiind colectivizarea agriculturii[45]. Au fost înființate Gospodării Agricole de Stat, pentru a alimenta aparatul administriv complex al Partidului Muncitoresc Român, mii de membrii ce aveau o poziție privilegiată față de țăranii care se chinuiau să găsească alimente. În fapt, statul dorea sustragerea producției agricole rurale prin mai multe metode, după cum specifică Dan Cătănuș în lucrarea *Colectivizarea agriculturii în România represiunea 1949 - 1953*:

a) Impozitul agricol - asupra venitului unei gospodării țărănești
b) Cotele obligatorii - impozit achitat din produsele agricole
c) Achizițiile - țăranii ofereau produse agricole iar în baza valorii acestor produse primeau bunuri de consum[46].

Acest sistem al cotelor a fost un model importat din Uniunea Sovietică și prevedea atingerea a trei ținte majore: politice - fiind loviți chiaburii la sate astfel se împlinea lupta de clasă; economice - statul comunist obținând produse agricole și îndeplinind obiectivele economice, iar multe produse puteau fi transmise către U.R.S.S. în numele daunelor de război și către țările din cadrul Consiliul de Ajutor Economic Reciproc sub prețul pieței[47].

Prin acest sistem de cote, în realitate țăranii erau afectați, nu numai chiaburii. Ei nu reușeau să achite aceste cote stabilite deoarece erau foarte mari și nu țineau cont de nevoile individuale ale fiecărei familii care după predarea cotei nu îi rămâneau produse agricole pentru hrană și pentru însămânțări, ori nu reușeau nici măcar să predea cotele[48]. Prin sustragerea acestor produse agricole de către stat, scădea drastic interesul țăranilor față de muncă și de producția agricolă ce era afectată[49]. Conform legislației erau strict interzise vânzarea produselor agricole sau treierarea grâului ori a porumbului fără înștiințarea autorităților ori în perimetrul locuințelor. Se pedepseau conform decretului 183/1949, nepredarea cotelor sau sustragerea recoltei cu muncă silnică între 5 - 15 ani

---

[44] *Ibidem*, ff. 1 - 3.
[45] Petrică Daniel, *Lupta împotriva procesului de colectivizare în județul Galați*, Editura Lumen, 2010, p. 35.
[46] Dan Cătănuș, Octavia Roske, *Colectivizarea agriculturii în România - Represiunea 1949 - 1953,* Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București 2004, p. 11.
[47] *Ibidem*, p. 11.
[48] *Ibidem*, p. 12.
[49] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

iar nerespectarea planului de stat se sancționa cu închisoare corecțională de la 1 la 12 ani[50].

În raportul prefectului județului Tecuci, Gheorghe Gavrilescu din ianuarie 1949 se preciza că noile legi nu au produs încă efect, dar că țărănimea era mulțumită de *„lupta de clasă”* și țărănimea chiabură și moșierii erau înfricoșați de noile legi, deși în finalul raportului țărănimea săracă era catalogată ca fiind *lipsită de mare interes față de muncă deoarece nu era avantajată de stat*[51]. Predarea cotelor ridica probleme autorităților din Tecuci și același prefect Gheorghe Gavrilescu, raporta către Ministrul Afacerilor Interne, că erau probleme la întocmirea comisiilor de colectare încă din anul 1948, deoarece mulți membri ai acestora nu au fost atent selectați și erau *„străini intereselor clasei muncitoare”*, mulți din acești membri erau chiar primari, notari, agenți agricoli ce ar fi reprezentat burghezia și chiaburimea. Dintre aceștia, prefectul a demis 23 de primari, 9 agenți agricoli și un notar. În comuna Tudor Vladimirescu se semnala o sabotare a colectărilor, fiind introduse bucăți de fier în batoză[52].

Situația era una dificilă în întreg județul, foametea și seceta au provocat mari probleme autorităților, astfel în raportul Comisiei Țărănești din iulie 1949 se spunea: *Starea de spirit a țărănimii este îngrijorătoare acolo unde nu a plouat și unde seceta persistă. Reacțiunea folosește timpul secetos și lansează zvonuri reacționare care în zilele de sărbătoare caută să atragă lumea și tineretul la procesiuni pentru ploaie așa cum a fost în ultimele sărbători în plasa Ivești unde s-a ieșit cu icoanele când tineretul era angrenat la competițiile sportive, mulți tineri s-au alăturat procesiunilor religioase chiar și membrii de Partid*[53]. Iar din cauza secetei din toamnă, în 1949 erau compromise cam 18 - 20% din însămânțările de toamnă[54].

În privința colectivizării, responsabilă era Comisia Agrară condusă la nivel național de Ana Pauker. În vara anului 1950, aceasta a părăsit România plecând în U.R.S.S. pentru a-și trata problemele medicale iar în fruntea Comisiei Agrare a fost numit Alexandru Moghioroș ce își luase angajamentul să grăbească procesul de colectivizare. Ana Pauker îndemna ca cei ce se opun colectivizării să fie pedepsiți într-un mod exemplar. A. Moghioroș va *„grăbi procesul de colectivizare”* în 1950 prin violențe, vor fi astfel înființate 585 de gospodării agricole colective, valul de violențe și abuzuri vor fi oprite chiar de Gheorghe Gheorghiu-Dej[55].

Regăsim mărturii despre cum s-a desfășurat colectivizarea în raionul Tecuci în lucrări memorialistice sau studii de specialitate publicate în ultimii ani. Sevilia Oancea publica în anul 2013 lucrarea *Nu pune Doamne lacăt gurii mele*, Ed. Tipo Moldova, Iași, unde relatează având la bază documentele C.N.S.A.S. situația tatălui său preotul Gherasim Bratoveanu, arestat deoarece se împotrivise procesului de colectivizare. Născut în anul 1908, fusese absolvent al Seminarului Teologic din Galați în anul 1929. A fost hirotonit în anul 1930 iar în 1933 a fost paroh în satul Ceamurlia de Sus, Tulcea. În anul 1935, se înscrie la Facultatea de Teologie din Cernăuți pe care a absolvit-o în

---

[50] *Ibidem*, p. 13.
[51] S.J.A.N. Galați, Fond Inspectoratul General Administrativ, Dosar 268/1949, f. 38.
[52] *Ibidem*, Dosar 240/1948, f. 145.
[53] Idem, Fond Comitetul Județean P.M.R. Tecuci, Dosar 62/1949, f. 9.
[54] *Ibidem*, f. 1.
[55] Dan Cătănuș, Octavia Roske, *op.cit.*, pp. 20 - 22.

https://biblioteca-digitala.ro

1939. În decembrie 1945, a fost transferat în comuna Furcenii Noi lângă Tecuci. Era un anticomunist convins așa cum relatează fiica acestuia. În finalul anului 1944, fusese arestat sub acuzația că a fost legionar[56]. Gherasim Bratoveanu a fost arestat în 1952 sub aceiași acuzație[57]. Era un om harnic ce deținea mai multe proprietăți agricole, 11,5 ha pământ din care 5 ha teren arabil, 3 ha de fâneață, ¼ ha vie hibridă iar restul islaz. În anul 1953, a obținut cea mai mare producție din țară la sfeclă, 60 de vagoane la hectar pe o suprafață de 3 ha[58]. A fost denunțat organelor de Securitate de către Neculai Bejan, de profesie plugar, funcționar în 1950 la cooperativa din Furcenii Noi, afirmând că era un *„element dușmănos ce lansa svonuri că vin americanii"*. În același denunț, preotul Bratoveanu era acuzat că a îndemnat-o pe fiica lui Bejan să nu intre în colectiv astfel făcând propagandă împotriva colectivizării. O altă acuzație era aceea că în biserică, se făcea propagandă împotriva comuniștilor, iar oamenii plângeau la auzul predicilor ce îi îndemnau să reziste în fața ateismului bolșevic. În dosarul de la C.N.S.A.S. există și alte denunțuri cu un conținut asemănător, al Ilenei Ciobotaru, președinta G.A.C. Furcenii Noi și Zanfir Podaru, președintele Căminului Cultural din Furcenii Noi[59]. Conform fișei matricole penale nr. 2.345/25 ianuarie 1958, a fost arestat în baza D. L. 89/1958 și H.C.M. 282/1958, reținut în data de 17.02.1958, prelungită pedeapsă conform Ordinului M.A.I. 10082/1961 și eliberat la 17 februarie 1963. A fost deținut la Periprava[60]. După arestarea preotului, soția sa, rămasă singură cu copiii, a încercat să vândă pământurile către autorități, dar Sfatul Popular Tecuci a refuzat să cumpere terenul de la un *„dușman al poporului"*. După reclamațiile femeii către Comitetul Central al P.M.R. și cererea de audiență la Gheorghe Gheorghiu-Dej, terenurile au fost luate conform legii. Ulterior întreaga familie, mama și frații mai mari, au fost obligați să lucreze în cadrul G.A.P.-ul „Voința" din Tecuci[61].

Revolta țărănească de la Cudalbi

Un alt caz este revolta țăranilor din comuna Cudalbi din 11 ianuarie 1958, relatată de Petrică Daniel, *Lupta împotriva procesului de colectivizare în județul Galați, Revolta populară din Comuna Cudalbi din ziua de 11 ianuarie 1958*, Ed. Lumen, 2010. În anul 1949, a fost înființată în Comuna Cudalbi G.A.C. „Tudor Vladimirescu", iar în 1952 au fost comasate terenurile agricole și înființate întovărășiri agricole. Deși s-au luat astfel de măsuri până în anul 1957, majoritatea terenurilor au rămas în proprietatea țăranilor ce refuzau înscrierea în colectiv[62]. Autoritățile comuniste au schimbat conducerea comunei cu una favorabilă politicii lor, astfel primarul Săpătoru Ionică, ales de localnici, a fost înlocuit cu oameni favorabili regimului. De altfel, în comună nemulțumirile erau multe, față de sistemul de cote obligatorii, de prețul produselor agricole, deoarece oamenii își aminteau că această comună avea o agricultură performantă în perioada

---

[56] Sevilia Oancea, *Nu pune Doamne lacăt gurii mele*, Editura Tipo Moldova, Iași 2013, p. 36.
[57] *Ibidem*, p. 39.
[58] *Ibidem*, p. 41.
[59] *Ibidem*, p. 80.
[60] I.I.C.C.M.E.R., Biblioteca Represiunii.
[61] Sevilia Oancea, *op.cit.*, p. 86.
[62] Petrică Daniel, *op.cit.*, p. 60.

https://biblioteca-digitala.ro

interbelică iar piedicile în calea dezvoltării acesteia erau puse pe seama proastelor decizii luate de autoritățile comuniste[63]. Pentru a lămuri țăranii despre avantajele „colectivizării, conducerea Raionului Tecuci a trimis în comună alte cadre de partid din comune de lângă malul Prutului deja colectivizate care au avut un comportament brutal față de comunitatea locală. Inițial aceste noi cadre au închis moara din sat și doar cei ce erau membri în colectiv puteau să macine cerealele celorlalți fiindu-le interzis. Mulți țărani au fost bătuți iar pe alții îi forțau prin aplicarea amprentei să „semneze" cererea de intrare în colectiv[64]. Țăranii s-au organizat într-un grup mai mare și au mers către primărie unde au solicitat cererile de înscriere în G.A.P. dar au fost refuzați. Mulțimea s-a îndreptat către sediul Întovărășirii Agricole „Drum Nou" pentru a căuta și distruge cererile, unde fac presiuni asupra președintelui, Oancea Mihalache. Acesta a luat un dosar cu 600 de persoane și mai rău a stârnit mulțimea spunând că o să li se ia tot, imediat dosarul a fost distrus de țărani. Ulterior oamenii au aflat că primarul Bălan se află la sediul G.A.C. *„Drumul lui Lenin"* și că cererile de înscriere în colectiv sunt la el. Deși i-a întâmpinat pe oameni cu un limbaj agresiv, oamenii s-au abținut de la violențe iar ulterior l-au tras înspre ei pentru a discuta situațiile și nemulțumirile lor. După o scurtă altercație cu țăranii, primarul a încercat să se refugieze în biroul său iar între timp un milițian a tras focuri de avertisment, ceea ce l-a ajutat pe primar oferindu-i timpul pentru a fugi pe geamul primăriei. Ulterior, a fost prins în curtea unei case și bătut de oameni, dus către sediul primăriei pentru a oferi cererile. Casa de bani unde erau ținute cererile și alte documente a fost deschisă de primar iar sătenii au distrus toate documentele, sperând că vor scăpa de colectivizare. Revolta a continuat la sediul G.A.C., *„Tudor Vladimirescu"* iar în centrul comunei un mic grup de milițieni a reușit să disperseze mulțimea arestând doar un singur manifestant. Spre seara zilei, situația în comună era pașnică[65]. Trupele de Securitate au încercuit satul și erau așezate în poziții de tragere cu misiunea clară de a nu lăsa pe nimeni să intre sau să iasă din sat. După câteva zile, pe 14 ianuarie au avut loc primele arestări iar ulterior mulți din cei ce au participat la revoltă au fost arestați și anchetați cu brutalitate de către Securitate. Printre cei arestați se numără: Fuică Vasile, Anghelie Ilie, Tașcă Vasile, Petru Istrate și alții. Cei arestați au fost eliberați abia în 1964 odată cu decretul de eliberare a deținuților politici[66].

În ziarul local *„Avîntul"* regăsim o descriere a situației Gospodăriei Agricole Colective *„Tudor Vladimirescu"* din anul 1959 la aproximativ doi ani distanță de la evenimentele din 11 ianuarie 1958. Astfel, într-un articol intitulat *„Unde duce lipsa de preocupare"* este criticată în termeni duri conducerea G.A.C.-ului fiind indicate *„elemente necinstite"* vinovate de neobținerea unor producții de cereale satisfăcătoare, fiind enumerați: Lupu Nicolae, fost președinte, Sava Alecu, Sava Flutur, Nicolae Peonași și Nicolae N. Lupu. În rândurile articolului, sunt prezentate sumele care au fost realizate de colectiv, venituri în valoare de 600.000 de lei și un fond de bază de 100.000 lei; deși aceste sume reprezentau un bun rezultat, ele erau mici față de posibilitățile pe

[63] *Ibidem*, p. 63.
[64] *Ibidem*, p. 71.
[65] *Ibidem*, pp. 74 - 90.
[66] *Ibidem*, pp. 93 - 96.

https://biblioteca-digitala.ro

care le avea G.A.C.-ul[67]. După reprimarea violentă din anul 1958, era ușor de înțeles că oamenii erau demoralizați și lipsiți de atașamentul pe care autoritățile îl voiau față de cauza socialistă.

Evenimente culturale propagandistice

În anul 1958 muzeul deschidea noua secție *„Pe drumul construirii socialismului”,* ce avea rolul *„să înfățișeze realizările regimului democrat popular din orașul și raionul nostru Tecuci”*[68]. Argumentul pentru o astfel de secție a muzeului era adus de directorul muzeului Constantin Florea, ce întocmea tematica acestei expoziții: *„Pentru ca un muzeu să-și îndeplinească funcțiunea educativă de masă și acțiunea mobilizatoare, este necesar ca expoziția sa de bază să cuprindă întreaga evoluție a societății omenești, de la originile ei cele mai îndepărtate până în actualitate. În scopul educării oamenilor muncii, a ridicării productivității în muncă, muzeele trebuie să prezinte nu numai trecutul ci și prezentul, indicînd totodată perspectivele de desvoltare ale raionului respectiv. Organizare unei secții CONSTRUIREA SOCIALISMULUI în muzeul nostru este unul din obiectivele principale în acest an [...] În această secție este prezentată în mod științific și în acelaș timp clar și atrăgător, realizările Democrației - Populare, aspectele principale ale Construcției Socialismului în orașul și raionul Tecuci. [...] Sectorul agricol va prezenta fermele noi ale agriculturii socialiste și superioritatea acestei față de vechile aspecte ale cultivării pămîntului. Pentru că la sate problema nr. 1 este lupta pentru transformarea socialistă a agriculturii, reprezentarea G.A.C.-ului în expoziția noastră va ocupa un loc central. Vom prezenta o gospodăriei colectivă model din raionul nostru cu toate caracteristicele: munca planificată, științifică, mecanizată, proprietatea comună asupra mijloacelor de producție și asupra produselor*[69]. De asemenea, astfel de expoziții erau organizate la muzeele sătești din comunele Munteni și Furceni, iar la 22 octombrie 1958 a fost deschisă o altă expoziție în comuna Buciumeni. Aceste expoziții în anul 1958 au fost vizitate, așa cum raporta directorul muzeului Ștefan Rugină[70], de 9.171 de vizitatori individuali.

Concluzii

Din datele statistice prezentate în „Monografia Raionului Tecuci”, reiese că în anul 1964 existau pe raza raionului, 40 de Gospodării Agricole Colective, ce aveau în componență 33.242 de familii și o suprafață de 81.091 ha de teren[71]. Între anii 1961 și

[67] „Avîntul”, anul III, nr. 257, 24 decembrie 1959, pp. 3 - 4.
[68] Arhiva Muzeului de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci, Dosar 10/1958, f. 95.
[69] *Ibidem*, ff. 134 - 135.
[70] Conform deciziei nr. 346 din 5 octombrie 1958, a Secției de Învățământ și Cultură a Sfatului Popular Raional Tecuci, Florea Constantin a fost schimbat din funcția de director al muzeului fiind repartizat ca profesor la Școala medie nr. 2 din Tecuci. Ștefan Rugină a fost numit noul director al muzeului lăsând postul de profesor de la Școala nr. 6 din Tecuci. (Arhiva Muzeului de Istorie „Teodor Cincu” Tecuci, Dosar 10/1958, f. 15).
[71] *Monografia Raionului Tecuci*, 1964, p. 49.

https://biblioteca-digitala.ro

1964, multe din gospodăriile colective au fost comasate. Astfel în 1950, au fost înființate primele G.A.C.-uri, în 1955 - 15, iar în anul 1961 - 70[72].

Colectivizarea agriculturii în județul - raionul Tecuci s-a desfășurat cu același *avânt socialist* ca în celelalte zone ale țării și mai ales în județele - raioanele vecine. Episoade de violență și brutalitate, petrecute simultan cu episoade de colaboraționism reprezentau un epilog al resemnării țăranului în fața violenței statului comunist. Revoltele țărănești din Vrancea dar și din alte zone au influențat locuitorii acestor meleaguri, care prin tradițiile lor și atașamentul față de pământ au încercat să păstreze vie o moștenire răzășească care s-a transmis generațiilor viitoare.

După căderea regimului comunist în 1989, în toate comunele din zona Tecuciului, oamenii și-au cerut terenurile înapoi și au continuat munca agricolă așa cum au învățat, realizând o agricultură performantă, comuna Matca fiind un exemplu pentru toată țara, în aceiași situație a fost Fabrica de Conserve din Tecuci care după privatizare a devenit una din puținele fabrici din țară care a avut profit și a supraviețuit pieței capitaliste cu produse competitive recoltate din zona agricolă a Tecuciului.

Dacă procesul de colectivizare ar fi permis o menținere chiar și parțială a unei mici proprietăți agricole, astăzi situația agriculturii în zona Moldovei, dar și la nivel național ar fi fost alta.

---

[72] *Ibidem*, p. 50.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

„MUSTUL CARE FIERBE" - SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ ÎN PREAJMA REVOLUŢIEI DIN DECEMBRIE 1989

Florian BANU*

"The boiling must" – Romanian society around the revolution of December 1989

Abstract

The present study analyzes the crisis situation existing in the Romanian society in the period preceding the outbreak of the anti - communist revolution of December 1989.

Highlighting the major role of economic factors, the analysis does not avoid the illustrative aspects of the deep moral and legitimacy crisis facing the regime. The tense mood of the majority of the population was a wake-up call, but despite warnings from the intelligence services, the Party was unable to react.

Cuvinte cheie: *Comunism, revoluție, România, criza economică, poliție politică, stare de spirit publică.*

Keywords: *Communism, revolution, Romania, economic crisis, political police, public state of mind.*

Analiza cauzelor revoluţiilor este la fel de veche ca şi încercarea de definire şi conceptualizare a revoluţiei însăşi, dar, trebuie remarcat, a cunoscut o semnificativă rafinare şi sofisticare în special în secolul al XX-lea. Cauzele acestor fenomene sociale, tipologia revoluţiilor, dar mai ales forţele motrice ale acestora au stat în centrul preocupărilor istoricilor, sociologilor, psihologilor, abordările fiind făcute din unghiuri noi, inedite.

Acumulare şi spontaneitate în geneza revoluţiilor

Încercările de elucidare a nenumăratelor întrebări legate de „locomotivele istoriei", după definiţia dată revoluţiilor de către Karl Marx, i-au condus pe savanţi spre exploatarea unor piste noi de investigare şi spre introducerea în ecuaţie a unor termeni ignoraţi până atunci. De exemplu, la 1913 Gustave Le Bon îşi îndrepta atenţia mai cu seamă asupra mulţimilor, văzând revoluţia ca un produs al entuziasmului popular şi necontrolat al acestora[1]. În opinia sa, acţiunile mulţimii puteau fi declanşate fie de nedreptăţile economice, fie de un caz flagrant de corupţie guvernamentală, fie de opresiunea prelungită.

---

* Cercetător dr., Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, București.

[1] Gustave Le Bon, *Revoluţia franceză şi psihologia revoluţiilor*, traducere de Marina Ghiţoc, Bucureşti, Editura Anima, 1992, *passim.*

https://biblioteca-digitala.ro

În spaţiul academic românesc, sociologul Petre Andrei, analizând cauzele revoluţiei, fără a se desprinde total de teza violenţei iraţionale şi a răspândirii ideilor revoluţionare prin „contagiunea” dintre indivizii „topiţi” în starea de mulţime[2], distingea două mari categorii: *cauze materiale* şi *cauze ideale*. Dintre cele materiale, un rol aparte era acordat celor *economice*, sociologul neezitând să afirme: „Toate revoluţiile au fost cu necesitate legate de reaua stare materială”[3].

Încercând să identifice aceste cauze economice, savantul brăilean considera că cele mai de seamă erau: „1) creşterea valorii muncii; 2) lupta dintre capital şi muncă; 3) repartiţia proprietăţii şi 4) crizele economice”[4].

Pe de altă parte, „cauzele ideale” nu sunt neglijate în analiza sociologului amintit, căci dacă cele economice „reprezintă oarecum revolta stomacului, revoluţia fizică în contra suferinţei cauzată de societate”, „lipsa de dreptate e uneori un imbold hotărâtor pentru revoluţie”[5].

Pornind de la consideraţiile lui Aristotel despre starea juridică a cetăţenilor, ca şi cauză a schimbărilor politice, Petre Andrei era de părere că, „dacă foamea mână orbeşte, nedreptatea împinge în mod raţional, conştient, dar cu aceeaşi intensitate şi siguranţă, către revoluţie. *Neegalitatea în faţa legii, existenţa a două feluri de dreptate după clasele sociale, privilegiile legale ale unora, formează motive de nemulţumire*”[6].

Fără a mai insista asupra altor *cauze* şi *factori* care, în opinia autorului menţionat, favorizează sau, dimpotrivă, împiedică revoluţiile (factorul cosmic, factorul geografic şi climatic, organizarea puterii spirituale religioase, cauzele istorice), ne mulţumim să amintim că printre cauzele cele mai importante, „finale oarecum”, ale revoluţiilor, se numără „starea psihologică a indivizilor şi popoarelor”. În opinia lui Petre Andrei, „pentru determinarea unei stări psihice speciale revoluţionare e necesară, pe lângă celelalte condiţii, exercitarea unui puternic *autoritarism*. *Condiţia obiectivă* ar fi deci autoritarismul, care suprimă sau înăbuşă personalitatea”[7]. Cu cât mai adevărată este această remarcă dacă ne referim la cetăţenii României din deceniul al nouălea al secolului trecut, confruntaţi nu cu *autoritarismul* şi cu o dictatură făţişă?

Începând cu anii ’30 ai secolului trecut, dar mai cu seamă după cel de-al Doilea Război Mondial, cercetătorii au reuşit să realizeze descrieri şi analize mai sistematice ale cauzelor şi proceselor revoluţionare, luând în calcul aspecte precum transferul loialităţii intelectualilor de la stat către mişcările de opoziţie, alienarea unor segmente sociale majore (clasa de mijloc, ţăranii), factorii demografici, eşecul tentativelor deţinătorilor puterii de a rezolva probleme fiscale şi pe cele legate de *leadership* prin reforme, apariţia celor două super - puteri, prezenţa unei crize politice acute care dezvăluie contestatarilor slăbiciunea statului etc.

---

[2] Potrivit lui Le Bon, „atunci când o afirmaţie este suficient repetată, în unanimitate, se formează un curent de opinie în care intervine puternicul mecanism al contagiunii. În rândul mulţimilor, ideile, sentimentele, emoţiile, credinţele au o putere de propagare la fel de intensă precum transmiterea microbilor” - Gustave Le Bon, *Psihologia mulţimilor,* traducere Mariana Tabacaru, f.l., Editura Antet XX Press, f.a., p. 61.
[3] Petre Andrei, *Sociologia politicii*, în „Opere sociologice”, vol. II, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de dr. Mircea Mâciu, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1975, p. 49.
[4] *Ibidem,* p. 50.
[5] *Ibidem,* p. 52.
[6] *Ibidem*.
[7] *Ibidem,* p. 59.

https://biblioteca-digitala.ro

Vorbind despre **cauzele revoluţiei**, se poate naşte întrebarea legitimă *de ce aceste cauze sunt căutate, cel mai adesea, în evoluţii întinse pe intervale lungi de timp?* Răspunsul constă în faptul că, aşa cum s-a remarcat de multă vreme, caracterul de spontaneitate[8], de eveniment neaşteptat al unei revoluţii, considerat uneori chiar drept un element de identificare al revoluţiei[9], este doar unul aparent.

Explicaţia în cheie marxistă consta în punerea revoluţiei pe seama *ascuţirii contradicţiilor dintre forţele de producţie şi relaţiile de producţie*: „Pe o anumită treaptă a dezvoltării lor, forţele materiale de producţie ale societăţii intră în contradicţie cu relaţiile de producţie existente, sau, ceea ce nu este decât expresia lor juridică, cu relaţiile de proprietate în cadrul cărora ele s-au dezvoltat până atunci. Din forme ale dezvoltării forţelor de producţie, aceste relaţii se prefac în cătuşe ale lor. Atunci începe o epocă de revoluţie socială"[10].

Potrivit acestei optici, pentru declanşarea unei revoluţii sociale „este necesară revărsarea contradicţiilor modului de producţie în sfera relaţiilor de clasă şi a politicii, ceea ce inevitabil duce la starea de criză a sistemului puterii", condiţie *sine qua non* a apariţiei aşa-numitei „situaţii revoluţionare"[11].

Respingând în bloc explicaţiile materialist - dialectice, unii autori contemporani au îmbrăţişat mai degrabă *teoria comploturilor şi a conspiraţiilor* ca factori generatori ai revoluţiilor, acestea fiind văzute drept „ambalajul comercial" al unor lovituri de stat orchestrate de Marile Puteri. Cât de departe de adevăr este această ipoteză în cazul României, vom încerca să arătăm succint în rândurile următoare, printr-o indispensabilă analiză a perioadei care a precedat revoluţia. De exemplu, unul dintre cei mai influenţi gânditori francezi ai secolului al XIX-lea, Alexis de Tocqueville, afirma la 1856, într-o lucrare considerată drept un adevărat model de analiză a trecerii la democraţie, că „revoluţia franceză ar fi de neînţeles pentru cei care ar dori să privească doar la ea; singura lumină care ar putea-o clarifica trebuie căutată în perioada care o precede"[12].

Pentru a încheia succinta noastră trecere în revistă a opiniilor pe care ne-am bazat atunci când am optat pentru analizarea cauzelor Revoluţiei Române, vom aduce în atenţie observaţiile filozofului Constantin Rădulescu-Motru, făcute într-un moment în care frământările revoluţionare zguduiau de la un capăt la altul Europa aflată în ruine. Acesta considera, în lucrarea sa „Din psihologia revoluţionarului", publicată în anul 1919, că, cel mai adesea, „condiţiile care favorizează producerea unei revoluţii nu

---

[8] Aşa cum remarca Katherine Verdery, rapida prăbuşire a regimurilor comuniste devine cu atât mai greu de explicat şi înţeles cu cât „nici politicienii, nici specialiştii în studiul regiunii nu au reuşit să le prezică" - Katherine Verdery, *Socialismul. Ce a fost şi ce urmează*, Iaşi, Institutul European, 2003, p. 37.

[9] Referindu-se la confuzia şi ambiguitatea ce domneşte atât în rândul cercetătorilor, cât şi rândul publicului larg atunci când vine vorba despre definirea schimbărilor petrecute în Europa Centrală şi de Est în anul 1989, Dragoş Petrescu nota: „One might argue that those events took almost everybody by surprise, and this is why there were so numerous those who believed they were «true» revolutions" - Dragoş Petrescu, *Explaining the Romanian Revolution of 1989. Culture, Structure, and Contingency*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2010, p. 27.

[10] *Dicţionar politic*, întocmit sub redacţia profesorului B. N. Ponomarev, Bucureşti, Editura Politică, 1959, p. 590.

[11] Ovidiu Trăsnea, Nicolae Kallós (coord.), *Mică enciclopedie de politologie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1977, p. 415.

[12] Alexis de Tocqueville, *Vechiul Regim şi Revoluţia*, traducere din limba franceză de Cristian Preda şi Constantin Davidescu, prefaţă de Cristian Preda, Bucureşti, Editura Nemira, 2000, p. 225.

https://biblioteca-digitala.ro

trebuie căutate aşadar decât în alcătuirea societăţii însăşi şi nu în provocările indivizilor. Individul prin activitatea sa este totdeauna provocator. Interesele, aspiraţiile fiecărui membru al societăţii sunt tot atâtea provocări pentru schimbarea alcătuirii sociale. Revoluţia însă nu se produce decât atunci când această alcătuire este viciată, când ea nu rezistă sau nu deviază în profitul tuturor cursul intereselor şi aspiraţiilor fiecărui individ izolat"[13]. În opinia autorului citat, „când interesele şi aspiraţiile individului nu găsesc în faţa lor o autoritate recunoscută, când legile şi aşezămintele publice sunt căzute la rolul de mijloace pentru câştiguri personale, atunci condiţiile favorabile pentru revoluţie sunt permanente. Însăşi funcţionarea acestor legi şi aşezăminte, astfel degradate, constituie o provocare permanentă"[14].

Era, oare, alta situaţia României în anul 1989?

Bani, petrol şi ideologie - ingredientele crizei de sistem

În ciuda faptului că semne ale slăbirii ritmului de creştere a economiei româneşti fuseseră destul de vizibile încă în perioada 1975 - 1979[15], „adevărata realitate a început să se întrevadă la începutul anilor '80"[16]. Această realitate a fost percepută nu doar de analiştii occidentali, ci, mult mai acut, şi de către cetăţenii României. Aşa cum remarca Aurora Liiceanu, începând din anul 1980 „deteriorarea calităţii vieţii s-a produs (…) treptat, ajungându-se la ideea de trai imposibil, iar oamenii toţi, fără excepţie, au folosit pentru a descrie această perioadă metafora şurubului. Viaţa în timpul lui Ceauşescu, spun ei, a fost ca un şurub care se strângea din ce în ce mai mult"[17].

Anul 1980 a rămas ca un reper definitoriu în mintea românilor de toate categoriile, căci, în cuvintele fostei primăriţe a comunei Surani, unde şi-a desfăşurat ancheta sociologică Aurora Liiceanu, „prin 1970, a mai fost cum a mai fost, s-a ridicat cartelele, nu s-a mai dat raţie de zahăr şi omu' lua cum putea. A fost o perioadă bine până-n '80"[18].

De ce s-au schimbat lucrurile în rău, atât de dramatic, după 1980? Fără îndoială, suntem convinşi că a existat **un cumul de factori** care au contribuit la această agravare accentuată a nivelului de trai din România: factori economici, factori ideologici, factori psihologici, strâns întrepătrunşi şi interconectaţi. Evident că aceşti factori nu pot fi trataţi pe larg în prezentul material, astfel că ne vom mulţumi numai cu o schiţă foarte generală a acestora, care să faciliteze înţelegerea epocii.

Esenţiali au fost, în opinia noastră, **factorii economici**. Evoluţiile economice la nivel mondial au pus de-a lungul anilor '70 o presiune crescândă asupra economiilor

---

[13] C. Rădulescu-Motru, *Scrieri politice*, selecţia textelor, îngrijirea ediţiei şi studiul introductiv de Cristian Preda, Bucureşti, Editura Nemira, 1998, p. 308.
[14] *Ibidem.*
[15] Date extrem de interesante asupra modului în care au fost percepuţi aceşti ani de către oamenii de rând oferă lucrarea memorialistică lui Mihai Marcu, *Cincinalul unui primar comunist (1975-1979)*, Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2005.
[16] Stephen Fischer-Galaţi, *România în secolul al XX-lea*, traducere de Manuela Macarie, cuvânt înainte de Kurt W. Treptow, Iaşi, Institutul European, 1998, p. 226.
[17] Aurora Liiceanu, *Nici alb, nici negru. Radiografia unui sat românesc. 1948-1998,* Bucureşti, Editura Nemira, 2000, p. 120.
[18] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

socialiste aflate în plin proces de dezvoltare. În special cel de-**al doilea şoc petrolier**, survenit la capătul unui deceniu marcat la nivel mondial de stagflaţie, conjugându-şi efectul cu aşa-numita **criză a datoriilor externe**, declanşată de o serie de schimbări produse în politica monetară a ţărilor creditoare, a avut consecinţe de lungă durată.

Efectul celui de-al doilea şoc petrolier asupra economiei româneşti nu a mai putut fi resorbit de producţia internă de petrol, chiar dacă aceasta a fost sporită la maximum, întrucât cererea de petrol a României crescuse de la 5 milioane de tone în anul 1975, la nu mai puţin de 16 milioane de tone în 1980, prin dezvoltarea intensivă a petrochimiei, dar şi a altor ramuri industriale consumatoare de combustibil.

Potrivit expresiei lui Ştefan Andrei, „intrasem într-un cerc vicios. Că nu aveam pieţe de desfacere, pentru că am construit capacităţi prea mari. De exemplu - fabrici de ciment şi rafinării. Fabricasem capacitate pentru 33 de milioane de tone de petrol rafinat. Noi aveam însă abia 7 - 10 milioane de tone. Trebuia să facem rost de bani, că, dacă nu, închideam rafinăriile”[19]. Pentru a evita acest lucru, conducerea de la Bucureşti a fost nevoită să apeleze chiar la ajutorul Uniunii Sovietice, cu preţul unor **concesii în politica externă** şi al *agravării penuriei alimentare* din ţară[20]. Importurile suplimentare de petrol sovietic au fost făcute în afara acordurilor comerciale de lungă durată şi a protocoalelor anuale, în baza unor operaţiuni de schimb separate. Aşa cum remarcau analiştii vremii, „în cadrul acestor schimburi, livrările de ţiţei sunt compensate prin livrări de mărfuri cu valoare economică ridicată, în principal produse agroalimentare”[21].

Îndatorarea constantă a României în deceniul opt, în vederea susţinerii uriaşului efort de industrializare, a intrat într-un proces de accelerare în anii 1978 - 1979[22], când „datoria externă în valută convertibilă a crescut de 3,6 ori”[23].

---

[19] *Stăpânul secretelor lui Ceauşescu. I se spunea Machiavelli. Ştefan Andrei în dialog cu Lavinia Betea*, ediţie îngrijită de Cristina Diac, Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Ţiu, Bucureşti, Adevărul Holding, 2011, p. 373.

[20] Situaţia dificilă în care se găsea România din punct de vedere al asigurării necesarului de alimente pentru populaţie era pe deplin conştientizată de Nicolae Ceauşescu. În şedinţa Biroului Permanent al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din 22 decembrie 1980 s-a discutat semnarea acordurilor cu ţările participante la Tratatul de la Varşovia privind livrările reciproce de mărfuri şi acordarea de servicii în eventualitatea declanşării „perioadei speciale” (starea de război). Potrivit listelor întocmite, România trebuia să livreze în U.R.S.S. 145.000 t benzină auto, 5.000 t benzină de aviaţie, 400.000 t de motorină, alimente şi alte materii prime. Reacţia lui Ceauşescu a fost vehementă: „…materialul nu este bine întocmit. S-a prevăzut ca noi să livrăm alimente şi noi să dăm şi materii prime; alimente şi materii prime?! Trebuie să fie scoase alimentele. În timp de război nu se poate da nimic. Să nu ne angajăm cu alimente! Trebuie să ne asigurăm noi. Apoi, trebuie scoasă benzina şi toate celelalte. Livrăm, numai dacă ei ne livrează petrol. (…) Şi alimentele trebuie să le eliminăm complet. Nu se poate aşa!” – Petre Opriş, *Criza poloneză de la începutul anilor ’80. Reacţia Partidului Comunist Român*, Ploieşti, Editura Universităţii Petrol-Gaze, 2008, pp. 169 - 170.

[21] Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceauşescu*, traducere de Iulian Vamanu, cuvânt înainte de Dan Berindei, prefaţă de J.F. Brown, Iaşi, Editura Polirom, 2003, p. 210.

[22] De exemplu, în 30 aprilie 1979 se semna la Ottawa convenţia de credit prin care *Corporaţia pentru promovarea exporturilor* şi un consorţiu de bănci, condus de *Bank of Montréal*, acorda Băncii Române de Comerţ Exterior un credit pe termen lung, în valoare de un miliard de dolari, destinat finanţării construcţiei în România a centralei nucleare de la Cernavodă - *Istoria României în date…*, p. 671.

[23] Elena Gherman, Liviu Ţăranu, *Câteva consideraţii pe marginea evoluţiei economiei româneşti în ultimul deceniu comunist*, în Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc, Memorialul Rezistenţei Anticomuniste „Ţara Făgăraşului”, „Sfârşitul regimurilor comuniste. Cauze,

https://biblioteca-digitala.ro

Pe de altă parte, în 16 august 1979 Paul Adolph Volker Jr., proaspăt desemnat de preşedintele Carter în fruntea Rezervei Federale a Statelor Unite, a luat decizia neaşteptată de a creşte dobânzile la 10,5%, şi apoi, în 18 septembrie, la 11,75%, ca urmare a creşterii influenţei ideilor monetariste în Occident[24], văzute ca o cale de a pune capăt stagflaţiei. Această decizie s-a reflectat imediat într-o creştere sensibilă a dobânzilor la datoriile suverane, afectând dramatic o serie de ţări în curs de dezvoltare şi *marcând sfârşitul epocii creditelor ieftine pentru dezvoltare*[25].

Prima consecinţă nu s-a lăsat aşteptată: intrarea Poloniei în incapacitate de plată s-a produs în anul 1980, după ce datoria publică a crescut brusc de la 17 miliarde de dolari, la sfârşitul anului 1979, la 27 miliarde de dolari la începutul lunii decembrie 1980[26].

Diminuarea încasărilor curente din exporturile româneşti şi din contractele externe, cumulată cu ajungerea la scadenţă a unor credite, a creat o situaţie dificilă şi României, care s-a confruntat cu o acută criză de valută. Potrivit datelor furnizate de Banca Română de Comerţ Exterior, instituţia însărcinată să efectueze decontările cu străinătatea, la 31 decembrie 1980 exista o datorie bancară de 3,5 miliarde dolari care venea la scadenţă în 1981, provenind din creditele pe termen scurt, destinate să acopere deficitul comercial în creştere.

Din această sumă, trebuia rambursat în anul 1981 un miliard de dolari, scontându-se pe o redresare a exportului, iar diferenţa de 2,5 miliarde urma să fie reînnoită prin atragerea de credite de pe piaţă. Persistenţa deficitului comercial în primul trimestru din 1981 a dus însă la o creştere a datoriei bancare cu încă 400 milioane dolari. Ca urmare a situaţiei create, într-un raport din 23 mai 1981 al B.R.C.E. se arăta că două zile la rând nu s-au putut acoperi integral plăţile scadente, cu sume nu prea mari, subliniindu-se că această situaţie, „pentru băncile străine, înseamnă încetare temporară de plăţi”[27].

1980 - 1989 – agonia comunismului românesc

Aşadar, *şocul petrolier* şi *criza datoriei externe* au reprezentat un adevărat foarfece atât pentru economie, cât şi pentru nivelul de trai al cetăţenilor. Decizia de a reduce importurile de materii prime şi materiale i-a obligat pe producătorii interni să caute înlocuitori indigeni, care, de multe ori, nu îndeplineau parametrii de calitate, acest lucru reflectându-se inevitabil în calitatea produselor destinate exportului. Se intra astfel într-un adevărat cerc vicios: economia de valută, realizată prin reducerea importurilor, conducea în final la o diminuare a încasărilor în valută provenite din exporturi! În plus, interdicţia de importare a pieselor de schimb şi a consumabilelor pentru utilajele şi

desfăşurare şi consecinţe”, Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (editori), Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2011, p. 108.

[24] Mark Blyth, *Great Transformations: Economic Ideas and Institutional Change in the Twentieth Century*, Cambridge University Press, 2002, p. 168.

[25] În acest sens, Katherine Verdery aprecia că „creşterea ratei dobânzilor a adăugat uluitor de mult la datorii. Prin decizia din 1979-80 a instituţiilor bancare occidentale de a nu mai acorda bani ţărilor socialiste, acestea din urmă au fost aruncate într-un haos total” - Katherine Verdery, *op. cit.*, p. 58.

[26] Petre Opriş, *op. cit.*, p. 26.

[27] *Apud* Radu Negrea, *Banii şi puterea*, Bucureşti, Editura Humanitas, 1990, p. 317.

https://biblioteca-digitala.ro

instalaţiile occidentale conducea la uzura prematură a acestora şi, în cele din urmă, la ieşirea lor din funcţionare, producând pagube înzecite! Cu alte cuvinte, economiile valutare prost gândite produceau, de fapt, diminuarea disponibilului de mijloace de plată în valută!

Pe de altă parte, în condiţiile în care productivitatea muncii continua să se menţină la un nivel modest[28], necesitatea de a maximiza cantitatea de produse pentru export şi preţurile în creştere la energie şi combustibil i-au împins pe factorii de decizie la hotărârea, cu consecinţe grave pe termen lung, de a restrânge consumul intern peste limitele suportabilului, transferând cea mai mare parte a poverii pe umerii populaţiei.

Din aceste motive, *anul 1980 a rămas în mentalul colectiv ca unul al înrăutăţirii bruşte şi grave a condiţiilor de viaţă*. Reacţiile populaţiei nu au fost imediate şi violente, precum în cazuri similare petrecute în alte state[29], deşi, cum premonitoriu se exprima un român în august 1980, „nu ar fi exclus ca, mai devreme sau mai târziu, să aibă loc şi la noi asemenea frământări”. Întârzierea reacţiilor dure se datorează, poate, şi faptului că, la români, „răbdarea nu înseamnă nici frică, nici prostie. A răbda, în buna limbă românească, nu înseamnă numaidecât a suferi în chip pasiv împilarea cuiva, ci poate însemna cu totul altceva: a primi cu bunăvoinţă unele greutăţi aduse de împrejurările vieţii şi, la nevoie, a suporta cu liniştită şi bărbătească hotărâre ceea ce nu-i cu putinţă de înlăturat. Numai slăbănogul scânceşte ca un copil şi se tânguieşte în faţa durerii: cel tare suferă în tăcere, ajutat de credinţa că vindecarea este cu putinţă”[30].

Totuşi, pe măsură ce rezervele de răbdare se epuizau, iar aroganţa conducătorilor şi a nomenclaturii creştea, semnele că oamenii căutau căi de înlăturat a „ceea ce nu-i cu putinţă de înlăturat” vor deveni tot mai evidente. Regimul comunist căuta parcă, cu tot dinadinsul, să-i împingă pe cetăţeni la limita răbdării.

Societatea socialistă multilateral dezvoltată sau societatea penuriei generalizate?

---

[28] Potrivit observaţiilor lui Pavel Câmpeanu, „preţurile neeconomice fixate pentru produsele agricole semnifică devalorizarea, fără nici un etalon, a forţei de muncă din agricultură. Pe termen lung, cu cât este mai mare prăpastia dintre valoarea reală a forţei de muncă şi cea care îi este recunoscută, cu atât scade productivitatea. Acesta este principalul motiv pentru care, în socialismul prematur, productivitatea generală a muncii nu este competitivă cu cea din capitalismul avansat, chiar dacă echipamentul este identic. Totodată, astfel se explică şi de ce, în cadrul acestui nivel scăzut, productivitatea muncii agricole este vizibil mai mică decât cea a muncii industriale. Aşadar, industrializarea, ce are drept scop ridicarea productivităţii muncii, este realizată cu mijloace care inhibă dezvoltarea productivităţii muncii” - Felipe Garcia Casals (Pavel Câmpeanu), *Societatea sincretică. 1980*, traducere de Nadia Brudus, Iaşi, Editura Polirom, 2002, p. 96.

[29] De exemplu, în Polonia manifestaţiile de protest au izbucnit la numai două zile după ce autorităţile au anunţat la 12 decembrie 1970, cu puţin timp înainte de Crăciun, o semnificativă majorare a preţurilor la alimente. Grevele şi manifestaţiile au fost reprimate cu brutalitate, apreciindu-se că au existat atunci „cel puţin 45 de morţi şi aproape 1.200 de răniţi din rândul demonstranţilor” - Petre Opriş, *op. cit.*, p. 22.

[30] Simion Mehedinţi, *Creştinismul românesc adaos la caracterizarea etnografică a poporului român*, Bucureşti, 1941, p. 92; *apud* Gh. Iacob, Luminiţa Iacob, *Modernizare - europenism. România de la Cuza Vodă la Carol al II-lea*, vol. II, *Percepţie, trăire, identitate etnică*, Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza”, 1995, p. 171.

https://biblioteca-digitala.ro

Un banc din epocă suna astfel: „- Ce este penuria din punct de vedere marxist? - Este realitatea obiectivă, neluată în seamă în momentul de faţă!”. Într-adevăr, ultimii ani de existenţă ai regimului comunist din România au fost caracterizaţi de o penurie generalizată, care afectase toate domeniile vieţii economice şi sociale, cu efecte profunde asupra stării de spirit a populaţiei.

Aprovizionarea populației cu produse alimentare şi industriale de larg consum ocupa un loc important în rândul surselor de nemulțumire a cetățenilor. Cu o industrie prost gestionată, care oferea produse îndoielnice din punct de vedere al calității, în cantități și sortimente nesatisfăcătoare, și cu un comerț acaparat de clanuri de tip mafiot, constituite pe criterii de rudenie și cu protecție pe linie de Partid, Miliție, Procuratură, *economia socialistă se dovedea incapabilă, în anii de final ai regimului, să satisfacă cerințele minime ale populației.*

Produsele de primă necesitate (alimente, băuturi, îmbrăcăminte, încălțăminte, produse de igienă) se transformaseră în adevărate *produse de lux*, cetățeanul resimțind un veritabil sentiment de mândrie când se putea întoarce acasă cu un kilogram de portocale, o pungă de cafea, un kilogram de carne sau un săpun și o pungă de vată sanitară! De cele mai multe ori acestea erau procurate prin „bunăvoinţa”, mai mult sau mai puţin interesată a unui şef de depozit, a unui gestionar, a unei vânzătoare. De altfel, acum începe să circule și butada care susținea că în România nu poţi trăi fără P.C.R., adică „Pile, Cunoștințe, Relații”!

Situaţia de criză prelungită era binecunoscută de toţi factorii decidenţi, dar măsurile de remediere se lăsau aşteptate. Mai cu seamă în ultimii doi ani de existenţă a regimului, românii nu ezitau să-şi exprime în scris nemulţumirile, printr-o serie de scrisori trimise organelor de partid, publicaţiilor centrale, Radioteleviziunii sau chiar direct lui Nicolae Ceauşescu.

Păstrate în arhive, aceste scrisori se constituie astăzi în surse importante pentru orice istoric interesat în reconstituirea vieţii cotidiene şi a mentalului colectiv dominant din acei ani. Astfel, potrivit scrisorilor primite de la cetățeni, în ianuarie 1988 lipseau din comerţ „piese pentru autoturisme «Dacia 1300», «Dacia 1310», soluţie pentru ondularea părului (atât din comerţ, cât şi din unităţile prestatoare de servicii), filme format 2 x 8, sarea fină şi extrafină, sarea de lămâie, apa minerală, grişul, orezul, bateriile de toate tipurile, (…) spirtul medicinal, cartofii, legumele”[31].

În luna aprilie 1988, din comerțul socialist lipseau o serie de produse, precum: „aragazele, frigiderele, congelatoarele, mașinile de spălat, piesele de schimb auto, lenjeria pentru copii și bărbați, ciorapii pentru femei, prosoapele, detergenții, insecticidele, anvelopele pentru motoretele «Hoinar», mufele pentru antene TV, plitele din tuci pentru sobele de bucătărie, diverse mărfuri alimentare, cât și unele medicamente (vitamina C, ciclamatul, zaharina, dipiridamol, nifedipin etc)”.

Nici televizoarele, cizmele de cauciuc, confecţiile, lumânările, bateriile electrice, spirtul medicinal, bidoanele de plastic de 3 și 5 litri, sarea fină și extrafină, sarea de lămâie, săpunul sau *spray*-urile deodorante nu erau mai ușor de cumpărat, după cum rezultă din alte scrisori. Din magazinele sătești lipseau: „petrolul lampant, lămpi de

[31] Arhivele Naţionale ale României (A.N.R.), fond C.C. al P.C.R., Secţia Propagandă şi Agitaţie, dosar nr. 134/1988, f. 6.

https://biblioteca-digitala.ro

iluminat, chibrituri, sare, orez, paste făinoase, dulciuri, unelte necesare gospodăriilor ţărăneşti”. Pe lângă lipsa acestor produse de bază, un cetăţean se plângea redacţiei „Informaţia Bucureştiului” că, culmea!, nu se găseau nici „calendarele politice de perete 1988”!

Nici măcar acele produse supuse măsurilor de „raționalizare” a consumului, distribuite pe baza unor tabele nominale sau cartele (așa-numitele „cote de alimente” sau „rații de alimente”), nu erau livrate populației în cantitățile și la momentul planificat! Într-o sinteză a nemulțumirilor exprimate de cetățeni prin scrisori se menționa: „Numeroase sesizări înregistrate la majoritatea redacțiilor se referă la unele neajunsuri privind distribuirea alimentelor raționalizate, inclusiv a pâinii. Bunăoară, Teodor Neagu, din Timișoara, sesizează ziarul „Scânteia” că în tot cursul anului 1987 cetățenilor nu li s-au asigurat rațiile de zahăr, ulei și făină și că luni de zile nu s-a mai adus mălai”. Situația era la fel de gravă și în alte localități, unde se înregistrau întârzieri de până la cinci luni de zile în livrarea alimentelor raționalizate: Câmpulung - Argeș, Arpașu de Jos - Sibiu, Negrileasa - Suceava, Mugești - Gorj, Cuzăplac - Sălaj.

Deși erau chiar producătorii de bază ai alimentelor, țăranii fuseseră aduși în situația de a cumpăra… mălai și pâine, pe bază de tabel! În februarie 1988 Ion Răduță, din Crânguri, Dâmbovița, relata că, pentru munca depusă timp de un an în C.A.P., a primit doar un coș de porumb știuleți, în timp ce el a cărat de pe terenul lucrat în acord global 6.000 kg porumb în pătulul cooperativei! De altfel, convinse că „țăranul se descurcă”, autoritățile vremii nu numai că plăteau derizoriu munca în agricultură și zootehnie, dar fixaseră și rații alimentare incredibil de mici pentru cetățenii din mediul rural. De exemplu, **în februarie 1988, în comuna Dărmănești, Dâmbovița, cu o populație de peste 12.000 locuitori, rația de pâine a fost redusă la 100 g pe zi!**[32]

Din sesizările primite în martie 1988 rezulta că în satul Tărlungeni, Brașov, „nu s-a mai distribuit rația de mălai de mai bine de 6 luni”, în vreme ce în localitățile Găiești și Titu (Dâmbovița), Caransebeș (Caraș-Severin), Săvârșin (Arad), Poienile de sub Munte (Maramureș) „nu s-a acordat rația de ulei și zahăr din luna decembrie a anului trecut”.

La finalul iernii, până și în București se semnala că aprovizionarea cu pâine, „în special în zilele de sâmbătă și duminică, lasă de dorit”, iar calitatea laptelui și a unor mezeluri era tot mai slabă. În luna martie 1988 cetățenii din Capitală semnalau „României libere”, dar și Radioteleviziunii, că „lipsesc cu desăvârșire de pe piață cartofii și varza, adesea merele”, iar laptele, deși într-o vreme „putea fi procurat mai ușor, acum acest produs se găsește din ce în ce mai rar”. În aceeași lună, Ion Munțiu din Cluj-Napoca trimitea ziarului „Scânteia” o scrisoare în care arăta: „În acest an, 1988, ni s-a fixat pe bază de tichet o rație lunară de alimente, după cum urmează: 170 g carne și un pui, 3 ouă, 2 kg cartofi. Și acestea toate le obținem după multă alergătură și multe ore de stat la coadă”!

Specula, delapidările şi furturile deţineau o pondere însemnată în totalul problemelor care contribuiau la crearea unei stări de spirit tensionată în rândul populaţiei. Astfel, morarii din socialism păreau a-şi fi păstrat obiceiurile străvechi, Radioteleviziunea fiind sesizată că „morarii din Vlaicu, comuna Coloneşti, jud. Olt şi

[32] *Ibidem,* f. 13.

https://biblioteca-digitala.ro

din comuna Podu Turcului, jud. Bacău, „înșală oamenii care vin cu cereale la măcinat, sustrag însemnate cantităţi de cereale şi făină, pe care le vând la preţ de speculă”. Furturi la cântar erau semnalate și la moara din satul Ciorăști, jud. Galați.

La o unitate din Drobeta Turnu Severin a Întreprinderii Legume-Fructe Mehedinţi se produsese o delapidare de 100.000 de lei, „fără ca organele de resort să întreprindă vreo măsură”. Lipsa de reacţie a autorităţilor părea să fie endemică. Administraţia asociaţiei de locatari a două blocuri din str. Amurgului din Bucureşti delapidase 214.000 de lei, motiv pentru care locatarii nu beneficiau de apă caldă de doi ani de zile. Totuşi, „ICRAL Colentina şi miliţia de sector nu au luat măsuri”.

Sustrageri de carne și conserve de la Fabrica de Conserve Caracal erau semnalate revistei „Urzica”, în vreme ce revista „Flacăra” primea sesizări cu privire la furturi de materiale de la Combinatul de Prelucrarea a Lemnului din Drobeta-Turnu Severin. La aceeași redacție era sesizată sustragerea unor importante cantități de carne (evaluate la sute de mii de lei) de la Întreprinderea de Industrializare a Cărnii din Alexandria.

Alimentele, din cauza penuriei generalizate și pentru că se găsesc la baza oricărei piramide a nevoilor individului, reprezentau o afacere extrem de tentantă și profitabilă! Piaţa neagră cunoştea o înflorire fără precedent. Sustragerile de alimente și specula cu ele i-au sedus inclusiv pe tovarășii presupuși a fi modele ale „eticii și echității socialiste”!

De exemplu, în martie 1988 Radioteleviziunea era sesizată asupra unui astfel de caz petrecut la Bârlad. Potrivit celor din scrisoare, se încercase rezolvarea prin intermediul autorităților locale: comitetul județean de partid Vaslui a fost sesizat de faptul că directorul depozitului central al „Agrocoop” Bârlad sustrage importante cantități de alimente, inclusiv din cele raționalizate, pe care le vindea cu suprapreț.

În urma anchetei declanșate de trimisul județului, șeful depozitului a fost absolvit de orice vină. Numai că, la plecare, anchetatorul a fost observat cum încărca în portbagajul mașinii cu care venise un porc tăiat, de cca. 100 kg! Sesizate ulterior, organele de miliție au descoperit cantități de alimente sustrase de respectivul director din depozit și apoi înstrăinate. Se întocmise un dosar penal, dar, din cauze necunoscute, acesta nu ajunsese în… justiție!

Furturile păreau de neoprit, de vreme ce chiar cei care erau plătiți pentru a le împiedica se dovedeau, adesea, a fi ei înșiși… hoți! Astfel, redacția „Scânteia” era sesizată de localnicii din Mogoșoaia că parcul Palatului Mogoșoaia, cu arbori seculari, era devastat chiar de paznicii acestuia, care tăiau arborii, vânzând apoi lemnul sau transportându-l la casele proprii! Afaceri cu material lemnos erau atribuite și pădurarului din satul Măgura, Dâmbovița, care avea ca atribuție principală tocmai paza fondului silvic!

Un „ce profit” înțelegeau să obțină și alți angajați, din cele mai variate domenii! Potrivit datelor deținute de „România liberă”, „fără nici o excepție, în cimitirele din București acționează bande de hoți, alcătuite cu precădere din personalul acestora, care fură din cavouri, de pe morminte, flori și cruci de lemn, pe care le vând celor în nevoie”. De altfel, tot mai numeroși cetățeni sesizau că cimitirele „se află într-o gravă stare de neîngrijire”! Pe de altă parte, în județul Neamț, „numeroase colete trimise prin poștă sunt desfăcute, sustrăgându-se ceea ce este valoros”! Cu alte cuvinte, fura fiecare ce prindea!

https://biblioteca-digitala.ro

Desigur, acestea erau „apă de ploaie”, pe lângă „tunurile” date de cei care furau cu… pixul! De exemplu, ziarul „Scânteia” era sesizat că la Fabrica de Construcții și Reparații Nave (FCRN) Constanța se înregistrase, în urmă cu câțiva ani, o lipsă în gestiune de aproximativ 20 milioane lei. Ancheta a fost temporizată și, potrivit autorului scrisorii, „împreună cu actualul șef (Barna) al experților din județ, situația s-a mușamalizat”!

Cu atâtea furturi și cu o conducere indolentă și incompetentă nici nu e de mirare că întreprinderile românești ofereau pe piață produse de o calitate îndoielnică, stârnind nemulțumirea consumatorilor!

Astfel, ziarul „Scânteia” primea numeroase reclamații cu privire la „slaba calitate a autoturismelor ARO-10 și Dacia 1310”, în vreme ce redacția ziarului „Informația Bucureștiului” era bombardată cu scrisori care sesizau calitatea îndoielnică a radiocasetofoanelor „2320 Spațial Stereo” și a aparatelor de radio „Olimp”, realizate de „Tehnoton” Iași, dar și a radiocasetofoanelor produse de „Electronica” București. Nici întreprinderea „Electromureș” din Tg. Mureș nu stătea mai bine, existând plângeri că aceasta „livrează comerțului casetofoane marca Deck EM 2001 cu defecte de fabricație”.

Pentru a întregi tabloul existenței cotidiene a românilor din ultimii ani ai regimului comunist, vom face câteva succinte referiri la problemele legate de serviciile prestate populației și la aspectul clădirilor, străzilor, al orașelor, în general, așa cum rezultă din scrisorile vremii.

Pe lângă furturile din colete, pe care le-am amintit deja, Poşta Română provoca numeroase reclamații pentru că „trimiterile poştale ajung cu mare întârziere la destinatari”. Tot cu întârziere ajungeau în stații și mijloacele de transport în comun, cele mai multe sesizări venind din Capitală și din Brașov. Cu nimic mai prompți se dovedeau cei de la serviciul de vidanjare din Capitală: un cetățean achitase această prestație în 26 noiembrie 1987, iar în aprilie 1988 mașina de vidanjat încă se lăsa așteptată!

Jalnice se dovedeau în multe cazuri și serviciile oferite populației de întreprinderile „Nufărul”, „Radioprogres” și, denumire inspirată!, „Avântul îmbrăcămintei”! În cazul curățătoriilor „Nufărul” din București și din Timișoara existau mai multe semnalări că „lenjeria și obiectele aduse la spălat sunt înlocuite cu altele vechi, uzate sau de calitate inferioară”!

Facturarea convorbirilor telefonice se făcea arbitrar, convorbirile adiționale dând mari bătăi de cap cetățenilor. Astfel, un cetățean, care susținea că se încadra strict în fiecare lună în convorbirile prevăzute de abonament, avea de achitat o factură în valoare de 9.291,50 lei! Era chiar un norocos, în comparație cu Vasile Boerescu, din șoseaua Pantelimon! Acesta era somat de un an de zile să plătească niște sume astronomice pentru… convorbiri adiționale: între 7.000 și 22.000 de lei! Sau chiar în comparație cu Victoria Ionescu, tot din Capitală, care primise o factură de 1.478 lei pentru aceleași buclucașe convorbiri, deși în luna respectivă telefonul dumneaei fusese… defect! În schimb, calitatea convorbirilor lăsa mult de dorit: „legăturile telefonice dintre Aiud și Abrud sunt deseori întrerupte din cauza stâlpilor vechi care, fiind putrezi, cad mereu”!

Evident, toate aceste aspecte ale vieţii de zi cu zi se reflectau profund negativ asupra stării de spirit a cetăţenilor, generând o tensiune socială în continuă creştere şi

https://biblioteca-digitala.ro

şubrezind iremediabil orice încredere în mult trâmbiţata superioritate a orânduirii socialiste şi în aşa-zisa „grijă faţă de om”!

Securitatea informează, Partidul nu reacţionează

În acest context, evoluţia stării de spirit a populaţiei era atent monitorizată de către organele de securitate, care au înaintat periodic conducerii de partid şi de stat numeroase rapoarte cu privire la deficienţele de aprovizionare şi impactul negativ pe care îl au asupra cetăţenilor. Arhivele păstrează numeroase documente care ilustrează gradul de nemulţumire al populaţiei. Astfel, într-un „Buletin informativ” din 8 august 1989 al Inspectoratului Judeţean de Securitate Alba se menţiona: „Pe fondul persistenţei unor lipsuri în aprovizionarea populaţiei cu produse alimentare, au continuat să ne fie semnalate stări de nemulţumire, aprecieri şi comentarii tendenţioase în rândul locuitorilor din judeţ”. Exemplele concrete incluse în acest buletin sunt grăitoare: „Numitul Abuseanu Emil din Alba Iulia, afirma: „…Împrejurările nefavorabile, mereu agitate, alergarea dintr-o parte în alta pentru aprovizionare - din ce în ce mai grea şi adeseori fără rezultat - nu-mi dă răgazul să-mi adun gândurile …N-am mai văzut carne în măcelărie de foarte mult timp, exceptând ceva oase de porc cu legume degradate. Totuşi, lumea e nevoită să le cumpere aşa cum sunt, ca să supravieţuiască… Raţia pe luna aceasta este foarte mică. Faptele vorbesc de la sine, fără comentarii…”.

La rândul său, numita Schmergner Irina din Alba Iulia, menţiona: „…Cu aprovizionarea nu ne putem lăuda deloc, devine din ce în ce mai slabă. Nu ajungem nici măcar la mezeluri, ouăle sunt o raritate, iar raţia de alimente este mică. Din bine, în mai bine…”[33].

Unele persoane evidenţiază în comentariile lor contradicţia existentă între ceea ce se publică în presă, la radio şi televiziune pe marginea achitării datoriilor externe, obţinerea unor producţii record în campania agricolă de vară şi realitatea evidentă cu care se confruntă în fiecare zi.

Astfel, cetăţeanul Mîrza Ioan din Alba Iulia afirma: „…Am avut ploi multe, recolta e frumoasă, iar datoriile externe le-am achitat. Totuşi, tichetele de alimente rămân în vigoare, raţia se micşorează, iar prin *Alimentare* e sărăcie lucie…”.

O notă a Securităţii întocmită în 7 septembrie 1989 scotea în evidenţă starea deplorabilă a aprovizionării populaţiei, inclusiv cu produse banale, la nivel naţional: „Datele şi informaţiile referitoare la livrările către fondul pieţei de produse industriale pun în evidenţă că, deşi planul valoric s-a realizat, nevoile populaţiei nu au fost satisfăcute, existând restanţe mari la: săpun de rufe şi toaletă, articole cosmetice (cremă de ras, pastă de dinţi), lacuri şi vopseluri, încălţăminte cu feţe din piele, lenjerie de corp pentru bărbaţi, femei şi copii, stofe pentru confecţii, ciorapi (de tot felul şi pentru toate vârstele), precum şi alte produse de strictă necesitate”[34].

---

[33] Institutul Revoluţiei Române din Decembrie 1989, Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, *„Amorsarea” Revoluţiei. România anilor ’80 văzută prin ochii Securităţii,* studiu introductiv, selecţia documentelor şi indice de nume Florian Banu, Editura „Cetatea de Scaun”, Târgovişte, 2012, p. 314 (în continuare se va cita *„Amorsarea” Revoluţiei…*)

[34] *Ibidem,* p. 324.

https://biblioteca-digitala.ro

În acelaşi document se atrăgea atenţia, indirect, asupra existenţei unor reţele clandestine de valorificare a produselor deficitare prin mecanismele „pieţei negre”: „Este de menţionat că, deşi livrările la fondul pieţei de îmbrăcăminte, încălţăminte, inclusiv rechizite şi uniforme pentru şcolari, sunt realizate în proporţie de circa 90%, din magazine lipsesc cămăşi pentru elevi (440.500 bucăţi minus faţă de plan), fuste pionier (-37.100 bucăţi), costume pentru pregătirea tineretului pentru apărarea patriei (-25.400 bucăţi), halate pentru practică (-147.100 bucăţi), caiete de toate tipurile (-659 tone), stilouri (-435.000 bucăţi), creioane cu pastă (-717.000 bucăţi), creioane cu fibră (-961.000 bucăţi), creioane mecanice (-425.000 bucăţi), ghiozdane, mape, serviete (-141.000 bucăţi) şi gume de şters (-152.800 bucăţi)”.

Scrisori, sesizări, reclamaţii: **Vox populi** *răsună în zadar!*

Dincolo de monitorizarea efectuată de Securitate asupra aprovizionării populaţiei, o veritabilă radiografie a cotidianului românesc din preajma izbucnirii revoluţiei poate fi realizată şi prin analiza unei informări realizată de Secţia Propagandă şi Presă a C.C. al P.C.R. cu privire la „principalele probleme reieşite din scrisorile oamenilor muncii adresate presei centrale şi Radioteleviziunii în luna noiembrie 1989”[35].

Potrivit datelor centralizate, **presa centrală şi Radioteleviziunea** au primit în luna **noiembrie 1989** un număr de **11.215 scrisori** (cu 1.459 mai multe faţă de luna precedentă), pe locuri fruntaşe situându-se Radioteleviziunea Română (3.925), „Informaţia Bucureştiului” (1.943), „Scânteia” (1.223), „Flacăra” (820), „Scânteia Tineretului (783), „Munca” (680).

Un aspect prezentat în mod frecvent în scrisorile populaţiei era cel al aprovizionării cu carne şi subproduse de carne, care era diferită de la magazin la magazin, atât din punct de vedere cantitativ, cât şi calitativ.

De asemenea, un motiv de nemulţumire era arondarea defectuoasă a cetăţenilor pe magazine, pentru procurarea alimentelor raţionalizate. De exemplu, prof. Mihai Florea, din Bucureşti, calculase că în luna noiembrie 1989, pentru a cumpăra unele alimente raţionalizate, a stat la coadă aproape 36 de ore.

Această situaţie era creată şi de modul iraţional de arondare a cetăţenilor la un anumit magazin, de unde puteau să-şi cumpere alimentele raţionalizate. Astfel, numărul persoanelor arondate pe unităţi de desfacere a produselor diferea foarte mult de la un sector la altul. De exemplu, în cartierul Balta Albă erau magazine alimentare la care fuseseră arondate 15 - 17 mii persoane, iar la magazinele din zona Colţea-Magheru numărul celor arondaţi varia între 700 - 1.500 persoane. În acelaşi timp, cantităţile de produse raţionalizate care se distribuiau la populaţie difereau de la un sector la altul. La carne, de exemplu, în Sectorul 1 s-a distribuit 0,5 kg de familie, iar în celelalte sectoare, câte 0,5 kg pentru fiecare persoană. În plus, în unele cartiere bucureştene (şi nu numai!) servirea populaţiei se desfăşura sub cerul liber, la geamurile unor magazii.

Deficitul de mărfuri favoriza **fenomenul speculei**. De exemplu, fostul primar al comunei Ariceşti-Prahova, ajuns în funcţia de preşedinte al Cooperativei de Producţie,

---

[35] A.N.R., fond C.C. al P.C.R., Secţia Propagandă şi Agitaţie, dosar nr. 85/1989, ff. 1 - 9.

https://biblioteca-digitala.ro

Achiziţie şi Desfacere de Mărfuri (CPADM), patrona o veritabilă reţea de speculanţi, alcătuită din gestionarii din subordine. Potrivit sesizărilor formulate de cetăţeni, aceştia vindeau mărfurile deficitare cu suprapreţ. De exemplu, cantitatea de orez primită de cooperativă a fost împărţită între gestionari şi vândută cu preţul de 80 şi chiar 100 de lei/kg. Sistemul era larg răspândit, situaţii similare fiind semnalate inclusiv la magazine din Bucureşti: str. Ceaikovschi, nr. 9, şos. Bucureşti-Măgurele, nr. 6 etc.

Chiar şi atunci când cetăţenii reuşeau să-şi procure produsele care lipseau în mod frecvent de pe piaţă, bucuria acestora era de scurtă durată. Adesea, calitatea acestor mărfuri era sub orice critică! Astfel, potrivit reclamaţiilor sosite la redacţia ziarului „România liberă", Fabrica de Zahăr Podari - Craiova livrase pentru magazinele din Capitală o mare cantitate de zahăr plin de corpuri străine, nerafinat şi umed, imposibil de consumat.

Calitatea necorespunzătoare era frecventă şi pentru alte produse: televizoarele alb-negru, televizorul color 5602, încălţămintea din pânză cu talpă de cauciuc produsă de Uzinele Chimice Române, congelatorul „Arctic", fabricat la Găeşti, dar şi noul tip de frigider „Fram", produs la Sadu-Gorj, radioreceptoarele „Solo 500", fabricate la „Tehnoton"-Iaşi. Mari nemulţumiri stârnea şi calitatea unor preparate din carne - salam, carne tocată, a uleiului de rapiţă şi soia, a conservelor de legume.

Lipsa presiunii la gaze, a căldurii şi apei calde era sesizată întregii prese centrale şi RTV, fără nici un rezultat concret, atât de cetăţenii din Bucureşti, cât şi din întreaga ţară. De asemenea, se reclama faptul că lipsesc din comerţ o serie de produse de larg consum: lame de ras, pastă de ras, vopsea auto, maşini de tocat carne, capace de WC, ceasuri pentru buteliile de aragaz, tuburi catodice pentru televizoare, piese de schimb auto.

Dacă presiunea scăzută a gazelor crea mari dificultăţi populaţiei racordată la reţelele de gaz, nici cetăţenii care foloseau butelii de aragaz nu o duceau mai bine. De exemplu, 446 de familii din satul Tântava, comuna Grădinari-Giurgiu, erau lipsite de posibilitatea de a-şi găti mâncarea, fiindcă nu li se mai livrau butelii cu gaz.

Lipsurile semnalate de cetăţeni în scrisorile lor către diversele organisme de presă sunt confirmate şi de documentele întocmite de Securitate în vederea informării organelor de partid şi de stat. Astfel, într-o „Notă privind aprovizionarea Capitalei cu unele produse agroalimentare în ziua de 19 decembrie 1989", Inspectoratul de Securitate al Municipiului Bucureşti scotea în evidenţă starea alarmantă a livrărilor către populaţia Capitalei:

1. „Livrările la produse agroalimentare la fondul pieţei s-au situat sub nivelul planificat la:

-carne tăiată: din 383 tone, s-au livrat 133 tone (34,7%);

-preparate din carne: din 347 tone, s-au livrat 188 tone (54, 1%);

-carne pentru preparate şi semipreparate culinare: din 110 tone, s-au livrat 20 de tone (18,1%);

-brânzeturi: din 109 tone, s-au livrat 56 tone (51,3%);

-ouă: din 2.322 mii de bucăţi, s-au livrat 1.477 mii bucăţi (63,6%);

-legume: din 871 tone, s-au livrat 191 tone (21,9%);

-cartofi: din 1.258 tone, s-au livrat 342 tone (27,1%);

https://biblioteca-digitala.ro

-fasole boabe: din 322 tone, s-au livrat 198 tone (61,4%);
-orez: din 129 tone, **nu s-a livrat nimic**.

2. De la începutul lunii decembrie până în prezent s-au acumulat restanţe de peste 4.871 tone de carne tăiată (66,9%), 3.104 tone preparate din carne (47%), 1.758 tone carne pentru preparate şi semipreparate culinare (84,1%), 124 tone de unt (19,1%), 1.105 tone brânzeturi (53,3%), 20.780 mii bucăţi ouă (47,1%), 12.958 tone legume (78,3%), 16.907 tone cartofi (70,7%), 5.348 tone fasole boabe (87,4%) şi 944 tone fructe (23,2%)”[36].

„Dacă-ar şti Ceauşescu…!”

Din vremuri imemoriale, oamenii simpli au considerat că stăpânirile sunt date de către Divinitate, astfel că regii erau creditaţi cu puteri taumaturgice şi cu o preocupare constantă pentru binele mulţimii. De exemplu, iobagii români din Transilvania credeau cu tărie că „drăguţu' de împărat” vrea să le uşureze soarta, dar nu-l lasă grofii şi nemeşii! La fel, ţăranii munteni şi moldoveni mergeau la Vodă să-şi afle dreptatea şi protecţia faţă de lăcomia boierilor, convinşi că acesta este bun şi drept, dar nu-i poate mereu ajuta căci nu ştie ce se întâmplă sau nu-l lasă dregătorii! Aceste vechi credinţe au supravieţuit şi în socialism, cetăţenii de rând fiind convinşi că liderul suprem nu este informat despre stările de lucruri din ţară, căci, altfel, ar lua măsuri drastice.

Din documentele de arhivă rezultă că însuşi Nicolae Ceauşescu era la curent cu faptul că între cantităţile de mărfuri planificate spre vânzare şi ceea ce putea cumpăra efectiv cetăţeanul de rând există serioase discrepanţe. Sistemul „pieţei negre”, reţelele de corupţie care acaparaseră comerţul şi impactul acestora asupra aprovizionării populaţiei se pare că erau bine cunoscute de secretarul general al partidului, care, de exemplu, în şedinţa Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din ziua de 20 octombrie 1989, pleda în favoarea unor „măsuri serioase pentru buna organizare a aprovizionării”:

„În general, în Capitală, este proastă organizarea, începând de la ministerele industriei alimentare şi comerţului, care nu s-au ocupat în mod corespunzător ca produsele care sunt repartizate pentru Capitală să poată fi desfăcute cum trebuie. Sistemul însuşi de organizare a comerţului este necorespunzător în Capitală!

Acum am spus să se discute ca în cel mai scurt timp, în cursul acestei luni, să reorganizăm întreaga reţea, mai cu seamă în domeniul alimentar! În primul rând!

Spuneţi, tovarăşi! Aveţi ceva de spus, de propus?

Nimic? (…)

Cele mai multe probleme le-am avut în Capitală, deşi anul acesta, lunar, Capitala a primit 21.000 - 22.000 de tone de carne şi produse din carne şi, practic, trebuia să aibă o aprovizionare excelentă.

Şi Capitala, şi industria alimentară, şi comerţul interior, au lucrat foarte prost! Nu numai prost! Au încurajat de fapt specula, au încurajat furtul, prin felul în care au condus

---

[36] *„Amorsarea” Revoluţiei…*, p. 391.

https://biblioteca-digitala.ro

sectorul acesta de activitate. Inclusiv Ministerul Agriculturii are o răspundere foarte mare în această privinţă!

Noi avem, de exemplu, pentru carnea de porc un Trust special pentru Capitală. Acum, când am făcut controlul, inclusiv cu Ministerul de Interne, care şi ei au dormit şi unii din miliţie - încă nu i-au descoperit, **cred că au fost părtaşi la tot ceea ce s-a întâmplat** (subl. ns. F.B.) - s-a constatat că nu au livrat în Capitală şi, pe baza unor ordine date de la Comerţ, de la Industria alimentară şi de la Agricultură, au trimis în toată ţara, deşi, conform legii, ei nu trebuiau să livreze porcii decât în Capitală”[37].

Concluzia lui Ceauşescu era una singură:

„Trebuie să punem ordine şi disciplină!”.

În acest sens, Nicolae Ceauşescu preconiza o altă repartizare a magazinelor pe sectoare, o mărire a centrelor de desfacere, „o raionare a însăşi aprovizionării”, întrucât „cantitatea de carne, care depăşeşte practic de două ori normele de consum, este mai mult decât suficientă să asigurăm aprovizionarea”.

„Vârful de lance” al măsurilor de remediere a crizei alimentare trebuia îndreptat împotriva celor care încălcau „legile şi hotărârile de partid”. În acest sens, Ceauşescu cerea luarea de măsuri „de a nu admite în nici un fel nici o altă destinaţie produselor, de a fi necruţători faţă de speculanţi, faţă de oricine ar fi, pornind de la faptul că specula, furtul constituie acţiuni contrarevoluţionare şi că în toată lumea ele sunt foarte aspru pedepsite!

Voi reaminti numai ce s-a întâmplat la «Casa Albă», când înşişi consilierii lui Reagan, când au fost prinşi pentru furt, toţi au fost trimişi în judecată şi condamnaţi!

Nicăieri în lume nu se poate şi nu se închid ochii, cum au făcut organele noastre de miliţie, de justiţie, de stat, că au închis ochii şi au încurajat acest lucru! Chiar ieri, un tovarăş spunea: «dacă…, ştiţi, era un tovarăş foarte bun!».

Ce tovarăş bun? În momentul în care fură, nu a fost un tovarăş bun şi nu poate fi considerat că a fost bun! Nimeni, cine fură, nu poate fi considerat că a fost bun! A fost făţarnic, a ascuns şi a ajuns în situaţia aceasta! Este necesar şi să adoptăm o poziţie foarte fermă în această privinţă!”[38].

Vocea liderului suprem răsuna, însă, în pustiu. Mecanismele de funcţionare a regimului se gripaseră complet şi nici un remediu nu părea să mai funcţioneze. „Zi ca el şi fă ca tine!” părea să fie deviza activiştilor de partid şi a funcţionarilor, de la nivel central şi până în ultima comună a ţării.

O lună mai târziu de la amintita şedinţă, în judeţele Iaşi, Botoşani şi Vaslui se aflau încă pe câmp „mari cantităţi de porumb depozitat în glugi, supus degradării”. În zonele respective nu fusese recoltată nici „sfecla de zahăr de mari suprafeţe”, după cum informau cititorii ziarului „Scânteia”.

De asemenea, în sectorul zootehnic al C.A.P. Broşteni - Mehedinţi nu fusese asigurată hrana pentru animale şi „nici cu adăposturile nu stau bine”. De altfel, la respectivul C.A.P. se înregistrau de ani de zile mortalităţi mari în rândul animalelor, dar nici nu era de mirare, din moment ce, în noiembrie 1989, îngrijitorii nu-şi primiseră retribuţia de 4 luni.

---

[37] A.N.R., fond C.C. al P.C.R., Secţia Cancelarie, dosar nr. 66/1989, f. 12.

[38] *Ibidem*, f. 13.

https://biblioteca-digitala.ro

Revoluţia - un epilog îndelung aşteptat

Aşadar, în perioada premergătoare izbucnirii revoluţiei, populaţia României încetase de mult timp să mai creadă în sloganele repetate cu obstinaţie pe toate canalele de propagandă. Oamenii de rând îşi dezvoltaseră reţele alternative de aprovizionare cu produse deficitare, se creaseră canale confidenţiale prin care mai toate restricţiile puteau fi evitate, „controalele pe linie de partid şi de stat” deveniseră simple ficţiuni, transformându-se în adevărate ritualuri ale puterii, lipsite de orice eficienţă practică, fiind simple ocazii pentru oferirea şi acceptarea şpăgilor în schimbul unor rapoarte favorabile pentru „conducerea superioară”.

Neglijenţa şi dezinteresul în muncă, furtul din întreprinderile industriale şi din agricultură, livrarea de produse cu grave deficienţe, dezinteresul faţă de proprietatea obştească, condiţionarea îndeplinirii atribuţiilor de serviciu de oferirea unor „atenţii” au reprezentat tot atâtea reacţii cvasi-cotidiene de răspuns în faţa sistemului opresiv şi insensibil faţă de nevoile reale resimţite de populaţie. Din nefericire, toate aceste „mecanisme” de rezistenţă şi supravieţuire au fost translatate în noul regim politic de după 1990 şi au reprezentat premise esenţiale pentru prăbuşirea economică a României şi pentru generalizarea fenomenului corupţiei în rândul autorităţilor civile, militare şi chiar religioase.

Mărturiile consemnate în documentele vremii indică fără greş, în opinia noastră, că evenimentele din decembrie 1989 nu au fost întâmplătoare, nu au fost rodul exclusiv al unor jocuri de putere şi al unor conspiraţii[39], ci au avut rădăcini adânci în evoluţia sistemului politic controlat de Nicolae Ceauşescu şi apropiaţii săi.

Evoluţiile societăţii româneşti ante şi post-decembriste ne duc la gândul la un episod consemnat de poetul şi omul politic Octavian Goga. Acesta, aflat la Chişinău, „în primele zile de clocot de după realipirea Basarabiei”, remarca în oraş „un haos cu adevărat pitoresc”. Într-o discuţie cu un medic francez venit în inspecţie sanitară la diviziile dintre Prut şi Nistru, întrebându-se de unde, cum şi când „vor ieşi energiile de conducere ale sbuciumatei provincii”, Goga a primit un răspuns memorabil:

„Pân'atunci e mustul care fierbe. Toate revoluţiile, oricât de creatoare, au o perioadă de elaborare. Vă spune acest adevăr consacrat un om ai cărui înaintaşi au fost de patru ori pe baricade în ultima sută de ani. E mai lungă sau mai scurtă, după cum societatea a fost mai curând ori mai târziu fecundată de ideea biruitoare. E, cu alte cuvinte, procesul normal de procreaţie care trebuie să-şi facă cursul ca în toate domeniile vieţii organice”[40].

După cinci ani de la Marea Unire, rememorând episodul, Octavian Goga concluziona:

---

[39] „Căderea regimului Ceauşescu nu a fost cauzată de vreo conspiraţie sau de o lovitură de stat, ceea ce nu înseamnă, însă, că anumiţi indivizi nu ar putea fi socotiţi conspiratori în măsura în care au fost gata «să-şi însuşească» revoluţia, pregătindu-se dinainte pentru un asemenea rol, dacă se ivea ocazia. Au existat, astfel, numeroase grupări româneşti capabile să judece cumpănit din punct de vedere politic şi să ridice problema succesiunii la putere a celor doi soţi Ceauşescu, pe măsură ce regimurile comuniste cădeau în 1989” - Stephen Fischer-Galaţi, *op. cit.*, p. 237.

[40] Octavian Goga, *Mustul care fierbe*, în „Ţara noastră”, anul IV, nr. 11, 18 martie 1923, p. 338.

https://biblioteca-digitala.ro

„Suntem generaţia sacrificată, care nu poate avea altă consolare decât ideea că a făcut din jertfa ei puntea de trecere între trecut şi viitor. Fericiţi cei de mâine. Ei, din mustul ce fierbe astăzi, vor putea gusta vinul pur, după ce fermentaţia a încetat, unda s-a limpezit şi drojdiile, vai, drojdiile s-au coborât la fund...”.

Nouă, astăzi, la 30 de ani după revoluţia din decembrie 1989, nu ne rămâne decât speranţa că, în curând, mustul societăţii româneşti va înceta să fiarbă!

https://biblioteca-digitala.ro

„CERBUL DE AUR” - MANIFESTARE CULTURALĂ BRAŞOVEANĂ ÎN PERIOADA 1968 - 1971

Laura AVRAM*

”The Golden Stag” - cultural manifestation from Brasov during 1968 - 1971

Abstract

Brasov The International "Golden Stag" Festival was organized by the Romanian Television and was held for the first time in Brasov in 1968, with the aim of developing light music, promoting young talents in Romania and abroad. The first four editions of the festival took place on the stage of the Dramatic Theater in Brasov, and the people of Brasov have complied with all requirements of hosting such an event, which was a pride for the city at the foothills of Tâmpa. The last edition of the festival was held in 1971, the event being banned by the communist authorities. The heritage of the Braşov County History Museum contains black and white photographs representing the participants at the festival, a series of programmes and special editions “The Golden Stag Festival”, published by the Romanian Television between 1968-1971.

Cuvinte cheie: *festival internaţional, Cerbul de aur, Braşov.*
Keywords*: international festival, Golden Stag.*

Muzica uşoară românească datează încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea și s-a dezvoltat în paralel cu noile tipuri de spectacole care apăreau: concerte de muzică cultă, opere, operete, concerte de estradă etc. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea genul muzical a devenit autonom, delimitându-și proprii compozitori, interpreți, ascultători. În perioada interbelică, muzica uşoară românească a fost influenţată de muzica din Vest (America de Nord şi Sud) care a importat tangourile sud - americane şi jazzul. S-au remarcat compozitori precum: Ion Vasilescu si Ionel Fernic, ale căror tangouri au fost interpretate de cântareţii Cristian Vasile, Jean Moscopol, Gheorghe Ionescu Gion sau Marin Teodorescu Zavaidoc.

După cel de-al Doilea Război Mondial, impunerea ideologiei comuniste a afectat viaţa culturală, transformând creaţiile artistice în mijloace de propagandă. „Viaţa muzicală românească, alături de ceilalţi oameni de cultură, a cunoscut forţele societăţii româneşti, ideile Partidului Comunist Român. Influenţa regimului comunist asupra culturii era resimţită prin intermediul ziarelor, revistelor, în cadrul cărora erau

* Muzeograf, Muzeul Județean de Istorie Brașov.

https://biblioteca-digitala.ro

promovate idei militante cu privire la cultură şi artă."[1]. În perioada stalinistă, muzica din România era limitată la spectacole de artă populară, muzică de operă şi concerte educative pentru muncitorii din fabrici şi uzine. Cele mai cunoscute erau ansamblurile folclorice româneşti care participau la turnee şi concursuri internaţionale. În anii '50 muzica occidentală era considerată decadentă de către regimul comunist, precum genurile muzicale: twist, rock'n roll care se difuzau peste hotare.

Odată cu venirea la putere a lui Nicolae Ceaușescu în anul 1965, s-a anunțat o distanțare de modelul sovietic și o creștere rapidă a relațiilor cu statele democratice. După stalinismul rigid impus între 1950 - 1963, anii 1964 - 1971 reprezintă o perioadă de liberalizare și deschidere culturală în care sunt redescoperite noi valori naționale, în care se reiau contactele intelectuale cu lumea occidentală. Viața culturală a României obține o relativă autonomie față de directivele politice, iar cenzura ideologică devine mai permisivă. În ceea ce priveşte muzica uşoară românească, capătă o mare amploare după anii 1960.

Cele mai renumite festivaluri şi concursuri de muzică uşoară care au fost organizate cu scopul de a stimula creaţia originală şi interpretarea de înaltă calitate, au fost: San Remo, Cantagiro, Napoli, Nancy, Bratislava, Sopot, Soci, Split, Luxemburg, Mamaia, Braşov. În anul 1968 a fost organizat cel mai important festival de muzică uşoară românească, Festivalul Internaţional „Cerbul de aur" de la Braşov.

În martie 1968, ziarul brașovean „Drum nou" anunța „ *că între 5 și 10 martie, Brașovul va fi gazda unei prestigioase manifestări artistice: Festivalul internațional de muzică ușoară Brașov - România, dotat cu marele premiu „Cerbul de aur''*[2]. Creat pentru a concura cu manifestările similare din ţările capitaliste, marele eveniment de la Brașov a devenit una dintre cele mai reprezentative manifestări artistice din Europa, reușind să atragă un număr mare de interpreți de muzică ușoară, de specialiști, compozitori, critici de muzică. Organizatorii au ales ca gazdă a celebrei manifestări artistice, Braşovul, un oraş încărcat de istorie. Având ca model două mari festivaluri care se pregăteau în anii '60: „Orfeul de aur" în Bulgaria şi „Lira de Aur" în Cehoslovacia, dar şi renumitul Festival de la San Remo din Italia, conducerea de partid a municipiului a aprobat organizarea festivalului la Braşov.

[1] Petre Brâncuși, *Istoria muzicii româneşti*, Editura muzicală a Uniunii Compozitorilor din RSR, Bucureşti, 1969, p. 156.
[2] N. Stoe, *Valenţele majore ale unui eveniment de muzică uşoară contemporană*, în „Drum nou", nr. 7187, din 13 februarie 1968, Brașov, f. ed., p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

În fotografie, sunt reprezentaţi pe scena Teatrului Dramatic din Braşov, o parte din interpreţii primei ediţii din 1968, alături de ei, actriţa Stela Popescu în calitate de prezentatoare.

În perioada 5 - 10 martie 1968 Radioteleviziunea Română a organizat Festivalul internaţional de muzică uşoară Braşov - România. Aşa s-a numit la prima ediţie. În anul următor, festivalul a primit numele de „Cerbul de aur", fiindcă restaurantul „Cerbul Carpatin" deschis în noiembrie 1963 avea mare popularitate printre turişti, dar şi pentru că era o denumire mult mai inspirată decât „Cocoşul de munte", o altă propunere la care se gândiseră organizatorii.

Concursul s-a desfăşurat în sala Teatrului Dramatic. La clubul festivalului, amenajat la barul hotelului Carpaţi, azi Aro Palace, au avut loc galele de muzică date de participanţii din afara concursului. Directorii festivalului au fost Tudor Vornicu şi Ilie Mănescu, regizorul artistic, Valeriu Lazarov. În 1968, preşedintele Comitetului de Radio şi Televiziune era Octavian Paler. Pe durata festivalului, organizatorii au oferit oaspeţilor străini un program special. La Biserica Neagră s-a organizat un concert de orgă, concert de muzică preclasică la Biserica Sfântul Nicolae din Şchei. Au fost organizate excursii la Bran, Poiana Braşov.

Margareta Pâslaru, Dan Spătaru şi Anca Agemolu au concurat din partea României la Festivalul Internaţional „Cerbul de Aur" din 1968. Margareta Pâslaru a primit menţiune. Principalele vedete ale acestei ediţii au fost: Gilbert Becaud (Franța), Rita Pavone (Italia), pe atunci „copilul teribil al muzicii uşoare italiene", Bobby Solo, Anda Călugăreanu şi „mereu tânărul" Gică Petrescu. Cu ocazia inaugurării festivalului, Radioteleviziunea Română a publicat o serie de programe care anunțau numele unor interpreți celebri, concursuri de interpretare, recitaluri și concertul laureaților. Exemplare ale acestor publicaţii au îmbogăţit de curând colecţiile Muzeului Județean de Istorie Brașov, care deține astfel primul program al Festivalului Internațional „Cerbul de aur", Brașov 5 - 10 martie 1968, publicat de Radioteleviziunea Română, în paginile căruia sunt publicate interviuri cu vedetele, biografii ale acestora, cărți de vizită pentru mai multe întâlniri muzicale etc., o serie de ediții speciale „Cerbul de Aur" Braşov 1968 - 1971, 6 programe din perioada 5 - 10 martie 1968 și programul „Cerbul de aur" Brașov din 2 - 7 martie 1971.

Prima ediție a festivalului s-a încheiat pe 10 martie 1968, iar câștigătorul marelui premiu „Cerbul de aur" a fost belgianul Jacques Hustin. La sfârșitul evenimentului a avut loc o cină festivă la restaurantul Carpați (astăzi Aro Palace). Brașovul, gazdă a manifestării artistice, a devenit pentru un timp „capitala muzicii ușoare internaționale", succesul acestui eveniment cultural fiind reflectat în presa locală: *„Festivalul s-a încheiat, dar Brașovul s-a înscris pe harta europeană a muzicii ușoare"*[3].

Cea de-a doua ediție a festivalului a avut loc în anul următor, în perioada 5 - 9 martie, tot în incinta Teatrului Dramatic și a debutat cu un cocktail în onoarea participanților, oferit de primarul municipiului Brașov, Constantin Cârțână, în Sala Coloanelor a Casei Armatei din Brașov (azi Cercul Militar). Artiștii invitați la această ediție au fost: Cliff Richard, Juliette Greco, precum și cântăreața română Margareta

[3] *Prima ediție a festivalului internațional de muzică ușoară Brașov - România*, în „Drum nou" nr. 7212 din 10 martie 1968, Brașov, f. ed. p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

Pîslaru. 28 de artiști din 22 de țări au concurat în anul 1969 pentru trofeul „Cerbul de aur", iar România a avut trei reprezentante: Anda Călugăreanu, Luminița Dobrescu, Mihaela Mihai. În acest an a participat în concurs din partea Spaniei și tânărul Julio Iglesias, mai puțin cunoscut atunci.

În patrimoniul Muzeului Județean de Istorie Brașov se află fotografii alb-negru reprezentând participanții în cadrul Festivalului „Cerbul de aur", edițiile 1968 și 1969. Una dintre fotografiile din colecția de istorie contemporană a muzeului o ilustrează pe Luminița Dobrescu, prima câștigătoare de origine română a marelui premiu, ediția 1969. Ea a reușit să aducă României trofeul „Cerbul de aur" interpretând piesa *Of, inimioară,* apreciată de juriul internațional. Alături de ea, interpreta din Cehoslovacia, Hanja Pazeltova (premiul II) şi Conny Vink din Olanda (premiul III).

La cea de-a treia ediție (3 - 8 martie 1970) numărul concurenților și al țărilor participante a crescut (30 de concurenți din 26 de țări), spre deosebire de edițiile precedente. Concurenții români au fost Dorin Anastasiu și Angela Similea. Marea vedetă americană de atunci, Connie Francis[4], a câștigat aprecierea publicului brașovean rostind în cea mai frumoasă limbă română: „*Simpatia pe care o port țării dumneavoastră ma face sa mă simt excelent"*[5]. La încheierea ediției, Connie Francis a cedat întregul său onorariu unei instituții sociale brașovene. În acel an, juriul internațional al concursului a hotărât următoarele premii: „Cerbul de aur": Thérèse Steinmetz (Olanda); „Cerbul de argint": Lize Marke (Belgia) și Angela Similea (România); „Cerbul de bronz": Pașa Hristova (Bulgaria).

[4] **Connie Francis** (n. 12 decembrie 1938): cântăreață, compozitoare, actriță de origine americană de la sfârșitul anilor '50, începutul anilor '60. În anul 1960 a fost desemnată cea mai populară artistă din Europa; a fost invitată de onoare în cadrul Festivalului Internațional *Cerbul de aur* 1971.

[5] Alexandru Marin, *Festivalul internațional de muzică ușoară „Cerbul de Aur",* în „Drum nou", nr. 7825 din martie 1970, Brașov, f. ed. p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

Angela Similea (România) - „Cerbul de argint”

Ultima ediție a „Cerbului de aur” din perioada comunistă s-a desfăşurat în perioada 2 - 7 martie 1971 la Brașov, la sala Teatrului Dramatic. Ca și în primele trei ediții, festivalul a constituit un bun prilej de afirmare a muzicii uşoare româneşti şi de consacrare a tinerilor artiști. Putem spune că brașovenii s-au ridicat la înălțimea cerințelor pe care le impunea găzduirea unui asemenea eveniment, care a reprezentat un titlu de mândrie pentru oraşul de la poalele Tâmpei. La această competiție interpreta din România, Corina Chiriac, a câștigat „Cerbul de bronz” care a pregătit pentru competiţia internaţională de la Braşov melodiile: „Va veni o clipă” de Paul Urmuzescu și „Inimă, nu fi de piatră” de Edmond Deda.

Ediția din 1971 a festivalului internațional brașovean din 1971 avea să fie ultima din perioada regimului comunist, evenimentul fiind interzis de către autorităţile comuniste. Ideologia politică a condamnat spectacolul muzical și mulți dintre artiști au decis să părăsească țara și să-şi continue activitatea artistică în Occident. Ideea de festival internațional, preocuparea oamenilor pentru sosirea vedetelor în țară au concurat în presa locală cu evenimentele politice de la acea vreme: alegerile pentru Marea Adunare Națională și consiliile populare. Conducătorul Nicolae Ceaușescu se temea de amploarea spectacolului și de faptul că românii au căpătat o libertate prea mare, fapt ce a atras după sine interzicerea acestui eveniment.

După 21 de ani, în anul 1992 „Cerbul de aur” s-a reluat. Tradiția a continuat şi pentru prima dată în istoria festivalului, cea de-a cincea ediție s-a desfăşurat în Piața Sfatului. A fost întrerupt de mai multe ori. Din 2009 până în 2018. Ultima ediţie a avut loc în perioada 22 - 25 august 2019.

În concluzie, Festivalul Internațional „Cerbul de aur” a reprezentat cea mai mare manifestare culturală din perioada comunistă, revenind cu același succes și după 21 de ani, la căderea regimului politic. Prin acest spectacol de mare amploare, Brașovul a fost cunoscut ca un veritabil oraș al muzicii.

https://biblioteca-digitala.ro

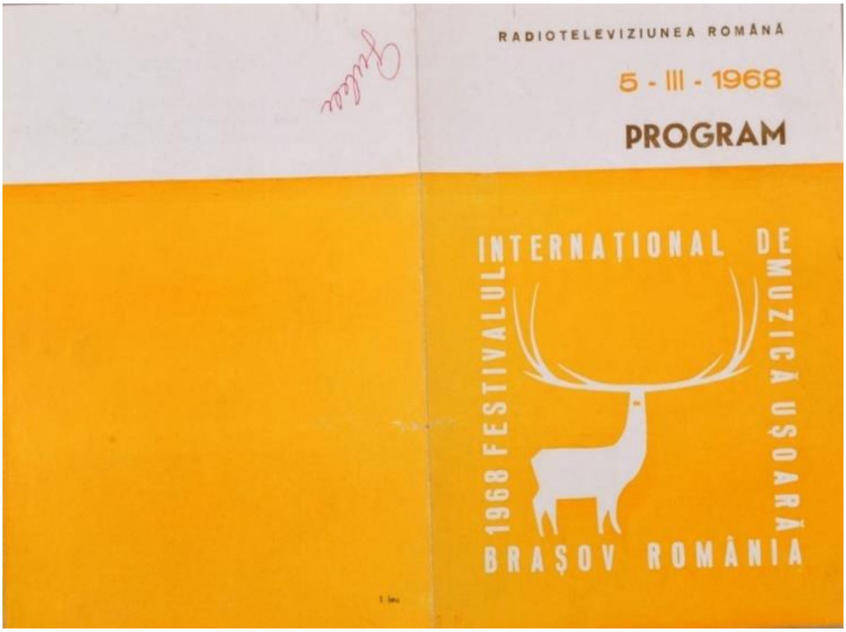

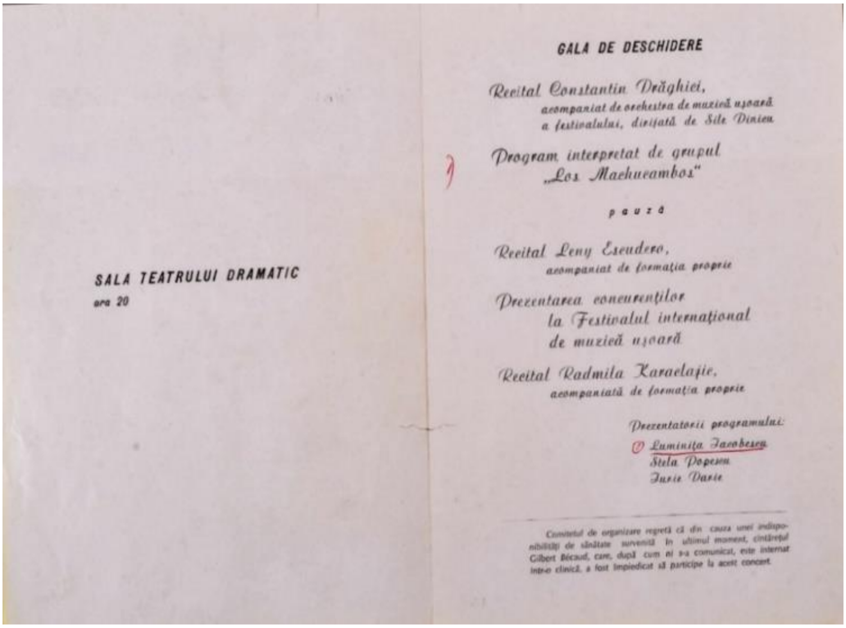

SALA TEATRULUI DRAMATIC
ora 20

GALA DE DESCHIDERE

Recital Constantin Drăghici,
acompaniat de orchestra de muzică ușoară a festivalului, dirijată de Sile Dinicu

Program interpretat de grupul „Los Machucambos"

pauză

Recital Leny Escudero,
acompaniat de formația proprie

Prezentarea concurenților la Festivalul internațional de muzică ușoară

Recital Radmila Karaclajić,
acompaniată de formația proprie

Prezentatorii programului:
Luminița Iacobescu
Stela Popescu
Iurie Darie

Comitetul de organizare regretă că din cauza unei indispo-nibilități de sănătate survenită în ultimul moment, cîntărețul Gilbert Bécaud, care, după cum ni s-a comunicat, este internat într-o clinică, a fost împiedicat să participe la acest concert.

Programul Festivalului Internațional „Cerbul de aur”, Brașov 1968

Buletinul Concursului și Festivalului Internațional
„Cerbul de aur"1969

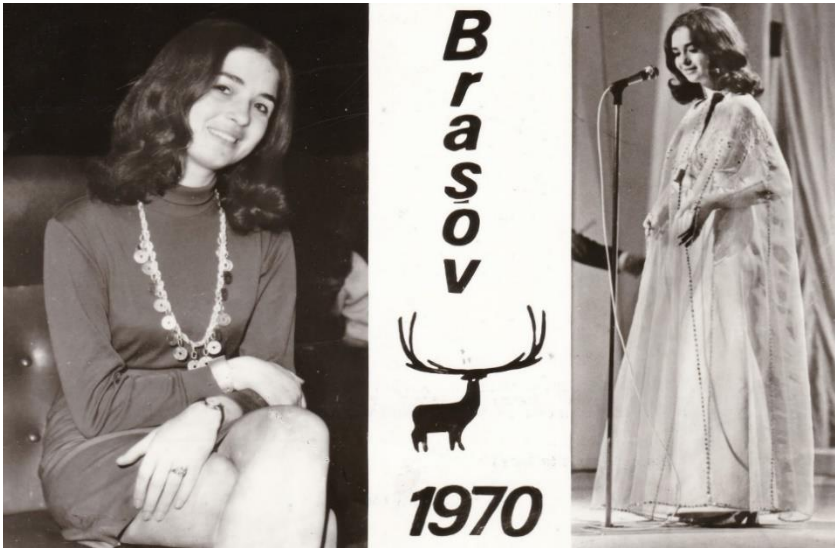

Carte poștală ilustrată: Angela Similea „Cerbul de aur" 1970

https://biblioteca-digitala.ro

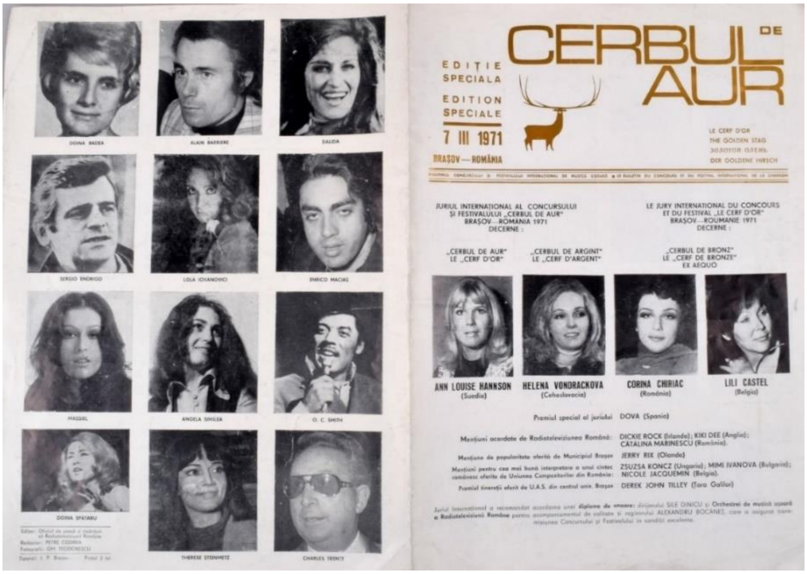

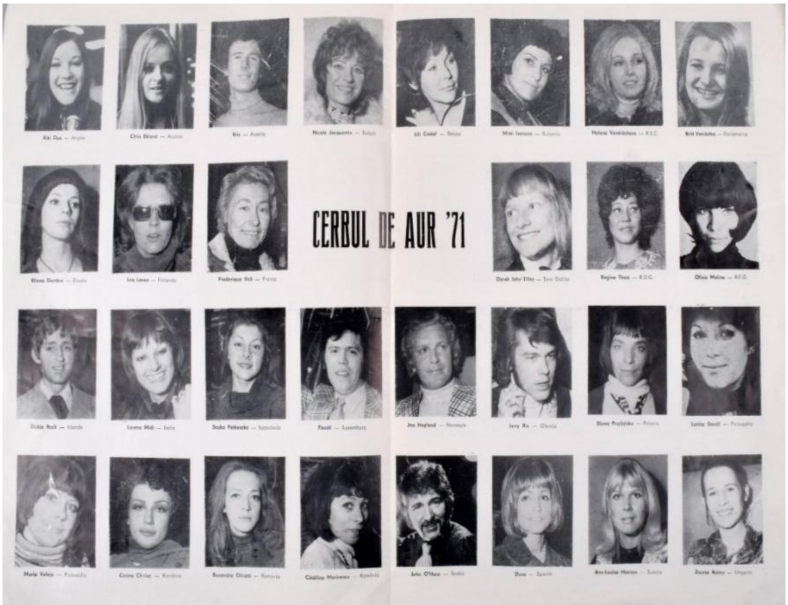

Ediție specială „Cerbul de aur”, 7 martie 1971

OPERAŢIUNEA DE SALVARE A SATELOR ROMÂNEŞTI[1] DESFĂŞURATĂ ÎN ELVEȚIA (1989)

Nicoleta ȘERBAN*

The operation of rescuing the Romanian villages carried out in Switzerland (1989)

Abstract

In 1989, Ceaușescu wanted to boost the rural systematization project. This project would have meant the demolition of 7-8 thousand villages out of a total of 13,123 and the relocation of the resulting population in blocks of flats in semi-rural localities. Rural blocks of flats with living standards situated between rural and urban life style were envisaged. The regime wanted to gain this way land for agriculture. It was as if these villages had never existed. A protest movement, called „Opération Villages Roumains”, was born in Belgium, spreading rapidly throughout Europe. Switzerland is one of the countries where the movement has had an amazing success.

Cuvinte cheie: *Comunism, sate, demolări, Ceaușescu, teren pentru agricultură, protest.*
Keywords: *communism, villages, demolition, Ceaușescu, land for agriculture, protest.*

Începând din a doua jumătate a anilor 1980, odată cu venirea la putere în Uniunea Sovietică a lui Mihail Gorbaciov, atitudinea Occidentului față de Ceaușescu se schimbă radical. Mai ales după revolta de la Brașov din 15 noiembrie 1987, criticile din partea Occidentului la adresa regimului de la București deveneau tot mai virulente. Pe fondul înrăutățirii situației generale din țară și a demolărilor din București, care avuseseră ecou în Europa, avea să izbucnească un nou scandal, legat de această dată de planul lui Nicolae Ceaușescu de sistematizare rurală.

Proiectul de sistematizare a satelor, pe care Ceaușescu îl impulsiona tot mai mult în 1988, consta în demolarea a 7 - 8.000 de sate din cele 13.123 existente și comasarea lor în centre agro-industriale. Ar fi fost ca și cum aceste sate nu ar fi existat niciodată, ele urmând a fi rase de pe suprafața pământului. Populația rezultată în urma demolărilor urma a fi mutată în „blocuri sătești”, ce erau menite să asigure un mod de locuire situat între locuirea rurală individuală şi cea colectivă de tip urban (blocuri P+1 sau P+2, cu anexe pentru păsări și animale, toate acestea pe o parcelă de 250 m^2). Centrele agro-industriale erau orășele-model în care se desfășurau deopotrivă activități industriale și

[1] Opération Villages Roumains/

* Cercetător dr., Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, București.

https://biblioteca-digitala.ro

agricole, şi care urmau a fi dotate cu instituţii administrative, comerciale, de sănătate, de învățământ. Până în 1990 trebuia să se realizeze cel puțin două-trei asemenea centre în fiecare județ, iar până în anul 2000 să se încheie construirea celor 558 de centre orășenești agroindustriale la nivelul întregii țări[2]. Măsura avea ca scop oficial recuperarea de teren pentru agricultură, obiectivul precis fiind de a elibera aproximativ 300.000 ha teren arabil, adică 3,3 % din terenul arabil al țării[3]. Conform datelor oficiale, redarea lor agriculturii ar fi însemnat - calculând după o medie de 6 tone la hectar, echivalentul a peste 2 milioane tone porumb boabe[4]. În realitate, proiectul era utopic: cifrele înaintate erau departe de a fi realiste, iar economia României nu ar fi putut susține un proiect de asemenea anvergură, ce presupunea demolarea a mii de sate, materiale de construcție, infrastructură, rețea de electricitate, etc. Pe termen lung, efectul avea să fie devastator: era vorba de dezrădăcinarea unei populații din mediul său ancestral și mutarea ei forțată, de distrugerea patrimoniului arhitectural și cultural, a relațiilor tradiţionale din cadrul comunităților săteşti, și de uniformizarea populației. În realitate, regimul comunist dorea să termine cu o categorie socială destul de numeroasă (40% din populație) care încă mai beneficia de o autonomie economică față de stat și pe care regimul o voia dependentă de stat. Se dorea distribuirea populației într-o piramidă de localități și de orașe strict ierarhizată: orașe, sate, comune și centre agro-industriale, un sistem bine centralizat pentru ca oamenii să fie mult mai uşor de controlat. În viziunea regimului comunist, sistematizarea satelor însemna o ultimă etapă ce avea ca obiectiv final crearea societății socialiste *multilateral dezvoltate* și a *omului nou* comunist. Comunismul s-a pretins o civilizație nouă, o concepție utopică, bazată pe visul suprimării proprietății private și pe construirea unui univers al egalității totale. Condiții de viață egale la sate și la oraș - acesta era dictonul regimului în favoarea sistematizării rurale. Desigur, în teorie, căci în practică noile construcții sătești s-au dovedit a avea multe neajunsuri care le făceau greu de locuit. Totalitarismul este un regim care neagă drepturile umane și subordonează individul entității colective a partidului/stat[5]. Este exact ceea ce se dorea a se pune în practică prin acest proiect faraonic. Pentru dictatorul de la București, proiectul avea o semnificație aparte, privindu-l ca pe o încununare a „epocii" Ceaușescu și, implicit, un succes personal al său, fiind elaborat din inițiativa și sub îndrumarea sa directă.

Ideea de a demola localităţi vechi de sute de ani împreună cu patrimoniul lor, precum şi nerespectarea drepturilor omului, a stârnit în lumea occidentală un val de proteste. Privită din Occident, sistematizarea - aşa cum era gândită de Ceauşescu, era o adevărată tragedie. În februarie 1989, se lansa oficial în Belgia „Opération Villages Roumains" (OVR), mişcare de protest contra politicii de distrugere a satelor româneşti. Mișcarea a pornit din Belgia în februarie 1989, grație unui grup de tineri cu inițiativă, extinzându-se în lunile următoare în celelalte țări europene. Paul Hermant, cel care avea

---

[2] *Cuvântarea tovarăşului Nicolae Ceauşescu*, în „România Liberă", An XLVI, Nr. 13 475, 4 martie 1988, p. 2.
[3] „Arhitectura", nr. 3, 1980, pp. 10 - 11.
[4] *Sistematizarea teritoriului și localităților - o cerință obiectivă a țării și a localităților* (II), în „Scânteia", Anul LVII, Nr. 14 119, 13 ian. 1988, p. 1.
[5] Vladimir Tismăneanu, *Comisia prezidenţială pentru analiza dictaturii comuniste din România*, Raport final, Bucureşti, 2006, p. 9.

https://biblioteca-digitala.ro

să devină „motorul" mişcării, împreună cu câţiva amici, au rămas uimiţi de dezastrul ce lovise România, o țară despre care în Belgia nu se ştia mare lucru. Ei şi-au spus că nu pot rămâne indiferenţi în faţa unei astfel de situaţii. Planul OVR era adoptarea satelor românești de către comune occidentale, spre a le salva de la distrugere, după modelul Amnesty International prin care se adoptau prizonierii de opinie de către un grup de aderenți[6]. Belgienii erau conștienți de faptul că Ceaușescu ținea totuși la imaginea sa în afara țării, și deci, nu ar fi riscat un scandal internațional atingându-se de sate protejate astfel din afară. Cum nu existau liste cu primele sate aflate în pericol, au decis să le adopte pe toate! Paul Hermant a format astfel un Comitet de Coordonare, cu sediul la Bruxelles, format din oameni din cercul său de cunoștințe din diferite domenii: jurnaliști, avocați, specialiști în agricultură, etc.[7]. Ulterior, acţiunea pornită spontan avea să depășească cu mult așteptările fondatorilor săi. Oameni politici, diverse asociații cu profil umanitar, arhitectural sau rural, dar mai ales administrațiile locale și locuitorii comunelor occidentale - cu toții au înțeles că era vorba de un proiect de inginerie socială de tip totalitar și că dacă ar fi fost pus în practică, efectele ar fi fost irecuperabile. Ei au înțeles că trebuie să acționeze rapid pentru a salva un patrimoniu rural european și o populație de câteva milioane de oameni ce urma a suferi o lovitură psihologică prin dezrădăcinarea forțată. Începând din luna martie a anului 1989, s-a trecut la constituirea de comitete OVR şi în: Franţa, Olanda, Elveţia, Suedia, Marea Britanie, Italia, Spania, Norvegia, Danemarca. Comitetul care coordona celelalte „filiale" europene rămânea însă în continuare cu sediul la Bruxelles. Capacitatea OVR de sensibilizare a opiniei publice occidentale a avut ca rezultat numărul mare de oameni care s-au mobilizat în salvarea satelor româneşti: în decembrie 1989, cu doar câteva ore înainte de căderea regimului Ceaușescu, OVR număra 2.200 de comune occidentale adoptive, ceea ce însemna circa 30 de milioane de cetățeni europeni implicați. Cel mai mare succes l-a înregistrat în țările francofone: 1.252 de adopții în Franța. Belgia număra 354 comune participante, iar Elveția 210. Franța, Belgia, Elveția și Marea Britanie (70 de adopții), au fost considerate lideri ai operațiunii, fiind țările care s-au mobilizat cel mai repede și în număr cel mai mare[8].

Ideea OVR prinde contur în Elveția

Fiecare ţară avea o cotă de sate româneşti de adoptat în funcţie de capacitatea sa. În Belgia, de unde mişcarea a pornit şi unde a avut cel mai mare succes, cota de 200 de sate adoptate a fost atinsă în doar câteva luni. În Franţa, unde cota fusese stabilită la 2.000 de comune, până în luna august 1989, 1.000 de comune returnaseră deja cererea de participare la Operaţiune[9]. Cota pentru Elveţia era de 200 de comune[10].

---

[6] https://revista22.ro/supliment/operation-villages-roumains-1989-2005, accesat la 3.03.2019.

[7] Membri fondatori: Dan Alexe (licențiat în litere), Bontems Anne (fotograf), Alexis Burlet (științe sociale), Conreur Yves-Luc (animator cultural), Claire Dalliers (arhitect), De Beer de Laer Daniel (avocat), Anne Degrave (profesoară), Malgorzata Dzierzawska (jurnalistă), Jean-Pierre Jacqmin (jurnalist), Marie-Paule Jeunehomme (jurnalist), Vincent Magos (resurse umane). Eric Masquelier (fotograf), Staelens Daniel (arhitect), Serge Verheylewegen (fotograf), Daniel Wathelet (specialist în agricultură).

[8] Arhiva Mundaneum/Mons, Cutia 63, Bilan de phase 2.

[9] Idem, Cutia 40, *Nouvelles des Coordinations*, în „Bulletin de liaison", no. 11, 15 au 31 août 1989, p. 8.

[10] Idem, Cutia 105, *Ceauşescu s'énerve*, extras de presă, în „La Suisse", 3 dec. 1989.

https://biblioteca-digitala.ro

Elveția a fost una din cele trei țări fruntașe în adoptarea de sate românești. Chestiunea satelor românești a mișcat inimile elvețienilor, însă aici mișcarea s-a adaptat la tipicul local, din cauza organizării diferite a cantoanelor. În Elveția cartierele se numesc comune și au fiecare primar și consiliu municipal, ca și cum ar fi un oraș de sine stătător. Astfel putem înțelege că fiecare canton e ca o altă țară. Aici fiecare canton avea propriul său comitet. În Elveția nu se știa în epocă mai nimic despre România, doar că se afla dincolo de cortina de fier, și totuși entuziasmul pentru țara noastră avea să se dovedească surprinzător.

Și în Elveția, la fel ca în celelalte țări europene, românii din exil au jucat rolul de mijlocitor al Operațiunii. Paul Hermant era deja mult prea ocupat cu desfășurarea operațiuni în Belgia și Franța, așa că a căutat să delege pe alții care să se ocupe aici. Totuși, Coordonarea din Belgia s-a aflat în corespondență permanentă cu echipa din Elveția. Mihnea Berindei a fost legătura lui Paul Hermant cu Elveția. El este cel care l-a contactat pe Ion Vianu, care locuia la Morges, și i-a dat un document în care erau trasate în linii mari principiile operațiunii de salvare a satelor românești. Odată cu acest text, Mihnea Berindei i-a spus lui Vianu: „Tu ar trebui să încerci să propagi asta în Franța”. În general, românii din exil au fost cei care au transmis conceptul în țările în care trăiau, însă ei nu dețineau capacitatea de a împinge lucrurile mai departe. Majoritatea erau dedicați profesiei care le ocupa mare parte din timp și nu se puteau dedica în totalitate operațiunii, având și alte responsabilități. În coordonarea elvețiană, Ion Vianu cu soția sa au avut un rol-cheie, Ion Vianu fiind cel care a lansat ideea prietenilor săi elvețieni. După discuția cu Mihnea Berindei, Ion Vianu a căutat calea cea mai oficială posibilă - a contactat Liga Elvețiană a Drepturilor Omului. Aici a avut o discuție cu un domn Vignard, care s-a arătat destul de sceptic. El a spus: „Poate ne vom ocupa de un caz (adică de un sat)”. O mișcare de acest gen era fără precedent, probabil din acest motiv nu a fost prea încrezător[11].

Lucrurile nu s-au oprit aici, căci Ion Vianu se afla în legătură cu un jurnalist elvețian, pe nume Darius Rochebin. Acesta era la acea vreme un tânăr entuziast care abia își finalizase studiile (născut în 1966) și activa pentru apărarea drepturilor omului. Imediat după ce Vianu i-a povestit despre operațiunea declanșată în Belgia la începutul anului, Rochebin a alertat alți doi ziariști și de aici a pornit bulgărele de zăpadă care avea să devină tot mai mare în următoarele luni. Ceea ce a urmat a fost într-adevăr impresionant[12]. Darius Rochebin a devenit după 1998, extrem de cunoscut în Elveția, pe când prezenta Jurnalul național elvețian francofon de la ora 19.30, reluat de TV5 Monde. Emisiunea care l-a făcut celebru în toată lumea, *Pardonez-moi,* este locul unde au fost invitate personalități ale lumii politice și culturale actuale. Datorită prezenței sale carismatice și a modului intim în care abordează invitații, a devenit o figură foarte apreciată în mediile occidentale. În 1989 era un tânăr entuziast, care a reușit într-adevăr să impulsioneze spiritul de solidaritate în țara sa[13].

Rochebin a luat legătura cu alți doi ziariști, cunoscuți de-ai lui, iar de aici mai departe mesajul a fost difuzat pe scară largă, ajungând astfel la opinia publică elvețiană.

[11] Informație obținută prin amabilitatea d-lui Ion Vianu, interviu 01.05.2018.
[12] *Ibidem.*
[13] Informație obținută prin amabilitatea d-nei Liliana Halfon, interviu 01.05.2018.

https://biblioteca-digitala.ro

Jurnaliștii elvețieni au găsit că toată această problematică, legată de satele românești și de regimul de la București, era un filon interesant. Să nu uităm care erau totuși circumstanțele: era momentul când se descompunea sistemul, peste tot în țările fostului bloc comunist se schimba ceva, numai în România părea totul încremenit. În toamna anului 1989, corespondentul de la Viena al ziarului *Noua Gazetă a Zurichului,* publica o pagină întreagă despre situația din România, în urma deplasării în țara noastră. Niciodată nu s-a vorbit mai mult despre România ca în acea perioadă, toată lumea părea să aibă privirile îndreptate spre această zonă[14].

Pentru românii din exil, ar fi fost imposibil să reușească fără sprijinul prietenilor și cunoscuților elvețieni. Ion Vianu mărturisea că nu ar fi avut capacitatea să facă ce au făcut Rochebin cu amicii săi ziariști, lucrând ca psihiatru cu normă întreagă. Cu toate acestea, Vianu a fost vectorul principal al OVR în Elveția, țara sa de adopție. Revenind la modul de organizare administrativă a cantoanelor elvețiene, Vianu s-a dedicat în special comunei Morges, unde locuia împreună cu familia. Intenția sa a fost ca Morges să dea un exemplu celorlalte localități elvețiene. Cum soția sa fusese medic în satul Ciolpani înainte să plece din țară, au decis să adopte Ciolpani. Era singurul sat pe care îl cunoșteau mai îndeaproape. Alegerea satului românesc s-a făcut în acest caz în funcție de circumstanțe, nu întotdeauna se aloca un sat de către Coordonarea de la Bruxelles. De pildă, doamna Liliana Halfon povestește cum a ales comuna Carouge (unde locuia), din cantonul Vaud, satul de adoptat: primarul de la Carouge a fost ultimul care a ales o localitate, fusese ocupat cu alte lucruri și uitase să aleagă un sat. Cum? Ei bine, primarul, care avea harta României in spatele biroului său, a luat ceașca de cafea și a spus: „aceasta este zona unde ne vom duce!” Așa a fost aleasă Bârca, din județul Dolj. Pentru Carouge, Liliana Halfon a fost persoana de contact a OVR. Doamna Halfon se afla în bune relații cu Darius Rochebin, cel care a fost realmente motorul operațiunii în Elveția. Coincidență sau nu, Liliana Halfon se cunoștea cu Ion Vianu din țară, unde fuseseră vecini încă din copilăria petrecută la București, pe strada Ion Mureșan. Faptul nu a fost neapărat un avantaj în sensul unei posibile colaborări, căci fiecare trăia în alt canton. Se pare că acest Darius Rochebin avea multe cunoștințe, dar și abilitatea de a pune oamenii și ideile împreună în așa fel încât rezultatul să fie spectaculos. Darius știa că ea e română, că lucra la protecțiunea civilă și că știa, desigur, limba română, motiv pentru care atunci când a contactat-o i-a spus, încrezător în viitoarea reușită: „Tu ești omul nostru!” Primarul din Carouge, pe nume Pierre Hiltpold, de meserie arhitect, auzise de bisericile vechi românești și de cule, un tip unic de construcție semi-fortificată din Europa, care îl fascina realmente. Era deci interesat să cunoască personal această țară[15]. Primarul de la Carouge (afiliat la partidul radical, a îndeplinit această funcție timp de 16 ani, ales în patru mandate), a devenit consul în România timp de 12 ani, în timpul președinției lui Emil Constantinescu. La fel ca Darius Rochebin și alții care s-au atașat de țara noastră, el a păstrat o legătură specială cu România și după ce a terminat cu acțiunea OVR.

Înainte să se materializeze o mișcare propriu-zisă, situația României era deja un subiect la ordinea zilei în mass-media din Elveția, la fel ca în toate celelalte țări

[14] Informație obținută prin amabilitatea d-lui Ion Vianu, interviu 01.05.2018.
[15] Informație obținută prin amabilitatea d-nei Liliana Halfon în data de 01.05.2018.

https://biblioteca-digitala.ro

europene, mai ales începând cu anul 1987, când avusese loc revolta de la Brașov. Exista așadar o deschidere față de ceea ce se petrecea în țara noastră, ceea ce a facilitat desfășurarea operațiunii pe tărâm helvetic. În februarie 1989, câțiva jurnaliști elvețieni au fost primiți la Ambasada României unde au discutat cu un consilier al ambasadei, Marin Cârciumaru. Fragmente din interviu a fost publicat în *L'Hebdo* din 23 februarie 1989. Au fost atinse mai multe subiecte legate de viața de zi cu zi din țară. Întrebat despre sistematizarea satelor, răspunsul consilierului român a fost: „Presa occidentală a pus problema într-o manieră speculativă și ostilă. Vă rog deci să fiți foarte atenți. Eu însumi sunt născut într-un sat românesc, cunosc situația mai bine decât un politician. Până în prezent am dat prioritate dezvoltării industriei. Agricultura a fost neglijată. Însă cu 13 ani în urmă, am adoptat, după largi dezbateri cu populația, un program de modernizare. Până acum, nu am avut toate resursele pentru a începe acest proiect , astăzi însă procesul poate începe. Pe scurt, este vorba de dezvoltarea de centre agro-industriale, de dotarea lor cu spitale, magazine și încurajarea țăranilor din satele învecinate să se instaleze aici. Nu se pune problema unei „politici a buldozerului”, cum susține presa occidentală”[16]. Acesta este punctul de vedere transmis de autoritățile române de fiecare dată când se ridica problema demolării satelor românești. Lumea occidentală știa însă că este conceptul unui sistem de tip dictatorial și nu avea încredere în astfel de discursuri.

Operațiunea ia ființă la modul concret

Lucrurile s-au pus în mișcare foarte rapid. Pe 6 martie 1989, trei organizații se uneau pentru a forma coordonarea elvețiană cu titlul „Coordination suisse de l'Opération villages roumains”, ce reunea „Liga elvețiană pentru Drepturile Omului”, ,,Uniunea Genoveză contra Intoleranței”, ,,Comitetul de Sprijin” și diverse asociații de tendințe diferite; acțiunea era susținută de „Asociația Comunelor Elvețiene”. Cele trei organizații au contactat imediat o parte din cele 45 de comune genoveze. Reacțiile au fost favorabile în mare parte.

Implementarea proiectului în spațiul helvetic s-a lovit de unele detalii specifice mentalității locale: orașul Geneva considera că nu putea adopta din motive juridice. La Geneva s-a preferat să se vorbească de *înfrățire*, nu de *adoptare* de sate, ca în Belgia. Părea mai puțin paternalist, considerau elvețienii, chiar dacă înțelegeau că era vorba de o acțiune unilaterală și că nu putea fi altfel. Administrațiile s-au temut în primă fază ca nu cumva să fie acuzați de amestec în treburile interne ale altui stat, însă cetățenii au acționat cu hotărâre încă de la început. De îndată ce au stabilit coordonarea, autoritățile genoveze au scris consilierului federal Pierre Aubert pentru a-i cere să își retragă declarațiile făcute cu puțin timp înainte despre un voiaj în România. Erau declarații pozitive, pe care regimul de la București le-ar fi putut exploata în interesul său[17].

Coordonarea elvețiană se lansa pe 13 martie 1989 printr-o conferință de presă, urmată de o mare reuniune publică la Geneva pe 16 martie, la care participau reprezentanți OVR internațional, printre care Paul Hermant împreună cu apărători ai

[16] Arhiva Mundaneum/Mons, Cutia 7, Revue de presse, AcutualOuarto No 432, 16 mars 1989.
[17] Idem, Cutia 105, Genevois au secours des villages roumains, Premier article de presse consacre a l'OVR Suisse, „Journal de Genéve”, 9 mars 1989.

https://biblioteca-digitala.ro

drepturilor omului din România, precum Mihnea Berindei și Ion Vianu. A fost prezentă și fiica marelui dramaturg de origine română, Eugen Ionescu. Datorită unui important ecou mediatic, primele cereri de adoptare nu au întârziat să apară. Primul a fost Boécourt în Jura, la 21 martie[18]. La primele comune adoptante, coordonarea a mers simbolic să ducă numele satului românesc[19]. Coordonarea avea ca sarcină de a solicita administrațiilor locale să adopte sate românești, de a centraliza aceste cereri și de a le transmite la Bruxelles, de unde urma a primi noi instrucțiuni.

Ion Vianu își amintea modul în care elvețienii au gândit implementarea proiectului: împreună cu Darius Rochebin și alți benevoli, au alcătuit o comisie care a funcționat pe lângă primărie (*syndic* în Elveția), ca o comisie de consilieri comunali, dar fără să fie consilieri. Au început apoi să reunească oameni și să trimită scrisori către ambasadă, către dl. Dolgu, ambasadorul român în Elveția, către Ministerul de Interne, către Ceaușescu. Astfel a început trimiterea vehementă de scrisori către autoritățile române. „Cu toții sperau, dar puțini credeau că o să cadă Ceaușescu", își amintea Ion Vianu. Ceea ce l-a impresionat a fost mai ales dedicarea elvețienilor pentru cauza românească: „benevolii au ieșit nu știu de unde, era impresionant - oameni care erau pasionați: unul era farmacist, altul era funcționar la primărie, etc."[20]. Populația a fost foarte interesată, mai ales în partea francofonă. La Geneva de exemplu, au fost cantoane mai receptive decât altele, o posibilă explicație ar fi faptul că au o poziție mai centrală. Din când în când se organizau ședințe la care luau parte comunele elvețiene care adoptaseră sate românești. În amfiteatrele Universității din Lausanne au avut loc astfel de evenimente. Reuniunile de informare se organizau și pe plan local, Vianu însuși a participat la cele din comuna sa, Morges. În Elveția, există tradiția de a se organiza adunări la Consiliul municipal, în sala de consiliu, unde se discută problemele comunale și unde poate participa oricine este interesat. După același principiu, aveau loc și întrunirile OVR. Vianu își amintea că la o reuniune a participat și ambasadorul român în Elveția la acea vreme, pe nume Dolgu. Dolgu avea ca misiune să facă plimbări în comune pentru a convinge elvețienii că nu există niciun pericol vis-à-vis de satele românești. „Desigur că locuitorii și administrațiile din comunele elvețiene nu credeau nimic din ce le spunea, dar era de datoria lor să îl primească cum se cuvine, era totuși ambasador și deci într-o poziție care solicita respect. La ședințe veneau oameni interesați, participau, firește, și oficialitățile, dar ei nu jucau un rol primordial. În Elveția autoritățile se află în slujba comunității în sensul cel mai concret cu putință. Rolul principal îl jucau cei care erau mai profund implicați"[21].

Liliana Halfon rememora prima sa participare la o întrunire OVR, organizată la Universitatea 2 din Geneva, la care a participat la invitația lui Darius Rochebin, unde a servit drept interpret. Sala era plină (peste o mie de locuri), nu erau numai români, românii erau foarte puțini în Elveția la acea dată, în jur de o sută. La acea reuniune, își amintește d-na Halfon, au fost foarte puțini români, dar mulți elvețieni. Un francez a scos dintr-un borcan de dulceață un film în care arăta cum se dărâma o casă: venea o macara, apoi smulgea acoperișul. Elvețienii au fost extrem de impresionați. Rezultatul:

[18] Idem, Cutia1, Rapport general de L'Opération Villages Roumains Suisse.
[19] Idem, Cutia 3, Fax către OVR Inernational, Geneva, 9 nov. 1989.
[20] Informație obținută prin amabilitatea d-lui Ion Vianu, interviu 01.05.2018.
[21] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

bilanțul final al operațiunii arată că din totalul de 34 de guverne în Geneva, 33 au aderat la OVR! Planul era să repereze o comună cu care să se înfrățească și să scrie primarul la primar, directorul școlii la directorul școlii, secretarul la secretar, profesorul la profesor, etc., cu copie la Ambasada din Berna. Imaginile au fost difuzate ulterior la televiziunea națională, alături de ambasadorul român în Elveția, care spunea că nu se întâmplă nimic de acest fel în țară. Toate acestea în vreme ce alte imagini arătau curtea ambasadei române plină de copiile scrisorilor, încât abia puteau să mai deschidă ușa[22].

Comunele se pun în mișcare

Unul din lucrurile pe care trebuia să îl îndeplinească comuna ce adopta un sat românesc era, pe lângă trimiterea de scrisori către autoritățile române, acela de a amplasa panouri la intrarea în localitate cu numele satului adoptat. Comuna Grandson se oferea să comande mai multe panouri (și pentru alte comune interesate) cu textul „Cette commune participe”, cu scopul de a fi puse la intrarea în localitate, la prețul de 20 de franci pe panou. Deosebit de importante erau conferințele și întrunirile de informare a populației, care au stat la baza difuzării mesajului OVR. Cum imaginile sunt mai grăitoare decât multe cuvinte, datorită unor jurnaliști care reveniseră recent din România, coordonarea deținea diapozitive care puteau fi folosite în serile de informare ce urmau a se desfășura pe plan local. Și în privința tipizatelor pentru cărțile poștale care erau trimise autorităților române, elvețienii s-au organizat foarte bine. Pentru data de 10 iunie, grupul de susținere al OVR anunța imprimarea de cărți poștale cu satul lor, ce urmau a fi semnate, cumpărate de doritori și apoi trimise de aceștia[23].

În unele cazuri elvețienii s-au dovedit mai întreprinzători decât locuitorii din celelalte țări participante la Operațiune. De pildă, comuna Belmont-sur-Lausanne trimitea o scrisoare către Kremlin în care îi scria secretarului general al PC, Mihail Gorbaciov, informându-l despre Operațiunea de solidaritate cu satele românești care luase naștere în inima Europei, precizând că demersul nu avea conotații politice sau ideologice. Discursul lor făcea referire la distanța pe care o luase URSS în ultima perioadă față de violarea drepturilor omului în România. Devenind încrezători în respectarea libertății și în dorința sa de a avea un dialog cu Europa, comuna elvețiană făcea apel la Gorbaciov pentru a interveni pe lângă Ceaușescu și guvernul acestuia spre a opri nebunia cu planul de sistematizare. Scrisoarea sublinia că dispariția unui patrimoniu atât de bogat cum era cel rural românesc, privea toate țările europene și că numai era o chestiune de politică internă fiind mult prea grav ceea ce regimul intenționa[24].

La Colegiul Rousseau, elevii reconstituiseră condițiile de viață din România și agățaseră în clase un uriaș portret al lui Ceaușescu, pentru a înțelege mai bine ce însemna cultul personalității în România. Presa și televiziunea urmăreau constant evoluția Operațiunii (emisiunea *Temps Présent* de exemplu de pe TV5 difuza în mod

---

[22] Informație obținută prin amabilitatea d-nei Liliana Halfon, interviu 01.05.2018.
[23] Arhiva Mundaneum/Mons, Cutia 3, Operation Villages Roumains, Soirée d'information.
[24] Idem, Cutia 3, Commune de Belmont-sur-Lausanne, Muncipalité, către URSS/Moscou, Kremlin, Monsieur Mikhail Gorbatchev, Secrétaire Génerel du PC.

https://biblioteca-digitala.ro

curent știri legate de activitatea Operațiunii). Coordonarea elvețiană avea sediul la Liga pentru Drepturile Omului din Geneva[25].

Chene-Bougeries anunța pentru 1 iulie, un stand în cadrul unui eveniment local, prin care promova cărțile poștale și gastronomia românească. Crissier anunța pentru 10 iunie o festivitate în cadrul parohiei, prilej cu care tinerii urmau a prezenta un stand cu informații despre modul în care puteau fi distribuite cărțile poștale. Pe 12 iunie, localitatea Grandson organiza o reuniune locală pentru a informa populația cu privire la ceea ce se întâmpla în România. Le Landeron organiza pe 1 iulie o zi dedicată României. Cu acest prilej institutorii au decupat și colorat împreună cu elevii modele de concurs pentru 250.000 de căsuțe pe care le-au suspendat pe un fir. La Morges avea loc pe 10 iunie o expoziție în Piața Centrală și la sediul Primăriei în care se prezenta Operațiunea de Salvare a Satelor. La Primăria din Neuchatel se desfășura în perioada 19 - 30 iunie o expoziție, iar pe 20 iunie urma o conferință despre situația femeilor din România. Comuna Préverenges propunea o idee inedită: folosirea principiului lanțului, adică să se trimită o scrisoare la 1, 2 sau 3 persoane sugerându-le să scrie în România. La Rolle avea loc pe 5 iulie în sala de consiliu a comunei o conferință publică[26]. În cadrul serilor de informare se prezenta scopul Operațiunii de către unul din responsabilii Coordonării, mărturii ale altor comune implicate deja în Operațiune, toate acestea urmate de dezbateri, întrebări despre cum să dezvolte și să amplifice campania[27].

Încă de la început, coordonarea a încercat să nu se limiteze doar la procedurile de adopție, ci să asigure o permanență a Operațiunii. Ea adapta materialul furnizat de centrul OVR: cărți poștale pentru a fi trimise în satele adoptate, lui Ceaușescu și ambasadorului român în Elveția, autocolante, ocupându-se de difuzarea lor către comune[28]. Coordonarea se ocupa de pregătirea buletinelor OVR. La aceasta se adăuga gestionarea și dirijarea cererilor curente, vizite în comune pentru difuzarea mesajului OVR, reuniuni cu OVR internațional. Pentru toate aceste acțiuni, se făcea necesară existența unei permanențe la cârma coordonării. Michèle Vignard primea un mandat de secretariat pentru lunile aprilie, mai și iunie. Între lansarea OVR și sfârșitul său, zece persoane au colaborat pentru coordonare. Cei mai prezenți au fost: Michèle Vignard (care s-a retras din octombrie din motive profesionale), Ginette Philipona, Jacques François și Georges Vignard de la LSDH, Yves Lador de la CDOAP, Darius Rochebin de la UGCI. Pe lângă Michèle Vignard, Ginette Philipona și Yves Lador au primit scurte mandate remunerate, restul au lucrat doar benevol[29].

Înainte de venirea verii, Coordonarea căutase să dea organizației o consistență mai solidă. Ea adopta un statut pe 9 iunie și mandata două persoane pentru a promova OVR în întreaga țară: pe S. Lutz, responsabil al Asociației comunelor elvețiene, pentru Elveția germanofonă și M. Chinotti la Lugano. Cu toate acestea, Operațiunea a câștigat mai mult teren în zona vorbitoare de limba franceză. Explicația cea mai simplă consta

[25] Idem, Cutia 70, Anderlecht 5.000 cartes pour les villages roumains, 22.07.89.
[26] Idem, Suisse, Cutia 1, Ds.01/05/001, f. 6.
[27] Idem, Cutia 3, Operation Villages Roumains, Soiree d'information.
[28] Idem, Suisse, Cutia 1, Ds.01/05/001, f. 6.
[29] Idem, Cutia 1, Rapport general de L'Opération Villages Roumains Suiss, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

în decalajul de trei luni dintre lansarea din partea francofonă și demarajul efectiv în alte regiuni lingvistice. Abia pe 30 iunie se creau antenele germanofone și din Tessin[30].

Comunele genoveze au fost generoase când a fost vorba de satele românești: în iulie 1989, 30 de comune deciseseră deja să adopte sate românești. Opt comune genoveze au adoptat în același județ, Harghita. Puplinge a fost primul din zonă care a hotărât să adere la Operațiune. Satul ales era Plăieșii de Jos, comună situată în sud-estul județului Harghita. Motivul pentru care s-a optat pentru acest sat era că adăpostea o biserică fortificată datând din secolul al XV-lea, un muzeu de artă populară și un castel în stil baroc (Balasi), fiind și un centru de producție artizanală de ceramică și că exista zvonul că va fi transformat într-un centru agro-industrial până în anul 2000. O altă comună elvețiană, Avully adopta comuna Remetea împreună cu cele patru sate componente. Coordonarea avea date cum că Remetea era considerată amenințată, în special cele trei sate mici Făgețel, Martonca și Sineu. Cologny adopta Porumbenii Mari, unul din cele 11 sate ale comunei Mugeni, sat situat pe cursul Târnavei Mari, datând din 1333 și posedând ruinele unei fortărețe dacice și a unei biserici fortificate din secolul XIV. Collex-Bossy adopta satul Tamașu (comuna Dealu), Chêne-Bougeries adopta Sântimbru (comuna Sâncrăieni). Cartigny adopta Poiana Târnavei, sat ce aparține de comuna Zetea, considerat cel mai în pericol sat dintre cele 30 adoptate de genovezi[31]. Anderlecht adopta satul Mugeni. Aici, administrația comunală își propunea să imprime 5.000 de cărți poștale având ca destinație: președintele țării, ambasadorul român și primarul din satul românesc. La intrarea în Anderlecht erau amplasate panouri cu însemnele OVR și cu date despre aceasta iar profesorii erau invitați să dedice o oră de curs pentru a informa elevii asupra situației din România[32].

Pe 5 iulie 1989, peste 1.100 de comune europene erau parte a OVR. Franța, cu 720 de comune, se afla în fruntea rețelei de solidaritate. Urma Belgia cu 200 de comune și Elveția cu 120. Acestea sunt cele trei țări cele mai active în cadrul OVR. În Elveția lucrurile s-au derulat cu repeziciune: începută mai întâi în zona francofonă, ulterior mișcării i s-au alăturat și cantoanele italiene și germane. Coordonarea era aproape de cota sa: 150 de comune își dăduseră deja acordul, din cele 200 cât era stabilit. Aici, 44 de comune din cantonul Vaud, 33 din Geneva și 24 din Jura, au fost primele interesate de Operațiune[33].

Coordonarea elvețiană a adus o contribuție importantă operațiunii în septembrie 1989, formând o echipă de studenți remunerată și contribuind la întocmirea unui fișier cu satele românești despre care aveau prea puține informații. Pentru 2.000 de sate s-au făcut fișe și aceste informații au fost comunicate către centrul de la Bruxelles, rămas „în pană" de noi sate de atribuit. Calitatea fișelor a fost foarte importantă, din moment ce informațiile erau dificil de găsit (nu se găseau hărți, multe sate erau cvasi-necunoscute, etc.)[34]. Fișa de sat conținea date generale: codul poștal, numele comunei, numărul de

[30] *Ibidem.*
[31] Idem, Cutia 70, Les Genevois sont généreux, extras de presă din Tribune de Geneve, 22.07.89.
[32] Idem, Anderlecht 5.000 cartes pour les villages roumains, 22.07.89.
[33] Idem, Cutia 40, Nouvelles des Coordinations, în Bulletin de liaison No 11/ du 15 au 31 août 89, p. 8.
[34] *Ibidem*, p. 3.

https://biblioteca-digitala.ro

locuitori, media de vârstă, câtă populație este activă, altitudinea, suprafața, caracterul satului, numele primarului, un contact al primarului[35].

Pentru a putea lua în considerare multiplicarea unor acțiuni concrete, Coordonarea elvețiană trimitea comunelor un chestionar general despre activitățile românești. Dar discuția despre rezultatele acestui sondaj putea fi completată cu prilejul reuniunii de la Préverenges din 21 octombrie. Această zi de informare și schimb la care erau convocate toate comunele adoptante, era organizată de Préverenges. Evenimentul permitea un bilanț al Operațiunii și deschidea totodată perspective încurajatoare în ceea ce privește activitatea dusă de comunele adoptante[36].

Bilanțul acțiunilor realizat la Préverenges era unul remarcabil. Aproape toate comunele organizaseră serii de curierat către satele adoptate. Unele comune înregistrau mesaje pe care le transmiteau la Radio Europa Liberă, despre care știau că era ascultat în România. Manifestările de sensibilizare erau numeroase și de anvergură: seri dedicate României, muzică populară românească, gastronomie românească, dezbateri în parlamentul tinerilor, panouri speciale de afișaj, desene ale copiilor sau scrisori realizate în școli apoi trimise în țară, insigne și stilouri cu sigla OVR, filme video turnate la fața locului[37]. La Préverenges s-au discutat chestiuni importante precum întoarcerea unor scrisori din țară sau reacția autorităților române. Vestea care făcea senzația în cadrul acestei reuniuni a fost că ambasadorul Gheorghe Dolgu făcuse turul a șase comune în încercarea de a le convinge să renunțe la OVR[38].

Între reuniunea de la Préverenges și decembrie 1989, alte comune se lansau în noi acțiuni. Cât despre Coordonare, aceasta se restructura căutând să își lărgească cercul militant. Ea lansa o campanie denumită „iarna românească", imaginată și organizată în exclusivitate de apărători ai drepturilor omului până atunci rămași anonimi. Era vorba de afișajul care spunea: „În limba română foame, frig și frică se zice Ceaușescu", triptic destinat să amintească dramatica iarnă românească, în vreme ce ei, elvețienii, sărbătoreau Crăciunul. Deși inițial afișajul a fost interzis de Ministerul public și de Departamentul federal al afacerilor străine, care se temeau de o plângere penală din partea lui Ceaușescu, afișele au fost folosite până la urmă când revolta a izbucnit la Timișoara[39].

În tot acest timp, a existat o corespondență permanentă cu Bruxelles-ul, unde se afla Comitetul de Coordonare al OVR, care dirija întreaga acțiune. Se întâmpla să existe o corespondență chiar și între unele comune din țări diferite țări europene referitoare la sate românești adoptate, cel mai probabil ele însele înfrățite, practica înfrățirii între comune fiind o tradiție europeană mai veche. Este cazul administrației de la Manhay din Belgia, care trimitea Coordonării, pe 13 noiembrie 1989, un mesaj legat de o scrisoare primită de comuna Crassier din Elveția de la satul Cizer din România. Comuna elvețiană întreba administrația Manhay dacă și ei primiseră un astfel de răspuns din țară, arătându-se surprinși de mesajul de la Cizer. Satul românesc adoptat era de fapt Pria, dar acesta aparținea de comuna Cizer. Scrisoarea conținea un tip de discurs care se

[35] Idem, Cutia 3, Fax către OVR International, Geneva, 9 nov. 1989.
[36] Idem, Cutia 1, Rapport general de L'Opération Villages Roumains Suisse.
[37] *Ibidem*, p. 4.
[38] *Ibidem*.
[39] *Ibidem*.

https://biblioteca-digitala.ro

regăsește și în alte cazuri: „sunteți greșit informați, aveți date incomplete sau false ce provin din mass-media cu intenții rău-voitoare... satul nostru nu este deloc amenințat cu demolarea. Dimpotrivă, autoritățile comunei noastre au luat toate precauțiile pentru ameliorarea condițiilor de viață și pentru ca unele activități de producție să se dezvolte. Astfel, toți locuitorii vor beneficia de o viață demnă și civilizată”[40]. După ce enumera toate realizările ce se înfăptuiseră în comună, scrisoarea se încheia: „Nu putem fi de acord cu adoptarea despre care ne-ați vorbit și nici cu obligațiile morale pe care susțineți că le aveți față de comuna noastră”. Pentru a fi și mai convingători, textul era însoți de fotografii care să demonstreze prosperitatea în care trăiau locuitorii acelui sat, în care era prezentată școala din Cizer, Casa Specialistului și alte case mai arătoase din comună[41]. Acest text nu este unul singular, multe astfel de mesaje ajungeau în comunele occidentale. Pentru OVR, gestul era interpretat pozitiv: era o dovadă că guvernul român lua în serios Operațiunea și că se temea de efectele din exteriorul ca și de cele din interiorul țării.

Elvețienii au fost mișcați de situația din România. Păreau să fie derutați uneori de scrisori care soseau din țară ca cea evocată mai sus, o situație asemănătoare a fost creată de scrisoarea trimisă de la Valea Mare către comuna L’Abbaye, în care li se spunea răspicat elvețienilor să fie lăsați în pace. Uimirea celor cărora le era destinată scrisoarea era cu atât mai mare cu cât nu apucaseră să le trimită vreun mesaj autorităților locale, doar președintelui Ceaușescu îi trimiseseră cărți poștale. Nu putea fi așadar un răspuns al sătenilor. „Știm deci cine poate fi expeditorul” scria presa elvețiană - „redutabila poliție secretă românească, Securitatea”. Câțiva locuitori din Vaudois au mers până într-acolo că au vizitat satul românesc adoptat, de la Belmont s-au trimis scrisori către Mihail Gorbaciov, iar la Préverenges se discuta punerea în vânzare a unor fotografii făcute din satelit de deasupra României. De Crăciun se pregăteau acțiuni dedicate României pe străzile din Geneva și Lausanne. „Auzim adesea spunându-se: „La ce bun toate acestea? Oricum ar fi, lumea se schimbă și blocul estic se destramă lent. Probabil că acest lucru este adevărat. Însă în viața unui român, o diferență de 10 sau 20 de ani înseamnă enorm. De aceea este important să ne angajăm acum”[42], spunea Darius Rochebin, îndemnând la participare activă.

Pe 13 decembrie 1989, când încă nu izbucniseră revoltele în țară, dar se știa în Occident despre frigul din apartamentele românilor și lipsurile de zi cu zi, un grup de cetățeni organiza o acțiune de Crăciunul ce se apropia. Acțiunea era simbolică - de a aprinde o lumânare la ferestre în intervalul 22.00 - 24.00, „în semn de solidaritate, de mărturie și de speranță”. Grupul se adresa doar populației Romande, adică zona francofonă elvețiană. „Cu cât vor fi mai multe lumânări aprinse, cu atât mai puternic va fi mesajul nostru de solidaritate!” spuneau ei[43].

---

[40] Idem, Cutia 3, Commune de Crasier, către Manhay, Crassier, le 6 novembre 1989.
[41] *Ibidem.*
[42] Idem, Cutia 105, Ceaușescu s’énerve, extras de presă, în *La Suisse*, 3 dec. 1989.
[43] Idem, Cutia 6, Lettre aux communes participant à l’Opération Villages Roumains, Genève, le 13 décembre 1989.

https://biblioteca-digitala.ro

În decembrie 1989 existau deja 193 de comune ce adoptaseră câte un sat românesc, iar pe 31 decembrie bilanțul ajunsese la 206 de comune, depășind deci cota stabilită inițial[44].

După Revoluția din decembrie 1989

În Elveția acțiunea a prins avânt și mai mult după decembrie 1989, moment în care se crease o extraordinară atmosferă de compasiune pentru țara noastră. Până atunci fusese un interval prea scurt, în care existaseră discuții, câteva întruniri, se trimiseseră scrisori și se adoptaseră sate, dar adopțiile erau abstracte. Era acum momentul să se acționeze la modul concret: să se meargă direct în satele adoptate! Mulți elvețieni au vizitat localitățile pe care le adoptaseră înainte de 1989 și s-au întors impresionați de căldura cu care fuseseră întâmpinați.

În zilele Revoluției din decembrie 1989, peste tot se vorbea numai de România. Lumea era pasionată: îi descoperea pe români. Începând cu ianuarie 1990, adevărate „cortegii" cu ajutoare umanitare porneau spre România. Cei de la Carouge au fost printre primii care au sosit cu ajutoare în satul adoptat, Bârca, în februarie 1990. Liliana Halfon, participantă la aceste deplasări organizate precipitat, își amintea că se pleca noaptea și se ajungea tot noaptea, că elvețienii s-au îmbolnăvit, nefiind obișnuiți să meargă atât de mult în condiții dificile. Aceasta relata cum au ajuns prima oară la Bârca, dar nu au văzut nicio casă dărâmată, doar la Scornicești văzuseră dărâmături (Bârca e situat mai jos de Craiova, aproape de Bechet). Imediat cum au ajuns în sat, au fost împărțiți la oameni: primarul a dormit la primar, etc. În lunile care au urmat, elvețienii au reparat aici canalizarea, au construit un grup sanitar la școala din localitate, au dotat dispensarul, au făcut un cabinet dentar, multe materiale medicale au fost preluate de la medici elvețieni care își închideau cabinetele și transportate în România[45].

Ion Vianu ne-a relatat că soția sa a mers încă de la sfârșitul lunii ianuarie 1990, cu ajutoare către Ciolpani. Elvețienii au cumpărat un automobil pentru mănăstirea de la Ciolpani, unde maica stareță știa de existența Operațiunii încă dinainte de 1989; automobilul a ajuns ulterior la primărie. Între timp, alte persoane s-au implicat în proiectul dintre Ciolpani și Morges. Mulți locuitori din Morges au mers în vacanțe la Ciolpani, unde au fost foarte bine primiți. Ospitalitatea românească a jucat un rol deosebit. Mulți ciolpanezi au fost primiți în Elveția în vizită, mai târziu unii pentru a lucra în agricultură. În vara anului 1990, au sosit 40 de copii români care au fost cazați în familii. Acțiunea a avut un efect benefic pentru români și elvețieni deopotrivă: în Elveția oamenii nu sunt prea sociabili și nu se cunosc bine. Astfel, au început să se cunoască între ei; pentru că aveau în primire copii din România, elvețienii au fost puși în situația de a se vizita reciproc. S-au creat astfel legături care au durat ani de zile și care încă mai durează. O altă acțiune importantă a fost forarea unui puț prin sprijinul financiar al celor de la Morges, căci apa care se bea la Ciolpani nu corespundea normelor de igienă. Zeci de alte *jumellages* au luat naștere între cele două țări și după 1990, foarte multe în Transilvania, dar nu numai aici[46].

---

[44] Idem, Cutia 1, Conférence nationale sur la coopeeration Suiss-Roumaine, 10 fevrier 1990. Université de Lausanne-Dorigny, Programme.

[45] Informație obținută prin amabilitatea d-nei Liliana Halfon, interviu 01.05.2018.

[46] Informație obținută prin amabilitatea d-lui Ion Vianu, interviu 01.04.2018.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe 10 februarie 1990, coordonarea elvețiană organiza la Universitatea din Lausanne, o conferință națională a Cooperării elvețiene. La conferință au luat cuvântul Jacques François, președinte al Ligii pentru Drepturile Omului Elveția, Eric Masquelier de la coordonarea internațională, J. Staehelin de la Departamentul federal al afacerilor străine, precum și membri ai administrațiilor locale sau persoane care fuseseră în România cu ajutoare umanitare în primele luni ale anului 1990[47]. După căderea regimului, operațiunii nu îi mai rămânea scopul inițial pentru care fusese creată, iar nevoile satelor românești erau mai mult de natură tehnică. Se făcea necesară deci trecerea la o nouă formă de colaborare, așa cum s-a întâmplat în celelalte țări europene care adoptaseră sate înainte de decembrie 1989. Noua formă de colaborare era gândită pentru ca partenerii să se poată întâlni direct, fără intermediari, pentru a se cunoaște și pentru a beneficia de expertiza reciprocă. Conferința din 10 februarie reunea toate comunele care adoptaseră sate românești, Crucea Roșie elvețiană, speranța lor fiind ca partea română să fie de data aceasta un partener egal de discuție. Partea elvețiană considera că ar fi putut aduce o contribuție importantă în implementarea unor structuri democratice în România, de care era nevoie la momentul respectiv. Alte nevoi ale satelor românești luate în calcul de elvețieni erau ajutoarele medicale și sociale, elvețienii fiind frapați de sărăcia pe care o văzuseră cu prilejul primelor contacte de după 1990. O chestiune esențială era redemararea agriculturii românești, mai multe comune elvețiene proiectau o cooperare în acest sens[48].

Coordonarea organiza întruniri cu specialiști în domeniul agricol pentru a discuta noua situație în agricultura românească. Coordonarea elvețiană reunea 30 de astfel de specialiști, printre care și prof. Jean Vallat de la Ecole Polytechnique din Zurich, care petrecuse câteva zile în România cu o delegație de parlamentari elvețieni. Profesorul Vallat semnala structura de tip kolhozian cu câmpuri întinse colectivizate, fapt ce făcea dificilă redistribuirea terenurilor (9.5 milioane de hectare urmau a fi redistribuite). Din mărturiile celor văzute la fața locului, experții spuneau că sistematizarea satelor avusese un efect de depopulare, aici rămânând doar persoanele în vârstă. Semințele nu erau de calitate, iar utilajele erau arhaice. Noul minister al agriculturii era lipsit de experiență, și deci era nevoie de ajutor. Experții elvețieni încercau să înțeleagă ceea ce cunoșteau doar din presă sau din cărți: ce a însemnat colectivizarea și cum fusese instalată în România. Ei găseau necesară analiza nevoilor, pe care le gândeau împreună cu parteneri români. Toate acestea în scopul reanimării vieții rurale românești[49].

După 1990, Coordonarea elvețiană devenea o asociație cu personalitate juridică. Scopul OVR Elveția era de a promova, dezvolta și coordona acțiuni de cooperare ale comunelor, asociațiilor sau grupurilor elvețiene cu parteneri români. Comitetul OVR Elveția se compunea din minim 5 membri, numiți pe o perioadă de 4 ani. Președintele desemna un vice-președinte, secretarul și trezorierul, se pronunța asupra alegerea de noi

---

[47] Arhiva Mundaneum/Mons, Cutia 1, Conférence nationale sur la coopération Suisse-Roumaine, 10 février 1990. Université de Lausanne-Dorigny, Programme.
[48] *Ibidem.*
[49] Idem, Cutia 1, Première Conférence nationale sur la coopération Suisse-Roumaine, Compte rendu du groupe de travail sur la coopération agricole 10 février 1990.

https://biblioteca-digitala.ro

membri și stabilea programul anual de activități[50]. Coordonarea elvețiană era compusă acum din două organizații: Consiliul Comunelor și Regiunilor Europene/Secția Elvețiană cu sediul la Lausanne și Uniunea Împotriva Intoleranței cu sediul la Geneva. Scopul său după 1990 era: de a facilita activitatea comunelor, asociațiilor și persoanelor participante la OVR, de a menține legătura cu Coordonarea internațională OVR, de a informa toți actanții Cooperării helvetico-românească asupra proiectelor în curs[51].

Elvețienii au înțeles rapid că nevoia urgentă a satului românesc era formarea și reorganizarea de cadre agricole. În 1991, la Institutul agricol de Stat din Fribourg și Grangeneuve, au fost primiți 4 ingineri români la un stagiu de câteva săptămâni. Elvețienii au sprijinit refacerea unor școli din sate românești, echiparea cu materiale medicale a unor unități sanitare, echiparea unor unități de învățământ, comunele elvețiene au suportat chiar și costul unor intervenții chirurgicale complicate, imposibil de efectuat în țară la acea vreme. Ținta principală rămânea refacerea agriculturii: „Trebuie să încercăm să ameliorăm calitatea agriculturii lor, pentru ca într-o zi să poată realiza schimburi cu străinătatea. Este un scop european în fapt”[52]. Aceasta era încredințarea elvețienilor care se gândeau la posibilități concrete prin care să îi integreze pe români în Europa. În tot acest timp, familia regală care locuia în Elveția a fost la curent cu acțiunile OVR, iar după 1990 fundația Principesei Margareta s-a aflat în legătură cu Operațiunea, cele două organizații având un profil asemănător[53]. În 1991, fundația Principesei Margareta, fiind debordată de cereri, solicita ajutorul altor organisme pentru a putea face față, unele dintre acestea ajungând chiar la Comitetul OVR. Aceasta în ideea ca Operațiunea să centralizeze o parte din cereri și să le transmită către diferite comune active din cadrul său[54].

Începând cu 1992, prin intermediul *Asociației pentru restaurarea unei țărănimi independente și libere în România*, Coordonarea organiza stagii pentru români. Ei erau cazați la familii elvețiene, după același model ca cel belgian. Aceștia urmau cursuri în școlile de agricultură de la Grangeneuve, Marcelin și Grange-Verney, cei mai mulți reușind să se descurce foarte bine în limba franceză. Acțiunea a fost susținută de Departamentul federal al Afacerilor Străine. Fundația Soroș se ocupa de selectarea stagiarilor din țară și se ocupa de înscrierea candidaților, de contractele lor, de transport. În Elveția erau preluați și înscriși la școlile la care erau repartizați. Durata stagiilor varia, însă în general era de aproximativ 4 luni. Pentru cei ce finalizau cursurile cu bine, elvețienii stabiliseră și un premiu de 500 franci. Dorința organizatorilor era să se creeze o bază solidă pentru colaborări viitoare între vechii stagiari[55].

A luat naștere ulterior ideea de *turism rural*, promovată de OVR, în urma căreia s-au legat multe prietenii. Elvețienii care vizitaseră România după 1990, au spus românilor: „E atât de frumoasă natura la voi, voi sunteți atât de primitori. De ce să nu

---

[50] Idem, Cutia 53, Opération Villeages Roumains Coordination Suisse, Projet de Status, Ds. Coordination Suisse.

[51] Idem, Cutia 62, Convention de la coordination suisse de l’Opération Villages Roumains.

[52] Idem, Cutia 105, *Les idées de Marly*, extras de presă, în *La Suisse*, Bilan de presse, 3 dec. 1989.

[53] Idem, Cutia 105, OVR Note sur 10 août 1992.

[54] Idem, Cutia 44, Corespondență Woluwe-Saint-Pierre, Cabinet de l’Echevin, către Daniel Wathelet, Bruxelles, le 21 juin 1991.

[55] Idem, Cutia 59, Association pour la Restauration d’une Paysannerie Independante et Libre en Roumaine, Stages d’agriculture pour les jeunes roumains en Suisse.

https://biblioteca-digitala.ro

vă construiți niște camere de oaspeți”. Legăturile interumane au fost însă mult mai prețioase decât sprijinul material. De exemplu Ion Vianu își amintește de o doamnă, pe nume Lederman Algeria. Ea s-a consacrat comunei Podu Turcului de lângă Onești. Chiar și după anul 2000, a continuat să meargă la Podu Turcului, cu ajutorul ei s-au făcut stagii în Elveția, tot prin generozitatea sa au fost aduși copii la spitale elvețiene, totul pe banii organizației sale (*Espoir Roumanie*). Ea era văduva unui țăran elvețian, ea însăși străină în Elveția, fiind de origine braziliană. Avea o casă mică și întotdeauna era plină de oameni pe care îi găzduia, care dormeau pe jos uneori, casa devenind adesea neîncăpătoare. Această doamnă și-a consacrat viața organizației, ajutându-și semenii cu dăruire. Elvețienii s-au dovedit oameni foarte săritori, dar la un moment-dat (după câțiva ani de OVR) au spus: „este momentul să îi lăsăm să se descurce singuri!”[56]

Începând cu anul 1987, România devenise în Occident un subiect fierbinte; entuziasmul s-a menținut o perioadă și după căderea regimului comunist. Nici o altă țară din blocul comunist nu s-a bucurat de atâta simpatie ca țara noastră. O posibilă explicație ar fi că este o țară la limita dintre Orient și Occident, având calitățile și defectele și dintr-o parte și din alta. O altă explicație ar fi că România avea oameni mari cunoscuți în lumea occidentală: Emil Cioran, Mircea Eliade, Nae Ionescu („Cântăreața cheală” se joacă de 40 de ani!) Poate a contribuit și ideea că românii erau francofoni. Și în Elveția, la fel ca în celelalte țări europene, a fost o mișcare la nivelul oamenilor de rând: când au început să plece convoaiele umanitare, fiecare contribuia cu ce putea, unii dădeau bani, alții aduceau încălțăminte, haine[57], etc. OVR a fost un gest de primire în lumea occidentală, un gest de solidaritate dezinteresată pornit din inițiativă cetățenească.

---

[56] Informație obținută prin amabilitatea d-lui Ion Vianu, interviu 01.05.2018.
[57] Explicații date de d-na Liliana Halfon, interviu 01.05.2018.

https://biblioteca-digitala.ro

INTERNATIONAL SESSION SCIENTIFIC COMUNICATION - INTERVENTION IN CONSERVATION AND RESTORATION WALL PAINTING IN THEBAN TOMBS, (EGYPT) (2nd C, B.C)

Mónica M. MARCOS*

Sesiunea internațională de comunicări științifice - Intervenții de conservare și restaurare a picturilor murale din mormintele tebane (Egipt) (sec. II î. Chr.)

Rezumat

În cadrul conservării și restaurării patrimoniului, scopul prezentului studiu este analiza picturilor murale din arhitectura funerară, în Teba antică (Egipt). Obiectivul va fi studiul picturilor murale din mormintele tebane. Analiza stării de conservare, a deteriorării și degradărilor, pigmenților și materialelor constitutive, metodele de restaurare și măsurile de conservare.

Cuvinte cheie: *Picturi murale, restaurare, conservare, a XVIII-a Dinastie, Luxore, Egypt.*

Keywords: *Wall paintings, restoration, conservation, XVIII Dynasty, Luxore, Egypt.*

1. Introduction

The painting in ancient Egypt was used for decorative purposes from the first cultural vestiges in the Nile, both for daily use ceramic objects and for animals' representations on walls. Already in Pharaonic times, pigments and glues of animal and vegetable origin have been identified.

Documentation relating to pictorial processes is scarce. Most of the data has been found in Deir el Medina, as it is the artisans' village, with intense activity in the Ramesid period. Texts have occasionally been found in ostraca, which have allowed us to know the painting process, with terms referring to pigments and materials, and the Suemniwet tomb, with references of tombs and temples decoration.

For example, from the Metropolitan Museum of Art, which William Hayes (1942)[1], dates from Senenmut time (1468 BC), where pictorial techniques are described.

During the 18th Dynasty the administration of Egypt was divided between the north and the south of the country, but a large part of the noble classes chose the Theban mountain for their burials. The poor quality of the limestone, being structurally weak, made it impossible to carve the stone, so most of the tombs were painted inside.

* Architect, UNESCO, Spain.

[1] Hayes, William. *Ostraka and Name Stones from the Tomb of Sen-Mut (No. 71) at Thebes*. Publications of the Metropolitan Museum of Art 15. New York: Metropolitan Museum of Art. 1942.

https://biblioteca-digitala.ro

The most significant tombs are located in various necropolis of western Thebes, currently Luxor. They correspond to workers (Deir el Medina), individuals such as nobles and leaders (Dra Abu el-Naga, Asassif, Joja, Sheikh Abd-el-Gurna, Gurnet Murrai and Deir el-Medina), and royal family (Valley of the Kings and Queens).

Although there are tombs belonging to other times, during the 18th Dynasty there was a period of cultural splendor that was evidenced in all the artistic representations of the time; literature, architecture, sculpture and painting.

For many centuries these tombs were abandoned and covered by sand, until at the beginning of the 20th century, began to be excavated by European archaeologists. Currently more than 500 are located. They are in different degrees of conservation and deterioration, due to the poor quality of the material, the inclement weather and the action of man, having been reused as a refuge for shepherds and hermits.

Numerous Egyptologists contributed to documenting both the tombs and the paintings and scenes within them. Many of them once documented, were lost again, being untraceable, while others were deteriorating, were fragmented, looted or taken to museums and private collections, so their work was indispensable.

The works of John Gardner Wilkinson[2] (1821-1856), as well as those of Nina and Norman de Garies Davies[3], were indispensable, when developing a wide catalog of these pictorial representations.

Concept

* There is no Art in Egypt as such, any artistic representation has a religious, liturgical or magical purpose. The painting is a mere work of decoration according to guidelines and models marked by the beliefs and thoughts of each era in the Egypt history.

  Religious beliefs were decisive in the development of Egyptian civilization. The resurrection and belief in the afterlife allowed the development of a specific iconographic program, which allowed life to continue after death. For this, the memory of the deceased's life was essential, with his achievements, his affections, family, and daily tasks, as well as the projection of his new life after death, with the magical and ritual processes that would guarantee his eternal life.

  Painting was another vehicle to guarantee divine order, seeking beauty and effectiveness.

  * The decoration in the tombs helped the deceased in the transformation for the afterlife. The iconographic programs varied according to the social stratum. The tombs were painted to achieve a dynamic cabin with texts and images on the walls, which would guarantee their passage to the next world, in order to protect their body. Ritually the tomb had to be the healing scene, to achieve magical effectiveness of paintings and papyri. The purpose of the decoration was to annihilate evil and disease.

  * The symbology was complex and full of allegories. Things are not what they represent but what they mean. The hippopotamus hunt was a reference to

[2] John Gardner Wilkinson, *Manners and Customs of the Acient Egyptians*, John Murray, London, 1847.
[3] Nina M. Davies, *Ancient Egyptian Paintings*, The Oriental Institute, The University of Chicago, 1936.

https://biblioteca-digitala.ro

evil, the launching of the boomerang against birds was an attempt to control disorder, or the fishing of 2 tilapia, symbolized the 2 forms of the dead.

TT 218. Amenenhat Tomb, Deir el Medina (1295 - 1186 B.C.). God Anubis over the deceased[4].

Applications and uses

∗Painting was also used as a complement to sculpture and relief, everything was colored. In more humble contexts, the support was a simple board of wood, ceramic or limestone, and if more resources were available, it was worked on noble stones, walls of temples or tombs and even obelisks.

Dendera Temple (1500 B.C). Hypostyle hall colored[5].

∗ The Egyptian perspective was with the front trunk, legs and faces in profile. The canon was strict, the figures were arranged by juxtaposition, and there

[4] TT-218. Amenenhat Tomb, artisan Deir el Medina artisan, XIX Dynasty, Ramses II period (1295–1186 B.C).

[5] Dendera Temple. Dedicated to the goddess Hathor, the initial construction is from the 18th Dynasty (1500 B.C), but the most recent construction is the Mammissi of Nectanebo I (381-364 B.C).

https://biblioteca-digitala.ro

was no perspective. The size was used for the hierarchy, as a plastic conceptualization. The most important figures were represented on a larger scale than the secondary ones, as an expressive resource.

The painters carried out their work according to formal, metric and determined rules that left no scope for creativity. There was no individualized form of representations, since the work had a magical and ritual purpose, not an artistic one.

Thematic

∗It varied according to time and period. Also by the social category; whether the tomb was for someone of royalty, a noble or lower class workers. For example, the hunting scenes disappeared in the time of Thutmosis IV, the representations of Osiris, were implanted in the XVIII Dynasty, and the royal kiosk, where the pharaoh was seated, disappears at the end of that dynasty. With the Amarnian period the most expressionist representations began, outside the established canons.

∗The main themes are countryside, offerings to the deceased and divinities, funeral banquet, hunting scenes, fishing, boats, and scenes of war or battles in temples to celebrate political victories.

∗The location of the type of scene within the tomb also responded to a specific program, and changed according to the architectural distribution of the spaces.

Some of the most frequent are:

- Daily routine scenes. The activities carried out by the deceased, family, social, labor, agricultural or livestock are represented.
- Burial Where the ceremony is represented, with the preparation rituals.
- Offerings to the deceased and funeral banquets.
- Opening of the mouth ceremony, with the ritual for the return to life.
- Pilgrimage to Abydos.
- Hunting in swamps.
- Mythological scenes with references to chaos and order in the cosmos.

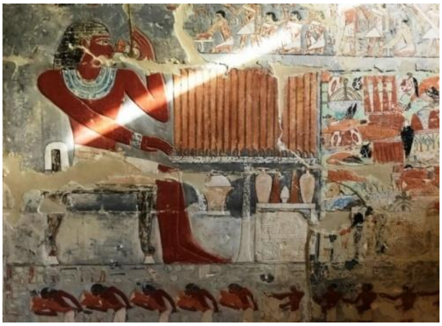

Mehu Tomb, Saqqara (2300 B.C.). Funeral scenes.

https://biblioteca-digitala.ro

2. Paintings

Support

∗ Support materials varied; from wooden slats, ceramics, carved stones, and limestone walls and more noble and better quality stones. The use of papyrus was limited to other purposes, such as narrative and accounting.

∗ The most compact rock strata were chosen, with successive cutting, carving and polishing. As the rock was very poor, when it was cut frequently large pieces were detached.

∗ Imperfections were concealed with top layers of coating;

- Garnished: Calcium sulfate mortar, mud and straw.
- Plaster: Plaster, to create a flat surface.

The rendering of the surfaces to be painted was made with a base of clay-straw and gypsum. The plastering procedure was to smooth the surface of the rock with this mixture of clay and chopped straw, and apply a layer of plaster on top, which it was painted. In some cases that required a quality improvement, silt from the Nile was used instead of clay, named Hib.

Painting Process

∗ **Analysis**. The work area that was to serve as base was studied.

∗ **Preparation**. If it was good, the stone was sculpted. If it was bad, was covered with plaster (white or yellowish tone).

∗ **Drawing**. Grid tracing with rope dipped in red paint. Ostracon in red / black, on which it was sculpted and later painted. Canon and measures according to decorative program. The proportions tabulated according to module and canon (Lepsius[6], whose studies were expanded by Iversen[7]), according to proportions of hand and arm, cubit and royal cubit.

The outlines of the scenes were drawn, and the background was whitewashed with a certain transparency, to be able to complete the drawing later. The free areas between the pictorial motifs were filled with a second coat of paint to give the background opacity.

The Suemniwet Tomb (TT92), from the time of Amenhotep II, is one of the unfinished tombs that allow us to see the entire pictorial process of the walls.

The use of the modulation by squares, varied according to the period. In the times of Thutmosis IV and Amenhotep III, its use declined, limiting itself to the large, more important figures corresponding to the owner of the tomb, while the secondary figures were drawn freehand or with simple guide lines. Examples of this are the tombs of Menna, Nakht (TT52), and the unfinished tomb of Neferrenpet (TT43).

∗ **Painting**. The technique was tempera painting or gouache, with the application of several layers. The pigment was prepared in small cakes or bricks, and dissolved in water and blinder, or vegetable gum, to adhere to the

[6] K.R. Lepsius, *Die Langenmasse der Alten*, W. Hertz, Berlín, 1884.

[7] E. Iversen, *Canon and proportions in Egyptian Art*, 1ª ed., Londres, 1955.

https://biblioteca-digitala.ro

base. The arabic gum presented a problem, which was the loss of viscosity at high temperatures (> 30º C). The components of the paint were 3; pigment, binder and diluent.

- Pigment: Varied according to color, the majority of mineral origin.
- Binder: Vegetable (acacia nilotica), arabic gum or animal (cartilage, collagen by hydrolysis) animal glue.
- Diluent: Water.

∗ **Finishing**. The varnish, consisting of resins initially, and egg white in later times, was applied. Vegetable varnishes could be imported conifers, cedar or mastic, and animal varnishes made with the eggs of different birds, mainly geese.

In the following images we can see the painting process, both of images and hieroglyphics, with the initial strokes of the ocher and black sketch.

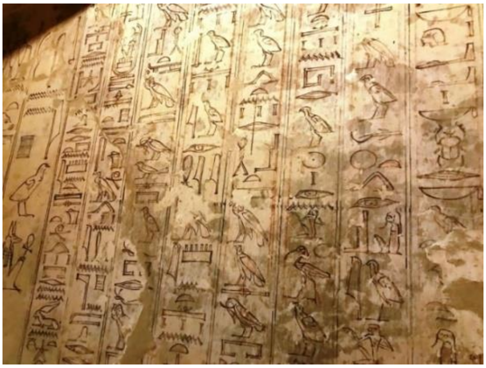

KV 17 Seti I Tomb, King´s Valley (1289 B.C.). Different phases of walls decorations[8].

[8] KV17, Seti I Tomb. Founder of 19th Dynasty, and the Ramesida royal house (1305 - 1289 B.C.)

https://biblioteca-digitala.ro

KV-14 Tauseret Tomb, Queen´s Valley (1190 B.C.). Figure sketches[9].

The color

∗ **Simbology**. Colors were not used arbitrarily. The tonality of each stone, amulet or hieroglyph gave it its magical properties, so the tones used had to be appropriate to ensure the effectiveness of the magic.

They use flat color, without gradation.

- Female skin (pink, light yellow)
- Male skin (red, brown)
- Backgrounds (white, yellow)

Shades.

- Yellow. Used for representations of sun and life.
- Red. It represents the red earth, the desert and the God Seth.
- White. Used as the basis for the scenes, it was also associated with cleanliness and pure.
- Black. It symbolizes the black and fertile earth, soaked by the floods of the river.
- Blue. It represents the Nile, and when is dark the sky, as an allusion to the navigable of the other world. Used on grapes, it invoked wine and fertility.
- Green. Associated with the idea of vegetation, fertility, the resurrection and the Osirian cult.

∗ **Pigments**. The colors were natural, of mineral or vegetable origin, later ground and dissolved in the binders. The binders were vegetable gum, rabbit glue, and even egg white, and beeswax have been dated.

[9] KV14, Tauseret Tomb, suffered successive modifications in its design. Tauseret was a queen-pharaoh with whom the 19th Dynasty ends, was co-regent of Siptah (1188 - 1186 B.C.)

https://biblioteca-digitala.ro

Varnishes were used in the late New Kingdom, adding a layer of protection to colors.

The pictorial palette was mainly made up; white, black, red, yellow, blue, and green as primary colors, and a series of mixed colors such as gray, pink, orange, and brown as secondary colors.

Except for black, which was made from soot, almost all the pigments used were of mineral origin.

The main pigments were found in Egypt, but rarer ones were imported from the East.

Orpiment (As_2S_3), is an arsenic trisulfide, it is a monoclinic mineral composed of arsenic and sulfur, lemon yellow in color, which intensified the golden tone. (yellow arsenic sulfide). Its origin dates to the Red Sea, Turkey or Iran.

Realgar (As_4S_4) is a natural arsenic sulfide, although rare; forms well-molded grains and crystals, which are red to orange with a resinous luster.

Huntite ($CaMg_3(CO_3)_4$) white pigment, is a mineral of the carbonate class, an anhydrous calcium and magnesium carbonate, which was widely used, alternated with calcium carbonate and calcium sulfate to provide shine in the colors and make them lighter.

- Ocher, natural from the desert, yellow. Arsenic sulfide was used to give it a golden hue. Goethite is the mineral form of iron oxyhydroxide, whose formula is α-Fe^3+O(OH), it appeared in small grains that appeared to be gold dust.
- Reddish, red ocher from yellow ocher anhydrate that turns reddish when heated, or hematites (iron oxide).
- White, obtained by crushing the local stone, lime (calcium carbonate) or gypsum (calcium sulfate). Occasionally contribution of huntite.
- Black, smoke, soot or burning materials. Pyrolusite powder, (manganese dioxide) was used sporadically
- Blue, popularized as "Egyptian blue", from a vitreous substance such as a frit composed of silica, copper, and calcite or gypsum and an alkali such as natron. Malachite filings could also be added with the copper. Less frequently it was made with azurite, from Sinai.
- Green, cobalt-based (malachite, copper carbonate dihydroxide, and azurite). It could also be a frit combining carbon, and calcium carbonate or calcium sulfate.

To color pigments, in later period paintings, even white inert pigments were added to give them more shine, or increase their volume.

The associations between painting and magical medicine have been reflected in numerous documents, such as ostracas or papyri. Certain pigments or compounds were used for medical purposes.

The yellow and red ocher were used in recipes for eye ailments, yellow for throat pain and orpiment for cough. Red ocher for diseases of the feet, hands and

https://biblioteca-digitala.ro

ears. The white for snake bites and insect pests. For the eyes, blue (lapis lazuli), green (malachite) and black were used.

3. Restoration and Conservation

In wall painting interventions, it is essential to know the behavior of the materials to the treatments to be applied. Determining the reversibility of the applications is important, and for this it must start from the identification of the materials on which we are going to act, from a successful analytical. A thorough knowledge of the materials, the execution techniques and their reactions to external agents is required.

The poor quality of the limestone in the area made it difficult to build and decorate the tombs, making direct carving or painting on the rock impossible. To do this, it was necessary to apply plasters to serve as a base for the paintings, in one or more layers prior to decoration.

In the case of the Theban Tombs, it must be considered that the geological formation of the area has produced a limestone with a high content of salts. The presence of water or humidity in the material causes their precipitation, affecting first the structural capacity of the stone, and then the coating and decoration materials that exist on it.

The main cause of the deterioration of wall paintings is the crystallization of salts, both in the base rock, as in the plaster and paint. Although the pigments are chemically stable to external actions, it must be considered that the binding of the mixture is water, so it could be affected by being soluble. The migration of salts and their crystallization on the walls form small rinds, which fragment the materials, until they are detached.

It should also be taken into account that the walls are affected when exposed to excess light by the actions of ultraviolet rays.

The main states analyzed and most frequent in the injuries of the area, respond to a deterioration process, and are the following;

* Cracks or fissures in the rock, and extrusion of part of it.
* Stratification of the plaster applied as a base coat for paints.
* Separation of the plaster from the rock, as the adhesion layer disappears.
* Chipping and disintegration of the plaster layer, with loss of material on the surface.
* Spraying pigments on the paint layer.
* Flacking and shedding.
*
* Mechanical damage and discoloration.

The intervention process on the damaged parts is based on the cleaning and consolidation of the plaster layers, with injection of grout or mortars, filling and restitution of the detached parts, repositioning of the pictorial part and consolidation chromatic pigment

https://biblioteca-digitala.ro

Pathological states and degradation

∗ Degradation of paintings and decorations due to material, hydrography, and lack of heritage conservation.

∗ Dirt on the surface due to accumulation of dust, sediment, and insect nests.

∗ Stratigraphic analysis reveals that the Theban mountains belong to the Eocene, with sediments that are of marine origin. The presence of salts and their precipitation in the presence of humidity, alter the paintings and the walls decoration.

The salts can materialize among others, as macroscopic subflorescence, crystallization on the surface or efflorescence, and crystallization in the painted area.

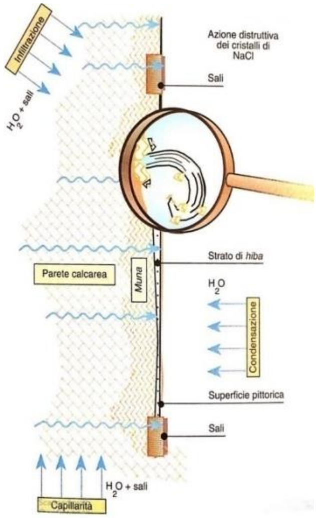

Nefertari Tomb, Queens Valley (1255 B.C.). Salt formation process[10].

Causes

∗ Due to humidity and presence of salts.

∗ By degradation of materials; varnishes and pigments used that alter the original color.

∗ Presence of smoke and fire inside the tombs, which dirty the walls.

Analysis

∗ Structural. Cracks and fissures that affect the walls.

∗ Geological, hydrological, climatological, and biological state.

∗ Chemical, spectrographic and X-ray diffraction tests on plasters, pigments and salts.

[10] Christian Leblanc, Alberto Siliotti, *Nefertari e la Valle delle Regine*, Giunti Gruppo Eitoriale, Firenze, 2002.

https://biblioteca-digitala.ro

* Electron micrographs. Analysis of the plaster with a microscope; typologies, composition;
  - Crushed rock
  - Sand
* Smoke-blackened surface.
* Measurement and color calibrator.

TT 218 Amenenhat Tomb, Deir el Medina (1295 - 1186 B.C.)[11].

Actions

* Cleaning of the action area; dust on walls, ceilings and rooms. With brushes, and air guns, or low-pressure air guns.

* Preventive clamping of paintings so that there are no collapses during the works, nor loose fragments come off. For this we can use Japanese paper strips, slightly adhered to the wall, with acrylic resin (20% Paraloid B72 in trichloroethane). In areas with fragments detachment, they can be fixed with a specific application of acrylic resin emulsion (Primal AC-33), with protective silicone sheets.

* Structural consolidation and fixation of the rock.

* Specific actions on walls and injection of consolidants. Location of visible and non-visible detachment areas, due to hollow sound. Use of acrylic emulsions based on resins (Primal SF-016), being able to be used dissolved in Water + Polyvinyl Acetate PVA.

First inject water and alcohol so that the consolidant penetrates better. Sealing cracks with sand mortar and lime paste (50%). Pigment can be added to the mortar to give visual continuity to the surface on which it is applied.

* Preparation and protection of walls and ceilings.
* Elimination of salts.

---

[11] TT-218. Amenenhat Tomb, artisan from Deir el Medina, XIX Dynasty, Ramses II period (1295 - 1186 B.C.).

https://biblioteca-digitala.ro

- Soluble, with a pure water-based wash.
- Not soluble, by meticulous mechanical operation.

∗Collection of detached fragments, and subsequent union.

∗Injections of synthetic resins, after a preventive injection of water and alcohol, and replacement of the detached parts (calcium caseate with 10% polyvinyl acetate).

∗In areas where the pigment has disintegrated, the paint may be powdered (become powdery). The binder lost in pigments is consolidated with Toluene, where it dissolves 10% acrylic resin (such as Paralloid B-72, 100% based on Ethyl-methacrylate),

Cleaning of walls

∗Eliminate previous actions.

∗Fresh powder, with a soft brush, and mud with alcohol and water, and if necessary, a scalpel.

∗Fat materials, animal glues or organic deposits.

- Brush with acetone, water (50%) and thinner.
- NH_3 diluted 10-20%

∗Waxes, resins and molds.

- Papeta;
  - Water (H_2O)
  - Ammonium Bicarbonate (NH_4HCO^3)
  - Sodium Bicarbonate ($NaHCO^3$)
  - Desogen (Ciba-Geigy)
  - Carboxymethylcellulose ($RnOCH_2$-COOH)

It is applied with a brush on the surface, and removed with a sponge soaked in distilled and ionized water. The compress is kept from 1h to 1 day.

TT 192 Kheruef Tomb, El-Assasif (1388 - 1350 B.C). Cleaning and restoration work[12].

[12] TT-192, Kheruef Tomb, El-Assasif. Steward of the Great Royal Wife Tiy, during the reign of Amenhotep III. 18th Dynasty (1388 - 1350 B.C.).

https://biblioteca-digitala.ro

∗Soot. Physico-chemical method through aqueous solution with modified pH.

– Ethanol, (solvent with pH 7), 80% and deionized water 20%.

Low water content packages with ethanol and with Japanese paper as support and filter are used.

The Japanese paper is applied on the surface with a buffering operation, using a sponge. Then a soft brush sweep to remove loose, loose dirt.

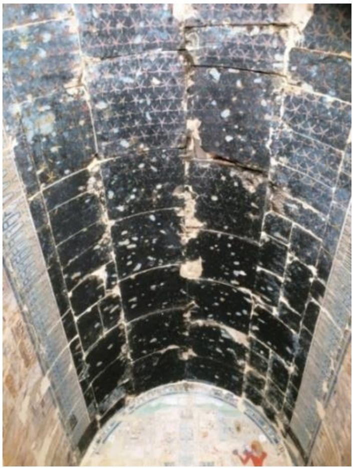

Hatshepsut Temple (chapel). Deir el Bahari (1490 - 1468 B.C). Ceiling details, before and after cleaning works[13].

∗Laser cleaning. It is a non-invasive technique that dissolves particles of soot and dirt from fragile surfaces. Previously a test is done to check the material, and detect color changes, lost material, surface changes.

Dendera Temple (ceiling). Cleaning and restoration work[14].

[13] Hatshepsut Temple (chapel). Deir el Bahari. 18th Dynasty (1490 - 1468 B.C.).
[14] Dendera Temple. Dedicated to the goddess Hathor, the initial construction is from the 18th Dynasty (1500 B.C.), but the most recent construction is the Mammissi of Nectanebo I (381 - 364 B.C.).

https://biblioteca-digitala.ro

4. Conclusions

Thanks to the dry climate of Egypt, most of the paintings have been preserved. It has been possible because the presence of humidity in the environment has been infrequent in recent centuries.

The durability of these constructions has been affected by the salt content of the rock that serves as support. The presence of humidity causes its precipitation and the appearance of crystals that fragment the rock and its pictorial coating.

In many of the cases under study, of many of the Theban tombs, the pathologies come from ancient times. It was the application of plaster, with a certain moisture content on the walls of the tombs, to create a base on which to apply the paint. The presence of water on the bedrock, favored the precipitation of salts and their crystallization under the plaster layer.

If the heat and dryness of the environment managed to maintain them for a time, the torrential rains, the increase in the ground water level and other atmospheric agents, caused the evaporation of water from the subsoil, which increased the deterioration of the walls.

The diagnosis of the materials used, the characterization of chemical components and deteriorating agents is essential for a correct intervention and conservation work.

The restoration of the paintings requires a subsequent conservation program to guarantee their durability over time. Uncontrolled tourism, pollution from human action and humidity irreversibly accelerate the deterioration of heritage

The correct musealization of the tombs must control the level of humidity in the environment and ventilation to guarantee its maintenance. Control of temperature, relative humidity, and level of carbon dioxide are essential to maintain the heritage.

Bibliography:

- Badawy, A. *A History of Egyptian Architecture: The New Kingdom, from the Eighteenth Dynasty to the End of the Twentieth Dynasty, 1580-1085 B.C.* Berkeley. Los Angeles, 1968.
- Baines, J. *Color Terminology and Color Classification: Ancient Egyptian Color Terminology and Polychromy*. American Anthropologist 87. 1985
- Ballerini, F. *Notizia sommaria degli scavi della Missione Archeologica Italiana in Egitto-1903*. Offset edition from an unpublished manuscript. Turin. 1903.
- Boulanger, R. *Pintura egipcia y del antiguo Oriente*. Ediciones Aguilar, Madrid, 1966.
- Capriotti, G. *The Technique of Egyptian Wall Painting: Egyptian Wall Painting*. Abbeville Press Publishers. New York. 2008.
- Desroches Noblecourt, C. *La pintura egipcia: Historia del Arte. Tomo 1*. Salvat Editores. Barcelona. 1976.
- James F. Romano. *Death, Burial, and Afterlife in Ancient Egypt*. Carnegie Museum of Natural History in Pittsburgh, Pennsylvania, 1990.
- James, T.G.H. *La pintura egipcia*. Akal, Madrid, 1999.

https://biblioteca-digitala.ro

- Kemp, B. J. *El antiguo Egipto. Anatomía de una civilización*. Crítica & Grijalbo Mondadori. Barcelona. 1996.
- Mekhitarian, Arpag. *La Peinture egyptienne*. SKIRA. Geneva. 1954.
- Nina M. Davies, *Ancient Egyptian Paintings, Vots. 1-2, Plates; Vol. 3, Descriptive Text*. The Oriental Institute, The University of Chicago. 1936
- Parkinson, R. *The Painted Tomb-Chapel of Nebamun*. Masterpieces of Ancient Egyptian art in the British Museum. London. 2008.
- Pérez Largacha, A. *Atlas histórico del Antiguo Egipto*. Archivos Acento, Madrid, 2003.
- Porter, B and Moss, R. *Topographical Bibliography of Ancient Egyptian Hieroglyphic Texts, Reliefs and Paintings, I. The Theban Necropolis, Part 2. Royal Tombs and Smaller Cemeteries*. Griffith Institute. Oxford, 1927.
- Robins, G. *Egyptian Painting and Relief*. Shire Publications. Cambridge. 1986.
- Roveri, Anna Maria Donadoni. *Egyptian Civilization: Religious Beliefs*, Electa. Milán. 1988.
- Tiraditti, F. *Egyptian Wall Painting*. Abbeville Press Publishers. New York. 2008.
- Vandier, J. Egypt. *Paintings from Tombs and Temples*. Greenwich, Conn., ca. 1956.
- Wilkinson, C. K. *Egyptian Wall Paintings: The Metropolitan Museum of Art's Collection of Facsimiles*. M. Hill. New York, 1983.
- Winlock, H. E. *Excavations at Thebes. (The Egyptian Expedition: 1921-22*). Bulletin of The Metropolitan Museum of Art 17, No. 12. 1922.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

DECAY RESISTANCE OF ACETYLATED BEECH WOOD AGAINST WHITE ROT FUNGUS (TRAMETES VERSICOLOR)

Amir GHAVIDALESFAHLAN*
Ion SANDU**
Viorica VASILACHE***

Rezistența la degradare a lemnului de fag acetilat împotriva ciupercilor de putregai alb (Trametes versicolor)

Rezumat
Acest studiu s-a realizat pentru a investiga biodisponibilitatea reziduurilor biodegradabile ale speciilor de fag iranian (Fagus orientalis) la acțiune ciupercii putregaiului alb (Trametes versicolor)După 12 ore de imersie în nhidridă acetică, lemnul de fag a fost încălzit timp de 30, 90 și 240 de minute la 120°C în etuvă pentru a atinge 3 niveluri de creștere în greutate de 5, 9 și 16%. Măsurarea rezistenței biologice a probelor de mai sus a fost efectuată în conformitate cu standardul EN113. Examinarea efectului intensității acetilării asupra rezistenței biologice a arătat că, pe măsură ce intensitatea tratamentului a crescut, rezistența specimenelor la putregaiul alb a crescut. De fapt, odată cu creșterea acetilării de la zero la 16%, scăderea masei probei împotriva putregaiului alb a scăzut de la 21,8% la 0,97% după 12 săptămâni și de la 36,3% la 16,78% după 16 săptămâni.

Cuvinte cheie: *Lemn de fag, acetilare, creștere procentuală în greutate, ciupercă albă.*
Key words: *Beech wood, acetylation, weight percentage gain, white rot fungus.*

Introduction

Chemical modification of wood is the chemical reaction between some active parts of the components of wood (cellulose, hemicellulose and lignin) with a simple chemical that ultimately leads to the bonding between wood and the chemical. In other words, wood chemical modification of the substitution reaction of some of the wood hydroxyl groups with a chemical with less hydrophilic groups. Thus, the chemical structure of some of the cells that make up the cell wall changes, which in turn can increase important features such as dimensional stability, hardness, biological resistance, and resistance to ultraviolet radiation (Larsson, 1998).

* Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Interdisciplinary Training and Research Platform ARHEOINVEST
** Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Interdisciplinary Training and Research Platform ARHEOINVEST
*** Alexandru Ioan Cuza University of Iasi, Interdisciplinary Training and Research Platform ARHEOINVEST

https://biblioteca-digitala.ro

Acetylation is one of the most common methods of chemical modification, which is a type of esterification reaction based on the replacement of hydroxyl groups by cell wall constructors by steel groups (Mohebby, 2003).

Hydroxyl groups are not only sources of water absorption, but also a site for most enzymatic reactions. Fungi, termites, and bacteria have special enzyme systems that are able to convert cell wall deposits into absorbable units. Therefore, if the soil material of these enzymes changes chemically, these enzymes cannot affect that material (Takahashi, 1996). By measuring the reduction in the mass of wood attacked by brown rot fungi, it was found that the acetylation rate of 10% is effective in reducing the degradation of brown rot fungi (Ohkoshi et al, 1999). Research on destructive marine life has also shown a good effect on acetylation on wood. In such a way that the woods, which were sterilized with 22% acetic anhydride, are classified as resistant to destructive marine organisms in the class of good durability with partial degradation (Rowell, 1997). Also, after 8 years of proximity, the destruction caused by marine diggers on 22% acetylated pine wood has been very small (Brelid & Westin, 2007). Compared with the increase in the amount of relatively non-polar groups and the hydrophobicity of acetate in the domed wood, the adhesion decreases (Tarkow et al., 1950). Also, due to the treatment of acetylation, the rupture modulus, elastic modulus and internal adhesion of the particle board are reduced and this decrease is proportional to the percentage of weight gain(WPG) (Khosravani, 2006).

One of the most important and significant effects of sterilization is swelling and increasing the volume of the material. After the wood reacts and replaces the steel groups, the cell walls face an increase in volume. The rate of increase is directly related to the severity of the treatment. The higher the reaction, the larger the cell wall (Sander et al, 2003). It should also be noted that the reduction in accessibility to places for the formation of hydrogen bonds leads to an increase in the stability of the dimensions of the acetylated wood samples (Rowell, 1983). In the case of 18% weight gain, less than 10% of the weighted boards were adjusted. This suggests that lowering the hydrophilic groups of lignocellulosic materials leads to lower moisture absorption (Imamura et al., 1989). The positive effect of sterilization on some wood properties has been established. Since most of the research has been done on coniferous species, this study was conducted to investigate the biological resistance of domesticated wood of a native Iranian broadleaf *(Fagus orientalis)* species to white rot fungi.

Materials and methods

Completely radial tangential samples of beech (Fagus orientalis) wood were prepared. The moisture content of the prepared wood was about 30%, which was dried using a rotary dryer at a speed of 3 rpm at a temperature of 120 ˚C and their moisture content was reduced to 1%. After emptying, the wood chips were packed in durable bags and moisture insulators.

Chemical modification

Wood samples were treated without the presence of catalysts and solvents and only by temperature with 99% pure anhydride and 120 ˚C welding temperature. Based

https://biblioteca-digitala.ro

on the results of the pre-treatment, the samples were placed in an oven at 120. C for 30, 90 and 240 minutes.

At the end of the reaction time, the specimens were removed from the iron and the bags containing the stained wood were immersed in ordinary water for 24 hours in order to remove the acetic acid and eliminate the unpleasant odor, and then for 24 hours in the iron and under. Dry temperatures of 103 degrees Celsius. After the chemical processing operation and complete drying, the percentage of wood weight gain (WPG) was calculated (table 1).

Table 1. acetylation reaction conditions

Time of reaction (min)	Temperatures (˚C)	Wood weight gain (%)
30	120	5
90	120	9
240	120	16

Preparing the culture medium and propagating the fungus

First, 48 grams of agar agate malt in an Erlenmeyer flask was poured into a capacity of 1000 cc containing distilled water and delivered to a capacity of 1 liter. Erlenmeyer was then placed on a magnetic heater, and by stirring, a smooth, uniform solution was obtained. Sterilization was performed for 20 minutes inside the autoclave at 120˚C and at a pressure of 1.5 kg/cm^2. Transfer of fungal samples to the culture medium was performed under a sterile hood equipped with a UV lamp and ventilator. During 2 weeks, the white rot fungus covered the surface of the culture medium inside the Kolle and at this stage was ready to transfer the wood samples.

Adjacent to pure fungus with specimens

First, the samples were wrapped in aluminum foil and dried at 100˚C for 24 hours in a sterile oven to zero percent moisture. Under the sterile hood, next to the alcohol lamp, two glass pacifiers were placed inside each container, the surface of which was completely covered with pure mushroom, and then the samples were placed on the glass packs. Kolle glasses containing samples and fungi were transferred to an incubator to control relative humidity and temperature.

To control the relative humidity, a water container was placed inside the incubator to provide the required relative humidity with its gradual evaporation. Thus, according to EN113 standard, the samples were exposed to 22˚C and relative humidity of 65±5% for 16 weeks. In order to investigate the destruction process, weighing was performed at 12 weeks. Relative humidity and incubator temperature were monitored daily.

After 16 weeks, all samples were removed from the incubator.

Determining the effect of fungi on samples

After removing the Kolle glass containers containing samples from the incubator, the samples were removed from the glass containers in order to check the durability of the samples against white rot and fungi. To determine the dry weight, the samples were placed in an iron for 24 hours at 100˚C. After this time, the samples were weighed. Due to the dry weight of the specimens before proximity to the fungus (primary) and their

https://biblioteca-digitala.ro

dry weight after proximity to the fungus (secondary), the percentage of reduction of the mass of each specimen was calculated according to the following equation.

$$Reduce\ the\ mass\ of\ samples = \frac{dry\ weight\ (primary) - dry\ weight\ (secondary)}{dry\ weight\ (primary)} \times 100$$

Results

Examining the results of this experiment, the resistance of the acetylated wood to the white rot fungus showed that the stabilization had a significant effect on this feature and that the difference was significant at the level of more than 99% of the statistical confidence (Table 2). Comparison of the meanings obtained from each treatment showed that during 12 weeks, there was no significant difference in biological resistance between control and domesticated samples at 5% (Table 2).

After 16 weeks, virtually no acetylated specimens were severely damaged. The effect of increasing treatment severity on weight loss due to white rot fungal attack after 12 and 16 weeks has been shown in Figure 1 so that in both cases, weight loss is greatly reduced. The appearance of the specimens after 12 and 16 weeks of proximity to the fungus showed that the untreated specimens and even the 5% sterilized specimens were affected by the fungus and that the specimens had a white coating of fungal fibers. However, this coverage is much lower in more severely sterilized samples. The decrease in yarn coverage indicates the inability of the fungus to provide the nutrients it needs and to grow. Overall, the results showed that by increasing the intensity of the acetylation, the resistance to this fungus increases well, and the more severely acetylated wood samples have suffered the least weight loss (table 3).

Table 2. Analysis of variance the effect of acetylation treatment on the biological resistance of wood against white rot *(Trametes versicolor)* fungus

Destruction time	Sources of change	degree of release	sum of squares	average of squares	F value	P number
12 weeks	Percentage of acetylation	3	2048.577	682.859	124.843	0.000
	Test error	27	147.683	5.470		
	Total	30	2196.259			
16 weeks	Percentage of acetylation	3	6601.807	2200.602	176.882	0.000
	Test error	35	435.437	12.441		
	Total	38	7037.244			

Table 3. Comparison of the effect of different acetylation intensities on weight loss due to degeneration of white rot fungus in wood by Duncan method

https://biblioteca-digitala.ro

Weight Gain (%)	weight loss (%) after	
	12 weeks	16 weeks
0	21.858[a]	36.3189[a]
5	20.9944[a]	26.6290[b]
9	9.235[b]	16.2722[c]
16	0.970[c]	1.7800[d]

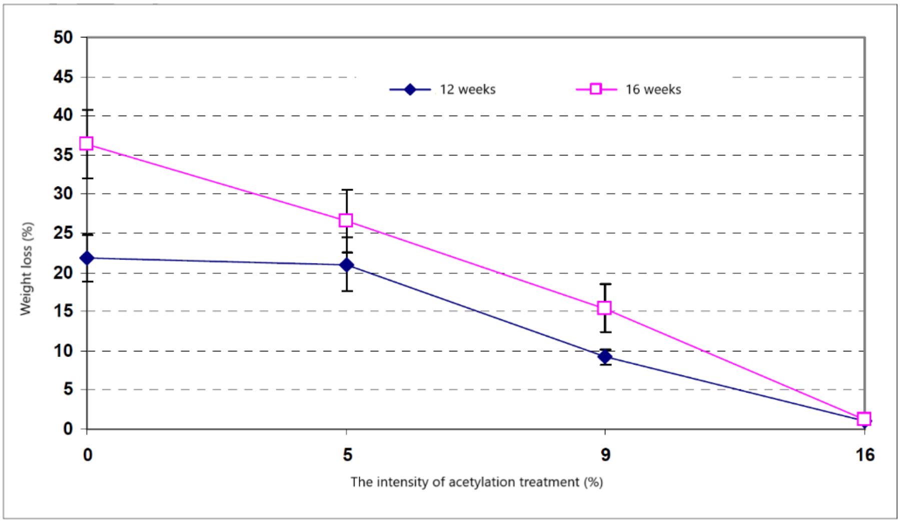

Fig. 1. The resistance of acetylated wood to white rot *(Trametes versicolor)* fungus

According to the obtained results, it was observed that with increasing the intensity of acetylation, the biological resistance of wood specimens increases significantly. These results indicate a positive effect of acetylation. The results showed that after 16 weeks of proximity, the destruction of white rot fungi in improved specimens with an intensity of 16% compared with control specimens was significantly reduced by 95.3%. White rot fungi have a much more limited ability to destroy modified specimens and are better controlled.

Studies show an increase in the biological resistance of wood composite products such as wood chips (Okino et al., 1998), chipboard (Youngquist et al., 1986) and wood (Mohebby, 2003) against white rot fungi due to acetylation. The reason for the increase in biological resistance to white rot fungi can be attributed to its degradation mechanism. Since white rot fungi have large hydrophobic enzymes that require hospitalization of water layers to be able to access destructive sites (Morrell & Zabel, 1992; Eriksson et al., 1990). Due to the acetylation and the occurrence of the phenomenon of bulking of wood particles (Sander et al. 2003) and the closing of the pores through which these enzymes could pass, the access of these enzymes is

https://biblioteca-digitala.ro

practically encountered. On the other hand, by increasing the severity of the acetylation treatment and replacing the steel hydrophobic groups instead of hydroxyl hydrophilic groups, the cell walls have less moisture. This reduces the amount of water in the wall and limits the transport of enzymes. Therefore, the fungus that causes white rot with large enzymes faces two major problems: lack of moisture to transport the enzyme and access to cell wall polymers, and on the other hand, narrowing the passageways for its large enzymes. This phenomenon is exacerbated by increasing the severity of the treatment and further reduces the activity of the fungus. If the enzymes have access to cell wall polymers, they must be identified for degradation. As a result of acetylation, the chemical nature of cell walls changes, and as a result of this phenomenon, fungal enzymes lose their ability to detect degradation sites (Takahashi, 1996). Therefore, it can be stated that acetylation changes the chemical nature of cell walls, and as a result, reduces the moisture in the wall, shrinks the pores of the cell walls and makes the polymers attacked by the fungus more unknown. White rot increases.

Conclusion

In general, it can be said that acetylation has a significant effect on the biological resistance of wood samples, so that the severity of the treatment of 16% of fungal activity almost stops white rot.

References:

- Brelid, P.L. & Westin, M., 2007. Acetylated wood- results from long-term field tests. The Third European Conference on Wood Modification. Cardiff, UK.
- Eriksson, K. E. L., Blanchette, R. A. & Ander, P. 1990. Microbial and enzymatic degradation of wood and wood components; Springer- verlag; Berlin. 407p.
- Imamura, Y., subiyanto, B., Rowell, R. M. & Nilsson, T. 1989. Dimensional stability and biological resistance of particleboard from acetylated Albizzia wood particles, Wood Research, 76: 49-57.
- Khosravani Y., 2006. Effect of acetylation on physical and mechanical properties of particleboard, M.Sc. Thesis, University of Tehran.
- Larsson, P. B., 1998. Acetylation of solid wood: Ph.D. Thesis; Chalmers University of Technology, Göteborg; Sweden, 67 p.
- Mohebby, B., 2003. Biological attack of acetylated wood. Ph.D. Thesis. Göttingen University, Göttingen, 147 p.
- Ohkoshi, M., Kato, A., Suzuki, K., Hayashi, N., Ishihara, M., 1999. Characterization of acetylated wood decayed by brown rot and white rot fungi. Journal of Wood Science. 45: 69-75.
- Okino, E. Y. A., Rowell, R. M., Santana, M. A. E. & Desouza, M.R., 1998. Decay of chemically modified pine and eucalyptus flakeboards exposed to white-and brown-rot Fungi; ciencia e cultura Journal of the Brazilian Association for the Advancement of Science, 50 (1): 52-55.

https://biblioteca-digitala.ro

- Rowell, R. M., 1983. Chemical modification of wood. Forest Products Journal. 6 (12): 363-381.
- Rowell, R. M., Simonson, R., Hess, S., Plackett, D. V., Cronslaw, D. & Dunningham, E.,1994. Acetyl distribution in acetylated whole wood and reactivity of isolated wood cell-wall components to acetic anhydride. Wood and Fiber Science. 26 (1): 11-18.
- Rowell, R. M., 1997. Chemical modification of agro-resources for property enhancenment. In: Paper and Composites from Agro-based Resources: 351-375.
- Sander, C., Beckers, E. P. J., Militz, H. & Vanveenendaal, W. 2003. Analysis of acetylated wood by electron microscopy: Wood Science & Technology: 37:39-46.
- Takahashi, M., 1996. Biological properties of chemically modified wood. In: D. N. S. Hon (ed.) Chemical modification of lignocellulosic materials; Marcel Dekker, Inc., New York, Basel, Hong Kong: 339-369.
- Tarkow, H., Stamm, A. G. & Erickson, E. C. O.,1950. Acetylated wood. USDA Forest Service. Forest Prod. Lab. Report No. 1953.
- Youngquist, J. A., Krzysik, A. &. Rowell, R. M. 1986. Dimensional stability of aspen flakeboard; Wood and Fiber Science, 18 (1): 90-98.
- Zabel, R. A. & Morrell, J. J., 1992. Wood microbiology, decay and its prevention. Academic Press, Inc. New York, 476p.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

INTERVENŢII DE RESTAURARE ASUPRA UNUI COMPLEX MINERAL DE TIP „FLOARE DE MINĂ”

Codrin LĂCĂTUŞU*
Remus IOAN POPA**

Restoration interventions on a ”mine flower” type mineral complex

Abstract
The shape and mode of crystallization of various elements, their combination generates this unique-looking mine flower, formed in a volcanic environment, by depositing the salts of various elements, ferrous and non-ferrous, present in thermal waters, in successive layers of calcite.
The article presents the restoration interventions on a large "flower mine" type mineral complex. The piece arrived in the laboratory in a fragmentary state, being composed of two large elements and over a hundred small fragments, of various sizes, between 1 - 100 mm^2.
Following the investigations performed by XRF analyzes, important data were obtained regarding the chemical composition of this mineral complex, data necessary for the choice of the intervention method in the restoration process.
The steps of the adopted restoration flow are described, step by step.

Cuvinte cheie: *minerale, floare de mină, restaurare.*
Keywords: *minerals, flower mine, restoration.*

Introducere

Mineralele sunt substanţe anorganice omogene din punct de vedere fizico-chimic, formate natural în scoarţa terestre, în condiţii de geneză foarte diferite, controlate de procese geologice complexe. Cu mici excepţii (exemplu: mercurul), majoritatea mineralelor sunt substanţe anorganice solide.

Mineralele şi rocile joacă un rol foarte important în economia unei ţări, constituind baza de materii prime pentru industrie, transporturi şi agricultură. Noţiunea de mineral derivă de la cuvântul latin minera = bucată de minereu, ceea ce arată că apariţia acestui cuvânt este legată de minerit.

Într-o accepţiune generală, mineralele pot fi definite ca fiind substanţe anorganice sau organice, aproape exclusiv cristalizate şi numai în mod excepţional amorfe sau lichide (apa), omogene din punct de vedere fizic şi chimic, formate în scoarţa terestră

* Expert restaurator, Complexul Muzeal Naţional „Moldova” Iaşi, Centrul de Cercetare şi Conservare-Restaurare a Patrimoniului Cultural.
** Expert restaurator, Complexul Muzeal Naţional „Moldova” Iaşi, Centrul de Cercetare şi Conservare-Restaurare a Patrimoniului Cultural.

https://biblioteca-digitala.ro

ca rezultat al diferitelor procese geologice. De asemenea, pot fi considerate minerale şi substanţele analoage obţinute pe cale artificială.

Datorită numărului foarte mare de minerale se impune o clasificare a acestora. Având în vedere specificul mineralogiei între celelalte ştiinţe ale naturii, o clasificare perfectă nu este posibilă datorită variabilităţii şi complexităţii reale din natură.

O clasificare modernă, bazată pe criterii chimico-structurale, clasificare acceptată de majoritatea cercetătorilor moderni, împarte mineralele în opt clase:

1. *Elemente native* - mineralele cu compoziţie chimică foarte simplă, de regulă corespunzătoare elementului chimic (metal, metaloid) sau amestecurilor izomorfe (aliaje, compuşi intermetalici);

2. *Sulfuri şi sulfosăruri* - cuprinde sulfurile, seleniurile, telururile, arseniurile, antimoniurile şi sulfosărurile (sulfuri complexe) naturale;

3. *Oxizi şi hidroxizi* - compuşii metalelor sau metaloizilor cu oxigenul şi gruparea (OH);

4. *Halogenuri* - sunt compuşi cu legături ionice tipice, săruri ale acizilor HF, HCl, HBr şi HI, respectiv fluoruri, cloruri, bromuri şi ioduri;

5. *Carbonaţi, nitraţi, boraţi, iodaţi* - cuprinde sărurile acidului carbonic H_2CO_3, grupate în carbonaţi anhidri şi carbonaţi hidrataţi;

6. *Sulfaţi, cromaţi, molibdaţi, wolframaţi* - alcătuiesc un grup mare de minerale, formate în condiţiile unui mediu bogat în oxigen, la temperaturi relativ joase;

7. *Fosfaţi, arseniaţi, vanadaţi* - cei mai importanţi fosfaţi sunt cei care fac parte din grupul apatitelor;

8. *Silicaţi* - în această clasă intră un mare număr de minerale, care alcătuiesc cam 1/3 din numărul total de minerale cunoscute în natură, constituind 75% din masa scoarţei terestre.

Dacă se repartizează numărul total de minerale cunoscute pe clase de minerale se vor obţine următoarele proporţii: silicaţi 25,8%, fosfaţi 17,5%, sulfuri 13,3%, oxizi şi hidroxizi 12,4%, sulfaţi 8,4%, halogenuri 5,8%, carbonaţi 4,5%, elemente native 3,3%, boraţi 2,9%.

Fig. 1 - 3. Detalii

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 4. Vedere de ansamblu - „versoul”, zona de contact a „florii de mină” cu mediul din care a fost prelevată

Descriere sumară a piesei

Forma şi modul de cristalizare a diferitelor elemente, combinaţia lor generează această floare de mină cu aspect unic, formată într-un mediu vulcanic, prin depunerea sărurilor diverselor elemente, feroase şi neferoase, prezente în apele termale, în straturi succesive de calcite.

Floare de mină are dimensiunile de 42 x 59 cm, o înălţime maximă de 12 cm şi cântăreşte aproape 10 kg.

Starea de conservare

Piesa a ajuns în laborator în stare fragmentară, fiind compusă din două elemente mari (36 x 24 cm şi 42 x 35 cm) şi peste o sută de fragmente mici, de diverse dimensiuni, cuprinse între 1 - 100 mm^2. Marginile de ruptură ale formaţiunii prezentau clivaje ale straturilor de calcite.

Investigaţiile prin spectrofotometrie de fluorescenţă de raze X (XRF) efectuate pe fragmentele rezultate din spargerea acestei piese evidenţiază prezenţa următoarelor elemente: Ca, S, Mn, Fe, Cu, Cr şi Zn (fig. 5 - 8).

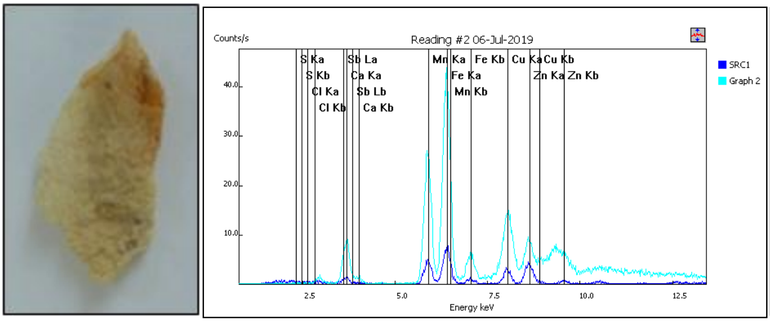

Reading #2 06-Jul-2019
field1: codrinn 1
field3: 6 C

Soil Mode

Detected	ppm	+/-
Ca	26828	952
Cl	2863	758
S	14644	3227
Mn	8570	258
Fe	9709	287
Cu	1001	41
Zn	1133	38
Zr	22	4
Mo	38	5

Fig. 5. Analiza XRF - Proba 1

https://biblioteca-digitala.ro

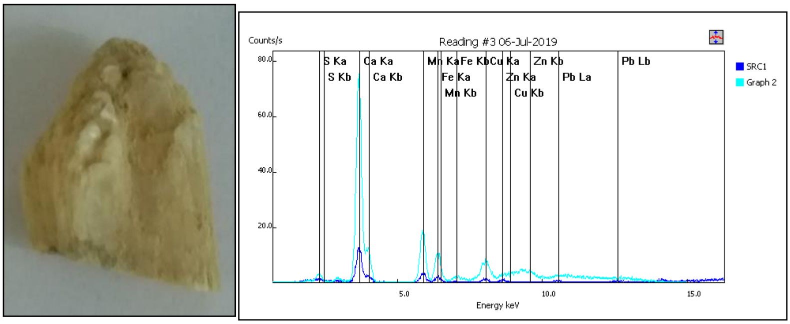

Reading #3 06-Jul-2019
field1: codrin2
field3: 6 C

Soil Mode

Detected	ppm	+/-
Ca	>10%	1%
S	>10%	2%
Mn	8147	295
Fe	2681	114
Cu	507	31
Zn	254	18
Not Detected	**ppm**	
I	< 2618	
K	< 1782	
Cl	< 4144	

Fig. 6. Analiza XRF - Proba 2

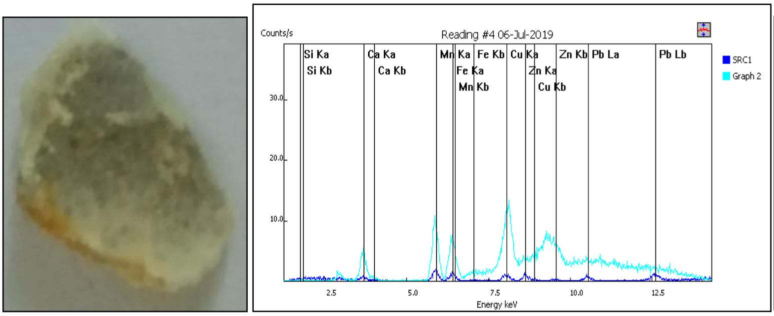

Reading #4 06-Jul-2019
field1: codrin 3
field3: 6 C

Soil Mode

Detected	ppm	+/-
Ca	14061	569
Mn	3034	101
Fe	1414	55
Cu	320	23
Zn	232	16
Zr	30	4
Mo	39	5

Fig. 7. Analiza XRF - Proba 3

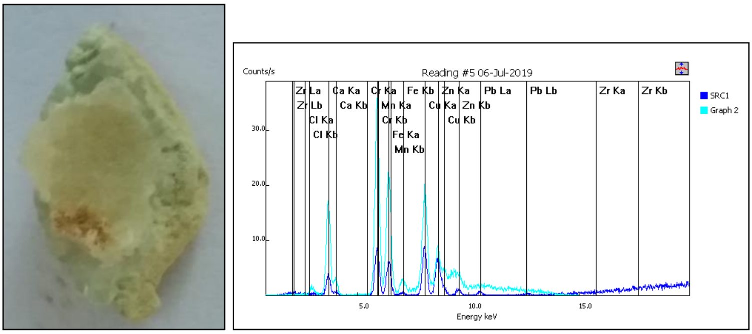

Reading #5 06-Jul-2019
field1: codrin 4
field3: 6 C

Soil Mode

Detected	ppm	+/-
Ca	>10%	1%
Cl	5440	1697
Cr	112	35
Mn	25024	1101
Fe	10198	464
Cu	5973	183
Zn	3594	116

Fig. 8. Analiza XRF - Proba 4

Datorită şocului suferit de piesă a apărut pe linia fracturii şi pe margini fenomenul de clivare al straturilor. Mineralele cristalizate au proprietatea de a se desface, sub acţiunea unor forţe exterioare exercitate prin apăsare, lovire sau tracţiune, după feţe caracteristice, care în reţeaua cristalină constituie plane reticulare de densitate mare. Clivajul este determinat de legături de coeziune slabe la nivelul reţelelor cristaline. Calitatea clivajului depinde de aspectul planului de densitate mare şi de forţa de coeziune dintre aceste plane. Straturile inferioare aveau în unele zone de contact a rupturii un aspect pulverulent.

https://biblioteca-digitala.ro

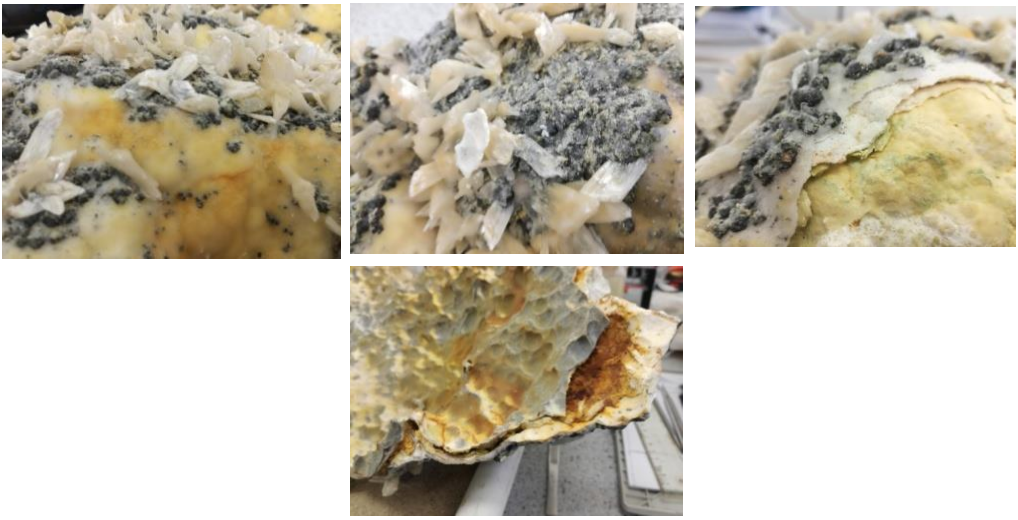

Fig. 9 - 12. Detalii

Fig. 13 - 15. Fragmente

Aplicarea tratamentului de conservare - restaurare

Iniţial, după o examinare a marginilor fragmentelor mari s-a trecut la identificarea celor peste 100 de fragmente. S-a mers pe identificarea „decoraţiei” şi a marginilor fragmentelor şi căutarea poziţiei în lacunele florii de mină.

https://biblioteca-digitala.ro

Piesa prezintă peste 100 de fragmente reconstituibile la care se adaugă o multitudine de fragmente foarte mici de sub 1mm^2. Din păcate pentru piesă o parte din fragmente nu au fost recuperate de către beneficiar, fiind pierdute.

Fig. 16 - 19. Identificarea poziţiei fragmentelor

După o preconsolidare a suprafeţelor poroase, fără rezistenţă mecanică, folosind o soluţie de Paraloid B 72 (10%) în acetonă, a urmat stabilirea punctelor de incidenţă ale celor două fragmente principale şi aşezarea lor într-o poziţie care să permită lipirea acestora. Tava cu nisip a permis asamblarea cât mai relaxată a fragmentelor piesei.

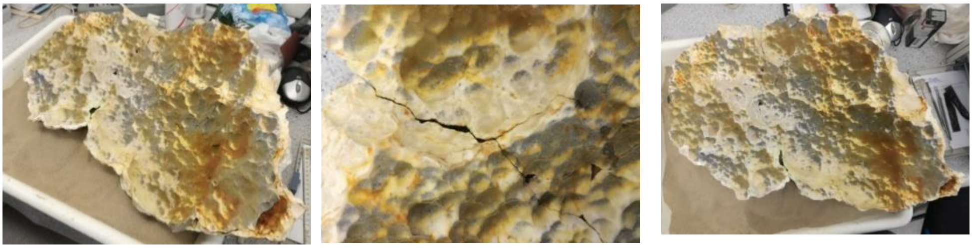

Fig. 20 - 22. Preconsolidarea suprafeţelor cu o soluţie de Paraloid B 72 (10%) în acetonă

După restaurare piesa urmează a fi expusă în poziţie aproape verticală. Acest lucru a impus creearea unui sistem suport care să asigure detensionarea piesei pe durata expunerii. A fost aplicată provizoriu o membrană peste care s-a început construirea unui suport care să copieze relieful de pe versoul piesei. S-au creat astfel maximum de puncte de susţinere care vor menţine floarea de mină netensionată pe durata asamblării fragmentelor.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 23 - 26. Elaborarea suportui în vederea asamblării

După stabilirea punctelor de incidenţă ale celor două fragmente principale şi aşezarea lor într-o poziţie stabilă, s-a procedat la asamblarea acestora utilizând răşină epoxidică *DEVCON 5 Minute Epoxy*. Suprafaţa de contact, lungă de aproximativ 42 cm şi cu o lăţime de 2 până la 6 mm, a impus o atenţie deosebită deoarece orice eroare ar fi făcut imposibilă replantarea multitudinii de fragmente căzute.

Fig. 27 - 29. Asamblarea cu răşină epoxidică DEVCON

https://biblioteca-digitala.ro

Au fost efectuate infiltrări, atât pe faţă cât şi pe verso, cu raşină epoxidică ARALDITE 2020. Operaţia a fost repetată până la obţinerea unei structuri solide, sigure (obiectul fiind foarte greu - aprox. 10 Kg). A fost aleasă această răşină deoarece în urma testelor preliminare efectuate s-a observat că nu modifică din punct de vedere cromatic lucrarea şi se obţine în acelaşi timp o consolidare a straturilor de calcite.

Fig. 30 - 31. Infiltrări repetate cu raşină epoxidică ARALDITE 2020

Asamblarea formaţiunilor cristaline în poziţiile iniţiale s-a realizat folosind soluţie de Paraloid B 72 în acetonă (20%) (Fig. 32 - 38)

Fig. 32 - 38. Asamblarea formaţiunilor cristaline în poziţiile iniţiale

*

Figura 39 redă aspectul final al piesei, după încheierea procesului de restaurare. În intervenţia prezentată nu s-a recurs la chituirea micilor ciobituri şi nici la refacerea zonelor lipsă.

Fig. 39. Aspectul lucrării după restaurare

Bibliografie selectivă

1. Anastasiu, N., *Minerale şi roci sedimentare - determinator,* Tipografia Universităţii Bucureşti, 1981.

2. Dragomir, B. P., Androhovici, A., *Geologie generală - lucrări practice,* Editura Universităţii Bucureşti, 1995.

3. Geba, M., *Catalogul expoziţiei Valorificarea patrimoniului cultural prin restaurare-conservare*, Editura Palatul Culturii, Iaşi, 2018.

4. Georgescu, O., Brănoiu, Ghe., *Mineralogie descriptivă, îndrumar de lucrări practice*, Editura Universităţii din Ploieşti, 2005.

5. Grasu, C., *Geologie structurală*, Editura Tehnică, Bucureşti, 1997.

6. Ionescu, M., Frunzescu, D., *Mineralogie descriptivă, îndrumar de lucrări practice*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2001.

7. Lazăr, I., Barbu, V., Păunescu, O., *Geologie generală. Note de curs şi lucrări practice pentru studenţii Facultăţii de Geografie, anul I, ID şi FR*, Universitatea din Bucureşti.

8. Mareş, I., Alexe, I., Mărunţiu, M., Şeclăman, M., *Petrologia rocilor magmatice şi metamorfice - caiet de lucrări practice*, Partea I, Tipografia Universităţii Bucureşti, 1983.

9. Olteanu, I., *Piatra în patrimoniul românesc. Degradări specifice şi tratamenete adecvate*, Editura ACS, 2015.

10. Pauliuc, S., Dinu, C., *Geologie structurală*, Editura Tehnică, Bucureşti, 1985.

11. Press, F., Siever, R., *Earth*, Third edition, W.H. Freeman and Company, San Francisco, 1982.

https://biblioteca-digitala.ro

12. Rădulescu, D., *Petrologie magmatică şi metamorfică*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1981.

13. Stuart, B., *Analitical techniques in materials conservation*, John Wiley & Sons, England, 2007.

14. Şeclăman, M., *Curs de petrografie - pentru specializarea inginerie geofizică*, Partea I, Tipografia Universităţii Bucureşti, 1981.

15. Vornicu, N., Geba, M., Bibire, C., *Non-destructive analysis in a study of the religious art objects*, Journal of Physics: Conference Series Volume 182, Number 1, 2009.

https://biblioteca-digitala.ro

TEHNICI DE CONSERVARE PREVENTIVĂ PROPUSE ŞI APLICATE ÎN DEPOZITUL COLECŢIEI DE ARHEOLOGIE

Felicia GOIDESCU*

Preventive conservation techniques proposed and applied in the deposit of the archeology collection

Abstract:
The work presents a few elements of a research in the field of conservation of museum objects, involving multiple activities performed and continuously assured (perpetual conservation). Both in the warehouse and in the permanent exhibition, the adapted conditions are determined according to certain requirements and possibilities in order to ensure the application of protective measures against all the factors that induce the processes of degradation. The purpose of the work is to present the organization of the materials: grouping them into modules according to certain rules and the existence of an easy retrieval of objects, facilitated by the creation of the topographic catalog for the objects in the warehouse of the archaeological collection of which my position is directly responsible.

Cuvinte Cheie: *Muzeul Judeţean de Istorie Braşov, colecţia de arheologie, conservarea preventivă.*
Keywords: *Braşov County Museum of History, Archaeology Collection, preventive conservation.*

Descrierea colecţiei de arheologie

Colecţia de Arheologie a Muzeului Judeţean de Istorie Braşov, este constituită pe baza transferării pieselor din colecţiile „Muzeului Săsesc al Ţării Bârsei" şi „Muzeului Astra", rezultatelor cercetărilor efectuate în cadrul şantierelor arheologice (Peştera Gura Cheii-Râşnov, Peştera Mare, Cremenea, Bod, Cristian, Hărman, Feldioara, Hălmeag, Hălchiu, Braşov, Rotbav, Prejmer, Şercaia, Copăcel, Râşnov, Şinca Veche, Comana de jos, Racoş, etc.), din descoperiri întâmplătoare, şi achiziţii, donaţii.

Colecţia cuprinde cca. 112.000 de piese întregi şi fragmentare, dintre care 122 de bunuri culturale clasate în Patrimoniul Cultural Naţional (65 piese clasate în categoria TEZAUR şi 57 piese clasate în categoria FOND). Bunurile culturale sunt reprezentative pentru Epoca pietrei, Epoca bronzului, Epoca fierului, Epoca romană, perioada Evului Mediu.

Între piesele care compun colecţia de arheologie remarcăm: ceramică pictată de tip Cucuteni; vase şi ustensile casnice; unelte din silex, piatră cioplite şi şlefuite, din os,

* Muzeul Județean de Istorie Brașov.

https://biblioteca-digitala.ro

cupru, bronz şi fier; plastică zoomorfă şi antropomorfă; piese de harnaşament şi de echipament militar; arme (topoare, vârfuri de lance şi suliţe, săbii etc.); obiecte de port şi podoabă (piepteni, pandantive, fibule, coliere, inele etc.)[1].

Fondul de piese creşte anual prin piesele arheologice provenite din săpături, descoperiri întîmplătoare şi prin piesele predate de către pasionaţi de arheologie, persoane certificate legal pentru a face detectarea de metale.

Mijloace şi modalităţi de control ai factorilor microclimatici

Fig. 1. Termohigrograf digital (Data Logger)

Controlul umidităţii şi temperaturii în depozitul colecţiei de arheologie, l-am efectuat prin înregistrări făcute cu ajutorul a trei termohigrografe digitale (câte unul în fiecare sală). Termohigrografele digitale (Data Logger) folosite în depozitul luat în studiu, au rol de a indica valorile umidităţii şi temperaturii între două citiri. Ele indică eficienţa măsurilor de prezervare anterioare, iar într-un timp îndelungat, tiparele pot fi semnificative pentru deciziile de viitor (corectarea anomaliilor constatate).

Aparatele de înregistrare sunt amplasate în interiorul unui modul. De subliniat este faptul că nu s-au amplasat în dreptul uşilor. Citirea este efectuată zilnic, iar la sfârşitul intervalului de timp (3 luni), efectuez descărcarea datelor în calculator, cu soft specializat.

Pentru exemplificare voi prezenta un grafic rezultat în urma măsurătorilor de microclimat efectuat în una din sălile depozitului de arheologie.

[1] ***, *Bericht des Burzenländer Sächsischen Museum,* uber die Jahre 1914 - 1924, pp. 3 - 15.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 2. Temperatura şi umiditatatea relativă - luna iunie 2019

Variaţiile sunt de 5% pentru umiditate şi 2°C pentru temperatură.

Materialele din care sunt constituite bunurile culturale ale colecţiei sunt materiale de natură anorganică (lumea metalelor şi a mineralelor). U.R. insuficientă nu creează probleme materialelor de natură anorganică - metale, piatră etc., deoarece acestea nu sunt higroscopice. Pentru metale, spre exemplu, aerul uscat reprezintă mediul ideal de păstrare cunoscând că umiditatea este implicată în mod direct în procesele de coroziune. În consecinţă, în absenţa umidităţii, aceste procese nu mai pot avea loc.

Sistem de depozitare pentru bunurile culturale arheologice

Sistemul de depozitare este sub forma de rafturi din schelet metalic, din perete care nu sunt supuse vibraţiilor sau trepidaţiilor, ancorate de elementele de structură ale clădirii.

Picioarele rafturilor au puncte de inserţie a poliţelor la distanţă de 15 cm, poliţele din pal, putând fi montate la distanţe variabile, în funcţie de mărimea cutiilor în care se află piesele din colecţie (fragmente) şi a pieselor întregi şi întregite. Cutii din polipropilen, recomandate pentru depozitarea pe termen lung (interzise fiind cele din cauciucul vulcanizat, nitratul de celuloză, poliacetatul de vinilin, policloropen, policlorura de vinilin, ureea formaldehidă) cu posibilitate de încuiere şi stivuire, dimensiunile cutiilor sunt adaptate la poliţe.

Depozitarea bunurilor culturale din metal

Fiecare obiect de metal este introdus într-un plic din hârtie tratată cu inhibitori volatili de coroziune, plicuri confecţionate prin tăiere, plierea şi împăturirea hârtiei după

https://biblioteca-digitala.ro

dimensiunea şi forma piesei. Apoi plicul care conţine piesa este introdusă împreună cu biletul de şantier, şi numărul de inventar al martorilor fotografici, într-un alt plic din hârtie neutră (pH-ul = 7), pe care s-a înscris numărul unic de inventar al obiectului depozitat. Pentru împiedicarea manipulărilor inutile a obiectelor şi evitarea apariţiei uzurii funcţionale, în funcţie de context, cutiile de ambalare au fost compartimentate cu ajutorul separatoarelor longitudinale sau transversale, plasând o etichetă suplimentară, la vedere, astfel încât atunci când trebuie să identificăm obiectul să nu mai fim nevoiţi să-l căutăm în toată cutia, să-l desfacem şi să-l întoarcem etc. Regăsirea obiectelor se face uşor, numărul de inventar al fiecărei piese se scrie pe o foaie de hârtie (introdusă în plicul port-document lipit pe partea exterioară a cutiei) în poziţia pe care o are obiectul în cutie.

Obiectele mai fragile şi frecvent utilizate, care nu pot fi suprapuse, le protejăm suprafeţele prin folosirea unor mape din polipropilenă, închise.

Fig. 3. Ambalarea şi depozitarea bunurilor culturale din metal

Obiectul se aşează în poziţia „întins, în poziţie de repaos” pe cea mai mare din laturile sale în locul stabilit, prin decuparea plăcii de polistiren după fotografia şi dimensiunile din fişa de conservare.

Pentru manipularea obiectelor metalice s-au folosit mănuşi curate din bumbac sau din latex, deoarece degetele transpiră, degajă săruri, acizi şi grăsimi susceptibile să provoace coroziunea metalului „Cu cât obiectele de muzeu vor fi manipulate mai puţin, cu atât vor trăi mai mult”.

Depozitarea materialului litic

Fiecare obiect este introdus într-un plic din hârtie neutră a cărui pH este egal cu 7. Întotdeauna doar pe faţa plicului am înscris numărul unic de inventar (*codul de identificare*) al obiectului depozitat.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru împiedicarea manipulărilor inutile a obiectelor şi evitarea apariţiei uzurii funcţionale în funcţie de context, cutiile de ambalare au fost compartimentate cu ajutorul separatoarelor , astfel încât atunci când trebuie să identificăm obiectul să nu mai fim nevoiţi să-l căutăm în toată cutia.

Fig. 4. Ambalarea şi depozitarea materialului litic

Depozitarea bunurilor culturale din os

Pentru fragmentele din os, fragile, am folosit tăvi de spumă de polietilenă tăiate în funţie de dimensiunea cutiei, decupate, pentru a se potrivi şi sprijini fragmentele. Cutii construite, pentru a satisface nevoile specifice de depozitare, folosind un carton cu pH neutru şi adeziv (lipici) pentru carton.

Pentru ampalarea obiectelor, am folosit hârtie de filtru, atât la căptuşirea cutiilor în care au fost introduse, cât şi între ele. Toate acestea, au fost realizate în funcţie de dimensiuni, de starea de fragilizare şi de frecvenţa de căutare[2].

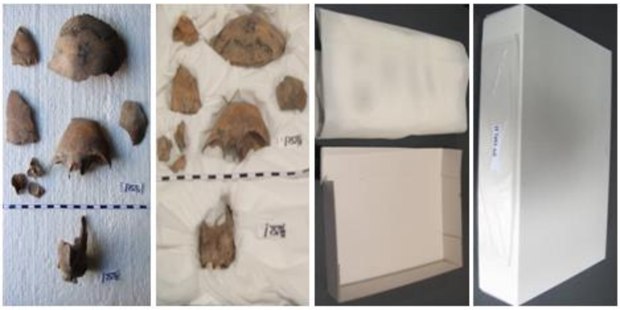

Fig. 5. Ambalarea şi depozitarea fragmentelor din os

[2] Aurel Moldoveanu, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Ediţia a IV- a revizuită şi adăugită, ed. Dan Mărgărit - Târgovişte: Cetatea de Scaun, 2010, pp. 265 - 316; Celine Rat, Philippe Margarian, 2002, *La conservaţion preventive des collecţions (fiches pratiques a l'usage des personnels des musèe*, OCIM; ***, *Bazele Muzeologiei şi Conservării Preventive a Patrimoniului Naţional Cultural Religios*, Ed. Trinitas, Iaşi, 2005, p. 128; Hotărâre nr. 1546/2003, republicată.

https://biblioteca-digitala.ro

Catalog topografic

Într-o sală s-a depozitat compact un număr mare de obiecte. Aceasta face necesară codificarea începând cu numărul de sală, apoi cu şirul de rafturi, a treia unitate modulară de bază (poliţa fixă) numerotată de sus în jos şi unităţile modulare pe care le conţine fiecare (cutia).

1. Sălile sunt codificate cu cifră romană: I, II, III....................................n;
2. Rafturile cu literă mare A;B;C..n;
3. Poliţele cu a, b, c..n;
4. Cutiile cu 1, 2, 3..n.

Astfel, un obiect ar putea fi trecut în Codul de regăsire la SII/ H/e/2, asta însemnând că obiectul se află în sala II, pe raftul H, poliţa e, cutia 2[3].

Concluzii:

Muzeul Judeţean de Istorie Brașov, adăposteşte mari şi valoroase colecţii, fiind un veritabil laborator, loc de studiu pentru specialişti şi mijloc de educare pentru public. În ansamblu, activitatea muzeului vizează cercetarea, prezervarea şi valorificarea ştiinţifică a patrimoniului, care se impune a fi permanent îmbogăţită şi transmisă către public.

Activitatea de conservare într-un muzeu este una de ordin practic, de ea depinzând, în mare măsură, toate celelalte activităţi muzeale. Conservarea reprezintă „viitorul trecutului”, maniera în care păstrăm vestigiile trecutului. De aceea, prima datorie a unui muzeu este aceea de a păstra valorile culturale care i-au fost încredinţate pentru generaţiile următoare.

Bibliografie:

Moldoveanu, Aurel, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Ediţia a IV-a revizuită şi adăugită, ed. Dan Mărgărit - Târgovişte: Cetatea de Scaun, 2010.

Idem, *Cercetări asupra unor factori de microclimat la Muzeul Militar Central,* în „Revista Muzeelor” nr. 5, 1970.

Idem, *Conservarea preventivă a bunurilor culturale*, Bucureşti, 1999.

Rat, Celine; Margarian, Philippe, *La conservaţion preventive des collecţions (fiches pratiques a l'usage des personnels des musèe,* OCIM, 2002.

Turcu, Mioara, *Conservarea pieselor de muzeu*, Editura Fundaţiei România de mâine, Bucureşti, 2008.

***, *Bazele Muzeologiei şi Conservării Preventive a Patrimoniului Naţional Cultural Religios*, Ed. Trinitas, Iaşi, 2005.

***, *Bericht des Burzenländer Sächsischen Museum*, uber die Jahre 1914 - 1924.

---

[3] Aurel Moldoveanu, *op. cit.*, p. 267, ***, *Bazele…*, p. 179-184, Hotărâre nr. 1546/2003, republicată.

https://biblioteca-digitala.ro

STAREA DE CONSERVARE A BISERICII RUGINOASA - CONCLUZII

Cristina - Ioana AXINIA*

Conservation state of the Ruginoasa church

Abstract

Built in 1811, in neoclassical style, at the proposal of the treasurer Sandu Sturdza and his wife Ecaterina Moruzi - according to the plans of the architect Johann Freiwald and painted by Ioan Balomir - the church having „Adormirea Maicii Domnului" and „Sfânta Mare Muceniță Ecaterina" patrons of the church fulfilled the role of a praying place and grave for the founders. In the church's vault are buried the founders (big chancellor Săndulache Sturdza and his wife Ecaterina), their son Costache Sturdza, and his son Alexandru Sturdza. Later, after the acquisition of the domain in Rugionasa by the Prince Alexandru Ioan Cuza, in 1862, the Noble Court Church became reign necropolis, here being buried, in 1873 the Prince Alexandru Ioan Cuza. Earlier, other members of Cuza family were buried at Ruginoasa: Sultana Cuza (Prince's mother, dead in 1865), big equerry Grigore Cuza (Prince's uncle, dead in 1869) and Dimitrie Cuza, Prince's brother. In 1888 and 1890 near the church were buried Prince's sons, Dimitrie and Alexandru.

Cuvinte cheie: *Biserică, familia Sturdza, Alexandru Ioan Cuza, monument, conservare.*
Keywords: *Church, the family Sturdza, Alexandru Ioan Cuza, monument, conservation.*

Un popas mai îndelungat în mijlocul monumentelor care populează mirificile plaiuri moldovene, poate satisface atât exigențele călătorului iubitor de frumos cât și preocupările iubitorului de istorie, dornic să se confrunte cu valori dintre cele mai alese ale culturii și civilizației românești.

Studiul Bisericii Domnești din Ruginoasa este o firească preocupare pentru descifrarea istoriei unei valoroase ctitorii spirituale și monument arhitectonic care a jucat și joacă un rol major in viața cotidiană a comunității românești.

Așezată într-un spațiu mirific, înconjurată încă de brazi înalți, în imediata vecinătate a ilustrului Palat al Domnitorului Alexandru Ioan Cuza, biserica își are începuturile cândva la 1700, existând pentru prima oară ca o capelă de lemn. Printre ctitorii săi numărându-se mari personalități istorice, începând cu marea familie de boieri Sturdza Săndulache și Ecaterina, apoi cea a familiei domnitoare Alexandru și Elena Cuza.

Peste mica biserică a Ruginoasei au trecut trei veacuri pline de istorie, iar

* Director, Centrul Cultural Ruginoasa, județul Iași.

https://biblioteca-digitala.ro

existența bisericii s-a derulat sub auspiciile evenimentelor tulburi ale acestor secole. Biserica de aici și-a dus crucea într-o discreție și o singurătate de nedescris, într-o zonă profund dinamică.Un monument a cărui valoare este recunoscută în apariția sa în atât de numeroase documente istorice, în lucrările de sinteză dedicate istoriei arhitecturii românești și în Buletinul Comisiei Monumetelor Istorice, s-a degradat încetul cu încetul iar războiul din 1944 aproape a distrus biserica.

Intervenția salvatoare s-a datorat în primul rând interesului unui om minunat, preotul Gheorghe Popovici[1] care și-a dedicat cea mai mare parte a vieții sale, atât luminării sătenilor cât și reabilitării acestui valoros monument.

Când parcurgi trecutul, cercetând istoria unui lăcaș de cult, îl faci sub imboldul de a-l cunoaște și de a-l face cunoscut și altora. Însă pe parcurs ce descoperi ceea ce găsești și culegi, le transpui prin farmecul lor în existența timpurilor de altădată. Și dacă de acestea toate se mai leagă și numele unor personalități puternice și remarcabile care și-au pus adânc amprenta în istoria acestui neam, prin sentimente adânci și înfăptuiri mărețe, atunci pasiunea pentru lucrurile și oamenii de odinioară capătă o anumită stare sufletească greu de imaginat și cu totul întâmplătoare.

Faptul că poporul nostru a supraviețuit vremurilor de cumpănă și bejenie suportate secole de-a rândul, o să luăm drept pildă eroismul său tacit.

Răzlețe personalități istorice presărate pe drumul trecutului au înfruntat furtunile vremurilor vitrege, pentru a arăta existența nobilelor însușiri păstrate în mantia ocrotitoare unde se menține, curat, sufletul etnic.

Valorificarea patrimoniului cultural românesc, fie că este vorba de cel material, dar îndeosebi, cel spiritual, este cel mai important scop al cercetătorilor istoriei naționale, al restauratorilor și conservatorilor noștri.

Istoric

Localitatea Ruginoasa a făcut parte din ținutul Sucevei, apoi din micul ținut Baia, care cuprindea ceea ce mai rămăsese din ținutul Sucevei, după alipirea Bucovinei la Imperiul Habsburgic. Ruginoasa a intrat în conștiința națională prin calitatea sa de ultimă reședință domnească a marelui domnitor Alexandru Ioan Cuza și a Elenei Cuza, iar existența mormântului domnitorului Unirii, deși lipsit de osemintele acestuia, oferă un prilej de pelerinaj pentru iubitorii de istorie, cultură și artă.

După o istorie zbuciumată şi insuficient elucidată în toate detaliile sale, adeseori cu aspecte contradictorii, se poate afirma că biserica cunoscută dealtfel şi ca Biserica Domnească din Ruginoasa, rămâne una din importantele lăcaşuri de cult din judeţul Iaşi, important ansamblu rezidenţial ctitorit de familia Sturdza şi înnobilat, în cursul istoriei sale zbuciumate, de prezenţa familiei domnitoare Al. I. Cuza.

La 1700, curțile boierești erau cu pereții de vălătuci, cum se facea odată, cu cerdac de lemn și cu acoperiș de șindrilă. Între vechile curți boierești și hanul răzășesc existau

[1] Preot al Bisericii Domnesti Ruginoasa (1909 - 1949), născut la data de 3 februarie 1884, decedat la 30 decembrie 1949. Pr. Gheorghe Popovici din Ruginoasa a avut o activitate intensă în războiul de reîntregire, unde a încurajat şi a susţinut moral şi fizic ostaşii români, el îndeplinind şi misiuni în Spitalul de campanie nr. 5 al Societății „Crucea Roșie", „Cuza-Vodă" Ruginoasa (aflat în incinta Palatului Ruginoasa).

https://biblioteca-digitala.ro

căi subterane de trecere, construite din piatră și înalte de doi metri, construite special ca loc de adăpost împotriva urgiei năvălitorilor[2].

Alături de casele boierești, familia Sturdza avea construită și o biserică din lemn. Căci: *,,Așa obișnuiau boierii, în vremea de altădată, când își întemeiau o așezare de curte pe moșie, ridicau îndată alături de ea și o biserică, spre a le fi și de mai mare înlesnire.*

Căci, pentru boierii cei vechi, trăitori cu gândul și cu sufletul cât mai aproape de Dumnezeu, biserica li era de tot atâta trebuință pe lângă casă cum era de trebuință și cutare acaret. Biserica era, pentru trebuințele lor sufletești, ceea ce era un hambar ori niște standoale pentru trebuințele gospodăriei.

Și pentru că bătrânii boieri de odinoară îngrijeau când întemeiau o curte de țară, nu numai de viața lor pământească ci și de cea viitoare, atât pentru ei cât și pentru urmașii lor, își pregăteau astfel, alături de lăcașul de rugăciune de care aveau la tot pasul nevoie pentru partea sufletului, și locul de vecinică adormire[3].

La 1811 Săndulache Sturdza a comandat arhitectului vienez Johan Freiwald[4] ridicarea unei luxoase reședințe pe locul vechii case boierești. Palatul care astăzi adăpostește Muzeul Memorial Alexandru Ioan Cuza, a fost construit așa cum spuneam la 1811 și stilul inițial a fost cel neoclasic, păstrat, astăzi, doar de capela reședinței, stil care se impusese cu predilecție în arhitectura civilă din Moldova acelor timpuri.

După trecerea la cele veșnice a Logofătului Săndulache Sturdza la 1831, întreaga moșie intră în stăpânirea fiului său Costache Sturdza, iar la 1847 finalizează lucrările întregii case boierești, dar o preface după arhitectura stilului gotic, angajând pentru aceasta pe arhitectul Johan Bradel.

Lucrările au fost finalizate în 1847. Clădirea care păstrează și astăzi caracteristicile stilului neogotic, inspirat de romantismul german este forma pătrată cu un etaj, fiecare din cele patru fațade având aceleași elemente: peroane largi, balcoane sprijinite pe lespezi de piatră[5].

Nu știm exact când a început zidirea bisericii (probabil la ceva timp după începerea ridicării palatului), dar știm, din pisania pusă de ctitor, că ea s-a terminat de ridicat în 1811. Pisania a fost distrusă în timpul bombardamentelor din cel de al doilea război mondial, dar textul ei a fost păstrat în monografia lui Theodor Râșcanu.

Această pisanie scrisă cu caractere chirilice a fost înlocuită cu o pisanie de marmură, în care vechiul text este reprodus în grafie latină (în locul celui chirilic) și amplasată ulterior pe peretele din partea dreaptă a intrării în biserică:

„Acest sfânt și dumnezeiesc locaș întru care se prăznuiește Adormirea Prea Sfintei Născătoarei de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria și Sfînta Mare Muceniță Ecaterina, s-au zidit din nou întru lauda măririi lui Dumnezeu de Binecredinciosul și Iubitorul de Dumnezeu boer dumnealui Sandu Sturza Marele Vistiernic și soția sa, Domnița Ecaterina, fiica răposatului Domn Dimitrie Moruz Voievod, cu fiii lor: Zmaranda și soțul său Alexandru Balș biv-vel vistiernic și Constantin Sturdza biv-vel

[2] Theodor Râșcanu, *Ruginoasa*, Editura Vremea, 1938, p. 9.

[3] *Ibidem*, p. 10.

[4] Johann Freywald, arhitect și inginer cu studii la Viena, s-a stabilit la Iași la 1802. A activat la Iași și București realizând construcții neoclasice cu elemente neogotice.

[5] Aurora Fecheci, *Monumente arhitectonice ieșene*, Editura Cariatide, 1995, p. 31.

https://biblioteca-digitala.ro

vornic cu soția sa Elena Cantacuzino și spre veșnica pomenire răposaților întru fericirea părinților dumisale Ștefan Sturza ce au fost mare logofăt și a soției sale Luxandra Mamona și a tot neamul, la anii de la Hristos 1811.”

Inscripţia actuală conţine o greşeală: domnița Ecaterina (1767 - 1835) era fiica lui Constantin Moruzi, domnitor în Moldova între octombrie 1777 și 8 iunie 1782; decedat în 1783, dar un domnitor („voievod”) cu numele Dimitrie Moruzi nu a existat. Ecaterina născută la Istambul, în cartierul Fanar, în anul 1767, s-a căsătorit cu Sandu Sturza la Bucureşti, la 3 iulie 1773, decedată la 25 februarie, în anul 1835. Din această înrudire se vede că marele logofăt Săndulache Sturza era cumnat cu domnitorul Alexandru Moruzi domnitor al Moldovei (1792 - 1793, 1802 - 1806) și al Munteniei (1793 - 1796, 1799 - 1801), cel care a construit Palatul domnesc din Iași[6].

Pe clopotul mare, ce a servit biserica din 1817 și care este astăzi piesă de muzeu în fața bisericii (Fig. 1), se aflā o inscripție în limba română cu caractere chirilice care oferă aceleași informații:

" Ѫчест клопѿ саȣ фъкȣт де ю́битoрȣл де дмнезеȣ
боѧрю дȣмналȣй сандȣл стȣрза мареле вистерник ши
соцїа са лȣмината доминицъ Єкатерина /
морȣз саȣ афїеросит ла бисерика дин сатȣл рȣџиноаса
мошїа дȣмисале де ꙟсȣши дин ноȣ зидитъ ȣнде съ
пръзнȣѧще Ѫдормире пръ / сфнтеи нъскъторей де
дмнезеȣ ши пȣрȣрѣ фечоарей марїей ꙟтрȣ лаȣда марелȣй
дмнезеȣ ши спре вѣчинка поменире ръпосацилѡр ꙟтрȣ
феричире / дȣмисале стефан стȣрза че аȣ фост маре
лѡгофът ши а соцїй сале рȣѯанда мамонаши а тот
нѣмȣл ꙟн зилиле бинекрединчосȣлȣй домн шй /
ѡбладȣиторю атоатъ молдавїа скалат алеѯандрȣ
калимах ввѡд ла анїй де ла хс 1817 лȣна лȣй їȣнїе 30."

Acest clopot s-au făcut de iubitorul de Dumnezeu boiariu dumnealui Sandul Sturza, Marele Vistiernic și soția sa, Luminata Domniță Ecaterina Moruz / care s-au afierosit la biserica din Ruginoasa, moșia dumisale de însuși din nou zidită unde să prăznuiește Adormirea Prea / Sfintei Născătoarei de Dumnezeu și Pururea Fecioarei Mariei, întru lauda Marelui Dumnezeu și spre veașnica pomenire răposaților întru fericire / dumisale Ștefan Sturza ce au fost mare logofăt și a soției sale Ruxanda Mamona și tot neamul, în zilile Binecredinciosului Domn și / oblăduitoriu a toată Moldavia, Scarlat Alexandru Kalimah vvod la anii de la HS 1817 luna lui iunie 30."

---

[6] Sorin Iftimi, *Istoria reşedinţei de la Ruginoasa*, în „*Doamna Elena Cuza - Un destin pentru România*”, Editura Palatul Culturii Iași, 2011, p. 35.

https://biblioteca-digitala.ro

Construită în anul 1811, pe temelia vechii biserici din lemn, biserica de curte boierească, construită în stil neoclasic - după planurile arhitectului Johann Freiwald[7] şi pictată de Ioan Balomir[8] - biserica cu hramurile ,,Adormirea Maicii Domnului" şi ,,Sfânta Mare Muceniţă Ecaterina" a îndeplinit rolul de lăcaș de cult şi loc de veci pentru ctitori şi domnitori. În cripta bisericii fiind înmormântaţi ctitorii vechii biserici, Ștefan şi Rucsanda Sturdza, Costache Sturdza şi fiul acestuia, Alexandru Sturdza. Ulterior, devenind şi necropolă domnească, aici fiind înmormântat, în 1873, domnitorul Alexandru Ioan Cuza, cei doi fii ai săi, Alexandru şi Dimitrie, Sultana Cuza, mama domnitorului, un unchi şi un frate al domnitorului.

Dată fiind importanţa acestui monument istoric, dublată şi de valoarea ei memorială, biserica de la Ruginoasa a fost permanent în atenţia Comisiunii Monumentelor Istorice, fiind clasată în anul 1947, pe Lista Monumentelor Istorice având codul IS-II-m-B-04238.02[9].

Fig. 1. Clopotul din bronz datat la 1817, astăzi obiect de patrimoniu.

Arhitectura Bisericii Ruginoasa, nu este una de neluat în seamă, ci dimpotrivă, ea este semnificativă pentru evoluția arhitecturii din Moldova, fiind amintită în lucrările de sinteză a istoriei arhitecturii romanești[10].

La sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX se întâlneau două tipuri diferențiate de edificii religioase ce se încadrau în clasicism; unul central (în forma circulară) și altul longitudinal, des întâlnit în acea perioadă. Arhitecții bisericii de tip central au plecat de la ideea unificării spațiului interior într-o compoziție unitară. Volumul dominant și bine pus în evidență al clădirii, reprezentând un cilindru cu baza circulară, este acoperit cu o largă cupolă. Acestuia, îi sunt alipite două corpuri secundare, subordonate celui central: o absidă pentru altar, spre răsărit și un vestibul sau portic spre apus[11].

Edificată în anul 1811, ea ne înfățișează un plan aproape circular, cu ziduri groase (2 m) în masa cărora sunt săpate, spre interior abside laterale cu traseu curb. Zidită din piatră pe temelia din piatră a vechii biserici de lemn, forma exterioară circulară, este foarte asemănătoare cu cea a Bisericii Sf. Gheorghe din Salonic, dar foarte

[7] Boris Crăciun, *Ruginoasa*, Iași, 1969, p. 27.
[8] Arhiva Bisericii Domnești Ruginoasa.
[9] http://www.cultura.ro/lista-monumentelor-istorice, accesat la 12.05.2020.
[10] Grigore Ionescu, *Arhitectura pe teritoriul Romaniei de-a lungul veacurilor*, Editura Academiei Române, București, 1982, p. 506.
[11] Aurora Fecheci, *op. cit.*, p. 33.

https://biblioteca-digitala.ro

asemănătoare cu cea a Bisericii Rotunda din Lețcani (1795) și Sf. Haralambie din Iași (1797 - 1884)[12].

Stilul arhitectural al bisericii, îl reprezintă stilul neoclasic, de plan central, prezentând exonartex, pronaos (nartex), naos şi altar, fiind construită din piatră şi cărămidă groasă, are dimensiunile: lungime - 32 m, lățime - 17 m şi înălțimea turlei de 37 m.

Porticul compus din patru coloane ionice marchează intrarea în biserică.

Încheiat cu o invelitoare ușor bombată, ca o cupolă, exteriorul edificiului a fost decorat cu o serie de panouri dreptunghiulare, înguste și mărginite de pilaștri.

Deasupra acestor pilaștri se desfașoară de jur împrejur, accentuând rotunjimea corpului pe care îl încoronează un șir de console pe care se sprijină cornișe.

Geamurile sunt ogivale, intrarea în biserică făcându-se printr-un portal susţinut de patru pilaştri, iar ceea ce-i dă o elegantă înfăţişare este turnul svelt, construit în anul 1907, când Elena Cuza restaurează, pentru prima oară, biserica. Iniţial, turla a avut un singur cat, asemănător cu cel al bisericii rotunde din Leţcani, el fiind supraînălţat în timpul restaurării făcute de Elena doamna (Fig. 2). Tot atunci este construit şi un pridvor deschis, dar care, ulterior, în 1945, în urma vizitei făcute de arhitectul Ștefan Balş în scopul cercetării şi întocmirii planurilor şi devizelor necesare lucrărilor de restaurare, propune desființarea acestuia, întrucât nu era ,,în concordanță" cu arhitectura bisericii[13] (Fig. 3)

Fig. 2. Biserica Ruginoasa[14] - 1907

Fig. 3. Biserica Ruginoasa - 2019

Intrarea în biserică se face prin exonartex, dispus pe axul est-vest al bisericii, pe peretele estic fiind mai îngust decât peretele vestic al proanaosului. În faţa exonartexului se află patru coloane cu capiteluri ionice ce susțin un fronton triunghiular.

În mijlocul frontonului, într-o nișă în formă de arcosoliu (ocniță pentru icoana de hram) se găseşte o inscripţie în româneşte, scrisă cu chirilice (Fig. 4).

[12] Sorin Iftimi, *O „formă fără fond"? Biserica rotundă din Lețcani (Iași*), în „Monumentul - tradiție și viitor" II, Iași, Editura Junimea, 2001, pp. 73 - 78.
[13] Arhiva C.M.I., dosar nr. 2953/1921 - 1946, f. 11.
[14] Gh. Popovici, *Biserica din Ruginoasa*, în „Albina", XV, 36, 02 iunie 1912, p. 1550.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 4. Biserica „Adormirea Maicii Domnului” din Ruginoasa, 2018. Fațada de vest. Detaliu fronton.

Intrarea este de formă dreptunghiulară, având deasupra o fereastră îngustă și înaltă sub solbancul[15] căreia este pictată scena Adormirii Maicii Domnului.

În cazul bisericii Ruginoasa, pronaosul este foarte îngust, pe pereţii din partea sudică fiind dispuse, în firide exterioare, câte o fereastră îngustă, cu partea superioară semicirculară.

În interior, pe peretele de vest este prezent un ***cafas*** cu balustrada deschisă, realizată din fier forjat (Fig. 7) la care se urcă pe o scară circulară (fig.5 și 6), aflată în interiorul peretelui de nord al pronaosului şi la care se ajunge printr-o nişă în perete. Pronaosul este acoperit cu un tavan de tip semicilindric.

Fig. 5. Scările care duc către cafas și turnul clopotniță.

Fig. 6. Nișă în peretele de nord al clopotniței cu intrare la scările ce duc în turn.

Fig. 7. Cafasul aflat pe peretele vestic, deasupra pronaosului.

Deasupra exonartexului şi a pronaosului se ridică o turlă de formă pătrată cu înălţimea de 37 m, ce serveşte drept clopotniță. Acesta are două caturi, primul plin, cu

[15] Element de construcție executat deasupra părții exterioare a parapetelor ferestrelor sau a ușilor pentru protejarea lor de scurgerea apei de ploaie.

https://biblioteca-digitala.ro

firide pe fiecare latură, semicirculare la partea superioară, încadrate între pilaştrii rectangulari, cu arcuri semicirculare între ei. Acoperişul cu învelitoare de tablă, cu proeminență rotundă (Fig. 8).

Acest turn de clopotniță a fost construit în anul 1907, an în care biserica a suportat o primă restaurare[16] suportată de principesa Elena Cuza și nora acesteia Maria Moruzi (mama marelui istoric, Gheorghe Bratianu, născut la Ruginoasa în ianuarie 1898).

Fig.8. Biserica Ruginoasa - Acoperiș și turn. Partea sudică.

Caracteristic pentru arhitectura eclesială a Moldovei este intercalarea gropniţei între pronaos și naos[17], ceea ce întâlnim şi la biserica Ruginoasa, în partea de sud a pronaosului (Fig. 9).

Gropnița este numele dat și acelei părți din arhitectura bisericii care adapostește mormintele ctitorilor sau ale altor oameni de seamă din istoria locului. Prima gropniță de acest fel este cea de la Mănăstirea Putna, atestată în anul 1466. Această parte a bisericii se aflã, acolo unde ea există (mai ales în mănăstirile moldave), între pronaos și naos[18].

La biserica din Ruginoasa la subsolul gropniței, sunt îngropați ctitorii vechii biserici, Ștefan şi Rucsanda Sturdza, Costache Sturdza şi fiul acestuia, Alexandru Sturdza[19].

Fig. 9. Biserica Ruginoasa. Pronaos. Peretele de sud. Nișă cu racla ce adăpostește resturile pământești ale membrilor familiei domnitorului Al. I. Cuza.

La Biserica Ruginoasa trecerea din ***pronaos*** spre ***naos***, se face direct, neexistând nici un element de delimitare, este de formă ovală, fără a mai avea, însă abside laterale, înscriindu-se de altfel în linia altor biserici din epocă, al căror naos este rotund sau oval: Biserica Rotundă de la Leţcani şi biserica ,,Sf. Haralambie" din Iaşi. Deasupra naosului

---

[16] Arhiva *Bisericii Adormirea Maicii Domnului* Ruginoasa.
[17] Mihaela Palade, *O posibilă Erminie arhitecturală*, Editura Sofia, Bucuresti, 2004, p. 75.
[18] Mircea Pacurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, Editura Institutului biblic, București, 1980.
[19] Arhiva *Bisericii Adormirea Maicii Domnului* Ruginoasa.

https://biblioteca-digitala.ro

se ridică o cupolă rotundă, închisă, care se sprijină pe patru pandativi (Fig. 10). Aceasta are un acoperiş de tip semicalotă.

Fig. 10. Biserica „Adormirea Maicii Domnului” din Ruginoasa. 2018. Naos. Cupolă.

Ceea ce face ca biserica din Ruginoasa să fie distinctă printre bisericile din zonă este existenţa amvonului în colţul de nord - est, lângă altar, la o oarecare înălţime faţă de altar, dispus într-o nişă, iar intrarea se face prin altar (Fig. 11).

Era un obicei ca la Sfânta Liturghie sau la orice sărbătoare, preotul să citească Evanghelia, din acest amvon. Acest obicei se practică şi astăzi şi, în mod deosebit, la Sărbătorile Pascale. Pe mijlocul pereţilor semicirculari de nord şi sud ai naosului se găseşte câte o fereastră de mari dimensiuni, dreptunghiulară, cu partea superioară semicirculară. Acestea sunt dispuse la exterior în firidele centrale, duble faţă de celelalte, dispuse câte două deoparte şi de alta.

În partea de nord a naosului se află un cavou construit în 1907 de către doamna Elena Cuza, în urma restaurării pe care a făcut-o cu ocazia mutării osemintelor domnitorului şi a celor doi fii, din mormântul aflat în vecinătatea bisericii, în cavoul special amenajat.

Fig. 11. Biserica Ruginoasa - detaliu amvon.

În cavou se coboară pe treptele ce se deschid din pronaos, acoperite cu două porți de fier, cu însemnele familiei domnitoare Cuza. Spre nord într-o firidă, a fost depus până în 1944, sicriul de stejar în care se aflau, într-o cutie de argint, osemintele domnitorului, exhumate din mormântul exterior în 1907, iar alături osemintele fiilor săi. Pe peretele de sud al cavoului se află o placă de marmură neagră, pe care sunt inscripționate cu litere aurite poezia *Cuza-Vodă*, scrisă de Vasile Alecsandri la moartea domnitorului.

Cripta a fost acoperită la suprafață cu lespede de marmură albă de Carrara.

https://biblioteca-digitala.ro

Revenind la prezentarea Bisericii Ruginoasa privind împărţirea tripartită a spaţiului eclesial, naosul se continuă cu altarul, care la exterior are formă dreptunghiulară, asemănătoare cu pronaosul, continuând cu o absidă, a cărei înălţime este sub streaşina altarului. Încăperea altarului se află înălţată cu o treaptă faţă de nivelul pardoselei naosului, spaţiul altarului fiind relativ amplu în raport cu dimensiunile generale ale bisericii, fiind alcătuit dintr-o absidă semicirculară (Fig. 12).

Anexele altarului, proscomidiarul şi diaconiconul, sunt tratate ca două mici încăperi încadrate în grosimea zidurilor.

Fig. 12. Biserica Ruginoasa. Detaliu altar.

În afară de faptul că biserica de la Ruginoasa a avut parte de un architect remarcabil, Johans Freywald, putem spune că a beneficiat și de un pictor notabil, Ion Balomir, dar acest lucru este aproape necunoscut istoricilor de artă.

La Arhivele Naționale Iași există documente care atestă faptul că la 1818, pentru pictarea catapetesmei bisericii de la Ruginoasa, pictorul Ion Balomir a încasat suma de 5.000 galbeni și tot el a realizat întreaga pictură murală a bisericii în anii săi de ucenicie[20], așa explicându-se tendința și aspirația către pictura religioasă. Aceasta a fost aproape distrusă în timpul celui de-al II lea război mondial, o parte din icoanele praznicale, aflându-se astăzi în inventarul bisericii ca obiecte de patrimoniu. Catapeteasma existentă atăzi în biserică este una nouă, fiind lucrată în jurul anilor 1955 - 1959, în Atelierul Institutului Biblic din București, unde s-a executat și pictura icoanelor din ea[21].

Pictorul Ion Balomir (1794 - 1835) venit la Iași de la Săliște, de lângă Sibiu, în anul 1816, după ce pictorul ieșean Eustatie Altini a încetat din viață la o vârstă tânără. Era de religie ortodoxă și de meserie „zugrav”. Avea pe atunci 18 ani, nu avea nici un fel de experiență și nu urmase nici o școală care să-i aprofundeze studiile artistice. Era cunoscut ca fiind printre pictorii care au făcut trecerea de la pictura religioasă la cea laică, stabilindu-se temeinic pe terenul artei moderne, eforturi care se regăsesc clar în portretele pe care le-a făcut pravilistului Andronache Donici și boierului Frederic Balș și, nu în ultimul rând a scriitorilor ieșeni[22].

De numele pictorului Ion Balomir se leagă faptul că împreună cu Ludovic Stawski a realizat pictura murală a Palatului Roznovanu, paraclisul cu hramul

[20] Adrian Macovei, *Unele precizări privitoare la Palatul de la Ruginoasa*, în AIIAI, XI, 1974, p. 120.
[21] Arhiva Bisericii *Adormirea Maicii Domnului* Ruginoasa.
[22] I. Caproșu, M. R. Ungureanu, *Catagrafia sudiților din Moldova, 1824 - 1825*, în *Documente statistice privitoare la orașul Iași*, vol. II, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1997, p. 202.

https://biblioteca-digitala.ro

Sf.Treime, amenajat în aripa din spate a clădirii (spre Teatrul Național), a fost pictat de Ioan Balomir[23].

Pictura murală a bisericii este una recentă, realizată în 1989, supraviețuitori ai vechii picturi de la 1818 fiind doar Sfinții Evangheliști de pe bolta naosului (fig. 15), ce au fost restaurați în anul 1986, de către pictorul bisericesc, Romeo Andronic.

Fig.15. Biserica Ruginoasa.Evanghelistul Ioan de pe pandativii de la bolta naosului.

Bunuri de patrimoniu păstrate în Biserica Ruginoasa

Biserica Ruginoasa deține o valoroasă și impresionantă arhivă datată la 1894, obiecte liturgice (două cădelnițe de argint,un chivot din argint dreptunghiular cu capac, o ceșcuță din argint pentru căldură, două potire de argint, două veșminte preoțești țesute în fir de aur și argint din secolul XIX)[24] (fig. 16), cărți liturgice vechi, printre care se numără două *Evanghelii* în chirilică (din 1762 şi din 1821), o *Liturghie* din 1834, un *Penticostar* în chirilică, fără dată, un *Orologiu* (*Ceaslov*) din 1896, un *Aghiasmatar* din 1937, un *Acatistier* din 1971 şi o *Evanghelie* din 1983.

La aceste cărţi se mai poate adăuga o Evanghelie în slavonă, tipărită la Moscova, (fig. 17) în ianuarie 1771, cu coperţi de lemn, îmbrăcate în metal, având chipurile emailate ale celor patru evanghelişti la colţuri şi cea a Învierii Domnului în mijloc[25].

Aşadar, în rândul cărţilor vechi păstrate la Biserica Ruginoasa se numără şi o tipăritură celebră. Este vorba de *Evanghelia* tipărită în Mănăstirea Neamţ, în 1821, motiv pentru care i se mai spune şi *Evanghelia cea Mare de la Neamţ*. Aceasta este cea mai mare carte, din punct de vedere al dimensiunilor, imprimată în spaţiul românesc[26]. Apoi, cele 23 de însemnări făcute pe cărţile păstrate la Biserica „Domnească" din Ruginoasa oferă informaţii suplimentare cu privire la istoria şi circulaţia cărţii vechi şi moderne în spaţiul românesc, precum şi date deosebit de importante referitoare la istoria bisericilor de mir şi a comunităţilor locale sau la o unele fenomene meteorologice neobişnuite[27].

Tot în Biserica Ruginoasa mai sunt păstrate: șapte icoane pictate în ulei, din catapeteasma originală din 1818 și o icoană a Maicii Domnului cu pruncul în brațe (fig. 18), cu ferecătură de argint și ornamentată cu pietre prețioase, este o pictură în ulei pe

[23] „Albina românească", IV, nr. 55, 28 aprilie 1832, p. 132.
[24] Olariu Nicușor, *Monografia Satului Ruginoasa și a Bisericii Domnești*, 2013, p. 76.
[25] Fișă de inventar - Biserica *Adormirea Maicii Domnului* Ruginoasa.
[26] Bodale Arcadie, *Câteva date noi despre Biserica Adormirea Maicii Domnului (Domnească) Ruginoasa,* în „Ion Neculce", 2010 - 2012, p. 98.
[27] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

lemn de stejar având dimensiunea de 130 x 92 cm. Inscripția de pe verso-ul icoanei ne indică faptul că datează de la 1705.

În fișa de inventar se precizeză că numai chipul Maicii Domnului și al Pruncului sunt pictați în ulei, dar legenda găsită în arhiva bisericii duc la ideea că această icoană este cu mult mai valoroasă[28].

Fig. 17. Evanghelie în slavonă, tipărită la Moscova în 1771.

Motivul fundamental pentru care icoanele sunt ferecate este acela **că îmbrăcămintea protejează suprafața pictată a icoanei**. Icoanele care sunt ferecate sunt, totodată, **protejate** de daunele cauzate de venerație, de fum și de ceară.

Pentru a face o diferență între ce a existat și ceea ce mai există vom apela la un chestionar privind biserica din Ruginoasa, completat de acelaşi preot Popovici în 1928, care face inventarul obiectelor de cult şi al cărților din ctitoria lui Sandu Sturdza.

„*În afară de icoanele de la tâmplă* - consemna preotul - *sunt două icoane împărăteşti ale fostei biserici, mai mari decât ale actualei tâmple. Icoana Mântuitorului are inscripția grecească [...]. Icoana Maicii Domnului este pusă în strană şi îmbrăcată în argint de un oarecare Emanuel şi Ecaterina, la 1856, după cum arată inscripția. Mai sunt 47 icoane mici pentru iconostas*”[29].

În privința candelelor, cădelnițelor şi a obiectelor de cult, erau consemnate în inventarul din 1928: „*o candelă mare cu patru sfeşnice, aşezată deasupra uşilor împărăteşti; patru mai mici, aşezate deasupra icoanelor împărăteşti, a hramului şi a Sfinților Trei Ierarhi, la Tâmplă şi patru mai mici, toate de argint şi frumos lucrate.*

Fig. 17.Veșminte cu fire din aur și argint secolul XIX

Fig. 18. Icoana Maicii Domnului cu pruncul - secolul XVIII

[28]Arhiva bisericii *Adormirea Maicii Domnului Ruginoasa*, fișă pentru obiectele de cult cu valoare artistică și istorică, 1950.

[29] Arhiva C.M.I., dosar nr.2953/1921-1946, f. 2 (Chestionar privitor la monumentele istorice - Biserica Ruginoasa).

https://biblioteca-digitala.ro

Trei rânduri de sfinte vase, dintre care unul rusesc, toate de argint, iar cel rusesc de argint aurit, cu iconițe de email; un chivot de argint, un taler pentru anaforă şi un ibric de argint, două sfeşnice de argint, un păhărel de argint, o cruce legată cu argint, două cădelnițe de argint. O evanghelie rusească îmbrăcată cu argint aurit, cu icoane de email. Pe nici una din acestea nu se află nici o inscripțțe, cât de mică"[30]. Inventarul cărților vechi de slujbă consemna *„4 Evanghelii (editate la Bucureşti, 1723, tipărită de Popa Stoica Iacovici; Neamț, 1821; Neamț, 1845; o Evanghelie rusească); 2 Liturghii (Iaşi, 1834 şi 1845), un Ceaslov ed. Bucureşti 1825; un Octoih înainte de 1831; un Penticostar (Bucureşti, 1743); un Triod (Neamț, 1847); 12 Minee (Neamț, 1845 - 1847); 12 minee (ed. Buda, 1805); un Tipicon (Iaşi, 1816); un Evanghelistar (Iaşi, 1826); un Penticostar (Neamț, 1848); o Psaltire (Iaşi, 1835); un ceaslov (Iaşi, 1846); un triod mai vechi de 1800; o Slujba Învierii (Iaşi, 1846); o Antologie (Neamț, 1840), o Cântare bisericească (Iaşi, 1846)*"[31].

Starea de conservare a bisericii Ruginoasa

Biserica Domnească Ruginoasa prezintă astăzi, în primul rând, mari deteriorări estetice.

Acest tip de deteriorare este pus în evidenţă de o serie de alterări ale aspectului exterior al monumentului datorate creşterii populaţiilor biologice. Efectele deteriorării sunt *alterările cromatice, patina.* Patinele (Fig. 19) produse de licheni sau alge sunt evidente doar după ani de creştere lentă[32].

Fațada bisericii este degradată continuu de atacul biologic, iar eflorescențele saline prin recristalizări exfoliante, apărute în urma umezelii permanente, au provocat efecte mecanice destabilizatoare care au dus la fenomenul de coroziune.

Învelitoarea bisericii și a turlei nu mai asigură izolarea eficientă a monumentului de apele meteorologice, datorită degradărilor, acestea contribuind în timp la accelerarea degradărilor componentelor monumentului.

Fațada bisericii este degradată continuu de atacul biologic, iar eflorescențele saline prin recristalizări exfoliante, apărute în urma umezelii permanente, au provocat efecte mecanice destabilizatoare care au dus la fenomenul de coroziune.

Fig. 19[33]. Biserica Ruginoasa. Deteriorări chimice și estetice - Fațadă nord

---

[30] *Ibidem.*

[31] *Ibidem,* f. 2 verso.

[32] M. Mustaţă, *Etiopatologie,* suport de curs, Anul III, Artă Sacră, Fac. de Teologie Ortodoxă, „D. Stăniloaie" Iași, p. 17.

[33] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

La fațade (nord și vest) zona superioară, la baza turlei și deasupra soclului și a firidelor (la nord) au apărut pete de umiditate, ca urmare a infiltrațiilor prin acoperiș. Degradarea se manifestă în exterior, dar de regulă, infiltrațiile de pe suprafețele exterioare pot avea corespondent la interiorul bisericii (Fig. 20 și 21).

Fig. 20 – 21. Latura sudică a bisericii - lacune în tencuiala de deasupra soclului cauzată de umezeală și inflitrații.

La nivelul coloanelor, datorită trepidațiilor și vibrațiilor induse de clopot, structura componentelor monumentului a fost grav afectată astfel apărând fisuri și crăpături, ba chiar deplasări ale coloanei spre partea nordică. Acestea la rândul lor au afectat structura de rezistență a turnului (Fig. 22).

Fig. 22. Fisuri și crăpături la nivel de coloană.

Umiditatea persistentă (fie din capilaritate, fie din infiltrații), asociată cu fenomenul de îngheț/dezgheț din sezonul rece și existența sărurilor în suport, contribuie la întreținerea acestor degradări: pierderea aderenței tencuielilor și a mortarelor de rostuire.

Pe toate fațadele bisericii, la nivelul soclului și banchetă apar: eflorescențe saline, fisuri, desprinderi, dislocări, lacune, eroziuni, friabilizarea și pierderea aderenței mortarului de rostuire, degradări datorate agenților biologici, în stadii de dezvoltare diferite.

Aceste degradări sunt punctuale, apărute în timp, datorită acțiunii combinate a diverșilor factori abiotici.

Fig. 23. Eflorescențe saline, eroziuni

Fig. 24. Fisuri și crăpături. Zona nord vest

https://biblioteca-digitala.ro

Factorii de degradare a picturilor murale de la Biserica Ruginoasa

În general, factorii care duc la degradarea picturilor murale se pot împărţi în două mari grupe: factori de mediu (temperatura, umiditatea, fenomenele de îngheţ - dezgheţ, circulaţia curenţilor de aer, lumina, poluarea) şi factori biologici (atacuri microbiologice, degradări produse de păsări şi animale alături de acţiunile distructive ale omului). Multiplele cauze de degradare ale picturilor murale se combină adesea, una creând condiţii favorabile intrării în acţiune a alteia. Una dintre probleme este faptul că în mare parte degradările, în forma lor vizibilă, apar mult mai târziu după începerea acţiunii cauzei principale iar efectele lor se pot prelungi şi după eliminarea cauzei.

Temperatura - fluctuațiile de temperatură, mai ales în perioada anotimpului rece, cu un sistem de încălzire neprielnic, produc șocuri termice, forțând nota de ieșire a apei din ziduri.

Umiditatea - este cel mai întâlnit factor de degradare al picturilor murale. Fiind un factor natural, creşterea umidităţii depinde de intensitatea proceselor de evaporare a apei datorită diferenţei temperaturilor ridicate în interior şi scăzute în exterior, atât din pardoseli, spaţiul ambiental, cât şi din pereţii bisericii.

Umiditatea crescută din suport şi prezenţa compuşilor organici proveniţi din praf sau prin infiltrarea cu apă din sol a materialelor organice existente în pigmenţi sau lianţi, asigură un mediu propice pentru dezvoltarea microorganismelor heterotrofe.

Pictura executată în tehnica *al secco* este mai afectată de atacul microorganismelor heterotrofe decât pictura executã în tehnica *al fresco.* Cauzele apariţiei acestor microorganisme sunt componentele organice, praful şi mizeria depozitate pe stratul pictural. Praful şi mizeria absorb umezeala şi atrag sporii microbieni (Fig. 25).

Fig. 25[34]. Gropniță. Degradări ale picturii murale cauzate de umezeală și praf.

Fig. 26 . Gropniță – detaliu degradări produse de apariția sărurilor higroscopice.

Microorganismele ce apar pe pereţi sunt: *Gliomasix* şi *Gliocladium virens* ce au coloniile de culoare verde sau *Gliocladium roseum* ce au coloniile de culoare roşie. Petele negre de pictură sunt produse de specii ce se regăsesc în aer *Basdiomycetes* şi *Penicillinum*[35].

Putem menţiona aici condensul şi infiltraţiile în zidărie. Apariția sărurilor higroscopice este inevitabilă, de aici cristalizarea producând mărirea în volum şi

---

34 *Ibidem.*

35 ***, *The Conservation of Wall Paintings* - proceedings of a symposium organized by the Courtauld Institute of Art and the Getty Conservation Institute, London, July 13 - 16, 1987, p. 68.

https://biblioteca-digitala.ro

scăderea rezistenței materialelor. Toate acestea au dus la o degradare avansată a suportului de zidărie cât şi la un atac biologic pe măsură[36]. (Fig. 26)

Studii demonstrează că transferul termic se realizează implicit la geamuri, de altfel şi gradul de deteriorare este mult mai avansat.

Lumina este indispensabilă naturii, omului, vieții. Cu toate acestea, radiațiile invizibile ale spectrului electromagnetic produc slăbiri și decolorări în rândul pigmenților organici și favorizează oxidarea lianților fapt ce poate duce la desprinderi ale peliculei picturale. S-a observat că zonele picturale ce au contact direct cu lumina, (în zonele ferestrelor) decolorarea pigmenților este mai avansată[37].

Poluarea. Tot ceea ce este străin unui mediu bine definit ca sistem[38], definește conceptul poluării. Pe lângă poluarea atmosferică, ce se petrece ani de-a rândul într-un mod din ce în ce mai alert, care afectează exteriorul, constatăm că are totuși o acţiune şi în interiorul bisericii. Ca ceea ce este străin sistemului natural, elementele ce poluează aerul sunt praful, fumul, dar şi gazele reactive datorate tehnologiei, maşinăriilor, fabricilor.

Acţiunea de deteriorare a acestora creşte într-un spaţiu ambiental în care umiditatea depăşeşte valoarea de 60%, având loc procese ale reacţiilor chimice, din urma cărora rezultă transformarea pigmenţilor, fragilizarea materialelor, inclusiv atacarea picturilor murale (Fig. 27).

Fig. 27. Pridvor - degradări ale picturii murale datorate umidității.

Atacul biologic

La biserica Ruginoasa, atacul biologic este de amploare. Datorită umidităţii ridicate, climei prielnice dezvoltării microorganismelor, atacul s-a extins în toată încăperea bisericii, la soclu, stratul de preparaţie, respectiv suportul. Organismele s-au dezvolat în timp, ajutate nu doar de climă, poluare ci şi de anumite resturi organice rămase pe zidărie din urma intervenţiilor anterioare de curăţire, toate construind un mediu prielnic dezvoltării în masă a acestora. La vechea pictura murală de la 1817, la unul din cei patru Evanghelişti se observă unele lacune în stratul pictural (Fig. 28).

În pridvor, dar și la baza pronaosului și naosului, la nivelul soclului și banchetă, pictura murală a suferit numeroase degradări: eflorescențe saline, fisuri, desprinderi, dislocări, lacune, eroziuni, friabilizari și pierderea aderenței mortarului de rostuire.

Aceste degradări sunt punctuale, apărute în timp datorită acțiunii combinate a diverșilor factori abiotici.

[36] Josef Riederer, *Conservare și restaurare,* p. 4.
[37] *Ibidem.*
[38] A. Moldoveanu, *Conservarea Preventivă a Bunurilor Culturale,* vol. 1, p. 129.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 28 Pandativ N-V. Lacună apărută în timp ca urmare a exfolierii stratului de culoare.

Biodegradarea obiectelor de patrimoniu

Biodegradarea lemnului de către bacterii și insecte. Lemnul reprezintă un suport nutritiv pentru foarte multe organisme din regnuri diferite.

Descompunerea lemnului se datorează în primul rând oganismelor capabile să descompună celuloza, hemiceluloza, lignina și alte substanțe organice complexe care sunt caracteristice acestuia. Animalele, fără excepție, nu pot digera celuloza deoarece nu au enzime celulozolitice. Cu toate acestea în lumea animală există cei mai mulți devoratori ai lemnului, multe specii fiind xilofage. Termitele sunt cei mai periculoși xilofagi de pe pământ. Aceste animale se pot hrăni cu lemn grație fenomenului de simbioză. Aceste animale trăiesc în simbioză cu unele bacterii, fungi și protozoare capabile să sintetizeze enzime celulozolitice. Lemnul atacat de bacteriile și fungii celulozolitici este preferat de insectele xilofage[39]. Așa ne putem explica de ce lemnul vechi, care este în mare măsură atacat de bacterii și de ciuperci devine o țintă preferată pentru multe specii de insecte xilofage (Fig. 29).

Fig. 29. Icoană, secolul XIX.

1. Verso-ul prezintă atac al insectelor xilofage.

2. Stratul pictural prezintă degradări datorate șocurilor mecanice

Este și firesc ca pe tablourile și icoanele expuse fără a fi protejate de sticlă să se depună praf, care conține tot felul de impurități organice și anorganice dar și spori de bacterii și fungi.

Acest lucru se remarcă în cazul Bisericii Ruginoasa, la Icoana cu ferecătură de argint și ornamentată cu pietre prețioase, cu chipurile Maicii Domnului și a Pruncului,

[39] M. Mustață, Ghe. Mustață, B. Ungurean, M. A. Moșneagu, G. Gămălie-Moldoveanu și L. Axinte, *Etiopatologia operei de artă,* Editura Academiei Oamenilor de Știință din România București, 2013, p. 90.

https://biblioteca-digitala.ro

care prezintă degradări datorate variației umidității (desprinderi sub formă de bășici, desprinderi oarbe, se pot observa porțiuni de umflare a suprafeței, încrețirea peliculelor de culori în ulei), pete, murdărie (Fig. 30).

Depunerea de suprafață este determinată de o multitudine de factori: curenți de aer, mișcarea aerosolilor, termoforeza, forțele electrostatice, adeziunea, forța de capilaritate, aerul poluat.

Murdărirea se datorează în primul rând modului neglijent de păstrare și de protecție a picturilor. Așa cum am precizat, sunt cauze multiple.

Eflorescențele și igrasia sunt însoțite, de cele mai multe ori de fixarea și dezvoltarea mucegaiurilor. Praful este legat de picturi ca urmare a forței de atracție, care se realizează la suprafața de contact.

Fig. 30[40]. Icoana Maicii Domnului cu Pruncul (1704). Lacune, desprinderi oarbe, desprinderi sub formă de bășici, urme de murdărie, pete.

Aerul poate fi încărcat cu fum (de la lumânări sau candele), cu particule grase, care interacționează cu stratul de vernis. Murdărirea poate proveni și de la excrementele depuse de insecte. Verso-ul icoanei prezintă exuvii de insecte ceea ce facilitează fixarea unor microorganisme și asigurarea unui mediu de creștere și dezvoltare.

Stratul pictural al tablourilor se poate deteriora în timp sub acțiunea factorilor de mediu, în funcție de compoziția acestuia, de natura pigmenților și de tehnicile picturale folosite. Pentru a înțelege mai bine natura deteriorărilor stratului pictural trebuie să pornim de la structura acestuia. Stratul pictural este fixat pe un suport, care poate fi format din lemn, carton, pânză etc. Urmează stratul sau straturile de grund, peste care sunt dispuse straturile de culoare, iar la suprafață se găsește pelicula de vernis[41].

Datorită faptului că întreg patrimoniul bisericii din Ruginoasa cuprinde cărți liturgice vechi, obiecte liturgice, veșminte lucrate în aur și argint, icoane din vechea catapeteasmă, icoana cu ferecătură de argint a Maicii Domnului cu pruncul, acesta a fost transferat, în condiții vitrege și necorespunzătoare, la Mănăstirea Curtea de Argeș, în anul 1944, acestea însoțind armata română pe linia de front, obiectele au fost supuse astfel și factorilor de degradare sociali.

Astfel, putem afirma că în cazul de față, icoanele de lemn existente ca obiecte de patrimoniu în biserica Ruginoasa (Fig. 31) prezintă următoarele fenomene de degradare.

La nivelul suportului de lemn: lemnul, la majoritatea icoanelor, are o rezistenţă mecanică scăzută cauzată de atacul microbian și atacul insectelor xilofage. Prezintă orificii de zbor la suprafaţă şi galerii în tot lemnul, suprafeţele sunt acoperite de

[40] M. Moșneagu, *Tehnici moderne de conserare - restaurare icoană și lemn policrom*, suport de curs, 2019, p. 56.
[41] M. Mustață, Ghe. Mustață, B. Ungurean, M. A. Moșneagu, G. Gămălie-Moldovean și L. Axinte, *op. cit.*, p. 91.

https://biblioteca-digitala.ro

murdărie aderentă, fum și praf, pete de ceară, de grăsimi, de vopsea, prezintă cracluri de vechime, fixarea cuielor în cantul superior (la unele icoane), cu rol de sistem de suspendare,fisuri pornind din canturile superior și inferior, traversele au mici pierderi de material lemnos. Unele icoane prezintă lipsuri de lemn, în special pe margini, datorită atacului xilofagic și a manipulării necorespunzătoare, șocurilor mecanice, lipsuri de lemn chiar și în interiorul icoanei, datorate urmelor de gloanțe, praf, murdărie, pete, etc.

Fig. 31[42]. Cracluri de vechime. Fixarea cuielor în cantul superior

Fig. 32[43]. Cracluri de vechime. Lacune ale stratului pictural

Fig. 33. Icoane de patrimoniu.Degradări la nivelul stratului pictural.

La nivelul stratului pictural icoanele prezintă cracluri de vechime. Stratul pictural prezintă desprinderi pe marginea lacunelor, datorate îmbătrânirii lianților (Fig. 32).

În stratul de grund apar lacune profunde până la lemn, datorate unor șocuri mecanice, sunt prezente lacune profunde prin pierderea stratului de culoare, grundul este pulverulent datorită pierderii coeziuni materialelor și a condițiilor de depozitare cu umiditate ridicată, prezintă zgârieturi, numeroase pete de ceară, murdărie aderentă (praf, fum) și neaderentă. Verniul este craclat, ars (oxidat), granulat, brunisat (Fig. 33). Sunt prezente orificii de zbor, ca urmare a atacului insectelor xilofage.

Biodeteriorarea produsă cărților

Multe dintre mănăstirile și bisericile noastre adăpostesc colecții de carte veche bisericească și documente de o mare valoare documentară și spirituală. Din nefericire,

[42] M. Moșneagu, *op. cit.*, p. 57.
[43] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

de-a lungul vremii, vitregiile istoriei, lipsa condițiilor de depozitare, lipsa fondurilor și a specialiștilor au avut ca efect deterioarea și degradarea multor cărți și documente[44].

Bacteriile, deşi găsite mai rar şi în număr mai mic decât ciupercile, determină uneori deteriorări mai ales cele celulolitice, care cu ajutorul enzimelor (celulaze), pot să descompună celuloza din hârtie făcând-o foarte fragilă. Ciupercile saprofite sunt cei mai importanţi agenţi ai biodegradării cărţilor şi documentelor. Ele pot să-şi înceapă activitatea în hârtie la o umiditate relativă a aerului de 65%. Această umiditate reprezintă limita inferioară pentru germinarea sporilor şi creşterea miceliului unor specii. Cu cât umiditatea creşte peste această limită, cu atât dezvoltarea ciupercilor va fi mai accentuată şi în consecinţă fragilizarea hârtiei avansează[45].

În cazul depozitului de carte veche existent la biserica Ruginoasa, în urma analizei vizuale a stării de conservare, se constată că elementele cărților au suferit un proces de îmbătrânire naturală; în plus obiectele au suferit numeroase degradări de natură fizico-chimică, mecanică, biologică și socială, datorită manipulărilor repetate și condițiile de păstrare necorespunzatoare, a atacului microbiologic, a efectelor factorilor climatici și a intervențiilor empirice cu materiale incompatibile cu originalul (Fig. 34).

Fig. 34 .Carte veche liturgică- deteriorarea hârtiei: galerii de diametru mare în blocul de carte.

Fig. 35. Degradări fizico-mecanice (rupturi, fisuri, patină functională)

Fig. 36. Degradări fizico-chimice. Îmbătrânire naturală, degradări cromatice, creșterea acidității hârtiei

[44] N. Melniciuc-Puică, E. Ardelean, *Cercetări asupra stării de conservare a colecţiilor de carte veche bisericească-studii de caz,* Conferinţa ştiinţifică internaţională Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare (ediția a X-a), Chișinău, 2018, p. 191.

[45] C. Stanciu, C. M. Talasman, M. Merticaru, A. Radu, E. V.a Buteica, *Studiu privind mecanismul și cauzele îmbătrânirii hârtiei,* Brăila, 2009, p. 98.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 37 . Atac activ al insectelor pe blocul de carte.

Fig. 38 . Degradări biologice – modificări cromatice, modificarea pH-ului, fragilizarea și pătarea hârtiei în urma atacului microbiologic, foxing.

În cazul Bisericii Ruginoasa, depozitul de carte veche existent prezintă degradări fizico-mecanice: ondularea hârtiei, rupturi, fisuri, franjurări, lipsuri de material, patina funcțională (Fig. 35), degradări fizico-chimice: îmbătrânirea naturală (îngălbenirea și fragilizarea hârtiei), degradări cromatice, creșterea acidității hârtiei, pierderea agentului de încleiere (Fig. 36), deshidratare, depozite de murdărie și praf, pierderi de suport, degradarea adezivului folosit la legături.

Întâlnim apoi degradări biologice: modificări cromatice, modificarea pH-ului, fragilizarea și pătarea hârtiei în urma atacului microbiologic, foxing. Bacteriile și fungii descompun materia organică pentru a se hrăni. Insectele, muștele, moliile, cari, gândacii, peștișorul de argint, mănâncă din hârtie sau își lasă excrementele (Fig. 37); degradări sociale: restaurări empirice, depozite de ceară și murdărie, fisuri, rupturi, însemnări, arsuri.

La unele cărți blocul de carte prezintă lipsuri, halouri, rupturi, fracturi.

Atât atacurile vechi cât și de cele active se pot constata pe baza unor urme lăsate: prezența unor orificii de eclozare, a unor excremente lăsate de adulți pe o rază mai mică sau mai mare în jurul focarului de atac, prezența unor larve sau adulți vii sau morți și chiar a unor exuvii larvare.

Cărţile oferă agenţilor de biodegradare o gamă largă de substanţe nutritive de origine vegetală şi animală. Bacteriile, deşi găsite mai rar şi în număr mai mic decât ciupercile, determină uneori deteriorări mai ales cele celulolitice, care cu ajutorul enzimelor (celulozice), pot să descompună celuloza din hârtie făcând-o foarte fragilă (Fig. 38). Ciupercile saprofite sunt cei mai importanţi agenţi ai biodegradării cărţilor şi documentelor. Ele pot să-şi înceapă activitatea în hârtie la o umiditate relativă a aerului de 65%. Această umiditate reprezintă limita inferioară pentru germinarea sporilor şi creşterea miceliului unor specii. Cu cât umiditatea creşte peste această limită, cu atât dezvoltarea ciupercilor va fi mai accentuată şi în consecinţă fragilizarea hârtiei avansează[46].

Ca și oricare alt monument istoric, acest lăcaș de cult a suferit, de altfel, ca și întregul ansamblu monumental (castelul), deteriorări, modificări, restaurări parțiale sau complete.

---

[46] F. Oprea, *Manual de restaurare a cărţii vechi şi a documentelor grafice*, Editura Muzeului Literaturii Române, 2009, p. 121.

https://biblioteca-digitala.ro

Concluzii

Patrimoniul cultural este o componentă a avuției naționale. Numărul, compoziția și valoarea sa exprimă specificul cultural național, pe de o parte, iar starea sa ne prezintă gradul de civilizație a societății respective, pe de altă parte. Valorile spiritualității religioase, materializate în biserici, iconostase, icoane, cărți de învățătură, hrisoave, manuscrise, vase de cult, veșminte, atâtea câte ne-au mai rămas, ridică mari probleme de conservare.

În urma observațiilor personale și cercetării directe a stării de conservare a monumentului, am constatat următoarele probleme ridicate de starea de conservare a Bisericii *Adormirea Maicii Domnului* din Ruginoasa.

Monumentul prezintă un grad de avariere pronunțat (în special la structura turlei), în pofida renovărilor la care a fost supus de-a lungul mai multor decenii. Deși aparent, stabilitatea construcției, nu este pusă în pericol, totuși, în anumite porțiuni, în cazul unor acțiuni dinamice (seism, dar mai grav datorită vibrațiilor datorate bătăilor de clopot), au apărut dislocări grave ce pot periclita siguranța oamenilor - în special în zona turlei, lasând urme grave ce se resimt în structura bisericii.

Monumentul prezintă următoarele tipuri de degradări care trebuie luate în considerare.

La exterior, în urma umezelii permanente, au rezultat efecte mecanice destabilizatoare care au dus la fenomenul de coroziune. Sunt prezente degradări de la dezvoltarea atacului biologic în zonele superioare, predispuse acțiunii umidității de orice natură.

Fundațiile și zidăria de piatră și cărămidă prezintă deteriorări locale, aparente, prin dezagregarea materialelor componente, precum și datorită mortarelor slabe. Tencuielile sunt afectate de umiditate și igrasie pe tot perimetrul clădirii, cu precădere la partea inferioară a zidurilor, dar și la partea superioară, acolo unde apele din precipitații s-au infiltrat prin învelitoare.

Materialul lemnos, unde nu este putred, este degradat de vechime, unele elemente fiind casante sau chiar rupte, învelitoarea din tablă este corodată, cu zone străpunse sau deteriorate fără posibilitate de reparare, necesitând înlocuirea în totalitate. Ornamentele sunt deteriorate, cu porțiuni lipsă, cornișele, care se presupun a fi suport de zidărie, au zone cu profilatură lipsă. Trotuarele perimetrale, din piatră de râu nerostuită, cu borduri de beton, sunt tasate, rupte și dislocate, facilitând înfiltrarea apelor cu precipitații, iar instalațiile electrice sunt învechite și necesită refacerea în totalitate.

La interior monumentul înregistrează valori crescute ale umidității ce contribuie la deteriorarea elementelor de arhitectură și pictură murală. Fumul provenit de la soba cu lemne, singura sursă de încălzire, neprielnică, favorizează acumularea depozitelor de praf, alte tipuri de depuneri, insecte, care pot duce la degradarea stratului de culoare. Pictura murală prezintă mai multe forme de degradare a stratului de culoare. Acoperirea cu praf durizat, atac biologic, zone acoperite de săruri, pete, înnegriri.

Pictura murală, mai ales cei patru evangheliști, supraviețuitori ai vechii picturi murale de la 1811, se află într-o stare de conservare precară, din care motiv trebuie avut în vedere intrarea în viitorul apropiat într-un proces de conservare-restaurare. Bacteriile şi ciupercile apar în zonele umede și mai umbrite ale monumentului, dar și din cauza poluării, cauzând exfolieri, și chiar desprinderi de material.

https://biblioteca-digitala.ro

Bacteriile, ciupercile și insectele își fac simțită prezența, la nivelul stării de conservare a obiectelor de patrimoniu. Datorită umidității relative, cărțile sunt pline de mucegai şi atac al insectelor xilofage, la fel şi icoanele.

Programul de protecţie a monumentelor se bazează pe colaborarea cu proprietarii monumentelor şi cu consiliile locale. Strategia de protecţie a monumentelor vizează în primul rând menţinerea valorilor păstrate. Nu se încearcă reconstituirea cu orice preţ a condiţiilor anterioare, nici fixarea într-un mod rigid a situaţiei actuale.

Se doreşte ca valorile tradiţionale să-şi găsească locul în viaţa localităţii, având la bază o dezvoltare economică sănătoasă.

Biserica Ruginoasa se află într-o stare avansată de degradare, necesitând reabilitarea imediată pentru a preveni degradarea iremediabilă sau autodemolarea. Singura soluție ar fi introducerea ei într-un program de restaurare și reabilitare. Faptul că nu a beneficiat pâna în prezent de acest proiect s-a datorat faptului că prima parte a strategiei programului de protecție a monumentului a constituit protecţia prin dreptul de proprietate. Preotul actual a făcut demersuri în justiție în vederea obținerii dreptului de proprietate, în vederea întrunirii primei cerințe de depunere a unui program de finațare. Un astfel de program, implică pe lângă expertizarea privind starea elemtelor de arhitectură și elaborarea lucrărilor de consolidare specifice, schimbarea acoperișului, rezolvarea umidității monumentului, prin măsurători și decelerarea mecanismelor de producere (ascensiune capilară, condens, apă pluvială), aplicarea tratamentelor de biocidare, în vederea îndepărtării agenților biologici, decelarea cauzelor de producere, analize și tratamente pentru determinarea naturii și eliminarea sărurilor din substrat și altele care să includă și dotarea cu aparatură de înregistrare permanentă a parametrilor de macro și microclimat.

Totodată, e absolut necesară proiectarea și refacerea instalației electrice din biserică potrivit cerințelor normativelor tehnice de dotare și siguranța funcționării; implementarea unui program de monitorizare a bisericii, care să includă și dotarea cu aparatură de înregistrare permanentă a parametrilor de micro și macroclimat; întreținerea curentă a monumentului, cu consultarea și, după caz, supravegherea restauratorului de specialitate.

Toate acestea presupun muncă și dăruire pe lângă un efort financiar considerabil, însă, urmare a acestora, imaginea actualei biserici va fi mult schimbată în bine pentru ca măreția și frumusețea ei să fie puse în valoare.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ASPECTE PRIVIND RESTAURAREA MINEIULUI LUNII IANUARIE TIPĂRIT LA BUCUREȘTI ÎN ANUL 1852

Consuela CIOBOTEANU*
Leonard FULĂU**

Aspects regarding the restoration of the Minei (Menaion) of January printed in Bucharest in 1852

Abstract: *The paper presents the restoration of the Menaion of January. Now for the second time reviewed and printed during the time of our well faithful prince, ruler of the Wallachia, Barbu Dimitrie Știrbei. For this purpose, are presented the morphological description, the results of the physico-chemical and physico-mechanical investigations, the conservation state, dry cleaning, wet cleaning, methods used for the restoration of the pages, the restoration stages regarding the book binding, the photographic documentation. Due to these restoration intervations, the lifetime of the book was extended, its functionality was completely restored and entered into the expositional museum circuit.*

Cuvinte cheie: *Mineiul pe Ianuarie, restaurare, conservare, hârtie, degradare.*
Keywords: *The Menaion of Ianuary, restoration, conservation, paper, damage.*

Cartea reprezintă *Mineiul pe ianuarie,* tipărit în limba română în alfabet chirilic de dimensiuni 37,5 x 23,2 cm și conține 196 file. Cu binecuvântarea Mitropolitului Nifon, tipăritura a fost executată la Mitropolia Bucureștiului, Tipografia Sfintei Mitropolii al cărei director era I. Penescu - conform datelor tipărite pe foaia de titlu. Conținutul textului cărții este complet, așa cum reiese din ultima filă, 197.

Volumul face parte din categoria de carte veche românească iar fila de titlu este împodobită cu gravuri canonice și prezintă titlu complet „Mineiul pe Ianuarie. Acum pentru a doua oară îndreptat și tipărit în zilele bine-credinciosului nostru domn stăpânitor a toată Țara Românească Barbu Dimitrie Știrbei. Prin stăruința și osteneala Prea Sfinției Sale Părintelui Arhiepiscop și Mitropolit al Ungrovlahiei D. D. Nifon”.

Mineiul cuprinde slujbele sărbătorilor cu data fixă și sfinților din luna ianuarie. Cartea începe cu pagina de titlu, „Înainte cuvântare”, desfășurarea textelor religioase și se încheie cu „Troparele Sfinților” și „Troparele Născătoarei de Dumnezeu”.

Blocul de file este constituit din coli de hârtie legate în fascicule care prezintă anumite intervale de grosimi. Hârtia este preparată din fibre textile vegetale și nu prezintă caracteristicile hârtiei manuale (vărgătură și călușuri). Cartea este tipărită în limba română cu caractere chirilice, pe două coloane, cu cerneală majoritar neagră, roșie și verde.

---

* Expert restaurator carte, document, Muzeul Național al Literaturii Române București.
** Expert restaurator legătură, Muzeul Național al Literaturii Române București.

https://biblioteca-digitala.ro

Copertele, anterioară și posterioară, au fost confecționate din carton presat și învelite cu material textil de culoare roz deschis. Cotorul este din piele tăbăcită și colorată în albastru-verzui închis. Cusătura blocului de file este originală și este constituită pe 4 nervuri. Se observă o intervenție necorespunzătoare de coasere a fasciculelor cu ață neagră.

Pe forzațul anterior mobil, față-verso, în zona inferioară, se găsește câte un înscris caligrafiat cu mină de creion pe bază de grafit. Pe blocul de file, pe fața celei de-a patra file sunt prezente două însemnări, una caligrafiată cu mină de creion către marginea superioară. Aceste înscrisuri marginale oferă informații despre proprietatea cărții de cult și circulația acesteia, cât și despre evenimente istorice. Astfel, pe fila 4-recto, în registrul superior, cu creion chimic sunt informații despre cutremurul din 28 decembrie 1908 din regiunea Calabria - „ în Acest an 1908 sau cutremurat pamîntu în Italiea și sau gasitu 148 de mii de lume sub dărimături spune jurnal/ Cîntaretu V: Protac (?)", iar în registrul inferior, cu cerneală neagră „Acest Minei împreună cu Celelalte începătoare ... Cu slujbele Sfinților de peste tot Anul sau dăruit, la Biserica din Satul Valea Călugărească cu hramul Intrarea în Biserică, de Prea Sfințitul Arhie.... Și Mitropolit a toată România: D. Domnu Nifon. Și sau însemnat aici … A făcătorului de bine, Duhovnicescul Părinte, …Urmașilor săi. (semnătură indescifrabilă) Anul 1854 Octombrie 5."

Pagina 4 - față prezintă textul cuprins într-un tabel iar pe verso o gravură „ Sfânta Treime" în chenare florale. Sub gravură, se află un paragraf de 6 rânduri, cu text în limba română cu alfabet chirilic. Gravura și textul sunt încadrate într-un chenar decorativ cu motive florale de dimensiunea oglinzii paginii etalon, 37,5 x 23,2 cm.

Ilustrații , ornamente tipografice : Vigniete (ex. p. 2v., 26f., 28f., 34f., 35v., 67v., 75v., 81f., 89v., 95v., 105v.,112f., 120v., 124f., 125f., 136v., 161v., 168v., 171v., 172v., 191v., 192v., 197f.), - frontispicii - minigravuri cu scene biblice la început de coloană, (ex. p. 5f., 6f., 7v., 13f., 14f., 14v., 19f., 20v., 26f., 28f., 33v., 40v., 48v., 50v., 58v., 63v., 64v., 68f., 68v., 72v., 73v., 76f., 76v., 81f., 82v., 86v., 87f., 89v., 90v., 95f., 96f., 96v., 100v., 101v., 106v., 108f., 112v., 114v., 121f., 124v., 126f., 130v., 131v., 136f., 137f., 140v., 141v., 145v., 148f., 156v., 157f., 159f., 161f., 169v., 172f., 172v., 175v., 176f., 178v., 180f., 187, 192f., 193f.) precum și multe inițiale ornate, letrine.

Starea de conservare

Degradări fizico-mecanice:

- Forzațurile fixe și mobile, anterioare și posterioare prezintă ondulări, încrețituri, cutări, fisuri, mici zone lacunare precum și sfâșieri la nivelul zonelor de îmbinare ale acestora.
- Cotorul prezintă erodări, pierderi de material în zona superioară și inferioară.
- Filele 51 - 57 prezintă sfâșieri marginale, ondulări, mici pierderi de material papetar, desprinderea fascicolelor de file din blocul cărții datorată ruperii lanțului de coasere.
- Blocul de file prezintă mici lacune în colțul din dreapta, jos iar fila 67 prezintă o fisură de dimensiune mare.

https://biblioteca-digitala.ro

- Scoarța prezintă despicări între straturile de carton presat, sfâșieri marginale, desprinderi, încrețituri ale învelitorii din pânză și erodări, defibrări la nivelul suprafeței acesteia.
- Depozite grosiere de praf și murdărie (ex. la nivelul cotorului, f. 5 - 6, f. 49 - 52, f. 63, f. 92v.)
- Urme de adeziv f. 4, depozite de fire scurte de păr f. 59.

Degradări fizico-chimice:

- Patina vulgară este prezentă la cele mai multe file cu o intensitate variabilă, vizibilă mai ales în dreptul colțurilor.
- Pete brun - cafenii mai deschise sau mai închise provenite din diverse surse (lichide apoase, ceruri, uleiuri), ex. f. 45, 46, 53 - 54, f. 57 - 58, f. 178.
- Amprentă digitală tuș negru: f. 21, f. 31v, f. 102v., f. 114v.
- Pete punctiforme de cerneală tipografică: f. 1 - 12.
- Pete ceară: f. 19, f. 41 - 42, f. 44, f. 52, f. 58v., f. 100v.,f. 112v., f.178v.
- Pete grăsime: f. 8, f. 37v., f. 79 - 80.
- Halouri în zona cotorului și la nivelul tranșei superioare.

Degradări biologice:

- Orificii de zbor (perforații) cauzate de atac xilofag vizibile către cotorul cărții, la nivelul filelor și a învelitorii din piele a cotorului.
- Atac fungic vizibil în zona cusăturii și la nivelul filelor (f. 2 - 3, f. 25 - 26, 79, f. 182 - 197 colțul de sus).

Tratamente de restaurare corp carte

- Desprinderea corpului cărții din copertă;
- Desfacerea filelor din cusătură, alcătuirea și notarea caietelor;
- Curățare mecanică prin metode abrazive, îndepărtarea depozitelor grosiere de ceară și murdărie;
- Desprăfuirea filelor în nișa cu ventilație;
- Selectarea filelor cu însemnări;
- Testarea cernelurilor;
- Am efectuat tratamente umede ale blocului de file parcurgând următoarele etape: am luat câte un fascicol de 10 file pe care l-am imersat în soluție hidroalcoolică 1/1 timp de 30 min. apoi cu ajutorul sitelor am scos filele și le-am introdus într-o cuvă cu apă caldă (30°C - 32° C). Am scos filelele, una câte una, pe un platan și le-am spălat cu nuci de săpun, prin pensulare, insistând pe zonele cu murdărie mai intensă;
- Clătiri succesive prin introducerea filelor în apă rece până când apa a devenit incoloră;
- Uscarea liberă pe hârtii de filtru, pe rastel;
- Verificarea pH-ului ne-a confirmat faptul că aciditatea hârtiei s-a corectat prin tratamentele umede efectuate în mediu alcalin și nu au mai fost necesare tratamente chimice de neutralizare.
- Presarea intermediară a filelor între filtre, platane și presă;

https://biblioteca-digitala.ro

- Consolidarea cu văl japonez a zonelor fragilizate și a fisurilor;
- Pregătirea filelor în vederea completărilor zonelor lacunare și alegerea hârtiei japoneze asemănătoare cu hârtia suport (culoare, grosime, textură);
- Completarea zonelor lacunare din material prin tehnica „la dublu” cu hârtia japoneză și metilceluloză 5%;
- Presare intermediară între hârtii de filtru, platane, presă;
- Îndepărtarea surplusului de material adăugat și fixarea marginilor defibrate cu metilceluloză 2%, pentru realizarea unei suduri perfecte;
- Presare intermediară a filelor cu zone lacunare completate;
- Restaurarea forzaturilor;
- Formarea caietelor;
- Presarea finală a fascicolelor, la umed și la uscat;
- Fotografierea filelor pe parcursul tuturor etapelor de restaurare efectuate.

Tratamente restaurare legătură

- Desprinderea scoarței din mucava de blocul cărții;
- Dezlipirea celor două forzaturi fixe de pe suprafața interioară a celor două coperte;
- Recuperarea cotorului original din piele, curățarea, hidratarea și emolierea acestuia, în vederea repunerii pe locul original, după efectuarea legăturii;
- Presare intermediară a blocului de carte;
- Confecționarea forzaturilor noi, a ongletului de pânză și atașarea acestuia la primul și ultimul fascicol, în vederea efectuării legăturii;
- Coaserea pe gherghef a volumului;
- Coaserea capitalbandului la capul și piciorul cărții;
- Încleierea și căptușirea cotorului interior cu pânză de legătorie;
- Confecționarea de scoarțe noi, din mucava englezească neacidă, la dimensiunile celor originale;
- Atașarea scoarțelor la blocului de carte;
- Croirea după șablon a cotorului și a celor patru colțuri din piele, pentru îmbrăcarea volumului;
- Confecționarea învelitorii din pânză pentru atașarea pe cele două scoarțe;
- Lipirea cotorului, a colțurilor și a pânzei pe suprafața scoarțelor din mucava;
- Efectuarea ainșlagurilor, pe miez din piele, la capul și piciorul cărții;
- Lipirea ongletelor pe suprafața interioară a copertelor;
- Lipirea forzaturilor fixe;
- Finisaje și presare finală a volumului.

https://biblioteca-digitala.ro

Prin restaurare au fost stopate procesele evolutive de degradare, cartea și-a recăpătat integritatea și funcționalitatea și a fost redată circuitului expozițional și documentar.

Anexe:

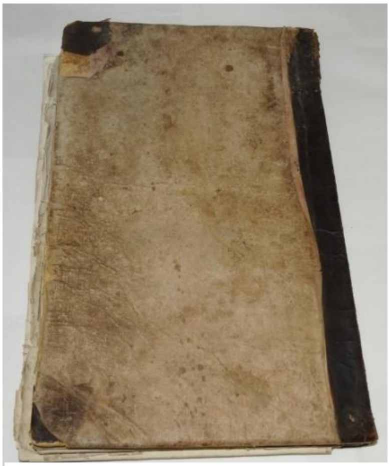

Fig. 1. Coperta înainte de restaurare

Fig. 2. Fila de titlu înainte de restaurare

Fig. 3. Degradări ale tranșelor

Fig. 4. Degradarea cotorului - detaliu

https://biblioteca-digitala.ro

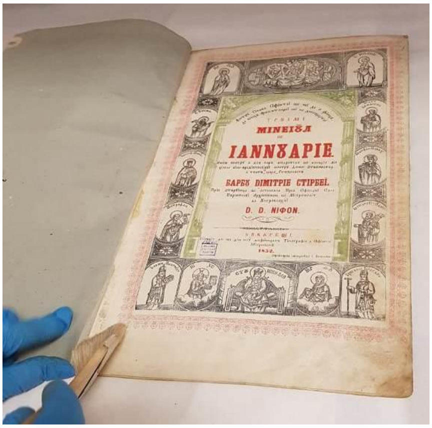

Fig. 5. Curățare uscată

Fig. 6. Curățare umedă prin imersie

Fig. 7. Spălarea filelor cu nuci de săpun

Fig. 8. Fila de titlu- fază intermediară

Fig. 9. Fila de titlu după restaurare

Fig. 10. Capitalbandul

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 11. Volumul după restaurare

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

RESTAURAREA HĂRȚII ȘCOLASTICE A DACIEI ȘI A ROMÂNIEI DE AZI

Cristina Maria CÎMPIANU*

Restoration of the scholastic map of Dacia and today's Romania

Abstract

The scholastic map of Dacia and today's Romania was made by Grigore Bejan, infantry officer, and engineer, being printed in Iași by the Geographical Service of the Army. The map was made in the interwar period for school use, being a physical, administrative, and economic map. The emphasis is on the historical side, the map of Greater Romania being overlapped the map of ancient Dacia which is delimited by its natural borders: Dniester, Tisza, Slovak Carpathians, Bug River, and the Danube. This is intended to highlight the continuity of the living of this space by the Romanian people, from the period of Dacia to Greater Romania. This map belongs to Vaslui "Ștefan cel Mare" County Museum, and, after its restoration, the map was exhibited at the National Restoration Salon Craiova 2019.

Cuvinte cheie: *hartă, scolastic, România Mare, hârtie, conservare, restaurare.*
Keywords: *map, scholastic, Greater Romania, paper, conservation, restoration.*

Harta școlastică a Daciei și României de azi a fost realizată de Grigore Bejan, ofițer de infanterie și inginer, fiind tipărită la Iași de către Serviciul Geografic al Armatei.

Grigore Bejan (n. 1865 - d. 1948?, Iași)[1], fost ofițer de infanterie, a urmat studii de inginerie la Școala Politehnică a Universității Libere din Bruxelles unde a obținut diploma de inginer în 1894. Întors în România, este unul din colaboratorii lui Anghel Saligny la construcția podului de la Cernavodă[2].

Realizată în perioada interbelică și destinată uzului școlar, *Harta școlastică a Daciei și României de azi* este o hartă fizică, administrativă și economică. Se remarcă accentul pus pe latura istorică, harta României Mari fiind suprapusă peste o hartă a vechii Dacii delimitată de granițe naturale: Nistrul, Tisa, Carpații slovaci, râul Bug și Dunărea. Prin aceasta se arată continuitatea locuirii acestui spațiu de către poporul român, din perioada Daciei până la România Mare. În partea superioară a hărții, central, se află portretele regale: regele Ferdinand I și regina Maria, în stânga se găsește stema regatului României încadrată de două steaguri tricolore, inferior se regăsește o

* Restaurator carte, document, Muzeul Judeţean „Ştefan cel Mare" Vaslui.
[1] https://ro.wikipedia.org/wiki/Grigore_Bejan, accesat la 1.04.2020.
[2] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

reprezentare a armatei române cu principalele sale arme: artileria, infanteria, cavaleria și aviația.

Acest exemplar al *Hărții școlastice a Daciei și României de azi* aparține Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, având numărul de inventar 3.968. Harta este tipărită pe hârtie industrială cu cerneală tipografică, cu dimensiunea 96 x 76 cm.

Analizând aspectul hârtiei se observă o îngălbenire datorată procesului de îmbătrânire naturală a acesteia. Celuloza, care din punct de vedere chimic, este o polizharidă naturală cu structură fibrilară rezultată prin policondensarea unui număr variabil de unități de D-glucoză, cu compoziția chimică redată prin formula $(C_6H_{10}O_5)_n$[3], este cel mai răspândit polimer natural, fiind principalul component al hârtiei. Celuloza este, de asemeni, unul dintre cele mai importante materiale constitutive ale lemnului, papirusului, precum și ale unor materiale textile utilizate ca suporturi pentru pictat, desenat și tipărit. Așadar, aceasta face parte dintre cele mai intâlnite materiale ce intră în componența operelor de artă[4]. Hârtia este un produs ce se obține din suspensia fibrelor de celuloză în apă. Suspensia este filtrată printr-o sită fină, astfel încât, după ce apa este drenată, rămân fibrele care vor forma o rețea. La uscare, fibrele aderă împreună formând foaia de hârtie[5].

Din punct de vedere chimic, celuloza suferă două tipuri de degradări: hidroliza acidă și oxidarea. Hârtiile fabricate din cârpe sunt, de obicei, foarte stabile chimic, însă hârtiile fabricate din fibre lemnoase, prost procesate, se dovedesc a fi foarte instabile[6]. Acesta este cazul hârtiei din care este confecționată această hartă.

Un rol important în degradarea accelerată a hărții a fost jucat de adezivul de origine animală folosit la cașerarea hărții pe o pânză groasă. Aceasta se găsea într-o strare precară de conservare, fiind afectată atât fizic cât și estetic, datorită unor factori precum: halouri de apă, semne ale unor contacte repetate cu apa/umiditatea excesivă, pete de culoare maro provenite de la produșii de degradare eliberați de cleiul cu care aceasta fusese atașată de pânza - suport, fisuri şi lipsuri ale suportului papetar, încrețituri inestetice ale hârtiei rezulate în urma atașării incorecte de pânză.

Testele de solubilitate efectuate asupra tuturor cernelurilor folosite au fost negative, ceea ce a permis utilizarea tratamentelor apoase și a alcoolului etilic în procesele de restaurare ce au urmat.

Restaurarea obiectelor pe suport papetar de mari dimensiuni implică aceleași probleme ca și în cazul oricărui alt obiect pe suport papetar, dificultatea acestor operații rezultă din înseși dimensiunile obiectului și, în consecință, dificultatea de manipulare a acestuia.

Etapele de restaurare - consemnate prin efectuarea de fotografii înainte, în timpul și după restaurare - au fost cele clasice pentru hârtie: curățirea uscată prin desprăfuirea cu pensonul; scoaterea mecanică, cu ajutorul bisturiului, a hărții de pe pânza pe care fusese cașerată (Fig. 2); curățirea umedă prin imersie în apă, între site (Fig. 5), la o

---

[3] Nicoleta Melniciuc-Puică, Elena Ardelean, *Aspecte ale degradării materialelor celulozice (lemnul și hârtia)*, Editura Performantica, Iași, 2010, p. 8.

[4] *Ibidem*, p. 7.

[5] Eric May, Mark Jones (Editors), *Conservation Science Heritage Materials*, RCS Publishing, Cambridge, 2006, p. 33.

[6] *Ibidem*, p. 39.

https://biblioteca-digitala.ro

temperatură a apei de spălare de aproximativ 37°C; neutralizarea acidității cu soluție de $Ca(OH)_2$[7]; uscarea liberă pe hârtii de filtru (Fig. 6); consolidarea prin reîncleiere; uscarea liberă și presarea intermediară; dublarea verso-ului cu văl japonez și MC[8] 2,5%; consolidarea cu văl japonez a zonelor fragilizate și a fisurilor și reîntregirea zonelor lipsă cu hârtie japoneză prin metoda *la simplu*[9]; presarea finală a hărții.

Una dintre principale cauze ale degradării accelerate a acestei hărți o constituia, la momentul intrării acesteia în laboratorul de restaurare, atașarea acesteia la suportul de pânză prin intermediul unui adeziv puternic coroziv. Hârtia prezenta decolorări și pete de culoare maronie provenite de la îmbătrânirea adezivului. Prin urmare, s-a luat decizia îndepărtării hărții de pe suportul de pânză (Fig. 3) ce o susținea și consolidarea ulterioară a acesteia cu hârtie japoneză și un adeziv neutru și reversibil. Odată luată această hotărâre a îndepărtării suportului textil, ce urma a fi făcută mecanic, și pentru a evita deteriorarea suplimentară a hărții prin desprinderi din suportul papetar, s-a consolidat întreaga suprafață a hărții cu văl japonez și MC 1,5% (Fig. 2).

MC este un derivat de sinteză al celulozei, cu aplicații în restaurare, aceasta este o substanță macromoleculară solubilă în apă rece, ce formează o soluție coloidală, vâscoasă, insolubilă în apă caldă[10].

Procesul îndepărtării materialului textil a fost unul extrem de dificil, pe de o parte datorită adezivului inadecvat folosit și care era bine atașat atât de pânză cât și de suportul papetar, iar pe de altă parte datorită fragilității hârtiei hărții. Operațiunea a fost efectuată mecanic, cu ajutorul bisturiului și prin umectări cu seringa la îmbinarea celor două suporturi cu o soluție hidroalcoolică 1:1, în unele zone fiind necesară și aplicarea spatulei calde, în alte zone fiind suficientă doar acțiunea mecanică. Resturile de adeziv au fost îndepărtate cu ajutorul bisturiului și, de asemeni, în timpul operațiilor de curățare umede.

După îndepărtarea suportului textil de pe verso-ul hărții, aceasta s-a divizat în patru părți, ceea ce a facilitat procesul de spălare a acesteia, permițând o imersare completă lucru ce nu ar fi fost posibil, datorită dimensiunii acesteia, dacă și-ar fi păstrat integritatea. Prin îndepărtarea acestui suport textil a rezultat o hârtie extrem de fragilă și degradată motiv pentru care curățirea apoasă a fost una dificilă ce s-a realizat cu mari precauții. Fiecare din cele patru părți rezultate a fost imersată individual, între site, pentru a se evita, cât mai mult, pierderi suplimentare ale suportului papetar. Efectele acestei operațiuni au fost cele scontate, o mare parte din petele maronii au dispărut, pH-ul hârtiei s-a îmbunătățit, ajungând de la un pH inițial 5.5 la un pH 8, ceea ce conferă rezerva alcalină necesară acesteia.

Pentru stabilizarea suportului papetar s-a laminat pe verso-ul acestuia o coală de văl japonez prin intermediul unui strat de MC 2,5%. Completările zonelor lipsă s-au făcut cu hârtie japoneză cu un gramaj similar hârtiei originale.

---

[7] $Ca(OH)_2$ - în cuprinsul acestei lucrări va semnifica întotdeauna hidroxid de calciu.
[8] MC - în cuprinsul acestei lucrări va semnifica întotdeauna metil - celuloză.
[9] Completarea *la simplu* constă în croirea unui petic nou de hârtie după conturul zonei lipsă și montarea acestuia în zona lipsă. Hârtia folosită în completrea *la simplu* trebuie să aibă aceeași grosime cu cea originală.
[10] Ioan Istudor, *Noțiuni de chimia picturii*, Editura ACS, București, 2011, p. 205.

https://biblioteca-digitala.ro

Menționăm că după restaurare, *Harta școlastică a Daciei și României de azi* a fost expusă în cadrul ***Salonului Naţional de Restaurare Craiova 2019, Ediția a XV-a,*** fiind publicată, de asemenea, în catalogul expoziției[11].

(a)

(b)

Fig. 1. Harta înainte de restaurare (a) și (b).

[11] ∗∗∗, *Salonul national de restaurare*, Ediția a XV-a, f. ed., Craiova, 2019, p. 62.

https://biblioteca-digitala.ro

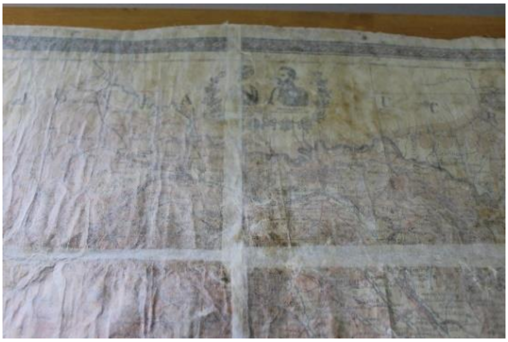

Fig. 2. Consolidarea întregii suprafețe a hărții cu văl japonez

Fig. 3. Îndepărtarea hărții de pe suportul de pânză.

(a)

(b)

Fig. 4. Verso-ul hărții după îndepărtarea suportului textile (a) și (b), prezența resturilor de adeziv îmbătrânit (a), fracturarea suportului papetar în patru părți (b).

https://biblioteca-digitala.ro

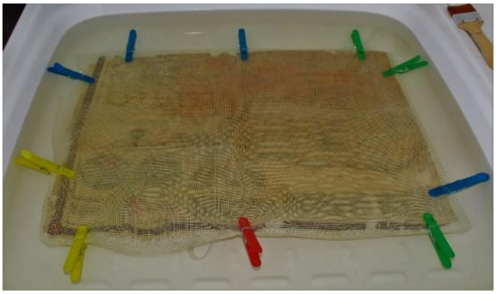

Fig. 5. Tratamente de curățare umedă prin imersie.

Fig. 6. Uscarea pe hârtie de filtru.

(a) (b)

(c) (d)

Fig. 7. Detalii ale degradărilor: pierderi de suport papetar (a) (b) (c) (d), fisuri ale suportului papetar (b), pete (c), discontinuitatea desenului datorită cașerării deficitare pe pânza suport (a) (d)

https://biblioteca-digitala.ro

a)

b)

c)

Fig. 8. Completări *la simplu* cu hârtie japoneză (a) (b) şi (c)

Fig. 9. Harta după restaurare.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

REABILITARE CASA MICLESCU (CENTRUL DE EDUCARE ADULŢI ŞI CENTRUL DE PERFECŢIONARE CADRE DIDACTICE)

Adrian PUIŞORU*

Rehabilitation of Miclescu house (adult education center and teacher' training center)

Abstract:
The building, an ancient aristocratic house of Miclescu family, was built in 1868, with a height regime comprising a ground floor and a first floor, functionning with the same destination until 1949 when it was nationalized and given into use to the Ministry of Education.
The building of the ancient Miclescu House represented a true public danger through the low degree of resistance, which imposed urgent consolidation measures. Thus, the foundations were consolidated through a system of ferro-concrete half belts – case sides, at the superior part of the foundations, respectively the execution of several armoured gunite coverings disposed exclusively at its exterior; the brick masonry was injected with slurry in its entire mass in order to enhance the resistances up to values corresponding to the 25 brand mortar (minimum); the walls were entirely consolidated through armoured gunite covering on both sides; the wooden beams were replaced with monolith ferro-concrete plates, leaning against load-bearing walls through half belts – case sides, also made of ferro-concrete; the covering was made of zinc plated sheet.

Cuvinte cheie: *Casa Miclescu, clădire, reabilitare.*
Keywords: *Miclescu house, building, rehabilitation.*

Clădirea, fostă casă boierească a familiei Miclescu, a fost construită în anul 1868, cu regim de înălţime parter şi etaj, funcţionând cu aceeaşi destinaţie până în anul 1949 când a fost naţionalizată şi dată spre folosinţă Ministerului Învăţământului.

---

* Cercetător dr. ing., C.M.N. „Moldova" Iaşi.

https://biblioteca-digitala.ro

Clădirea fostei Case Miclescu constituie unul din exemplele clasice ale arhitecturii civile nobiliare ieşene de secol XIX, constituind un model pentru acele timpuri.

Construcţia, al cărei beneficiar este Inspectoratul Şcolar al Judeţului Iaşi, este amplasată în intravilanul municipiului Iaşi, str. Nicolae Bălcescu nr. 24A, având suprafaţa de teren de 1.200 mp. Clădirea avea ca vecinătăţi căminul şi cantina Liceului Sanitar la est şi sud, curtea Inspectoratului Şcolar al Judeţului Iaşi la nord, precum şi curtea Institutului de Medicină Legală la vest.

Parterul are în componenţă porticul de acces protejat pentru trăsuri pe sub încăperea cea mai reprezentativă a casei (sala de festivităţi), parcurgerea funcţională fiind urmată de holul de distribuţie către celelalte încăperi.

Suprafaţa utilă a parterului este de 315,05 mp, clădirea având o suprafaţă construită de 483 mp şi o suprafaţă desfăşurată de 1.200 mp.

Grupul sanitar s-a reamenajat în interiorul fostei case, întrucât corpul de clădire unde se aflau grupurile sanitare a fost demolat.

Suprafaţa utilă totală a grupurilor sanitare este de 25 mp.

Suprafaţa construită a etajului este de 413 mp, iar suprafaţa utilă 300 mp. Mansarda conţine 5 săli de discuţie, un hol de distribuţie şi un grup sanitar. Mansarda are o suprafaţă construită de 300 mp, iar suprafaţa utilă de 270 mp.

Pentru accesul persoanelor cu handicap în clădire s-a prevăzut o mică rampă din gangul de acces protejat. Pardoseala s-a realizat din gresie de trafic intens (material durabil şi uşor de întreţinut) în spaţiile de circulaţie şi grupurile sanitare.

Tâmplăria exterioară a casei s-a executat din lemn stratificat prevăzută cu geam dublu termoizolator, iar tâmplăria interioară din lemn cu geam simplu tras (normal).

Pereţii interiori sunt finisaţi durabil cu tencuieli obişnuite, glet de var şi var lavabil.

S-au realizat ornamentaţii din ştuc, după modelul celor păstrate în alte case din aceeaşi epocă, procedeu aplicabil şi în cazul profilaturilor exterioare pierdute.

Pereţii exteriori sunt finisaţi cu tencuieli din mortar de ciment drişcuit şi finisaj de var lavabil de exterior.

Parapeţii şi balustradele balconului şi ale balconaşelor aparente de pe faţadele de sud şi est sunt realizate din fier forjat şi vopsite în negru.

Tâmplăria este din lemn stratificat cu închideri de geam termopan, asigurând un grad optim de etanşeitate la aer.

Toate spaţiile sunt ventilate prin intermediul ochiurilor mobile de geam sau a uşilor.

https://biblioteca-digitala.ro

Toate spaţiile sunt iluminate natural prin intermediul ferestrelor.

Natura terenului de fundare este argilă prăfoasă loessoidă galbenă, plastic - consistentă, sensibilă la umezire cu grosimea stratului de 3,70 m. Conform studiului geotehnic, stratificaţia terenului şi natura terenului la cota de fundare sunt umplutură de pământ cenuşiu-cafeniu cu fragmente de pietre şi cărămizi cu grosimea stratului de 1,10 m. Adâncimea maximă de îngheţ este de 0,90 m de la cota terenului amenajat.

În timp, construcţia a fost completată cu alte tronsoane:

- pe latura vestică a fost alipit un corp de clădire având 4 niveluri cu funcţiuni diferite (spălătorie, camere de cazare);

- pe latura de nord, între casa boierească şi zidul de sprijin al taluzului a fost adăugat un corp de clădire care adăposteşte grupuri sanitare, un hol pe fiecare nivel, o scară care ajunge până în podul clădirii şi fostele săli de duşuri ale căminului. Spre deosebire de corpul alipit pe latura de vest, acesta respectă înălţimea liberă a nivelurilor casei boiereşti, respectiv 3,70 m înălţime liberă a parterului şi 4,40 m înălţime liberă a etajului.

Casa propriu-zisă a suferit recompartimentări şi închideri de goluri care i-au schimbat radical imaginea originală. În plan, casa iniţială avea formă rectangulară, cu dimensiunile generale de 26,0 x 19,20 m, fiind dezvoltată în regim de înălţime parter şi etaj. Primul nivel al casei propriu-zise are înălţimea de 4,10 m, iar etajul are înălţimea de 4,70 m.

Structura de rezistenţă a imobilului este din zidărie simplă de cărămidă plină presată, având pereţii exteriori cu grosimi variabile (65 cm, 90 cm, respectiv100 cm). Pereţii interiori de rezistenţă au de asemenea grosimi variabile (între 38 şi 80 cm), inclusiv tencuiala. Planşeele sunt alcătuite din material lemnos, cu grinzile dispuse pe direcţia scurtă a încăperilor. Fundaţiile sunt de tip continui sub ziduri, executate din

https://biblioteca-digitala.ro

piatră, având adâncimea de fundare de aproximativ 1,50 m de la cota terenului amenajat existent. Acoperişul este de tip şarpantă din lemn în patru ape, prevăzut cu învelitoare din tablă.

Corpul de clădire alipit pe latura vestică are 4 niveluri cu înălţimi diferite: 3,10 m la parter, respectiv 2,50 m la fiecare etaj. Structura de rezistenţă este din diafragme de zidărie simplă, având grosimea pereţilor variabilă: 50 cm pentru diafragmele exterioare, respectiv 25 cm diafragmele interioare de rezistenţă. Planşeul peste parter este din beton armat, cu placa rezemată pe o reţea de grinzi principale şi secundare. Pereţii de compartimentare de la următoarele niveluri descarcă pe acest planşeu. Acoperişul este tip şarpantă din lemn cu învelitoare din tablă.

Pereţii perimetrali (exteriori) au grosimi variabile de la 65 la 100 cm (inclusiv tencuiala), iar pereţii interiori portanţi au grosimi cuprinse între 38 cm şi 81 cm.

Planşeele sunt din material lemnos, cu grinzile rezemate pe direcţia scurtă a încăperii, iar buiandrugii sunt din cărămidă.

Clădirea fostei Case Miclescu constituia un real pericol public prin gradul scăzut de rezistenţă a structurii, ceea ce impunea măsuri urgente de consolidare:

- demolarea corpurilor alipite parazitar de Casa Miclescu propriu-zisă, precum şi actualul perete exterior al etajului, situat deasupra zidului de sprijin;

- dezafectarea a o serie de montanţi de zidărie adăugaţi ulterior casei şi modificarea unor deschideri ale golurilor de uşi şi ferestre;

- păstrarea clădirii la actualul regim de înălţime, respectiv înălţimea la coamă de +13,75 m şi revenirea la vechea cotă a streaşinei de +10,25 m;

- la nivelul etajului s-a deschis un acces direct spre nord, către curtea Inspectoratului Şcolar, acest lucru fiind posibil prin dezafectarea corpului de spălător, hol şi grupuri sanitare al etajului, astfel încât placa de peste parter corespondentă acestor funcţiuni a devenit terasă de legătură între casă şi curtea Inspectoratului Şcolar;

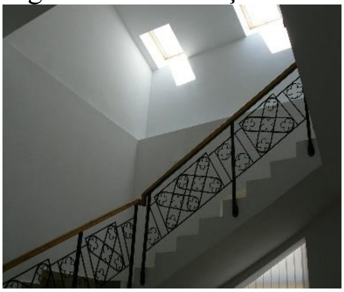

- s-au consolidat fundaţiile prin realizarea unui sistem de semicenturi - eclise din beton armat, la partea superioară a fundaţiilor, respectiv execuţia unor cămăşuieli armate dispuse numai la exteriorul acestora. Secţiunile semicenturilor au dimensiunile de 30 x 25 cm şi s-au armat cu câte 4 bare ø 12 mm din PC52 şi etrieri ø 6mm dispuşi la 15 cm distanţă;

- la distanţe de aproximativ 2 - 3 m semicenturile s-au conectat între ele prin intermediul unor nervuri de legatură armate cu carcase de beton armat;

- cămăşuirile la nivelul fundaţiilor au grosimea de 15 cm şi s-au armat cu două plase sudate ø5x100/ø5x100, iar conlucrarea lor cu fundaţiile existente din zidărie de

https://biblioteca-digitala.ro

piatră s-a realizat prin intermediul unor ancore ø12 mm introduse în incizii cu diametrul de 15 mm injectate cu lapte de ciment, incizii practicate în fundaţiile existente;

- zidăria din cărămidă s-a injectat cu lapte de ciment în toată masa ei pentru sporirea rezistenţelor până la valori corespunzătoare mortarului marca 25 (minim);
- s-au consolidat prin cămăşuire armată pe ambele feţe ale pereţilor toate zidurile;
- conlucrarea cu zidurile existente s-a făcut prin intermediul conectorilor introduşi prin foraje executate în rosturile zidăriei, iar forajele s-au injectat cu mortar de ciment;
- planşeele din lemn s-au înlocuit cu plăci din beton armat monolit, care reazemă pe zidurile portante prin intermediul unor semicenturi-eclise, de asemenea din beton armat;

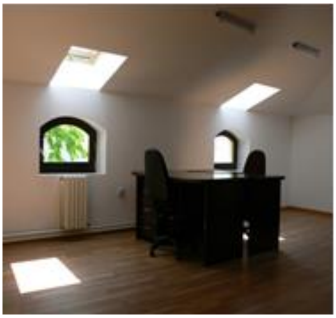

- semicenturile din beton armat formează contururi închise şi au rol de preluare a eforturilor provenite din acţiunea seismică; secţiunea de beton are dimensiunile 25 x 30 cm, iar armăturile sunt câte 4 bare ø12 mm PC 52 şi etrieri ø6mm/15cm;
- golurile de uşi şi ferestre sunt prevăzute cu ancadramente din beton armat, ancorate corespunzător în zidăria existentă prin intermediul ştrepilor special creaţi la desfacerea zidăriei, precum şi prin înglobarea în rosturile orizontale ale zidăriei unor bare de ancoraj;
- s-a refăcut complet scara interioară, dimensionându-se corespunzător noilor cerinţe;
- s-au refăcut arcele cu rol de buiandrug;
- pe faţadele clădirii s-a intervenit pentru remedierea fisurilor apărute, fiind refăcut ulterior aspectul exterior, cu respectarea fidelă a ornamentaţiilor actuale;
- s-au păstrat întocmai forma şi aspectul ferestrelor şi uşilor exterioare;
- s-au refăcut în totalitate şarpanta din lemn şi învelitoarea;
- pereţii interiori de compartimentare s-au realizat din gips-carton;
- zidăria existentă s-a injectat cu lapte de ciment în toată masa ei pentru sporirea rezistenţei până la valori corespunzătoare mortarului marca 25 (minim);
- injectarea s-a realizat cu mortar de ciment fluid M5, după ce a fost îndepărtată tencuiala, curăţindu-se zidăria cu perie de sârmă, desprăfuindu-se cu jet de aer comprimat, şi spălându-se suprafaţa peretelui şi rosturile cu jet de apă;
- fisurile cu deschideri mai mari de 3 mm s-au injectat cu mortar de ciment;
- s-au păstrat întocmai formele şi dimensiunile golurilor de ferestre şi uşi, cu prevederea de ancadramente din beton armat menite să le îmbunătăţească semnificativ comportarea la acţiuni verticale şi orizontale.

https://biblioteca-digitala.ro

- s-au refăcut trotuarele, cu panta corespunzătoare, pentru asigurarea conducerii şi colectării apelor meteorice.

Clădirea are două accese la nivelul parterului, al doilea fiind cel utilizat şi în prezent de pe latura de sud-est, dinspre căminul fostului liceu sanitar. De asemenea, prin demolarea etajului corpului de grupuri sanitare de pe latura de nord-est s-a amenajat o terasă exterioară care permite accesul pietonal direct la etajul clădirii.

Accesul auto s-a realizat de pe stradela asfaltată care face legătura cu curtea Inspectoratului Şcolar .Tot pe această parte a clădirii s-a realizat un parcaj pentru circa 15 maşini care vine în completarea parcajului existent deja în curtea Inspectoratului Şcolar. Pereţii interiori sunt finisaţi durabil cu tencuieli obişnuite, glet de var şi var lavabil. S-au realizat ornamentaţii din ştuc, după modelul celor păstrate în alte case din aceeaşi epocă, procedeu aplicabil şi în cazul profilaturilor exterioare pierdute. Pereţii exteriori sunt finisaţi cu tencuieli de mortar- ciment drişcuit şi finisaj de var lavabil de exterior.

Parapeţii şi balustradele balconului şi a balconaşelor aparente de pe faţadele de sud şi est au fost realizate din fier forjat şi vopsite în negru.

https://biblioteca-digitala.ro

REFACEREA PATINEI BUSTULUI CONSTANTIN PREZAN DE LA DUMESTI - JUDEȚUL VASLUI

Corneliu HOBINCU*

Restoration of the patina of the bust Constantin Prezan from Dumești - Vaslui county

Abstract

This issue presents the difficulties of restoring and conserving the bust of Marshal Constantine Prezan located in Dumesti commune, Vaslui county. This paper puts under the microscope some uncommon problems regarding the particularities of treatment of a concrete bust.

Cuvinte cheie:*Schinetea, bust, beton, degradări, patină, restaurare, conservare.*
Keywords:*Schinetea, bust, concrete, degradation, glitter, restoration, conservation.*

În anul 2005, în comuna Dumești, este dezvelit un bust reprezentându-l pe mareșalul Prezan. Întregul monument, concepție și realizare, îi aparțin artistului plastic și restaurator Cristian Pântea. El este amplasat la marginea șoselei ce leagă Vasluiul de Roman și în capătul drumului ce duce la conacul de la Schinetea, care a aparținut familiei Prezan. Mareșalul a construit acest edificiu între secolele XIX și XX. În 1939 Prezan a mai construit un nou corp de clădire, ulterior conacul având un total de 25 de încăperi. Este situat în Nord-Vestul Satului Schinetea și din anul 1901, când Prezan a părăsit Bucureștiul, el împreună cu soția sa Olga au locuit aici până la sfârșitul vieții. Constantin Prezan și cu soția lui sunt înmormântați în grădina conacului.

Bustul mareșalului Prezan este realizat din beton, prin metoda turnării într-o matriță, apoi finisat, patinat și în final conservat pentru a putea fi expus în aer liber spre o viață cât mai lungă.

Betonul este unul din cele mai populare și sigure materiale din zilele noastre. Totuși, condițiile de mediu (căldură, raze U.V., umiditate, îngheț-dezgheț, vânt, aerosoli, fungi, etc.) și calitatea slabă a betonului, cu defecte structurale, pot afecta grav integritatea obiectului de artă expus în aer liber.

Betonul este un material compozit format majoritar din apă, agregat și ciment. Posibilitatea ca betonul să fie turnat în forme îl face să fie un bun material pentru construcții, stucaturi, obiecte de artă monumentală. Totuși, în timp, betonul continuă să se întărească și acum intră în joc carbonatarea: structura devine susceptibilă coroziunii, din cauza factorilor fizici, chimici și biologici.

* Restaurator, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

https://biblioteca-digitala.ro

Acest material este des criticat pentru lipsa de autenticitate și prețiozitate, pentru încurajarea excesului de decorativitate, al falsului și al pastișei în construcții, este extrem de eficient când vine vorba de preț și rapiditatea modului de prefabricare, considerate efecte ireparabile ale modernității[1]. Folosirea betonului în culoarea pietrei, posibilitatea folosirii pigmenților, utile în restaurarea diferitelor tipuri de pietre, precum și rezistența mare la umiditate au anihilat adversitățile îndreptate împotriva lui.

Factorii fizici cei mai importanți sunt procesele îngheț-dezgheț, abraziunea suprafețelor cu praful și nisipul transportat de vânt și curenții de aer. Căldura și ploile, trepidațiile zilnice de la mașinile de mare tonaj care trec pe șoseaua din imediata apropiere.

Factorii chimici care pot degrada orice obiect expus în aer liber sunt ploile acide și bioxidul de carbon care sub efectul umezelii produce carbonatarea. Ploaia spală compușii de carbon ușor solubili, ducând la decolorare și reducând rezistența suprafețelor crescând porozitatea.

Factorii biochimici sunt mușchii, lichenii, bacteriile și excrementele păsărilor - guano. Biocolonizarea este dependentă de rugozitatea suprafeței, porozitatea, higroscopicitatea, compoziția chimică și starea de conservare a suprafețelor expuse. Bacteriile, fungii și lichenii sunt destul de rezistente la ciclul umezire - uscare, la temperaturi ridicate și raze U.V.

Starea de conservare a bustului era relativ bună constatându-se în primul rând exfolieri pe toată suprafața, degradări și decolorări ale patinei.

Zone de cracluri de suprafață. Figurile 1, 2, 3.

Figura 1

Figura 2

Figura 3

În spatele bustului, craclurile sunt mai evidente. (Figura 4.)

[1] Ruxandra Nemțeanu, *Cimentul Roman în București*, în „Caietele Restaurării”, 2014, p. 45.

https://biblioteca-digitala.ro

Presiunea de îngheț ca fenomen eficient la suprafețele poroase, cu mare densitate a supracapilarelor permit circulația liberă a apei spre interiorul lucrării. Apoi craclurile mai sunt și consecința presiunii de cristalizare a sărurilor solubile pătrunse în porii betonului sau pe fisuri unde cristalizează datorită pierderii apei.

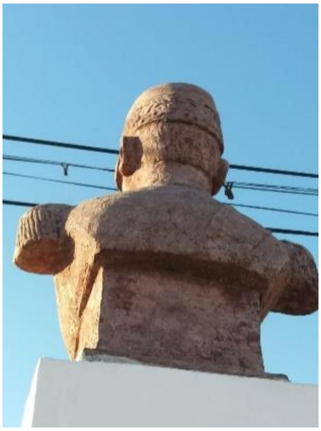

Figura 4

Cristalizarea sării în pori generează o presiune care exfoliază stratul superficial de material. Apa solubilizează selectiv cimentul carbonatic permițând granulelor insolubile din beton să se detașeze unele de altele.

În partea superioară a bustului, pe caschetă, depunerile biologice tip guano au creat câteva lacune. Știind că microorganismele și excrementele păsărilor au o acțiune acidă (acid uric, azotic, fosforic). În metabolismul lor, aceste microorganisme generează ca subprodus compuși acizi care de asemenea pot agresa suportul de care s-au fixat.

Figura 5

Figura 6

https://biblioteca-digitala.ro

Placa cu numele mareșalului și anii de viață (Fig. 5) este realizată dintr-un compozit de ciment alb și bucățele mici de marmură albă într-un produs ce imită cumva marmura cu straturi în tăietură șlefuită. Este acoperită cu depuneri de murdărie, praf și var, vopseaua cu care s-a inscripționat fiind exfoliată.

Placa basorelief (Fig. 6) de pe fața soclului avea desprinderi de material, și două găuri mari unde aceasta a fost fixată în șuruburi de soclu.

Am procedat la curățire atentă cu perii moi, zonele rezistente au fost curățate cu instrumentar de laborator (bisturiu, spatulă). Am spălat apoi suprafața bustului cu apă distilată și detergent anionic. Ulterior am repetat spălările numai cu apă distilată. Patina originală a fost realizată cu oxid roșu de fier și negru de fum. Am refăcut aceeași culoare într-un liant pe bază de acril. Am pensulat bustul, și am dat nuanță și relief în zonele adiacente ale lucrării. Apoi am conservat cu un lac alchidic rezistent la intemperii în zonele exterioare.

Placa cu numele și anii de viață ai mareșalului Prezan a fost curățată, refăcut înscrisul și conservată final cu rășină Dammar. Bazorelieful a fost chituit cu un chit acrilic pentru rezistență la umezeală, apoi patinat și fixat cu lac alchidic.

Figura 7

Figura 8

Figura 9

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie:

- Diaconu Dan, *Manual de utilizare a betoanelor. Tehnici și metode experimentale,* Editura Cartea Românească, 1993.
- Gomoiu, Ioana; Cojoc, Roxana; Rahira, Florentina, *Biodeteriorarea pietrei,* Caietele Restaurării, 2014.
- Hajek, Vaclav; Filipova, Jitka, *Betonarea cu mijloace proprii,* Editura Casa, 2010.
- Nemțeanu, Ruxandra, *Cimentul Roman în București,* Caietele Restaurării, 2014.
- Olteanu, Iulian, *Piatra în patrimoniul românesc - Degradări specifice și tratamente adecvate*, Editura ACS/Colecția Științific, București, 2015.
- Out, Petre, *Mareșalul Constantin Prezan - Vocația datoriei*, Editura Militară, 2008.
- Popițiu, Ioana, *Conservarea și restaurarea patrimoniului mobil pe suport anorganic expus în aer liber,* în „Sargetia”, Anuarul Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva, 1995.
- Vedenivschi, Diana Udor, *Influența coroziunii apei calde asupra caracteristicilor betonului - Teză de doctorat*, Universitatea Gheorghe Asachi, Facultatea de Construcții și Instalații.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

RESTAURAREA UNUI VAS DIN CERAMICĂ NEAGRĂ - MARGINEA, JUDEȚUL SUCEAVA

Radu ANICOLĂESEI*

Restoration of a black ceramic vessel - Marginea, Suceava County

Abstract

In Marginea began pottery is established by a historian around 1500. Pottery appeared to require a person of stock obtained. Burnt clay vessels contributed to the creation of primitive societies through food stocks and preparation.

Due to the nature of the geographical location, Marginea commune is surrounded by forests, has a single clay and is crossed by the water of the Sucevita river, there are fundamental conditions for this craft in the care of clay, water and fire form a magic triangle.

This article focuses on a short history of the "Iuliu Pascu" collection and the methodology of conservation - restoration of a contemporary black ceramic vessel from Marginea-Suceava, an object that is part of the aforementioned collection and represents the level of pottery art, during communist since the middle of the twentieth century.

Cuvinte cheie: *ceramică neagră contemporană, Marginea, jud. Suceava, tehnică ceramică neagră, colecția ”Iuliu Pascu”, atelier ceramică neagră.*
Keywords: *contemporary black ceramics, Marginea, Suceava county, black ceramics technique, “Iuliu Pascu” collection, black ceramics workshop.*

Capitolul 1

Scurt istoric al centrului de olărie Marginea-Suceava și a colecției ”Iuliu Pascu”

Meșteșugul producerii ceramicii, în zona localității Marginea își are obârșia de aproximativ 300 de ani. Până în prezent, s-a stabilit transmiterea meșteșugului la peste șase generații de olari. Această frumoasă meserie se transmitea din tată în fiu, se învăța de la o varsta fragedă (7 - 8 ani) și ucenicia dura aproximativ patru ani.

De obicei, băieții sunt cei care practică meseria. Procesul tehnologic durează trei săptămâni, din momentul modelării la roată, decorarea, uscarea și apoi arderea în cuptor.

La realizarea ceramicii negre contribuie 4 elemente naturale: pământ, apă, aer și foc. Principalele obiecte fabricate sunt: oale pentru gătit, farfurii, căni, castroane și vaze decorative pentru flori[1].

---

* Restaurator, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.
[1] Ceramica de Marginea, Wikipedia, accesat la 08.04.2020.

https://biblioteca-digitala.ro

Prezența ceramicii tip „Kuty" în Moldova de nord și tehnica de decorare "sgrafitto"

În perioada medievală, ceramica de acest tip purta amprenta influenţei bizantine. Cele mai dese forme erau cele de cupe şi strãchini cu decor realizat în tehnica „sgrafitto", fin executat, cu multe ornamente dominate de figuri omeneşti și animale, datate în sec. XI - XII, acestea fiind primele tipuri de ceramică bizantină. A doua grupă, din care se trag și modelele de mai târziu sunt cele dominate de străchinile cu fond alb-verzui, cu desene stilizate, incizate mai larg şi mai adânc decât cele din prima grupă, colorate cu galben, verde şi maron. Ele au fost caracteristice sec al XIII-lea fiind prezente până în secolul al XVI-lea. În această perioadă au apărut și s-au dezvoltat numeroase centre la Putna și Rădăuți, precum și în apropierea acestora la Suceava, Baia și Stupca. Caracteristica cromatică a acestui tip de ceramică era folosirea tonurilor de verde, cafeniu și galben, toate fiind cuprinse într-o compoziție ornamentală dominată de elemente geometrice, fitomorfe și zoomorfe. După o întrerupere de secole, producția acestui tip de ceramică s-a reluat în sec. XVIII și XIX, când apar centrele galițiene, ceramica de Kuty fiind cea mai spectaculoasă, dând numele unei ceramici unice în România, cu o cromatică specifică: galben, verde și brun pe fond alb. Lucrată în special la Rădăuți, oraș aflat pe ruta comercială ce lega Bizanțul și Marea Neagră de vechea cetate a Sucevei, aici se deschidea drum spre Galiția, Lwow și Kiev, ceramica sgrafitată era apanajul populației huțule de la izvoarele Siretului și ale Ceremușului, apropiindu-se cel mai mult de ceramica bizantină medievală.

Străchinile erau „jirăvite" cu alb după care pe pasta încă crudă se grava desenul. Apoi erau introduse în cuptor, după care o dată răcite, elementele decorative erau pictate cu verde și galben, apoi se smălțuiau și se mai ardeau încă o dată.

Multe din temele abordate pentru decorul străchinilor de Kuty sunt inspirate din teme epice. Ele sunt complexe și reflectă stilul de viață al huțulilor. Tipologic, această ceramică poartă numele de „Kuty", este de influență bizantină, realizată în tehnica sgrafitto, cu o cromatică specifică: verde, galben și brun, la care se adaugă o glazură de bună calitate.

Orașul Kuty este consemnat prima dată în anul 1469. El s-a dezvoltat treptat, în anul 1716, voievodul Kievului îl ridică la stadiul de oraș mare. În anul 1782 cade sub administrare austrică ceea ce duce la regresul său economic, redevenind un orășel de provincie locuit de negustori evrei și armeni în principal. După căderea Puterilor Centrale, deci și a Imperiului Austro - Ungar, în anul 1918, orașul a fost controlat de Ukraina. În scurt timp a intrat în componența României Mari, care l-a cedat ulterior Poloniei. Până în anul 1939, a fost oraș de graniță între România Mare și Polonia[2].

Istoricul Muzeului de Etnografic al Moldovei

Înființarea Muzeului Etnografic al Moldovei din Iași, a avut loc în anul 1943, an în care se fac și primele donații ce au constituit baza primelor obiecte intrate în patrimoniul instituției. Una dintre acestea, a aparținut magistratului ieșean Iuliu Pascu, pasionat colecționar de obiecte de artă populară, stabilit în București. De-a lungul vieții sale, el a adunat un număr impresionant de obiecte cu caracter etnografic,

[2] Focșa Ovidiu - notă dedicată articolului de față.

https://biblioteca-digitala.ro

aparținând în bună măsură Ardealului, pe care le-a donat muzeului nostru, singura obligație fiind aceea de a menționa în dreptul fiecărui obiect mesajul: Darul Maria și Iuliu Pascu. Colecția a avut un caracter eclectic, nefiind făcută pe baze științifice de cercetare și identificare, singurul criteriu al formării sale fiind acela al elementului artistic. Astfel, în această colecție, și-au găsit locul laolaltă: țesături, scoarțe, port popular, ceramică, lemn, toate aflate în bună stare de conservare, ceea ce a fost și un criteriu important al achiziței lor. În total, donația avocatului a reprezentat un număr de 340 de obiecte. Proveniența transilvăneană și bănățeană a acestora, nu a permis includerea lor în organizarea primei expoziții permanente a muzeului, în anul 1958, profilul muzeului ieșean, fiind acela de a reflecta principalele aspecte de viață materială și spirituală din zona Moldovei, obiectele rămânând să prezinte interes doar din punct de vedere comparativ. Chiar și în aceste condiții, valoarea obiectelor adunate, a suscitat interesul etnografilor ieșeni de-a lungul timpului, ele fiind inventariate, studiate, fișate, cele mai valoroase dintre ele făcând obiectul unei expoziții cu caracter temporar, Darul Maria și Iuliu Pascu, vernisată la Iași în anul 2001.

O bună parte din colecția eclectică a magistratului ieșean conține obiecte ceramice, cele mai însemnate fiind canceele. Cănile transilvănene cu forme zvelte și gât pronunțat - alungit, reprezintă cea mai bună mărturie a ceramicii din această provincie românească de secol XVIII - XIX. Astfel s-au identificat numeroase variante tipologice ornamentale, reflex al barocului târziu, generalizat și în satele transilvănene. Acest tip de ceramică reprezintă o transformare a ceramicii slovace, produse de habani (comunitate de olari stabilită în Transilvania începând cu anul 1621, care s-a făcut remarcată prin producerea unei faianțe de lux de o înaltă calitate artistică) în condițiile unor contacte culturale în cadrul aceluiași perimetru teritorial, fapt ce a permis pătrunderea în arta țărănească a unor influențe culturale aparținând unei populații alogene.

Făcut după modelul haban, canceul realizat de români, și-a pierdut funcționalitatea sa originală, aceea de recipient pentru băut bere și vin, el fiind realizat fără capac, rolul său restrângându-se, la unul strict decorativ. Canceele înfrumusețau de regulă meșter - grinda, loc reprezentativ pentru casa țăranului. Din aceast motiv, cănile erau frumos ornamentate, câmpul decorativ fiind bogat ilustrat, pictat pe fondul alb - gălbui al vasului. Elementele decorative zoomorfe, florale și idiografice, pictate în nuanțe de brun, galben, verde și albastru cobalt, acopereau aproape întreaga suprafață a vasului, maniera desenului liber fără simetrii precumpănind în majoritatea cazurilor. Astfel rezulta o frumoasă compoziție barocă, în care de cele mai multe ori își găsește locul, motivul păsării, redată hiperbolic, așezată pe o semirozetă asimilată florii soarelui. Pasărea era însoțită cel mai adesea de elemente vegetale: frunze și flori sinonime pomului vieții. O categorie specială erau canceele ce purtau însemne de breaslă, elemente de identificare ale profesiei, nume și ani în care au fost lucrate, ele intrând în limbajul de specialitate sub numele de cancee de meșter.

Prezența în patrimoniul muzeului ieșean ale unor dovezi de artă ardelenească, ce reflectă contactele intercomunitare ale secolelor trecute, rămâne o dovadă a iscusinței și bunului gust, de care au dat dovadă meșterii olari transilvăneni[3].

---

[3] *Ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

(....) *„Încercări de a constitui un muzeu etnografic la Iaşi au fost chiar de la începutul secolului, numai că acest fapt era deosebit de dificil, mai ales că etnografia, în ansamblul ei, nu avea un statut foarte bine reglementat, nu erau puse încă bazele cercetării etnografice, după cum remarcă etnograful Ovidiu Focşa.*

„Etnografia nu era privită ca ştiinţă autonomă, era un domeniu pe care şi l-au disputat, la început, istoricii, geografii, sociologii, lingviştii. Etnografii erau, iniţial, specialişti în diferite domenii care se specializau pe parcurs în acest domeniu. La Iaşi, la Universitatea «Al. I. Cuza», a existat un curs pentru studenţi la Facultatea de Istorie, iar în prezent, există un astfel de curs la Facultatea de Geografie“, a spus Ovidiu Focşa, care a adăugat că studenţii vin an de an la Muzeul Etnografic pentru realizarea lucrărilor practice.

Unul dintre cei mai importanţi specialişti în etnografie, care a impulsionat cercetările în acest domeniu în ţara noastră, este Dimitrie Gusti, care a înfiinţat Muzeul Satului de la Bucureşti şi care era de profesie sociolog. El a realizat foarte multe cercetări sociologice, susţinut de către familia regală. „Pe fondul cercetărilor de teren susţinute de Fundaţia Regală, au luat fiinţă muzeele cu specific etnografic din ţară, precum Muzeul Satului din Bucureşti, care poartă numele lui Dimitrie Gusti, Muzeul «Astra» din Sibiu, iar ca muzee pavilionare trebuie remarcate cele din Cluj, Timişoara, Iaşi“, a menţionat Ovidiu Focşa.

Un muzeu reprezentativ pentru Moldova istorică

Muzeul iniţiat la Iaşi, la mijlocul secolului trecut, trebuia să fie reprezentativ pentru toată Moldova istorică, aici incluzând şi Basarabia.

„În momentul de faţă, în patrimoniul muzeului se regăsesc foarte multe obiecte de dincolo de Prut, multe dintre acestea expozabile, aşa cum sunt scoarţele sau obiectele de interior. Scoarţele sunt de o valoare inestimabilă, multe dintre ele având o vechime de peste 100 - 150 de ani. Cele mai multe dintre acestea şi-au păstrat vigoarea cromatică şi frumuseţea şi sunt şi astăzi admirate de către public“, a remarcat Ovidiu Focşa.

Instituţia care se înfiinţa la Iaşi avea ca scop salvarea mărturiilor de civilizaţie şi cultură populară, precum şi cercetarea ştiinţifică a acestora. Obiectul etnografic, este, de cele mai multe ori, un obiect perisabil, supus alterării, trecerii timpului, fiind de natură organică, precum cele din lemn şi ţesăturile. Mai puţin expuse degradării sunt obiectele din piatră şi ceramică, acestea rezistând mai bine în timp. Astfel că, unul dintre scopurile muzeului a fost acela de a conserva mărturiile perisabile ale unei lumi apuse, după cum a spus muzeograful Ovidiu Focşa.

De asemenea, o muncă foarte intensă a cercetătorilor a fost cea de documentare a colecţiei care a fost realizată pe baze ştiinţifice. „Trebuie remarcată munca de teren susţinută, realizată între 1950 - 1958, când s-a deschis muzeul, precum şi după această dată. Cea mai dificilă perioadă din istoria muzeului a fost între 1951 şi 1958, când s-au realizat colecţiile pe teme specifice şi când s-au făcut şi achiziţii importante din teren. Astfel, în 1951, s-au achiziţionat 130 de obiecte, iar apoi numărul lor a crescut la 600 de obiecte, în 1952, astfel că, până în 1958, s-au aciziţionat peste 2.000 de obiecte, iar acest fapt se datorează unei munci ştiinţifice susţinute a cercetătorilor care au pus bazele muzeului“, a spus Marcel Lutic.

https://biblioteca-digitala.ro

„Darul Mariei şi a lui Iuliu Pascu“

La început, muzeul a funcţionat aproape ca o instituţie fantomă, supravieţuind totuşi războiului, astfel că „până în 1951, acesta nu a avut nici sediu, nici buget, nici personal, iar puţinele obiecte păstrate se aflau în câteva lăzi păstrate la Rectoratul Universităţii »Al. I. Cuza»“, după cum a menţionat Ovidiu Focşa.

Astfel, deşi nu s-au făcut achiziţii decât începând cu 1951, muzeul avea o serie de obiecte care reprezentau colecţia lui Iuliu Pascu, un magistrat ieşean stabilit în Bucureşti, pasionat de obiecte tradiţionale. „De fapt, colecţia de câteva sute de obiecte a intrat în patrimoniul muzeului chiar sub denumirea de «Darul Mariei şi a lui Iuliu Pascu». conţinea multe obiecte etnografice şi era foarte eterogenă, cu obiecte din mai multe zone folclorice, fiind o colecţie a unui pasionat, nu a unui cercetător“, a spus Ovidiu Focşa.

Începând cu 1951, Muzeul Etnografic din Iaşi este preluat de stat, sub tutela Aşezămintelor culturale, atribuindu-se o schemă de personal, buget şi un spaţiu care era, iniţial, la Muzeul Unirii din Iaşi, loc impropriu, mai ales că, în acea perioadă, clădirea se afla în renovare, după cum arată Marcel Lutic.

Expoziţia permanentă avea, la deschidere, 10 săli la Palatul Culturii

În 1957, chiar cu un an înainte de deschiderea muzeului, directorul Ion Chelcea, sufletul acestui muzeu, a fost pensionat, la doar 55 de ani, printr-o măsură abuzivă, astfel că profesorul Gheorghe Bodor a fost cel care şi-a legat numele de deschiderea expoziţiei permanente, el fiind mulţi ani directorul instituţiei.

Aşadar, la 15 ani de la înfiinţare, Muzeul Etnografic al Moldovei şi-a deschis porţile pentru publicul vizitator.

Evenimentul a avut loc pe 16 februarie 1958, într-un spaţiu propriu la Palatul Culturii, fostul Palat Administrativ. Expoziţia permanentă a muzeului avea, la acea dată, 10 săli, pe o suprafaţă de 230 de metri pătraţi şi luase ca model de organizare Muzeul Etnografic al Transilvaniei, de la Cluj, a spus Marcel Lutic.

Achiziţiile nu s-au terminat odată cu deschiderea muzeului, astfel că, alături de expoziţia permanentă, Muzeul Etnografic a început să organizeze şi diverse expoziţii tematice temporare, prin care este pus în valore întregul patrimoniu, patrimoniu pentru care nu este spaţiu permanent de expunere.

În momentul de faţă, muzeul deţine peste 13.000 de obiecte de o mare valoare, din care doar o parte sunt prezentate în cele 17 săli, cu o suprafaţă de 2.100 de metri pătraţi, şi care sunt structurate pe cele 12 domenii majore ale civilizaţiei şi artei populare moldoveneşti, de la ocupaţii tradiţionale, precum agricultura, viticultura, creşterea animalelor, vânătoarea, pescuitul, apicultura, culesul, la meşteşuguri, precum olărit, dogărit, rotărit şi industria casnică.

De asemenea, sunt reprezentate obiceiurile de Anul Nou ,precum şi portul popular, aici fiind foarte bine reprezentate atât zona de munte, cât şi zona de podiş şi cea de câmpie, a remarcat Marcel Lutic.

Printre cei care au făcut ca Muzeul Etnografic al Moldovei să deţină una dintre cele mai importante colecţii din ţară se numără Ion Chelcea - primul director -, Emilia Pavel - care a documentat şi a constituit colecţia de port popular din Moldova -, Gheorghe Bodor - care s-a ocupat, printre altele, de instalaţiile tehnice ţărăneşti -,

https://biblioteca-digitala.ro

Victoria Semendeaev - care s-a ocupat de colecţia de ceramică -, Rodica Ropot - care a lucrat pentru definitivarea actualei expoziţii de port popular din muzeu -, Melania Ostap, Eugen Agrigoroaie, Petru Cazacu - cel care a iniţiat catalogul uneltelor de păstorit -, Angela Olaru, Margareta Cernat, Georgeta Ţurcanu, după cum a precizat Ovidiu Focşa.(...)

Obiectele cu valoare etnografică au devenit „flori rare“

Munca de teren este cea mai dificilă, dar a fost încununată de achiziţii importante, făcute de-a lungul timpului, din foarte multe sate din Moldova. „Din păcate, în momentul de faţă este din ce în ce mai dificil să se facă astfel de achiziţii, deoarece aceste obiecte cu valoare etnografică încep să dispară“, a remarcat Ovidiu Focşa.

Începând cu anul 2001, s-au făcut, în fiecare vară, cercetări de teren, atât pentru îmbogăţirea colecţiei, dar şi pentru lucrările ştiinţifice care sunt publicate în revista instituţiei, „Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei“. Astfel, echipa de specialişti a muzeului a cercetat zona Cucuteni - Băiceni, în alt an s-a cercetat zona Vaslui, Zăpodeni, precum şi zona Huşi şi toate satele din jur. „De asemenea, s-a făcut şi o cercetare în zona Hârlău, unde muzeul nostru a şi deschis un Muzeu al Viei şi Vinului“, a mai precizat Ovidiu Focşa. O astfel de anchetă durează timp de o lună şi se concentrează pe toate aspectele ce ţin de viaţa tradiţională. Alături de achiziţii se fac şi diverse tipuri de înregistrări, audio sau video, se fotografiază, Muzeul Etnografic deţinând, în momentul de faţă, o bogată fototecă, precum şi o fonotecă.

„Există o mare diferenţă între ceea ce se putea găsi de etnografi în trecut, faţă de situaţia prezentă, când oamenii renunţă la obiectele vechi, pe care le înlocuiesc cu obiecte sau instalaţii moderne, mai performante. În acest moment, noi mai facem achiziţii, dar munca etnografului are şi o doză de hazard, din cauză că nu se ştie niciodată exact ce se poate găsi. Au fost şi surprize, în sate fără rădăcini istorice, cum sunt cele răzeşeşti, am găsit un material etnografic valoros, precum şi informaţii valoroase în legătură cu sărbătorile tradiţionale sau ocupaţii tradiţionale“, a spus Ovidiu Focşa.

Din cele peste 13.000 de obiecte, doar aproximativ 500 sunt prezentate în cadrul expoziţiilor permanente. Celelalte fac obiectul expoziţiilor temporare, dar, într-un anumit fel, patrimoniul este rotit, astfel că, în timp, cele mai multe dintre obiecte ajung să fie prezentate publicului. Cele care nu sunt expozabile sunt folosite ca material documetar pentru cercetare.(...)”[4].

Capitolul 2

Restaurarea unui vas din ceramică neagră - Marginea, jud. Suceava, metodologie conservare - restaurare, studiu de caz: Oală cu două torți, ceramică neagra Marginea - Suceava

[4] Oana Rusu, *50 de ani şi o colecţie de 13.000 de obiecte etnografice,* în ziarul „Lumina”, Iași, 15 feb. 2008.

https://biblioteca-digitala.ro

Nr. Inv: 5305

Provenienţă: *Muzeul Etnografic al Moldovei - depozitul etnografic, Colecţia „Iuliu Pascu"*

Datare: sec XX, 1967

Istoricul şi descrierea obiectului

Oală cu două torţi, ceramică neagră de Marginea, lucrată la roată, lustruită cu piatra, arsă reducător. Prezintă un decor geometric dispus longitudinal realizat din motive circulare înscrise în romburi, intercalate cu benzi verticale ce încadrează o reţea de linii oblice în tehnică „sgraffito"[5]. Este un vas lucrat în anul 1967 în cadrul Cooperativei Libertatea, secţia de olărie din comuna Marginea. Nu se cunoaşte numele autorului[6].

Restaurarea obiectului a avut loc în cadrul **Centrului de Cercetare şi Conservare - Restaurare a Patrimoniului Cultural din cadrul Complexului Muzeal „MOLDOVA" Iaşi** pe parcursul anului 2019 în baza dosarului de restaurare întocmit în cardrul instituţiei menţionate anterior.

Starea de conservare

Vasul se prezintă în stare fragmentară având un număr de 22 elemente**.** Spargerea s-a datorat manipulării defectuase în spaţiul muzeal. Lipseşte un fragment dintr-o toartă ce realiza legătura cu buza, pe o porţiune de aproximativ 1 cm.

Dimensiuni:

I - 11 cm., D. g. - 7,5 cm., D. f. - 6 cm, G= 215 g

Stabilirea intervenţiilor de restaurare

1. Fotografierea fragmentelor ceramice (Fig. 1);
2. Curăţarea fragmentelor cu un penson cu peri lungi şi moi (Fig. 2);
3. Dispunerea logica a fragmentelor în vederea reconstrucţiei
4. Asamblarea fragmentelor cu poliacetat de vinil tip D 50, fără plastifiant (Fig. 3, 4, 5);

5 Realizarea unui mulaj din ceară dentară pentru reconstrucţia fragmentului de toartă lipsă, prin copierea zonei de legătură dintre buză şi cea de-a doua toartă intactă. (Fig.6);

6. Ajustarea poziţiei torţii folosind bucaţele de plastilină pentru a realiza unirea perfectă dintre aceasta şi buză (Fig. 7);
7. Turnarea în mulaj de ceară dentară, (realizat după o zonă martor) folosind ipsos de modelaj. Reconstrucţia fragmentului de toartă. (Fig. 8);
8. Chituirea rosturilor cu ipsos de modelaj, finisarea plombelor cu instrumentar de tehnică dentară, curăţarea cu o pensulă fină cu peri moi şi/sau burete sintetic umed. (Fig. 9, 10);
9. Integrarea cromatică - culori tempera Maimeri (Fig. 11);

[5] Sgraffito-ul este o formă de decorare care se realizează prin zgârierea unei suprafeţe pentru a dezvălui un strat inferior de culoare contrastantă.

https://biblioteca-digitala.ro

10. Fotografii finale, întocmirea fișei de restaurare/conservare și pregătirea obiectului pentru depozitare sau expunere (Fig. 12).

Punerea în practică a intervențiilor de conservare - restaurare stabilite în procesul verbal al comisiei de restaurare

1. *Fotografierea fragmentelor vasului la intrarea acestora în laboratorul de restaurare***.**

Orice obiect/fragmente de vas ceramic, ce sunt aduse în laboratorul de restaurare, vor fi obiectul unei ședințe foto, ca moment martor al stării de conservare a acestora. Fotografierea obiectelor are importanță pentru a se face o evaluare a stadiului de evoluție pe parcursul procesului de restaurare.

De regulă, fotografierea obiectelor se realizează în cadrul unui studio de către un fotograf profesionist. Dacă nu avem această posibilitate, fotografiile trebuie să fie cât mai clare, cu rezoluție înaltă, pentru a scoate în evidență strarea de conservare, degradările și cromatica obiectului. Se are în vedere folosirea luminii în așa fel să nu creeze umbre pe geometria/suprafața obiectului, iar aceasta să aiba intensitatea corectă pentru a nu supraimpresiona fotocelula (sau pelicula fotografică, după caz). Realizarea unor fotografii bune va demonstra corectitudinea metodologiei de restaurare, în final, putându-se face o diferență între momentul în care obiectul a intrat în laborator și aspectul final al acestuia, la sfârșitul procesului de restaurare. (Fig. 1)

Fig. 1

https://biblioteca-digitala.ro

2. *Curățarea fragmentelor cu un penson cu peri lungi și moi*

Fragmentele vasului, ce fac obiectul acestui articol, au intrat în laboratorul de restaurare într-o stare de conservare bună, suprafețele fiind curate, casurile nu prezentau degradări, la fel și decorațiile „sgraffito" de pe suprafața lor. Având în vedere că obiectul, ce urma să fie restaurat, a fost produs în perioada contemporană, fragmentele nu au suferit degradări identice celor arheologice , precum mediului de zacere, depuneri de săruri insolubile (carbonați/silicați), sau accidente istorice (spargere, incendiu).

Fig. 2

Ca intervenție specifică, s-a efectuat o curățare uscată folosind un penson cu peri lungi și moi, pentru îndepărtarea prafului. S-a avut în vedere conservarea etichetei originale, de pe baza vasului, ca mărturie istorică a provenienței. (Fig. 2).

3. *Dispunerea logica a fragmentelor în vederea reconstrucției.*

Odată curățate, acestea s-au etalat pe masă pentru asamblarea lor în ordinea logică a reconstituirii formei vasului. Având în vedere că un sfert din baza obiectului nu a fost distrusă la momentul precipitării, a constituit punctul de plecare pentru reconstrucție. Pe măsura procesului de asamblare, s-a observat că locul impactului a fost umărul vasului, unde s-au găsit, ca poziționare, cele mai mici fragmente.

4. *Asamblarea fragmentelor cu poliacetat de vinil tip D 50, fără plastifiant*

Pentru această etapă s-a folosit un adeziv[7], nedistructiv și reversibil - poliacetatul de vinil tip D 50, fără plastifianți. Lipsa plastifianților permite o corecție a geometriei unui asamblu de două piese, după unire, printr-o ușoară încălzire prealabilă a acestora.

[7] Poliacetatul de vinil a fost obținut industrial în anul 1920 în Canada.

https://biblioteca-digitala.ro

Plastifianții contribuie la o lipire dură iar procesul de reversibilitate este dificil și posibil distructiv.

Pelicula de P.A.V.[8] s-a aplicat pe casuri foarte diluat, într-o primă etapă, pentru a reduce porozitatea în zonelor de unire. În etapa a doua, aplicarea P.A.V.-ului, cu ajutorul unui penson, s-a efectuat doar pe o singură casură a unui fragment din ansamblu, având grijă ca adezivul să nu depășească marginea. Eventualul surplus de adeziv s-a curățat cu un burete sintetic umed.

Asamblarea începe de la bază spre buză, urmărind respectarea geometriei vasului de restaurat. Piesele asamblate s-au așezat, în poziție de echilibru, în lădița cu nisip, până la polimerizarea (uscarea) adezivului (Fig. 3, 4, 5)

Fig. 3

[8] Poliacetatul de vinil, abreviere

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 4

Zona marcată reprezintă locul impactului

Fig. 5

5. Realizarea unui mulaj din ceară dentară pentru reconstrucția fragmentului de toartă lipsă, prin copierea zonei de legătură dintre buză și cea de-a doua toartă intactă

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru această etapă s-a folosit ceara dentară, încălzită la aproximativ 45°C, și aplicată pe o zonă martor, respectiv zona torții intacte a obiectului. (Fig. 6). După o ușoară răcire, ceara se desprinde de zona copiată și se așteaptă răcirea completă a acesteia. Mulajul, astfel obținut, s-a folosit pentru reconstrucția fragmentului lipsă a celei de-a doua torți, folosind gipsul de modelaj. Acesta a fost turnat, în stare vâscoasă, urmărind completarea efectivă a mulajului de ceară.

Fig. 6
Realizarea unui mulaj din ceară dentară pentru reconstrucția fragmentului de toartă, prin copierea zonei de legătură între buză și cea de-a doua toartă completă

6. *Ajustarea poziției torții folosind bucațele de plastilină pentru a realiza unirea perfectă dintre aceasta și buză (Fig. 7).*

Fig. 7
Ajustarea poziției torții folosind bucațele de plastilină pentru a realiza unirea perfectă dintre aceasta și buză.

https://biblioteca-digitala.ro

7. Turnarea în mulajul de ceară dentară, (realizat după o zonă martor), a ipsosului de modelaj. Reconstrucția fragmentului de toartă. (Fig. 8)

Fig. 8
Reconstrucția fragmentului de toartă prin turnarea ipsosului de modelaj în mulajul de ceară dentară, folosind instrumentar de tehnică dentară.

8. Chituirea rosturilor cu ipsos de modelaj (Fig. 9)

Fig. 9
Completarea cu ipsos (cu vâscozitate redusă) de modelaj al rosturilor

9. Finisarea plombelor cu instrumentar de tehnică dentară, curățirea suprafețelor cu un burete sintetic umed (Fig. 10)

Etapa s-a realizat prin degroșarea suprafețelor completate cu ipsos de modelaj, până la nivelul și forma geometrică a obiectului. S-au folosit instrumente dentare, hârtie abrazivă de granulație 120 - 220, precum și burete sintetic umed.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 10 Finisarea zonelor completate cu ipsos de modelaj

10. Integrarea cromatică - culori tempera Maimeri (Fig. 11)

Integrarea a presupus folosirea pensoanelor de retuș și culori tempera. Integrarea cromatică este o intervenție ce are ca scop realizarea unui aspect armonios cromatic, înlăturând discrepanțele stridente. Conform principiilor restaurării, integrarea cromatică se va face cu un ton mai jos față de original, pentru ca intervențiile restaurării să fie lizibile.

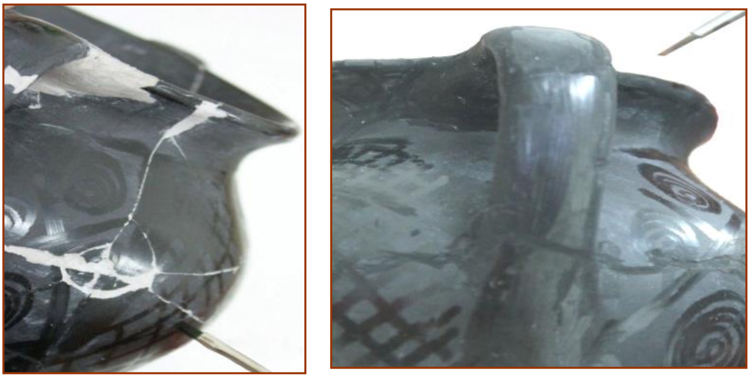

Fig. 11
Integrarea cromatică - culori tempera „Maimeri”

https://biblioteca-digitala.ro

11. Fotografii finale, întocmirea fișei de restaurare/conservare, pregătirea obiectului pentru depozitare sau expunere (Fig. 12)

Finalul unui proces de restaurare reprezintă încununarea tuturor intervențiilor stabilite în dosarul de restaurare. Se fotografiează obiectul din multiple unghiuri, pe cât posibil, cu detalii. Acum se face diferența între momentul intrării obiectului/fragmentelor, în laborator, și produsul final al muncii laborioase a restauratorului. Respectarea principiilor restaurării este legea de bază după care se ghidează specialiștii în domeniu. Obiectul trebuie să fie stabil din punct de vedere fizic, cu suprafețe conservate, pentru a fi manipulat/transportat de restauratori/ conservatori. În acest moment se finalizează jurnalul de restaurare și se completează fișa de conservare cu indicații specifice obiectului. După caz, acesta va lua drumul expoziției sau a depozitului. În primul caz, se vor asigura condițiile de conservare necesare expunerii (umiditate, lumină, protecție fizică, etc.), iar în al doilea caz, se va împacheta în hârtie neacidă, pentru depozitare/conservare. Expunerea, precum și depozitarea obiectului se va face în poziție funcțională.

Fig. 12
Fotografii finale

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie:

- Buys, Susan; Oakley, *Victoria, Conservation and Restoration of Ceramics,* Editura Butterworth - Heinemann, 1996.

- Focșa, Ovidiu, *Ceramică ardelenească în patrimoniul Muzeului Etnografic al Moldovei*, Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei, Editura Palatul Culturii - 2013.

- Moldoveanu, Aurel*, Conservarea preventivă a bunurilor culturale,* Bucureşti, 1999.

- Solomon, Oana*, Suport curs restaurare ceramică -sticlă* - INCFC București, 2019.

https://biblioteca-digitala.ro

CULORI ȘI COLORANȚI

Elena BOTEZ*

Colors and dyes

Abstract

The study presents some notions of coloring theory and the using of plants in the coloring process. To have a succesfull craftsmanship we need science knowledge, transmitted from generation o generation.

Cuvinte cheie: *culoare, spectru solar, vopsit, pigment, plante.*
Keyords: *color, solar spectrum, dyed, pigment, plants.*

CULOAREA este o proprietate a materialelor și a obiectelor, reprezentând o parte constitutivă a experienței umane în evoluția civilizației. Mărturii convingătoare pentru fascinația culorii, folosirea ei în preistorie, civilizația antică, ne sunt oferite de picturile rupestre, ceramică, ornamentația templelor și palatelor, mozaicurile, etc. Date despre culori și materiale colorate se găsesc în tăblițele de lut ale asirienilor și babilonienilor, în papirusurile egiptene, în scrierile lui Herodot și ale lui Plinius cel Bătrân[1].

Omul preistoric folosește materialele naturale pe care le are la îndemână cum ar fi creta și varul pentru culoarea albă, cărbunele pentru negru, ocrul pentru roșu. Coloranții de origine minerală au fost cunoscuți încă din Antichitate însă, datorită solubilității reduse implicau dificultăți tinctoriale. Omul s-a simțit atras de culorile vii ale mediului vegetal și animal.

Fig. 1. Peștera Altamira

Fig. 2. Poarta Iștar

Fig. 3. Egiptul Antic

Fig. 4. Cultura Cucuteni

Imagini de culoare sunt frecvente și inevitabile în perioada medievală și le găsim în sculptură, vitralii, tapiserii, pictură, gravură.

Secolul al XVIII-lea marchează debutul interpretării culorii ca fenomen fizic, pe baza teoriei culorii formulate de Isaac Newton (1643 - 1727), care afirmă că lumina albă conține toate culorile vizibile. Ca să demonstreze această teorie el inventează „discul lui Newton”, o placă circulară, împărțită în șapte sectoare colorate (ROGVAIV - culorile spectrului solar), și care prin rotire rapidă este percepută de ochiul uman ca fiind albă.

---

* Restaurator textile, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui.

[1] Zina Șofranski, *Geneza și evoluția cromaticii tradiționale în spațiul carpato-danubiano-pontic*, Academia de Științe a Moldovei, 2008, p. 40.

https://biblioteca-digitala.ro

ROGVAIV este o abreviere care vine de la Roșu, Orange, Galben, Violet, Albastru, Indigo și Verde. Culorile suprafețelor pe care le vedem noi sunt de fapt capacitatea acelor suprafețe de a absorbi anumite unde luminoase și de a le reflecta pe celelalte.

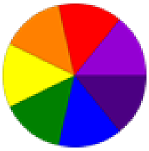

Fig. 5. Discul lui Newton

Johann Wolfgang von Goethe (1749 - 1832) emite teoria conform căreia între culori trebuie să existe anumite raporturi, astfel încât culorile unei compoziții devin cantități bine determinate și prestabilite. Raporturile numerice ale lui Goethe despre echivalența culorilor utilizate în cantități armonioase creează o senzație de echilibru, de calm și stabilitate. Raportul galben (9) portocaliu (8) roșu (6) violet (3) albastru (4) verde (6), reprezintă pentru Goethe cantități necesare de culori pentru realizarea unei compoziții ideale din punct de vedere cromatic. Tot Wolfgang Goethe susține că unele culori creează senzație de căldură și se atribuie unor emoții ca pasiunea, veselia, pe când altele creează senzația de rece și implicit sentimentele de slăbiciune și frică.

Johannes Itten (1888 - 1967), creatorul roții culorilor și a teoriei contrastelor și-a bazat cercetările pe anumite studii despre procesele fiziologice legate de percepția culorilor. Spre exemplu, dacă închidem ochii, după ce ne uităm o anumită perioadă de timp la un pătrat roșu, ne va apărea pe retină un pătrat verde, apare culoarea complementară. Acest fenomen se petrece deoarece ochiul are nevoie să regăsească griul pentru a se simți „bine”. Dacă amestecăm o culoare cu complementara ei, vom obține gri. Griul este culoarea (sau combinația de culori), care produce în ochi o stare de echilibru armonios, de pace. Itten a observat că cele trei culori care amestecate dau gri sunt roșul, galbenul și albastru, numindu-le culori primare. Pentru fiecare culoare primară a identificat culoarea complementară și prin amestec culorile terțiare, construind în acest fel cercul cromatic și obținerea acordului cromatic în interiorul cercului cromatic. În teoria contrastelor Itten susține că alăturarea de două sau mai multe culori generează diverse senzații în cel care le privește: simțurile noastre analizează juxtapunerea de culori și o evaluează ca o senzație. Se poate spune că senzația vizuală se naște și se întărește chiar datorită unei alăturări de două sau mai multe culori, se creează contrast. Pornind de la presupunerea că fiecare culoare are o caracteristică și că aceasta e întărită de contrastul cu o calitate opusă, Itten a formulat cele șapte contraste cromatice: contrastrul culorilor pure; contrastrul clar - obscur; contrastrul rece - cald; contrastrul culorilor complementare; contrastrul simultan; contrastrul de calitate; contrastrul de cantitate[2].

Lumea modernă este inseparabilă de culoare și artă, prezente în toate detaliile vieții cotidiene: arhitectură peisagistică, arhitectură, design, modă, pictură etc.

Utilizată cu discernământ, culoarea crește un mai mare randament fizic și intelectual, contribuie la diminuarea oboselii și deconectarea nervoasă, creează o stare

[2] www.editurafrontiera.ro/cinci-lecții-despre-culoare-ii, consultat la 7.05.2020.

https://biblioteca-digitala.ro

de confort, sporește performanțele memoriei și poate influența în bine caracterul persoanelor. Culoarea și simbolurile folosite în tot ce înseamnă artă a fost alfabetul celor neștiutori de carte o perioadă mare de timp.

Tabel culori mesaje și semnificații

VIAȚĂ FOC PERICOL REGENERARE	SOARE CĂLDURĂ CLARITATE	RECE INFINIT APĂ CREATIVITATE
FERTILITATE ÎNCEPUT NATURĂ CALM	CĂLDURĂ APUS FERICIRE CONFORT	ECHILIBRU SUVERANITATE NOBLEȚE MISTER
PURITATE DIVINITATE CURAT	MOARTE INTUNERIC	NEUTRU MONOTONIE TRISTEȚE

Ochiul uman absoarbe unde electromagnetice, adică „vede” în intervalul 400 - 700 nanometri și deslușește culorile galben, portocaliu, roșu, albastru, violet și indigo (curcubeul) sau spectrul solar. În afară de culorile care se găsesc în spectrul solar mai sunt două culori: negrul și albul care se numesc neutre și ajutătoare. Se numesc neutre, deoarece nu intră în combinația culorilor de bază și ajutătoare, deoarece adăugate unei nuanțe, o vor închide sau deschide. Culoarea albă reprezintă lipsa de absorbție a undelor „vizibile”. Culoarea neagră semnalează că sunt absorbite toate radiațiile „vizibile”

Există excepții în cazul unor tulburări de vedere, cum ar fi *daltonismul* - incapacitatea de a deosebi unele culori de altele (mai ales roșu și verde) sau a *xantopsiei* când culorile sunt percepute în gălbui.

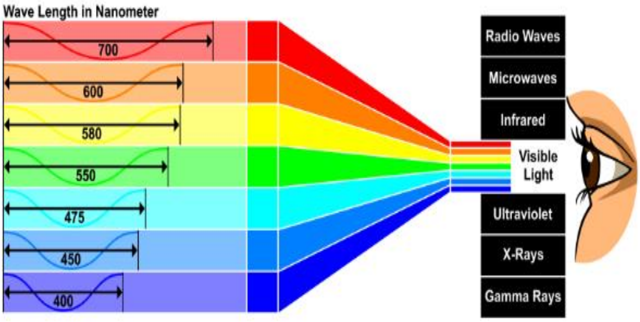

Fig.5. Spectrul solar

https://biblioteca-digitala.ro

NR. CRT	CLASIFICAREA CULORILOR	AMESTEC
1	**CULORI PRIMARE** Nu se obțin prin amestecul de alte culori	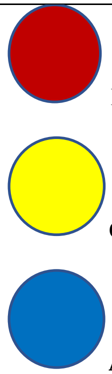 **ROȘU** **GALBEN** **ALBASTRU**
2	**CULORI SECUNDARE** Amestecul culorilor primare	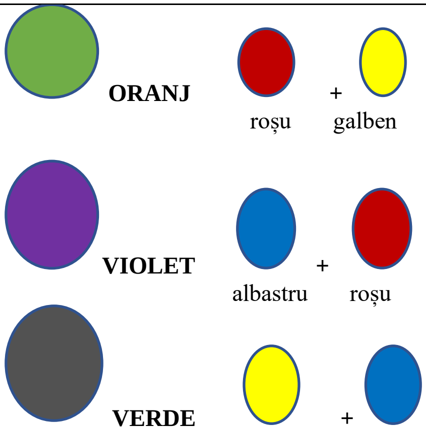 **ORANJ** roșu + galben **VIOLET** albastru + roșu **VERDE** galben + albastru
3	**CULORI TERȚIARE** Amestecul unei culori primare și a unei culori secundare alăturate	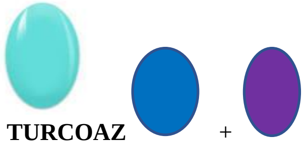 **TURCOAZ** albastru + violet
4	**CULORI COMPLEMENTARE** Amestecul unei culori primare cu o culoare secundară opusă	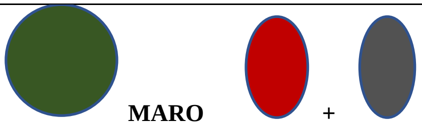 **MARO** roșu + verde

Pentru a desluși lumea culorilor ne putem baza pe anumite clasificări, caracteristici. La baza acestora se află existența a două grupe de culori: primare și secundare de la care, prin amestec se ajunge la o multitudine de culori.

https://biblioteca-digitala.ro

Din punct de vedere artistic, culorile au fost studiate de numeroşi cercetători care au elaborat teorii științifice, ce au culminat prin teoria fizicianului Alfred Henry Munsell în anul 1913 care elaborează un sistem monocromatic construit pe baza a trei mărimi, trei coordonate variabile ce reflectă însușirile psihologice ale culorii[3]:

- nuanța sau tonul culorii, se caracterizează prin lungimea de undă dominantă, cea care dă denumirea culorii (roșu, albastru) etc. Termenul de nuanță se folosește pentru culorile modificate prin folosirea albului și negrului, reprezintă o mică diferență în valoare sau puritate față de culoarea etalon iar cel de ton pentru culorile saturate.
- luminozitatea (strălucirea), reprezintă raportul între fluxul de lumină reflectat și fluxul primit, este proprietatea culorii de a fi mai mult sau mai puțin strălucitoare.
- puritatea (saturația) este determinată de raportul cantităților de culoare spectrală și de culoare albă, este proprietatea culorii de a fi mai concentrată sau mai diluată. Dacă este mai deschisă, o numim *tentă*, iar dacă este mai închisă o numim *umbră*.

Valoarea unei culori poate fi apreciată, în funcție de caracterul tern (fără strălucire) sau de nivelul de claritate, folosind noțiunea de ton.

Dacă o culoare este în același timp saturată și luminoasă se folosește termenul de *culoare vie*; dacă este mai puțin saturată, dar luminoasă se numește *pală*; iar dacă nu este nici luminoasă nici saturată se numește *culoare moartă*[4].

Coloranți

Colorant, materie care are proprietatea de a colora o altă materie, incoloră sau colorată. Coloranții naturali, după componența lor sunt de origine vegetală (plante), de origine animalieră (moluște, insecte) și de origine minerală (luturi albe, roșii, oxizi).

Coloranții vegetali sunt extrași din rădăcină, scoarță, tulpină, frunze, flori. Extracția colorantului din plante se face prin macerare sau decoct și se ține cont de proprietățile acestuia, timpul în care se poate recolta, de soare, de lună. Pot fi folosiți în stare proaspătă sau uscați. Oricare ar fi procesul de vopsire nu se pot obține aceleași culori, influențează maturitatea plantei, calitatea terenului, clima, momentul recoltării. Majoritatea culorilor obținute din material vegetal sunt de tonuri calde, de la galben, oranj, până la ocru, maro, verde. Culorile intense, cum ar fi roșul necesită un colorant de origine animală (cochinilla) și indigo-ul care are nevoie de oxidare.

Capacitatea de vopsire a acestor coloranți se datorează prezenței în plante (frunze, flori, scoarță, rădăcină, ramuri) a unor componenți colorați, resurse tinctoriale. Numele coloranților naturali, cu unele excepții, derivă din numele plantei din care au fost izolați prima dată, ținând seama că același colorant poate fi găsit în genuri și specii diferite de plante, după cum aceeași specie de plantă poate avea mai mulți coloranți cu structuri diferite.

Diversitatea cromatică specifică coloranților vegetali se corelează cu prezența în plante a unui grup restrâns de pigmenți naturali: porfirine, carotinoide, flavonoide, antocianini[5].

[3] Ioan Istudor, *Noțiuni de chimia picturii*, Editura ACS, București, 2011, p. 100.
[4] Zina Șofranski, *op. cit.*, p. 46.
[5] *Ibidem*, p. 96.

https://biblioteca-digitala.ro

Plantele tinctoriale utilizate în vopsirea tradițională românească se găsesc pe tot cuprinsul carpato - danubiano - pontic, dar în unele situații au fost folosite și plante din afara spațiului, cum ar fi: băcanul, abanosul, curcuma.

Vopsitul este știință, artă, pricepere. *Când gospodina boește trebuie să aibă vase curate și să fie și ea curată. Femeia leneșă, mârșavă la suflet și necurată nu are noroc la boiele. Că nu toate muștele fac miere... Apoi femeia care văpsește trebuie să fie curată; dacă nu-i, nici văpsitul nu iese bine. Vremea să fie prielnică. Vopsitul să se facă la vremea lui. Vasele în cari se boește trebuie să fie curate și bine frecate. Să nu văpsești roșu unde a fost galben, ori negru, ori verde, ci fiecare boia să aibă vasul curat și nou. Vasele de lemn nu - s așa de bune ca cele de aramă spoite, ori de lut smălțuite. Cu ele să nu umble copiii... De aceea boiengițile vechi erau babe sau femei fără copii, stătute, cu răbdare... femeiele lumețe n-au noroc la boit.*

Tudor Pamfilie, Mihai Lupescu, *Cromatica Poporului Român*

Pot fi vopsite fibre de origine animală, fibre de origine vegetală cât și fibrele sintetice. Fibrele de origine animală care se folosesc sunt lâna, mătasea, alpaca, cașmirul etc.,f ibrele de origine vegetală folosite: bumbacul, inul, cânepa, iuta etc.

Fibre de origine animală:

Fig. 6. lână

Fig. 7. mătase

Fig. 8. alpaca

Fig. 9. cașmir

Fibre de origine vegetală:

Fig. 10. bumbac

Fig.11. in

Fig. 12. cânepă

Fig.13. iută

Mordanți

Mordanții sunt substanțe de origine minerală, animală sau vegetală care contribuie la menținerea pH-lui optim în cada de vopsea, la nuanțarea culorilor precum și la realizarea unor vopsiri rezistente la lumină și tratamente umede. Mordanții deschid fibra pentru a primi vopseaua și ajută la fixarea acesteia. Se poate folosi mordantul înainte de vopsire, în timpul vopsirii sau după vopsire.

https://biblioteca-digitala.ro

MORDANT	pH	PROPRIE-TĂȚI	CANTITATEA NECESARĂ	ÎNLOCUITOR	TIPUL DE FIBRĂ
ALAUN-KAL$(SO_4)_2$-$2H_2O$ Piatra acră 	alcalin	- cristal semitranspa-rent - nu alterează culorile - nu este toxic	25% 250 g. pentru un kg de lână uscată		-se foloseș-te pentru toate tipurile de fibră naturală -se poate combina cu sulfatul de fier
SULFAT DE Fe; $FeSO_4$ Vitriol verde Calaican 	alcalin	-cristal de culoare verde turcoaz, -este toxic, -se folosește pentru a obține culori mate sau închise, -alterează finețea firului	3% 30 g. pentru un kg de lână uscată	- se poate folosi o soluție apoasă în care au stat obiecte ruginite	-se foloseș-te de preferin-ță pentru fibre de origine animală -se pate folosi pentru fibra deja morda-tată cu alaun, înainte de vopsit sau după vopsit

https://biblioteca-digitala.ro

SULFAT de Cu; Cu SO_4 Piatră vânătă	alcalin	-cristal de culoare albastră -este toxic -modifică culoarea fibrei -se folosește pentru a obține nuanțe de verde sau cafeniu -după vopsire ramân pe fibră reziduri de cupru care trebuie eliminate	3% 30 g. pentru un kg de lână uscată	se poate folosi o oală de cupru pentru a se realiza vopsitul	- se foloseș-te de preferin-ță pentru fibre de origine animală - se poate folosi pentru fibra deja mordată cu alaun, înainte de vopsit sau după vopsit

Mordanți de origine animală: urină, sânge, fiere de bou, lapte.

Mordanți de origine vegetală: borș, zeamă de varză, leșie, limba boului (plantă), coajă de rodie.

Fixatori de vopsea

FIXATORI DE VOPSEA	pH	PROPRIETĂȚI	ÎNLOCUITOR
Acid acetic $C_2H_4O_2$	acid	Fixează colorantul și dă strălucire fibrelor	Oțet
Acid citric $C_6H_8O_7$	acid	Mărește intensitatea colorantului	Suc de lămâie
Sare de masă NaCl	acid	Înlesnește pătrunderea lentă și uniformă a colorantului în fibră și epuizează colorantul	

PREGĂTIREA VOPSITULUI

Pentru ca acest meșteșug să aibă succes, fibrele și colorantul trebuie pregătite.

Pregătirea lânii:

- se spală și se îndepărtează grăsimea și praful, de preferință cu un detergent organic;
- se selectează fir de aceeași grosime și culoare;
- nu se fac jurubițe mari;

https://biblioteca-digitala.ro

- nu se leagă strâns;
- se cântărește lâna când este uscată, așa se poate calcula cantitatea de mordant;
- în funcție de tipul de colorant, lâna se introduce în apă caldă cu mordantul, se încălzește până la punctul de fierbere timp de 30 - 60 min;
- se clătește până nu mai iese culoarea.

PREGĂTIREA COLORANTULUI

- recoltarea plantei;
- cântărirea în proaspăt sau uscat;
- ruperea, pisarea plantei;
- introducerea într-o oală mare, adăugarea apei, lăsarea în odihnă între o zi și cinci;
- fierberea până ajunge jumătate cantitatea de apă;
- strecurarea și folosirea în procesul de vopsire;

Necesar pentru vopsit

NECESAR	**PROPORȚII**	**CANTITATE PENTRU 1 KG DE LÂNĂ**	**CONDIȚII**
APĂ	1 la 20	20 litri	Apă de ploaie Apă de izvor Apă fiartă
SARE	10%	100 grame	Uscată Să nu fie bulgăraș
MORDANT	Alaun 25% Sulfat de Fe 3% Sulfat de Cu 3%	Alaun 250 g. Sulfat de Fe 30 g. Sulfat de Cu 30 %	Uscat Să nu fie bulgăraș
FIBRA DE LÂNĂ		1 Kg.	Tunsă, spălată, pieptănată, toarsă, făcută scul
ACID ACETIC	2 %	20 ml	

MATERIA PRIMĂ FOLOSITĂ

NR. CRT	**Componența materialului de vopsit**	**Raport**	**100 g.**	**500 g.**	**1.000 g. 1 kg**
1	Scoarță	500%	500 g.	2½ Kg	5 Kg
2	Rădăcină	500%	500 g.	2½ Kg	5 Kg.
3	Floare	1.000%	1 Kg	5 Kg	10 Kg
4	Frunze	500%	500 gr.	2½	5 Kg

https://biblioteca-digitala.ro

5	Fructe	500%	500 g.	2 ½	5 Kg
6	Lemn	1000%	1 Kg	5 Kg	10 Kg
7	Semințe	500%	500 g.	2 ½	5 Kg
8	Ramuri tinere	500%	500 g.	2½	5 Kg

USTENSILE NECESARE

Cântar plită oală vas gradat

mănuși mojar lingură strecurător pH-metru

Plante

CEAPA *Allium cepa*

Fig. 14. ceapă, plantă

Fig. 15. foi de ceapă

Una din cele mai folosite plante și la îndemâna oricui în vopsirea tradițională și care nu are nevoie de mordant pentru a se fixa, dar se poate folosi pentru a se obține diferite culori, este ceapa. Se vopsește cu foile de pe bulb, ceapa conține *flavonoide.*

https://biblioteca-digitala.ro

Ceapa este o plantă bienală sau trienală, provine din regiunile de stepă din Asia Centrală și de Vest, probabil teritoriul Afganistanului de astăzi. Este una din cele mai vechi plante de cultură, cca 5.000 de ani, cultivată ca plantă medicinală, condiment și legumă. În Egiptul Antic ceapa era considerată simbol al vieții eterne, datorită formei sale rotunde și a inelelor concentrice, fiind oferită zeilor ca monedă de plată pentru a ajunge în Rai. O altă mențiune se găsește în Codul lui Hammurabi unde se descriu ogoare cultivate cu castraveți și ceapă, precum și ajutorarea săracilor cu pâine și ceapă. La romani ceapa constituia un element important în alimentația de bază. Legionarii romani au fost cei care au contribuit la răspândirea cepei în Europa Centrală. În Evul Mediu ceapa nu lipsea de pe masa locuitorilor Europei, fiind folosită și ca amuletă împotriva pestei. În sec. al XV-lea olandezii încep să cultive diferite variante de ceapă ca și formă, culoare și gust[6].

Nume comun	**Denumire științifică**	**Partea pentru vopsit**	**Mordant**	**Culoarea obținută**
Ceapă	Allium cepa	Foi	Alaun Sulfat de Fe	Galben Maro deschis

Paletar

Ceapă roșie - Alaun	
Ceapă - Alaun (piatră acră)	
Ceapă - Sulfat de Fe, vitriol verde	

Varză roșie *Brassica oleracea*

Fig. 16. varză roșie, legumă

Fig. 17. varză roșie, secțiune

Varza face parte din familia Crucifere, numită așa deoarece are floarea de tipul patru, cu elemente florale așezate în cruce. Florile sunt grupate în inflorescențe de culoare galbenă. În varza roșie se găsesc *antocianini,* pigmenți roșii.

[6] www.https://ro.m.wikipedia.org, consultat la 14.05.2020.

https://biblioteca-digitala.ro

Varza este o legumă comestibilă, verde sau roșie, una din cele mai vechi legume cunoscute de om, plantă bienală, în primul an vegetează, iar în al doilea an înflorește.

Se vopseşte cu frunzele. Diferența de culoare a frunzelor poate fi dată de aciditatea solului în care a fost cultivată, spre roșu în sol acid și spre albastru în sol alcalin.

Nume comun	**Denumire științifică**	**Partea pentru vopsit**	**Mordant**	**Culoarea obținută**
Varză roșie	Brassica oleracea	Frunze	Alaun Sulfat de Cu (piatră vânătă)	Mov deschis Verde oliv

Paletar

Varză roșie - suc de lămâie	
Varză roșie - Sulfat de Cu, piatră vânătă	

Gălbenele *Calendula officinalis*

Fig. 18. câmp de gălbenele

Fig. 19. gălbenele

Plantă originară din zona mediteraneeană, crește spontan sau ca plantă decorativă, se cunoaște sub denumirea de *florile de aur* ale sănătății sau *floarea ploilor*, deoarece atunci când nu se deschide vin ploile. Florile se culeg când este soare, când planta se deschide și emană uleiuri volatile. Conține *flavonoide*, saponine și uleiuri volatile.

Nume comun	**Denumire științifică**	**Partea pentru vopsit**	**Mordant**	**Culoarea obținută**
Gălbenele	Calendula officinalis	florile	Alaun	Galben pai

Paletar

Alaun, piatră acră	

Sfeclă roșie *Beta vulgaris*

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 20. sfeclă roșie

Fig. 21. sfeclă roșie, rădăcină

Sfecla roșie este o plantă din familia Amaranthacheae, cultivată pentru rădăcina sa cărnoasă folosită pe post de legumă în alimentație și ca plantă furajeră. Soiurile moderne sunt derivate dintr-un soi ce crește în sălbăticie de-a lungul coastelor Europei, Africii de Nord și Asiei. Este bienală, în primul an se dezvoltă din semințe, iar în al doilea an formează semințe. Rădăcina are forme diverse: rotundă și turtită, sferică și ovală - lunguiață; culoarea de la roșu aprins până la bordo, poate avea și dungi albe sub formă de inele. Din sfecla roșie se prepară diferite alimente, precum și diverse medicamente. Plinius cel Bătrân amintește de proprietățile sfeclei în *Naturalis Historia,* în *Cartea a Douosprezecea*, se spune că apa în care a fost fiartă rădăcina de sfeclă curăță petele de pe haine, la fel și de pe pergament.

Sfecla conține *betacianină,* pigment de culoare roșie.

Nume comun	**Denumire științifică**	**Partea pentru vopsit**	**Mordant**	**Culoarea obținută**
Sfeclă roșie	Beta vulgaris	Rădăcină	Alaun	Roșiatică

Paletar

Sfeclă roșie - Alaun, piatră acră	

Nuc *Juglans regia*

Fig. 22. nuc, arbore

Fig. 23. nuc, înveliș cu fruct

Arbore din familia Juglandaceae, răspândit în zona temperată și mediteraneeană, întâlnit ca floră spontană cât și în culturi. Își are originea în zona geografică întinsă din Balcani până în Himalaya și sud-estul Chinei. Nucul a fost introdus în vestul și nordul Europei din vremea romanilor, iar în cele două Americi în sec al XVII-lea.

Nucul este un arbore care poate ajunge până la 30 de metri. Are trunchiul gros și scoarța netedă de culoare argintiu - cenușie. Frunzele sunt mari, florile masculine sunt

https://biblioteca-digitala.ro

grupate în gameți, solitari sau câte doi, cilindrici, multiflori. Florile femelă sunt grupate câte două până la patru, uneori solitare, sesile cu stigmate purpurii. Fructul este drupă sferică. Învelişul gros, verde, se foloseşte atât pentru unele tratamente, cât şi pentru obținerea de pigment negru folosit pentru vopsit. Nucul conține tanin, *juglona* (pigment negru).

Nume comun	**Denumire ştiinţifică**	**Parte pentru vopsit**	**Mordant**	**Culoarea obţinută**
Nuc	Juglans regia	Învelişul verde al fructului	Alaun Sulfat de Cu	Maro roşcat Maro

Paletar

Nuc-Alaun, piatră acră	
Nuc - Sulfat de Cu, piatră vânătă	

Importanța folosirii coloranților naturali:

- folosirea minimă a substanțelor chimice;
- obținerea unor culori atractive;
- formarea unei legături între om şi natură, legătură benefică spiritului;
- pătrunderea şi înțelegerea rânduielilor ancestrale.

Bibliografie:

- Istudor, Ioan, *Noțiuni de chimia picturii*, ACS (Art Conservation Support), Bucureşti, 2001.
- Gheorghiu, Al. Alexandrina, *Țesutul covoarelor. Manual pentru şcoalele profesionale, normale, de menaj şi de meserii,* Bucureşti, 1932.
- Şofranski, Zina, *Geneza şi evoluția cromaticii tradiționale în spațiul carpato-danubiano-pontic*, Teză de doctorat, Academia de Ştiințe a Moldovei, Chişinău 2008.
- Téllez, G., *Guia para tintura con tintes naturales en lana*, Laboratorio de Diseño e Inonovacion para Cundinamarca Artesanias de Colombia S.A., 2014.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

CONDIŢII DE PREZENTARE A MANUSCRISELOR PENTRU PUBLICARE

OBSERVAŢII PRELIMINARE:

- Sunt publicate materiale bine documentate ştiinţific şi care nu au mai fost publicate.
- Lucrările vor fi trimise în vederea **publicării** până la data de **1 mai 2020**.
- Se acceptă doar lucrări originale, aflate la prima publicare şi care cuprind maximum **25** de pagini (textul lucrării, note bibliografice, bibliografie, figuri, desene, schiţe, tabele, etc.).
- Responsabilitatea asupra conţinutului materialelor revine în exclusivitate autorilor.
- Textele/lucrările vor fi redactate în limba **română** cu diacritice şi vor fi însoţite obligatoriu de un **rezumat** redactat în limba română şi într-o limbă de circulaţie internaţională (engleză, franceză – după preferinţa autorului) precum şi de **cuvintele cheie** redactate atât în limba română cât şi în limba de circulaţie uzitată la realizarea rezumatului (maxim 5 cuvinte cheie).
- Lucrările vor fi trimise colegiului de redacţie pe hârtie şi suport electronic la adresa: Hagi Chiriac, Nr.2, Vaslui, judeţul Vaslui, cod poştal – 730138, România; sau pe e-mail la: muzeu_vaslui@yahoo.ro; museumvs@gmail.com cu precizarea pentru Anuarul muzeului „Acta Moldaviae Meridionalis”.
- **Textele** care nu respectă cerinţele colectivului de redacţie vor fi **retrimise spre modificare**.
- **Lucrările** care nu se încadrează în **normele de redactare** cerute de colegiul de redacţie vor fi **respinse de la publicare**.

REDACTAREA LUCRĂRII:

- Aşezarea în pagină se face în următoarea ordine: (1) titlul, (2) numele autorului (autorilor), (3) cuvintele cheie, (4) rezumatul lucrării, (5) textul lucrării, (6) note bibliografice, (7) bibliografie, (8) lista figurilor, tabelelor, fotografiilor, etc.
- **FORMATUL LUCRĂRII**: este particularizat la dimensiunile 17 cm lăţime şi 24 cm înălţime, având următoarele margini – 2,2 cm sus şi 1,5 cm jos, 1,75 cm stânga - dreapta; şi cu orientare tip portret sau orientarea tip vedere pentru hărţi, tabele, figuri şi alte elemente cuprinse în anexe.
- **TITLUL**: să fie scurt şi sugestiv, redactat cu Times New Roman, caractere de 11, Bold, Centrat şi cu majuscule.
- **AUTORUL/AUTORII**: redactat cu Times New Roman, 11, Normal, aliniere Dreapta (Right), se poziţionează la un rând faţă de titlu.
- **CUVINTE CHEIE**: se poziţionează la un rând faţă de autor (autori), redactat cu Times New Roman, 11, Stânga-Dreapta (Justify), spaţiere la 1 rând; se aleg cuvinte sugestive, întâlnite frecvent în textul lucrării.
- **REZUMATUL**: se poziţionează la două rânduri faţă de cuvintele cheie, redactat cu Times New Roman, 11, italic, aliniere Stânga-Dreapta (Justifiy), şi să conţină o prezentare succintă a lucrării originale, fără citări, prescurtări şi în limba de circulaţie internaţională, aceeaşi ca şi în cazul cuvintelor cheie.

https://biblioteca-digitala.ro

• **REDACTAREA TEXTULUI LUCRĂRII**: textul se poziţionează la două rânduri faţă de rezumatul lucrării, cu spaţiere la 1 rând şi se redactează cu Times New Roman, font 11, aliniere Stânga-Dreapta (Justified); orice aliniat al unui început de text se realizează cu Ctrl + Tab.

• **CITAREA AUTORILOR**: se va face numai sub forma notelor de subsol, şi se redactează cu Times New Roman, font 9, după următorul model: autor, lucrare, editură, localitate, an, pagină (Ioan Opriş, *Istoricii şi Securitatea*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004, p. 710.). Pentru doi autori: Virgil Mihălescu-Bîrliba, Ioan Mitrea, *Tezaurul de vase romane de la Muncelul de sus,* în „Carpica", X, 1978, p.163-177. Pentru trei sau mai mulţi autori: Dumitru Preda *et alii, În apărarea României Mari – Campania armatei române din 1918-1919,* Editura Enciclopedica, Bucureşti, 1991, p. 100.

- Caracterul ***Italic*** va fi uzitat pentru abrevieri de genul: *et alii, apud, cf, Ibidem, op. cit.*; Idem va avea caracter normal.

• **BIBLIOGRAFIA:** titlul BIBLIOGRAFIE va fi redactat cu font 11 în Times New Roman, centrat şi cu majuscule şi va cuprinde autorii citaţi în lucrare (autorii figurilor, planşelor, fotografiilor, etc.) în ordine alfabetică, iar în cazul unui autor cu mai multe lucrări, acestea vor fi redactate în ordine cronologică. Nu se admite prescurtarea titlurilor lucrărilor, revistelor, cărţilor, enciclopediilor şi a editurilor citate.

• **FIGURILE, FOTOGRAFIILE ŞI TABELELE:** se trimit inserate în cuprinsul articolului în format JPG iar fiecare să conţină indicaţii clare, precise asupra a ceea ce reprezintă. Figurile şi tabelele se vor indica pe o listă separată, iar citarea lor în texte se va face după modelul Fig. 1, Tab.1. Hărţile să indice scara şi Nordul geografic.

https://biblioteca-digitala.ro

MUZEUL JUDEȚEAN
„ȘTEFAN CEL MARE" VASLUI